

MEĐUNARODNA SMJERNICA REVIZIJSKE PRAKSE 1000

POSTUPCI ZA MEĐUBANKOVNO KONFIRMIRANJE

SADRŽAJ

	Točke
Uvod.....	1- 4
Potreba za confirmiranjem.....	5
Uporaba zahtjeva za confirmiranje	6-9
Pripremanje i otprema zahtjeva i zaprimanje odgovora	10-12
Sadržaj zahtjeva za confirmiranje.....	13-20
Dodatak: Pojmovnik	

Međunarodnu smjernicu revizijske prakse (International Auditing Practice Statement (IAPS)) 1000 “Postupci za međubankovno confirmiranje” treba čitati u kontekstu “Predgovora Međunarodnim standardima kontrole kvalitete, revidiranja, uvida, ostalih izražavanja uvjerenja i povezanih usluga” koji utvrđuje primjenu i ovlasti Međunarodnih smjernica revizijske prakse (MSRP).

Međunarodnu smjernicu revizijske prakse zajednički su pripremili i odobrili Odbor za međunarodnu revizijsku praksu Međunarodne federacije računovođa (International Auditing Practices Committee of the International Federation of Accountants) i Odbor za bankarsku regulativu i praksu nadzorna (Committee on Banking Regulations and Supervisory Practices) Grupe deset najrazvijenijih zemalja i Švicarske u studenom 1983. godine za objavljivanje u veljači 1984. godine.

Ova Smjernica objavljena je s namjerom da pruži praktičnu pomoć vanjskim neovisnim revizorima te internim revizorima i inspektorima u postupcima međubankovnog neovisnog confirmiranja. Nije usvojena s namjerom da ima ovlasti kao Međunarodni revizijski standard.

Uvod

1. Svrha ove Međunarodne smjernice revizijske prakse jest pružiti pomoć u postupcima međubankovnog neovisnog confirmiranja vanjskim neovisnim revizorima i također bankovnom menadžmentu, kao što su interni revizori ili inspektori. Upute sadržane u ovoj Smjernici trebaju doprinijeti djelotvornosti postupaka međubankovnog confirmiranja i učinkovitosti obrađivanja odgovora na zahtjeve za confirmiranje.
2. Važan revizijski postupak pri ispitivanju financijskih izvještaja banaka i s njima povezanih informacija jest zahtijevati izravno confirmiranje od drugih banaka, kako stanja i drugih iznosa koji se iskazuju u bilanci, tako i ostalih informacija koje ne moraju biti iskazane u tabličnom prikazu bilance, nego mogu biti objavljene u bilješkama uz financijske izvještaje. Izvanbilančne stavke koje zahtijevaju confirmiranje uključuju stavke kao što su jamstva, preuzete obveze terminske nabave i prodaje, opcije otkupa i sporazumi o prijeboju. Revizijski dokazi takve vrste imaju vrijednost jer dolaze izravno iz neovisnog izvora i stoga pružaju veću razinu uvjerenja o pouzdanosti nego oni koji se dobivaju isključivo iz vlastitih evidencija banke.
3. U nastojanju da dobije međubankovnu confirmaciju revizor može računati s teškoćama u vezi s jezikom, nazivljem, dosljednošću tumačenja i obuhvatom pitanja obuhvaćenih odgovorom na postavljeni zahtjev. Često te teškoće nastaju zbog uporabe različitih vrsta zahtjeva za confirmiranje ili zbog pogrešnog shvaćanja onoga što se njima želi obuhvatiti.
4. Revizijski postupci mogu se razlikovati u svakoj pojedinoj državi, i posljedično tome domicilna će praksa imati važnost za način na koji će se primijeniti međubankovno confirmiranje. Iako smisao ove Smjernice nije opisati sveobuhvatni skup revizijskih postupaka, njome se ipak ističu neki značajni postupci koje treba slijediti u uporabi zahtjeva za confirmiranje.

Potreba za confirmiranjem

5. Jedno od značajnih obilježja menadžmentove kontrole poslovnih odnosa s pojedincima ili skupom financijskih institucija jest mogućnost dobivanja confirmacija o transakcijama s tim institucijama i o posljedičnim stanjima. Zahtjev za bankovno confirmiranje nastaje zbog potrebe menadžmenta banke i njezinih revizora da confirmiraju financijske i poslovne odnose između:
 - banke i drugih banaka unutar iste države;
 - banke i drugih banaka u različitim državama; i
 - banke i nebankovnih komitenata.

Iako su međubankovni odnosi sličnih osobina onima između banke i nebankovnih komitenata, ipak mogu biti od posebne važnosti neki međubankovni odnosi, primjerice, u

vezi s nekim vrstama izvanbilančnih transakcija kao što su potencijalne obveze i potencijalna imovina, termske transakcije, preuzete obveze i sporazumi o prijebou.

Uporaba zahtjeva za confirmiranje

6. Upute navedene u točkama koje slijede oblikovane su kako bi pomogle banci i njezinim revizorima u dobivanju neovisne confirmacije financijskih i poslovnih odnosa s drugim bankama. Međutim, mogući su slučajevi u kojima će pristup opisan u ovoj Smjernici također biti prikladan i za postupke confirmiranja između banke i njezinih nebankovnih komitenata. Opisani postupci nisu relevantni za postupke rutinskog međubankovnog confirmiranja koje se provodi u vezi sa svakodnevnim komercijalnim transakcijama između banaka.
7. Revizor treba odlučiti od koje će banke ili od kojih će banaka zahtijevati confirmacije uzimajući u obzir pitanja kao što su veličina stanja, opseg aktivnosti, stupanj pouzdanosti internih kontrola i značajnost u kontekstu financijskih izvještaja. Testovi određenih aktivnosti banke mogu se strukturirati na različite načine te se stoga zahtjevi za confirmiranje mogu ograničiti samo na upite o tim aktivnostima. Zahtjev za confirmiranje pojedinačnih transakcija može ili činiti dio testa bankarskog sustava internih kontrola ili biti sredstvo za provjeru stanja koja se pojavljuju u bankovnim financijskim izvještajima na određeni datum. Stoga, zahtjevi za confirmiranje trebaju biti oblikovani tako da udovolje određenoj svrsi za koju se traže.
8. Revizor treba odrediti koji je od sljedećih pristupa najprikladniji u traženju confirmacija stanja ili ostalih informacija od druge banke:
 - dati popis stanja i ostalih informacija, te zahtijevati potvrđivanje njihove točnosti i potpunosti;
 - zahtijevati pojedinosti o stanjima i ostalim informacijama, koje se potom mogu uspoređivati s evidencijama banke za koju se daje zahtjev.

Pri određivanju koji je od navedenih pristupa prikladniji, revizor treba razmotriti kvalitetu revizijskih dokaza što mu je potrebna u određenim okolnostima u odnosu na izvedivost dobivanja odgovora od banke kojoj se upućuje zahtjev za neovisno confirmiranje.

9. Pri dobivanju zadovoljavajućeg odgovora valja očekivati određene teškoće, čak i kada banka koja upućuje zahtjev daje informacije koje treba confirmirati druga banka. Važno je da se traže odgovori na sve zahtjeve confirmiranja. Ne smatra se uobičajenom praksom zahtijevati odgovor samo ako su upućene informacije netočne ili nepotpune.

Pripremanje i otprema zahtjeva i zaprimanje odgovora

10. Revizor treba odrediti odgovarajuće mjesto kamo treba uputiti zahtjev za confirmiranje, primjerice odjelu interne revizije, inspekcije ili nekom drugom posebnom odjelu koji može oformiti banka, kojoj se dostavlja zahtjev za confirmiranje, s nadležnošću za od-

govaranje na zahtjeve za confirmiranje. Stoga, može biti prikladno da se zahtjev za confirmiranje uputi u sjedište banke (gdje su obično smješteni takvi odjeli) umjesto tamo gdje se nalaze evidencije o stanjima i druge važne informacije. U drugim slučajevima može biti prikladno uputiti zahtjev u lokalnu podružnicu banke kojoj se upućuje zahtjev za confirmiranje.

11. Uvijek kada je to moguće, zahtjev za confirmiranje treba sastaviti na jeziku kojim se služe u banci kojoj se podnosi zahtjev za confirmiranje ili na jeziku koji se uobičajeno rabi u poslovne svrhe.
12. Odgovornost je revizora provjeriti sadržaj i otpremu zahtjeva za confirmiranje. Međutim, bit će nužno da zahtjev za confirmiranje autorizira banka koja upućuje zahtjev. Odgovore treba izravno vratiti revizoru, a da bi se to olakšalo, uz zahtjev treba priložiti omotnicu za odgovor s upisanom adresom revizora.

Sadržaj zahtjeva za confirmiranje

13. Oblik i sadržaj dopisa sa zahtjevom za confirmiranje ovisit će o svrsi njegova podnošenja, lokalnoj praksi i postupcima obrade računa banke kojoj se upućuje zahtjev, primjerice, koristi li ona opsežno elektroničku obradu podataka ili ne.
14. Zahtjev za neovisno confirmiranje mora biti sastavljen jasno i sažeto kako bi ga banka kojoj je upućen mogla što bolje razumjeti.
15. Istodobno ne treba zahtijevati sve informacije za koje se uobičajeno traži confirmiranje. Prema tome, dopisi sa zahtjevima za confirmiranje mogu se slati u različito vrijeme tijekom godine te se mogu odnositi na različite aspekte međubankovnih odnosa.
16. Najčešće tražene informacije jesu stanja obveza prema banci ili potraživanja od banke kojoj se upućuje zahtjev za confirmiranje temeljem tekućih računa, depozita, kredita i ostalih računa. U dopisu sa zahtjevom za confirmiranje treba navesti opis računa te broj i vrstu valute za taj račun. Preporučuje se zahtijevati informacije o računima kojima je vrijednost nula i računima koji su zatvoreni u razdoblju od 12 mjeseci prije odabranog datuma confirmiranja. Banka koja upućuje zahtjev za confirmiranje može tražiti confirmiranje ne samo stanja računa nego, gdje to može biti od pomoći, i drugih informacija kao što su uvjeti dospjeća i kamata, neiskorištena sredstva, kreditne linije / standby aranžmani, bilo koje pravo prijeboja ili druga prava ili hipoteke te pojedinosti o svakom predanom ili primljenom kolateralu.
17. Važan dio bankovnog poslovanja odnosi se na kontrolu onih transakcija koje se obično vode kao izvanbilančne pozicije. Sukladno tome, banka koja podnosi zahtjev za confirmiranje i njezini revizori vjerojatno će tražiti confirmiranje nepredviđenih obveza, poput onih koje nastaju temeljem jamstava, mandatnog pisma (tzv. *comfort letter*), pisma o namjeri, mjenica, akceptiranja i indosiranja. Confirmiranja se mogu tražiti za potencijalne obveze banke prema banci na koju je naslovljen zahtjev, ali isto tako i za

potencijalne obveze te druge banke koje ona ima prema njoj. Pojednosti koje se navode u zahtjevu ili se traže u odgovoru trebaju sadržavati opis sadržaja potencijalne obveze zajedno s njezinim iznosom i valutom.

18. Trebaju se tražiti i zahtjevi za confirmiranje sporazuma o otkupu ili ponovnoj prodaji imovine i otvorenih opcija na određeni datum. Takve confirmacije trebaju opisivati imovinu na koju se odnosi sporazum, datum kada je transakcija ugovorena, datum njezina dospijeca i uvjete pod kojima je okončana.
19. Druga vrsta informacija, za koje se confirmacije obično zahtijevaju na datum koji je različit od datuma transakcije, odnosi se na terminsku valutu, plemenite kovine, vrijednosnice i druge neokončane ugovore. Dobro je uhodana praksa banaka da confirmiraju transakcije s drugim bankama čim se one obave. Međutim, praksa je da se za revizijske potrebe posebno confirmira uzorak transakcija odabranih u nekom razdoblju ili da se confirmiraju sve nedospjele transakcije s drugom ugovornom stranom. Zahtjev treba sadržati pojednosti svakog ugovora, uključujući njegov broj, datum zaključivanja ugovora, datum trgovanja, datum dospijeca ili datum valute, cijenu po kojoj je posao obavljen, valutu i iznos ugovora sklopljenog ili prodanog u kojem se banka koja upućuje zahtjev pojavljuje kao kupac ili prodatelj.
20. Banke često svojim komitentima čuvaju vrijednosnice i ostale stavke u trezorskoj pohrani. Dopis za confirmiranje može sadržavati zahtjev za confirmiranje takvih stavaka koje drži na određeni dan banka kojoj se on upućuje. Takva confirmacija treba sadržavati opis stavki i vrstu svakog tereta ili drugog prava nad njima.

Dodatak

Pojmovnik

Pojmovnik definira određene pojmove koji se koriste u ovoj Smjernici. Nije namjera u popis uključiti sve pojmove koji se koriste u zahtjevima za međubankovno confirmiranje. Definicije su dane u kontekstu bankarstva iako uporaba i pravna primjena mogu biti različite.

Kolateral

Jamstvo zajmoprimca dano zajmodavcu kao zalog za povrat kredita, koje se rijetko daje u slučajevima međubankovnog poslovanja. Takvi zajmodavci postaju zaštićeni vjerovnici; u slučaju neplaćanja takvi zajmodavci ovlašteni su koristiti kolateral u podmirivanju svojih potraživanja. Kao kolateral može se koristiti bilo koja vrsta imovine. Primjeri kolaterala su nekretnine, obveznice, dionice, mjenice, akcepti, pokretna imovina, konosmani, primke i preneseni dugovi.

Potencijalne obveze

Obveze koje će se iskristalizirati samo kada se ispune ili ne ispune određene okolnosti. Mogu nastati temeljem prodaje, prijenosa, indosiranja ili garantiranja za prenosive instrumente ili temeljem drugih financijskih transakcija. Primjerice, mogu nastati od:

- rediskontiranja primljenih zadužnica, trgovačkih i bankovnih akcepata nastalih temeljem komercijalnih kreditnih pisama;
- danih jamstava; ili
- izjave o podršci ili mandatnog pisma.

Teret

Potraživanje ili pravo zapljene, primjerice hipoteka na nekretnine koja umanjuje vlasnikov udjel u imovini.

Prijeboj

Pravo banke, obično u pisanom obliku, da se namiri iz bilo kojeg računa jamca ili dužnika koji se kod nje vodi kako bi se podmirile obveze jamca, dužnika ili treće strane prema banci.

Opcije

Pravo kupovine ili prodaje ili i kupovine i prodaje vrijednosnica ili robe po dogovorenoj cijeni unutar određenog vremena.

Sporazum o otkupu (ili ponovnoj prodaji)

Sporazum između prodavatelja i kupca da će prodavatelj (ili kupac) otkupiti (ili ponovno prodati) mjenice, vrijednosnice ili oboje po isteku vremena ili kada se ispune određene okolnosti ili kada se ispune oba uvjeta.

Trezorska pohrana

Usluga koju banka nudi svojim komitentima za pohranu dragocjenosti.

Kreditna linija / odobrena sredstva (standby aranžmani)

Dogovoreni maksimalni iznos izvora sredstava koje je banka stvorila ili je poduzela da ih stvori za raspolaganje u određenom vremenu.

Ovu Međunarodnu smjernicu revizijske prakse 1000 "Postupci za međubankovno confirmiranje" Međunarodnog odbora za standarde revidiranja i izražavanja uvjerenja (IAASB) koju je objavila Međunarodna federacija računovođa (IFAC) u ožujku 2008. na engleskom jeziku u izvorniku pod nazivom 2008 Handbook of International Standards on Auditing, Assurance and Ethics Pronouncements (ISBN 978-1-934779-06-4), na hrvatski jezik prevela je Hrvatska revizorska komora, Zagreb, Hrvatska u prosincu 2009. godine i objavljuje se uz dopuštenje Međunarodne federacije računovođa. Postupak prijevoda je razmotrila Međunarodna federacija računovođa i prijevod je obavljen u skladu s pravilima sadržanim u IFAC Policy Statement – Policy for Translating and Reproducing Standards. Odobreni tekst svih publikacija Međunarodne federacije računovođa je onaj koji ona objavi na engleskom jeziku. Copyright © ožujak 2008 Međunarodne federacije računovođa (IFAC).

MEĐUNARODNA SMJERNICA REVIZIJSKE PRAKSE 1004
ODNOS IZMEĐU SUPERVIZORA BANAKA I VANJSKIH
REVIZORA BANAKA

SADRŽAJ

	Točke
Uvod	1-7
Odgovornost odbora direktora i menadžmenta banke	8-13
Uloga vanjskog revizora banke	14-27
Uloga supervizora banke.....	28-45
Odnos između supervizora banke i vanjskog revizora banke	46-55
Dodatni zahtjevi vanjskom revizoru radi doprinosa procesu supervizije	56-67
Potreba za neprekidnim dijalogom između bankovnih supervizora i revizijske profesije.....	68-70

Međunarodnu smjernicu revizijske prakse (International Auditing Practice Statement (IAPS)) 1004 “Odnos između supervizora banaka i vanjskih revizora banaka” treba čitati u kontekstu “Predgovora Međunarodnim standardima kontrole kvalitete, revidiranja, uvida, ostalih izražavanja uvjerenja i povezanih usluga” koji utvrđuje primjenu i ovlasti Međunarodnih smjernica revizijske prakse (MSRP).

Ova Međunarodna smjernica revizijske prakse (MSRP) sastavljena je u suradnji s Bazelskim odborom za superviziju banaka (“The Basle Supervisors Committee”)¹. Njezino su objavljivanje odobrili Odbor za međunarodnu revizijsku praksu i Bazelski odbor za superviziju banaka. Temelji se na MRevS-ovima na snazi s 1. listopada 2001. godine.

¹ Bazelski odbor za superviziju banaka (“The Basle Supervisors Committee”) je odbor tijela nadležnih za superviziju banaka koji su osnovali guverneri središnjih banaka Grupe deset država (G-10) 1975. godine. On se sastoji od predstavnika tijela nadležnih za superviziju banaka i središnjih banaka iz Belgije, Kanade, Francuske, Njemačke, Italije, Japana, Luksemburga, Nizozemske, Španjolske, Švedske, Švicarske, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država. Odbor se obično sastaje u Banci za međunarodne namire u Baselu, gdje je smješteno i njegovo stalno Tajništvo.

Banke imaju vitalnu ulogu u gospodarskom životu pa je kontinuitet snage i stabilnosti bankarskog sustava pitanje od općeg interesa. Odvojene uloge bankovnih supervizora i vanjskih revizora u tom su pogledu posebno značajne. Rastuća složenost bankarskih poslova nužno zahtijeva veće međusobno razumijevanje i, tamo gdje je potrebno, čvršću komunikaciju između bankovnih supervizora i vanjskih revizora.

Cilj ove Smjernice je pružiti informacije i upute o tome kako se odnos između bankovnih revizora i supervizora može poboljšati na obostrano zadovoljstvo i ona uzima u obzir Osnovna načela djelotvorne supervizije banaka Bazelskog odbora za superviziju banaka. Međutim, s obzirom na to što se njihov odnos značajno razlikuje u svakoj pojedinoj državi, moguće je da se ove upute neće moći u cijelosti primijeniti u svim državama. Unatoč tome, Odbor za međunarodnu revizijsku praksu kao i Bazelski odbor za superviziju banaka nadaju se da će ona ipak korisno objasniti uloge obje profesije u mnogim zemljama tamo gdje su veze čvrste, kao i tamo gdje se njihov odnos trenutno tek proučava.

Uvod

1. Banke imaju ključnu ulogu u gospodarstvu. One čuvaju štedne uloge građana, osiguravaju plaćanje roba i usluga te financiraju razvoj poslovanja i trgovine. Da bi se navedene funkcije sigurno i učinkovito ostvarivale, svaka pojedina banka mora steći povjerenje javnosti kao i onih s kojima posluje. Stabilnost unutarnjeg i međunarodnog bankarskog sustava, prema tome, treba prepoznati kao pitanje od općeg interesa. Ovaj se javni interes očituje u činjenici da su banke, za razliku od većine drugih trgovačkih kompanija, u svim zemljama podložne promišljenoj superviziji središnje banke ili određenih službenih agencija.
2. Financijski izvještaji banaka također se podvrgavaju reviziji vanjskih (eksternih) revizora. Vanjski revizori obavljaju reviziju u skladu s primjenjivim etičkim i revizijskim standardima, uključujući one koji zahtijevaju neovisnost, objektivnost, profesionalnu kompetentnost i dužnu pažnju te primjereno planiranje i nadziranje. Mišljenje revizora jača kredibilitet takvim financijskim izvještajima i na taj način pomaže pri unapređivanju povjerenja u bankarski sustav.
3. Povećanjem složenosti bankarskog poslovanja, u unutrašnjem i međunarodnom smislu, zahtjevniji postaju i zadaci supervizora banaka kao i vanjskih revizora. U mnogim se pitanjima supervizori banaka i vanjski revizori suočavaju sa sličnim izazovima te se njihove uloge sve više shvaćaju kao komplementarne. Ne samo da supervizori banaka imaju veću korist od rezultata rada revizora, nego se mogu obratiti vanjskom revizoru da preuzme dodatne zadatke kada ti zadaci doprinose ostvarenju njihovih nadzornih uloga. Istodobno, pri obavljanju svojih dužnosti vanjski revizori traže od supervizora informacije koje im mogu pomoći da djelotvornije obave svoje zadaće.
4. Odbor za međunarodnu revizijsku praksu i Bazelski odbor za superviziju banaka dijele mišljenje kako bi veće međusobno razumijevanje njihovih uloga i odgovornosti te, gdje je prikladno, međusobno komuniciranje poboljšalo učinkovitost revizije financijskih izvještaja banaka i supervizije banaka na korist i jednih i drugih.
5. Uloga i odgovornosti odbora direktora² i menadžmenta banke, vanjskih revizora banke i bankovnih supervizora u različitim državama proizlazi iz zakona, običaja i, za vanjske revizore, iz profesionalne prakse. Ova Smjernica nema za cilj mijenjati niti osporavati takve uloge i odgovornosti. Njezina je namjera ponajprije ostvarivati bolje razumije-

² Pojmovi “odbor direktora” i “menadžment” ne koriste se da bi se razlikovala dva pravna oblika, nego da bi se označile dvije razine odlučivanja u bankama. Prema Pojmovniku iz MRevS-ova, menadžment obuhvaća službenike i sve koji obnašaju više rukovodeće dužnosti. U Osnovnim načelima Bazelskog odbora poziva se na funkcije odbora direktora za opisivanje funkcija koje imaju oni koji su zaduženi za upravljanje bankom. Načela navedena u ovom dokumentu trebaju se primijeniti u skladu sa strukturom korporativnog upravljanja države u kojoj se banka nalazi. Treba voditi računa o dokumentu Bazelskog odbora objavljenom u rujnu 1999. godine pod nazivom “Unaprjeđivanje korporativnog upravljanja u bankarskim organizacijama”.

vanje sadržaja uloga odbora direktora i menadžmenta, vanjskih revizora i supervizora banaka, budući da bi pogrešno poimanje tih uloga moglo izazvati neprimjereno pouzdanje jednih u rad drugih. Ovom se Smjernicom nastoji ukloniti moguće pogrešno poimanje te predložiti način na koji bi se svaka strana mogla učinkovitije koristiti radom koji obavlja druga strana. Smjernica u skladu s tim:

- (a) definira primarnu odgovornost odbora direktora i menadžmenta (točke 8-13);
 - (b) ocjenjuje osnovna obilježja uloge vanjskih revizora (točke 14-27);
 - (c) ocjenjuje osnovna obilježja uloge supervizora (točke 28-45);
 - (d) prikazuje odnos bankovnih supervizora i vanjskih revizora banke (točke 46-55); i
 - (e) opisuje dodatne načine na koji vanjski revizori i revizijska profesija mogu doprinijeti procesu supervizije (točke 56-70).
6. U rujnu 1997. godine Bazelski odbor objavio je svoja Osnovna načela djelotvorne supervizije banaka, poznata pod nazivom Bazelska osnovna načela. Bazelska osnovna načela (koja za ocjenu država koriste organizacije poput Svjetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda) usvojena su da bi služila kao osnovne reference za učinkoviti sustav supervizije, internacionalno i u svim državama. Ova Smjernica sastavljena je vođenjem računa o Bazelskim osnovnim načelima.
7. Smjernica je sastavljena uz puno uvažavanje značajnih razlika koje postoje u nacionalnim institucionalnim i regulativnim okvirima, posebice u računovodstvenim standardima, tehnikama supervizije te obujmu u kojem, u nekim državama, vanjski revizori trenutno obavljaju zadatke po zahtjevu supervizora banaka. U nekim državama supervizori banaka i vanjski revizori već sada tijesno surađuju, i više no što je to navedeno u ovoj Smjernici. Rješenja predložena Smjernicom ne mijenjaju postojeće odnose. S obzirom na to što Smjernica ne teži tome da njezina primjena bude obvezatna, izražava se nada da će u njoj iznesena gledišta imati važnost u svim okolnostima, iako će se ona očevidno odnositi na prilike u nekim državama izravnije nego u drugima.

Odgovornost odbora direktora i menadžmenta banke

8. Glavna odgovornost za vođenje bankarskih poslova pripada odboru direktora i menadžmentu koji imenuje taj odbor. Ta odgovornost, između ostalog, uključuje sljedeća osiguranja:
- osiguranje da oni kojima su povjereni bankarski poslovi imaju dovoljnu stručnost i čestitost te da se na ključnim položajima nalaze iskusne osobe;
 - osiguranje da su uspostavljene prikladne politike, postupci i radnje u vezi s različitim aktivnostima banke i da se u skladu s njima i postupaju, uključujući sljedeće:

- promicanje etičkih i profesionalnih standarda visoke kvalitete,
 - sustave koji točno prepoznaju i mjere sve značajne rizike i prikladno prate i kontroliraju te rizike,
 - primjerene interne kontrole, organizacijske strukture i računovodstvene postupke,
 - ocjenjivanje kvalitete imovine i njezino ispravno priznavanje i mjerenje,
 - pravilo "poznaj svog klijenta" koje sprječava da se banka, namjerno ili ne-namjerno, iskoristi za kriminalne radnje,
 - uspostavljanje prikladnog okruženja kontrola sa svrhom ostvarivanja ciljeva banke u vezi sa sukladnošću, uspješnošću i informacijama,
 - provjeravanje postupanja u skladu s internim kontrolama i ocjenjivanje učinkovitosti internih kontrola pomoću službe unutarnje revizije,
 - osiguranje da je uspostavljen primjereni informacijski sustav za menadžment;
 - osiguranje da banka ima primjerene postupke i politike za upravljanje rizicima;
 - osiguranje da se poštuju zakonske i regulativne odredbe, uključujući odredbe koje se odnose na solventnost i likvidnost; i
 - osiguranje da su primjereno zaštićeni interesi ne samo dioničara nego i depozitara te drugih vjerovnika.
9. Menadžment je odgovoran za sastavljanje financijskih izvještaja u skladu s odgovarajućim okvirom financijskog izvještavanja i za uspostavljanje računovodstvenih postupaka koji osiguravaju postojanje dokumentacije koja je dostatna za potkrjepljivanje financijskih izvještaja. Ova odgovornost uključuje i osiguranje da vanjski revizor, koji ispituje i podnosi izvješće o financijskim izvještajima, ima potpun i neometan pristup svim nužnim informacijama, koje mogu značajno utjecati na financijske izvještaje, pa prema tome, i na revizorovo mišljenje o njima.³ Menadžment također ima odgovornost sve podatke učiniti dostupnim nadzornim tijelima, jer su ona, zakonom ili regulativom, ovlaštena da ih dobiju.
10. U mnogim državama ustanovljeni su revizijski odbori radi rješavanja praktičnih problema koji se javljaju odboru direktora u ispunjavanju njihove zadaće osiguranja postojanja i održavanja odgovarajućeg sustava internih kontrola. Osim toga, revizijski

³ U nekim se državama od podružnica inozemnih banaka zahtijeva samo da osiguraju financijske informacije (uključujući skraćene financijske izvještaje) sastavljene u skladu s računovodstvenim politikama grupe ili s nacionalnom regulativom. Te informacije mogu, ali i ne moraju, biti podvrgnute zahtjevu da ih revidiraju vanjski revizori. Upute u ovoj Smjernici također su primjenjive na takve revizije u mjeri u kojoj je to primjereno i izvedivo.

odbori osnažuju sustav internih kontrola i funkciju unutarnje revizije. Kako bi se pospješila učinkovitost revizijskih odbora, unutarnjim i vanjskim revizorima treba biti dopušteno, te ih treba poticati, da prisustvuju sjednicama revizijskog odbora. Redoviti susreti revizijskog odbora s unutarnjim i vanjskim revizorima pomažu unaprijeđivanju neovisnosti vanjskog revizora i kredibilitetu unutarnjih revizora, kao i revizijskom odboru u obavljanju njegove ključne uloge jačanja korporativnog upravljanja. U mnogim državama zakon ili regulativa propisuje da se takvi sastanci moraju održati.

11. Kada to odbor direktora zahtijeva ili primjenjivi zakon ili regulativa nalažu, menadžment je odgovoran za osnivanje i djelotvoran rad trajne funkcije unutarnje revizije u banci, sukladno veličini banke i vrsti njezinih djelatnosti. Ta je funkcija dio trajnog monitoringa internih kontrola jer osigurava procjenu primjerenosti i sukladnosti s postupcima i politikama banke te stvaranje uvjerenja o primjerenosti, učinkovitosti i održivosti upravljanja rizicima banke, njezinih kontrolnih postupaka i njezine infrastrukture neovisno o svakodnevnoj odgovornosti za sukladnost s tim politikama i postupcima. U izvršavanju svojih dužnosti i odgovornosti, menadžment treba poduzeti sve nužne mjere za osiguranje da postoji trajna i primjerena služba unutarnje revizije.
12. Kako bi bila u potpunosti djelotvorna, funkcija unutarnje revizije treba biti neovisna o aktivnostima koje revidira ili pregledava te treba biti neovisna o svakodnevnim postupcima internih kontrola. Svaka aktivnost i svaki odjel, podružnica ili drugi sastavni dio bankine organizacije treba biti u dometu pregleda unutarnje revizije. Profesionalna kompetentnost svakog unutarnjeg revizora i unutarnje revizije u cjelini ključna je za ispravno djelovanje unutarnje revizije. Stoga, unutarnja revizija treba biti primjereno ekipirana osobama s primjerenim vještinama i osposobljenostima, koje nemaju drugih izvršnih obveza. Unutarnja revizija treba redovito izvještavati odbor direktora i menadžment o uspješnosti sustava internih kontrola i upravljanja rizicima i postizanju ciljeva unutarnje revizije. Menadžment treba uspostaviti i odobriti postupke koji osiguravaju razmatranje i, ako je to odgovarajuće, provođenje preporuka unutarnje revizije.
13. Odgovornosti odbora direktora i menadžmenta nisu nimalo smanjene zbog postojanja sustava supervizije banaka koju provode supervizori banaka ili zbog zahtjeva da financijske izvještaje banaka revidiraju vanjski revizori.

Uloga vanjskog revizora banke

14. Cilj revizije financijskih izvještaja banke koju obavlja vanjski revizor jest omogućiti vanjskom revizoru izražavanje mišljenja o tome jesu li financijski izvještaji banke sastavljeni, u svim značajnim odrednicama, u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja. Uobičajeno će financijski izvještaji banke biti sastavljeni sukladno s okvirom financijskog izvještavanja države u kojoj banka ima sjedište⁴ i u skladu s relevant-

⁴ U nekim državama također je dopušteno izvještavanje u skladu s međunarodno prihvaćenim računovodstvenim standardima, poput onih koje je izdao ili usvojio Odbor za međunarodne računovodstvene standarde.

nim regulativama koje donose regulatori u toj državi. Okviri financijskog izvještavanja mogu se razlikovati u pojedinim državama i režim financijskog izvještavanja banaka u nekoj državi može se znatno razlikovati od režima financijskog izvještavanja za ostale poslovne subjekte. Stoga, revizorovo izvješće o financijskim izvještajima bit će izraženo prema terminologiji primjenjivog okvira financijskog izvještavanja i regulative. Moguće je da financijski izvještaji sastavljeni prema različnim okvirima i regulativama budu značajno različiti, ali unatoč tome još uvijek u skladu s primjenjivim nacionalnim zahtjevima. Zbog tog razloga, MRevS 700 “Revizorovo izvješće o financijskim izvještajima”⁵ zahtijeva da revizor navede državu porijekla okvira financijskog izvještavanja korištenog pri sastavljanju financijskih izvještaja kada taj okvir financijskog izvještavanja nisu Međunarodni računovodstveni standardi.

15. Revizorovo se izvješće primjereno naslovljava kako to zahtijevaju okolnosti angažmana, uobičajeno na dioničare ili na odbor direktora. Međutim, izvješće može biti dostupno mnogim drugim strankama kao što su deponenti, drugi vjerovnici i supervizori. Revizorovo mišljenje pomaže stvaranju povjerenja u financijske izvještaje. Korisnik, međutim, revizorovo mišljenje ne bi trebao shvatiti kao osiguranje za buduću “životnu sposobnost” banke ili kao mišljenje o djelotvornosti i učinkovitosti s kojom menadžment vodi poslovanje banke jer to nisu ciljevi revizije.
16. Revizor oblikuje revizijske postupke kako bi smanjio na prihvatljivo nisku razinu rizik davanja neodgovarajućeg revizijskog mišljenja kada su financijski izvještaji značajno pogrešno prikazani. Revizor procjenjuje inherentni rizik nastanka značajnog pogrešnog prikazivanja (inherentni rizik) i rizik da subjektov računovodstveni sustav i sustav internih kontrola neće pravodobno spriječiti, ili otkriti i ispraviti, značajna pogrešna prikazivanja (kontrolni rizik). Revizor procjenjuje da je kontrolni rizik visok osim ako može uočiti kontrole za koje je vjerojatno da sprječavaju, ili otkrivaju i ispravljaju, značajno pogrešno prikazivanje te obavlja testiranja kontrola koje podupiru procjene kontrolnog rizika za razine niže od visokog. Temeljeno na procjeni inherentnog i kontrolnog rizika, revizor provodi dokazne postupke kako bi smanjio cjelokupni revizijski rizik na prihvatljivo nisku razinu.
17. Revizor razmatra kako financijski izvještaji mogu biti značajno pogrešno prikazani i sagledava postoje li čimbenici rizika prijevare koji ukazuju na mogućnost prijevarnog financijskog izvještavanja ili protupravnog prisvajanja imovine. Revizor oblikuje revizijske postupke kako bi snizio na prihvatljivo nisku razinu rizik da nisu otkrivena pogrešna prikazivanja nastala uslijed pogrešaka ili prijevare koje su značajne za financijske izvještaje kao cjelinu. MRevS 240 “Revizorova odgovornost da u reviziji financijskih izvještaja razmotri prijevare” navodi čimbenike rizika prijevare čija prisutnost može upozoriti revizora na mogućnost postojanja prijevare. Kada revizor otkrije

⁵ MRevS 700 “Revizorovo izvješće o financijskim izvještajima” povučen je kada je na snagu stupio MRevS 700 “Izvješće neovisnog revizora o cjelovitom skupu financijskih izvještaja opće namjene”. Potonji je na snazi za revizorova izvješća datirana na 31. prosinca 2006. godine ili nakon tog datuma.

da postoji dokaz o prijevari, u nekim se državama zahtijeva da tu informaciju revizor dostavi supervizoru banke.

18. U provođenju revizije financijskih izvještaja banke, vanjski revizor uočava da banke imaju sljedeće karakteristike po kojim se razlikuju od većine ostalih poslovnih subjekata i koje revizor uzima u obzir pri procjenjivanju inherentnog rizika:

- Banke čuvaju velike svote novca, uključujući gotovinu i utržive instrumente plaćanja, čiju je fizičku zaštitu potrebno osigurati tijekom prijenosa i dok su u pohrani. One također čuvaju i kontroliraju utržive instrumente i ostalu imovinu koja je lako prenosiva u elektroničkom obliku. Zbog svojstva likvidnosti koju imaju te stavke, banke su ranjive na protupravno prisvajanje ili prijevare. Stoga one moraju kreirati formalne operativne postupke, jasno odrediti granice individualne diskrecijske ocjene, kao i rigorozan sustav interne kontrole.
- Banke često sudjeluju u transakcijama koje su inicirane u jednoj jurisdikciji, evidentirane u drugoj i s kojima se pak upravlja u trećoj jurisdikciji.
- Banke posluju s vrlo velikim iznosima posuđenih sredstava (tj. odnos kapitala prema ukupnoj imovini je nizak) što povećava ranjivost banaka na negativna gospodarska kretanja i povećava rizik kolapsa.
- Banke imaju imovinu čija se vrijednost može brzo mijenjati i čiju je vrijednost često teško odrediti. U skladu s tim, i relativno mala smanjenja vrijednosti imovine mogu imati značajan učinak na njihove kapitale i potencijalno na njihove regulirane solventnosti.
- Značajne iznose svojih izvora financiranja banke uobičajeno stvaraju iz kratkoročnih depozita (osiguranih ili neosiguranih). Gubitak povjerenja ulagača u solventnost banke može brzo rezultirati problemom likvidnosti.
- Banke imaju dužnosti skrbnika u vezi s imovinom koju drže, a koja pripada drugim osobama. To može stvoriti obveze za propuste koje učini kao skrbnik. Banke zbog toga moraju uspostaviti operativne postupke i interne kontrole oblikovane za osiguranje da se s takvom imovinom posluje samo u skladu s uvjetima pod kojim je imovina prenesena u banku.
- Banke sudjeluju u brojnim i različitim transakcijama kojima vrijednost može biti značajna. To nužno zahtijeva složeni računovodstveni sustav i sustav interne kontrole te rasprostranjenu upotrebu informatičkih tehnologija.
- Banke uobičajeno djeluju preko razgranate mreže zemljopisno raspršenih odjela i poslovnih jedinica. To zahtijeva veću decentralizaciju ovlasti kao i disperziju računovodstvenih i kontrolnih funkcija i s tim vezane teškoće održavanja jedinstvene operativne prakse i računovodstvenih sustava, osobito kada jedinice bankovne mreže prelaze granice jedne države.

- Transakcije često mogu izravno inicirati i okončati klijenti bez ikakvog učestvovanja zaposlenika banke, primjerice preko interneta ili bankomata.
 - Banke često preuzimaju značajne obveze bez ikakvog početnog prijenosa sredstva osim, u nekim slučajevima, plaćanja naknada. Ove obveze mogu uključivati samo knjižne obavijesti. Zbog toga njihovo postojanje može biti teško otkriti.
 - Rad banaka reguliraju državna tijela čiji regulativni zahtjevi često utječu na računovodstvena načela koje banke slijede. Nesukladnost s regulativnim zahtjevima, primjerice, sa zahtjevima adekvatnosti kapitala može imati učinak na financijske izvještaje banke ili na objavljivanja u njima.
 - Odnos koji revizor, pomoćnik ili revizorska tvrtka kao klijent banke ima s tom bankom može utjecati na neovisnost revizora na način na koji to nije moguće u odnosima s drugim organizacijama.
 - Za čekove, prijenose sredstava, transakcije u devizama i slično, banke uobičajeno imaju isključivi pristup sustavima za prijeboj i poravnavanja. One su sastavni dio ili su povezane s nacionalnim i međunarodnim sustavima poravnavanja i mogu stvoriti sistemski rizik državi u kojoj djeluju.
 - Banke mogu izdavati i trgovati sa složenim financijskim instrumentima, od kojih neke treba iskazati po fer vrijednosti u financijskim izvještajima. One stoga trebaju uspostaviti odgovarajuće postupke za vrednovanje i upravljanje rizicima. Učinkovitost tih postupaka ovisi o prikladnosti metodologija i odabranim matematičkim modelima, pristupu pouzdanim trenutnim i povijesnim tržišnim informacijama i održavanju nepovredivosti podataka.
19. Detaljna revizija svih bankovnih transakcija ne samo da bi bila pretjerano dugotrajna i iznimno skupa već u cijelosti ne bi bila izvediva. Zbog toga vanjski revizor reviziju temelji na procjeni inherentnog rizika značajnog pogrešnog prikazivanja, zatim na procjeni kontrolnog rizika i testiranju internih kontrola oblikovanih za sprječavanje, ili otkrivanje i ispravljanje, značajnih pogrešnih prikazivanja te dokaznim postupcima obavljenim na osnovi testova. Takvi postupci obuhvaćaju jedno ili više od sljedećeg: pregledavanje, promatranje, propitkivanje i potvrđivanje, izračunavanje i analitičke postupke. Vanjski revizor osobito vodi računa o naplativosti i, sukladno tome, knjigovodstvenoj vrijednosti kredita, ulaganja i druge imovine prikazane u financijskim izvještajima te prepoznavanju i primjerenom objavljivanju u financijskim izvještajima svih značajnih obveza i dugovanja, potencijalnih ili ostalih.
20. Iako vanjski revizor ima isključivu odgovornost za revizijsko izvješće, kao i za određivanje vrsta, vremenskog rasporeda i opsega svojih postupaka, znatan dio posla unutarnje revizije može biti koristan vanjskom revizoru za reviziju financijskih izvještaja. Stoga revizor, kao dio vlastite revizije, procjenjuje funkciju unutarnje revizije

- zije u mjeri za koju vjeruje da će ona biti relevantna za određene vrste, vremenskog rasporeda i opsega revizijskih postupaka vanjskog revizora.
21. MRevS 610 "Razmatranje rada unutarnje revizije" zahtijeva da vanjski revizor razmotri aktivnosti unutarnjih revizora i njihov učinak, ako ga ima, na vrste, vremenski raspored i opseg postupaka vanjskog revizora. Vanjski revizor razmatra organizacijski položaj službe unutarnje revizije, djelokrug rada unutarnje revizije, stručnu kompetentnost njezinih članova i dužnu pažnju s kojom oni pristupaju procjenjivanju rada drugih odjela.
 22. Rad revizora prožima prosudba. Revizor se koristi profesionalnim prosudbama u područjima kao što su:
 - procjenjivanje inherentnog i kontrolnog rizika i rizika značajnog pogrešnog prikazivanja zbog pogreške ili prijevare;
 - odlučivanje o vrstama, vremenskom rasporedu i opsegu revizijskih postupaka;
 - ocjenjivanje rezultata tih postupaka; i
 - procjenjivanje razboritosti prosudbi i procjena koje je menadžment obavio prilikom pripremanja financijskih izvještaja.
 23. Revizor planira i obavlja reviziju kako bi stekao razumno uvjerenje da su otkrivena pogrešna prikazivanja u financijskim izvještajima banke koja su, pojedinačno ili skupno, značajna u odnosu na financijske informacije predočene u tim izvještajima. Procjena o tome što je značajno, pitanje je profesionalne prosudbe revizora i na to utječu poslovne odluke koje će korisnici financijskih izvještaja banke donijeti na osnovi tih financijskih izvještaja. Revizor sagledava značajnost na razini financijskih izvještaja kao cjeline, kao i u vezi s pojedinim stanjima računa, klasama transakcija i objavljivanjima. Na značajnost mogu imati učinak druge okolnosti kao što su zakonski i regulativni zahtjevi i okolnosti povezane s pojedinim stanjima pozicija financijskih izvještaja te međuodnosi. Postupak može rezultirati različitim razinama značajnosti za razne dijelove financijskih izvještaja. Slično tome, razina značajnosti koju revizor koristi prilikom izvještavanja o financijskim izvještajima banke, može se razlikovati od razine kojom se služio pri izradi posebnih izvješća za supervizore banke. MRevS 320 "Značajnost u reviziji" to detaljnije uređuje.
 24. U stvaranju mišljenja o financijskim izvještajima vanjski revizor provodi postupke oblikovane za stjecanje razumnog uvjerenja da su financijski izvještaji iskazani u svim značajnim odrednicama u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja. Zbog čimbenika kao što su stvaranje prosudbi, korištenje testiranja, postojanje inherentnih ograničenja interne kontrole, kao i zbog činjenice da najveći dio dokaza dostupnih revizoru prije pruža nagovještaje nego što nudi uvjerljivost, revizija ne jamči da će sva značajna pogrešna prikazivanja biti otkrivena. Rizik neotkrivanja značajnih pogrešnih

prikazivanja nastalih zbog prijevare znatno je veći od rizika neotkrivanja značajnih pogrešnih prikazivanja nastalih zbog pogreške, jer prijevare može uključivati sofisticirane i brižljivo organizirane radnje usmjerene prema njezinom prikriivanju poput krivotvorenja, namjernog propuštanja evidentiranja transakcija ili namjernog lažnog prikazivanja revizoru. Takve pokušaje prikrivanja može biti čak teže otkriti ako su popraćena tajnim dogovorom počinitelja. Štoviše, rizik da revizor neće otkriti značajna pogrešna prikazivanja nastala uslijed prijevare koju počinu menadžment veći je nego u slučaju kada su počinitelji prijevare zaposlenici, jer menadžment i članovi odbora direktora često imaju položaj koji podrazumijeva čestitost i omogućava im da zaobiđu formalno uspostavljene kontrolne postupke. Zbog toga revizor planira i izvodi reviziju uz primjenu profesionalnog skepticizma, prihvaćajući mogućnost da mogu postojati okolnosti koje uzrokuju da su financijski izvještaji značajno pogrešno prikazani.

25. Kada otkrije značajno pogrešno prikazivanje u financijskim izvještajima kao cjelini, uključujući upotrebu neodgovarajuće računovodstvene politike, neprimjereno vrednovanje imovine ili neobjavljivanje nužne informacije, revizor zahtijeva od menadžmenta mijenjanje financijskih izvještaja kako bi se ispravilo pogrešno prikazivanje. Ako menadžment odbije načiniti ispravak, revizor izdaje mišljenje s rezervom ili negativno mišljenje o financijskim izvještajima. Takvo izvješće može imati značajan učinak na kredibilitet, pa čak i stabilnost banke, pa stoga menadžment uobičajeno poduzima sve potrebne korake kako bi izbjegao takvu mogućnost. Slično tome revizor će izdati mišljenje s rezervom ili će se suzdržati od mišljenja ako mu menadžment nije dao sve informacije ili objašnjenja koja revizor zahtijeva.
26. Kao dodatni, ali ne nužno i sastavni dio revizije, vanjski revizor obično dostavlja menadžmentu određene informacije. Te informacije obično sadrže objašnjenja o pitanjima kao što su značajne manjkavosti internih kontrola ili pogrešna prikazivanja koja je revizor uočio u tijeku revizije, ali koja ne zahtijevaju modificiranje revizijskog izvješća (bilo stoga što su bili obavljani drugi postupci radi nadomještavanja manjkavosti kontrole ili stoga što su otkrivena pogrešna prikazivanja ispravljena u financijskim izvještajima ili stoga što su neznčajna u kontekstu samih financijskih izvještaja). Vanjski revizori također priopćavaju pitanja od važnosti za upravljanje onima koji su zaduženi za upravljanje. U nekim državama vanjski revizor također podnosi, bilo prema zakonskom zahtjevu ili prema običaju, izvješće u dugom obliku menadžmentu ili bankovnom supervizoru o određenim pitanjima kao što su sastav stanja računa kreditnog portfelja, likvidnost i zarade, financijski pokazatelji, primjerenost sustava internih kontrola, analize bankovnih rizika ili sukladnosti sa zakonskim propisima ili zahtjevima supervizora.
27. U nekim se državama od vanjskog revizora zahtijeva da bez odlaganja izvijesti bankovnog supervizora o svakoj činjenici ili odluci koja bi mogla:

- predstavljati značajnu povredu zakona ili regulative;
- utjecati na sposobnost banke da nastavi vremenski neograničeno poslovati; i
- voditi k modificiranju izvješća.

Uloga supervizora banke

28. Osnovni je cilj osmišljene supervizije održati stabilnost i povjerenje u financijski sustav tako što depozitarima i vjerovnicima smanjuje rizik gubitka. Osim toga, supervizija je često usmjerena na provjeravanje sukladnosti sa zakonima i regulativama u vezi s bankama i njihovim aktivnostima. Međutim, u ovoj je Smjernici težište na ulozi supervizora banaka sa stajališta načela opreznosti.
29. Supervizija banaka zasniva se na sustavu licenciranja koji supervizorima omogućava da raspoznaju populaciju koju treba nadzirati i da kontroliraju ulazak u bankarski sustav. Kako bi stekle i zadržale bankarsku licencu, pravne osobe moraju voditi računa o određenim zahtjevima načela opreznosti. Ti zahtjevi mogu se razlikovati u svakoj državi prema preciznosti njihova određenja. Neki zahtjevi mogu biti izričito definirani regulativom dok drugi mogu biti okvirno skicirani, ostavljajući nadzornom tijelu stanovitu mjeru diskrecije u interpretaciji. Međutim, u većini sustava supervizije moguće je pronaći sljedeće osnovne zahtjeve za davanje bankarske licence:
- banka mora imati prikladne dioničare i članove odbora (ovo stanovište uključuje čestitost i položaj u poslovnoj zajednici kao i financijsku snagu svih glavnih dioničara);
 - menadžment banke mora biti pošten i dostojan povjerenja te mora imati potrebno znanje i iskustvo za rukovođenje bankom na ispravan i oprezan način;
 - organizacija banke i interne kontrole moraju biti u skladu s poslovnim planom i strategijama;
 - banka mora imati normativnu strukturu usklađenu sa svojom poslovnom strukturom;
 - banka mora raspolagati odgovarajućim kapitalom kako bi mogla izdržati sve rizike svojstvene vrsti i obujmu njezinog poslovanja; i
 - banka mora biti dovoljno likvidna da može odoljeti odljevu sredstava.
30. Često su propisani drugi i pobliži zahtjevi, uključujući minimalne brojčane pokazatelje adekvatnosti kapitala banke i likvidnosti. Bez obzira na to koliko se precizno uredi regulativa, njezin je cilj odrediti uvjete za osiguranje da se poslovi banke vode oprezno te da raspoláže dovoljnim financijskim resursima za nadvladavanje nepovoljnih okolnosti i zaštiti depozitare od gubitka.

31. Osim licenciranja novih banaka, većina supervizora banaka ima ovlast da pregleda i odbaci prijedlog nekog prijenosa značajnog vlasništva ili kontrolnog udjela u postojećim bankama na druge stranke.
32. Stalna supervizija banaka uobičajeno se provodi kroz davanje preporuka i uputa. Međutim, supervizori banaka na raspolaganju imaju mogućnost pribjegavanja zakonskim mjerama radi pravodobnog korektivnog djelovanja kada banka propusti ispuniti zahtjeve opreznosti, zatim kada postoje kršenja zakona ili regulative ili kada su ulagači suočeni sa značajnim rizikom gubitka. U krajnjim slučajevima supervizor ima pravo oduzeti banci licencu.
33. Jedan od glavnih stupova nadzora s gledišta opreznosti jest adekvatnost kapitala. U većini je država određen minimum kapitala potreban za osnivanje banke, a testovi adekvatnosti kapitala jedan su od osnovnih elemenata prilikom provođenja supervizije. U konzultativnom dokumentu koji je Bazelski odbor objavio u siječnju 2001. godine pod naslovom "The New Basel Capital Accord", odbor je predložio okvir adekvatnosti kapitala temeljen na tri komplementarna stupa: zahtjevima minimalnog kapitala, postupku supervizijskog pregleda i tržišnoj disciplini.
 - Prvi stup definira zahtjeve minimalnog kapitala za tri opće kategorije rizika: kreditni rizik, tržišni rizik i operativni rizik.
 - Drugi stup, postupak supervizijskog pregleda, počiva na sljedećim načelima. Banke moraju imati dostatnu solventnost u odnosu na svoje rizičnosti i supervizori moraju imati mogućnost zahtijevati da banke održavaju kapital iznad minimalne razine. Banke trebaju procjenjivati svoje adekvatnosti kapitala interno i trajno, temeljeno na svojim sadašnjim i budućim rizičnostima, a supervizori trebaju pregledavati interne bankarske postupke procjena adekvatnosti kapitala. Na kraju, supervizori moraju rano intervenirati, vodeći računa da je većini imovine banaka svojstvena relativna nelikvidnost kao i o ograničenim mogućnostima većine banaka da brzo dođu do kapitala.
 - Treći stup, tržišna disciplina, unapređuje ulogu sudionika na tržištu da potiču banke na održavanje adekvatne razine kapitala. U vezi s tim banke moraju objavljivati kvantitativne i kvalitativne informacije o svojem kapitalu i rizičnosti.
34. Banke su podložne različitim rizicima. Supervizori prate i mogu ograničiti razinu bankarskih rizika kao što su kreditni rizik, tržišni rizik (uključujući kamatni i tečajni rizik), pravni rizik i reputacijski rizik. Supervizori sve više pokušavaju razviti sustave mjerenja, koji će ograničiti obujam izlaganja određenim rizicima (primjerice, rizicima koje uključuju derivativni financijski instrumenti). Takvi sustavi često čine osnovu za posebne kontrole ili granice kod različitih kategorija izlaganja riziku.
35. Najznačajniji bankarski rizik, prema povijesnom iskustvu s gubicima, jest rizik da zajmoprimac ili obveznik otkupa neće podmiriti obvezu u cijelosti kada dospije ili u bilo

koje vrijeme nakon toga (ponekad poznat kao kreditni rizik). Usmjeravanje politike davanja kredita banke nadilazi ulogu supervizora banke, ali je važno da je supervizor uvjeren kako je banka uspostavila pouzdan sustav upravljanja kreditnim rizikom. Supervizor također ocjenjuje učinkovitost bankinih politika i praksa procjenjivanja kvalitete kredita. On također traži da metode i prosudbe menadžmenta za izračun ispravaka vrijednosti stvaraju, pravodobno i u skladu s odgovarajućim politikama i postupcima, zbrojne iznose posebnih i općih ispravaka koji su primjereni za apsorpiranje procijenjenih gubitaka na kreditima. Osim toga, supervizor traži da se osigura primjerena raspodjela kreditnog rizika pomoću pravila ograničavanja izlaganja riziku, i to bez obzira na to je li riječ o individualnim zajmoprimcima, industrijskim ili trgovačkim sektorima ili pak pojedinim državama ili regijama.

36. Iako je teško procjenjivati kvalitetu kredita i ostale imovine banke, ona je jedna od najvažnijih odrednica njezinog financijskog stanja. U skladu s tim, točno i ispravno mjerenje imovine od velike je važnosti za supervizore jer ono ima izravan učinak na određivanje iznosa kapitala banke koji se izvještava. Kao što je već navedeno, kapital se široko koristi kao kontrolna veličina prema kojoj se mjeri ili ograničava izloženost riziku. Ispravno vrednovanje imovine jedna je od osnovnih odgovornosti menadžmenta, a postupak vrednovanja često uključuje znatna procjenjivanja. Općenito, ako ne provodi svoje neovisno ispitivanje tog postupka, supervizor se u velikoj mjeri oslanja na menadžmentovu prosudbu o ispravnosti vrednovanja imovine, kao i na činjenicu da su vrednovanja koja se pojavljuju u financijskim izvještajima podvrgnuta vanjskoj reviziji.
37. Supervizori veliku važnost pridaju potrebi da banka ima uspostavljene interne kontrole koje su primjerene vrsti, djelokrugu i rasponu njezinog poslovanja. Svrha je internih kontrola pomoći u postizanju menadžmentovih ciljeva osiguranja, koliko je to izvedivo, uređenog i učinkovitog vođenja poslovanja, uključujući provođenje politika menadžmenta, zaštitu imovine, sprječavanje i otkrivanje prijevara i pogrešaka, točnost i potpunost računovodstvenih evidencija i pravodobno pripremanje pouzdanih financijskih informacija.
38. Razvoj sofisticiranih kompjutoriziranih informacijskih sustava s obradama u realnom vremenu u velikoj je mjeri unaprijedio mogućnost kontrola, ali je s druge strane stvorio dodatne rizike uslijed mogućih računalnih propusta ili prijevara. Uvođenje elektroničkog trgovanja također je stvorilo značajne nove rizike i za uzvrat zahtjeva kontrole.
39. Supervizori nastoje osigurati da uspješnost menadžmenta odgovara vrsti i obujmu poslovanja. U regulativnim okruženjima, gdje se redovito obavljaju inspekcije na licu mjesta, ispitivači imaju mogućnost otkrivati znakove neuspjeha menadžmenta. Drugdje, supervizor obično organizira sastanke s ciljem intervjuiranja menadžmenta u pravilnim vremenskim razmacima, koristeći i druge prilike za takvo kontaktiranje kada se one ukažu. Bez obzira na prirodu regulativnog okruženja, supervizori nastoje koristiti navedene prilike za stjecanje razumijevanja menadžmentovih poslovnih planova i strate-

gija te načina na koje očekuje da će ih ostvariti. Slično tome, nastoje otkriti je li banka dovoljno opremljena za izvođenje svojih funkcija u pogledu vještina i kompetentnosti njezinog osoblja, kao i opreme i uređaja kojima raspolaže. Informacije stečene takvim kontaktima s menadžmentom pomažu supervizoru u stvaranju mišljenja o sposobnosti menadžmenta.

40. Djelotvorna supervizija zahtijeva prikupljanje i analiziranje informacija o nadziranim bankama. Primjerice, supervizori prikupljaju, pregledavaju i analiziraju bonitetna i statistička izvješća. To uključuje osnovne financijske izvještaje kao i potkrjepljujuće prikaze koji pružaju više detaljnosti. Ta se izvješća koriste za provjeravanje postupanja u skladu s određenim zahtjevima opreznosti i osiguravaju osnovu za rasprave s menadžmentom banke. Monitoring izvan lica mjesta, naročito u intervalu između kontrola na licu mjesta, može često omogućiti prepoznavanje potencijalnih problema, osiguravajući na taj način rano otkrivanje i promptno poduzimanje korektivnih mjera prije nego što problemi postanu ozbiljniji.
41. Supervizori moraju imati načine za potvrđivanje informacija koje dobivaju bilo inspekcijom na licu mjesta bilo korištenjem rada vanjskih revizora. Poslovi koji se obavljaju na licu mjesta, neovisno o tome obavi li ih vlastito osoblje supervizora banke ili obvezu za te poslove preuzme supervizor ali ih obavi vanjski revizor, strukturirani su na način da osiguraju neovisno potvrđivanje postoji li u određenoj banci odgovarajući sustav interne kontrole, ispunjavanje određenih kriterija iz naloga supervizora, kao i jesu li pouzdane informacije koje daju banke.
42. Kako bi unaprijedili svoje razumijevanje bankovnog korporativnog upravljanja i sustava poslovanja, neka nadzorna tijela periodično se sastaju s revizijskim odborom ili odborom direktora banke. To pruža mogućnost revizijskom odboru ili odboru direktora da raspravi svoje dvojbe koje može imati u vezi s menadžmentom banke i omogućava supervizoru da formira stav o učinkovitosti revizijskog odbora.
43. Bankovni supervizori zainteresirani su za postizanje da sve poslove koje obavljaju vanjski revizori izvode revizori koji:
 - ispravno su licencirani i imaju dobru reputaciju;
 - imaju relevantno profesionalno iskustvo i kompetentnosti;
 - podvrgnuti su programu provjere kvalitete;
 - neovisni su u stvarnosti i pojavno u odnosu na revidiranu banku;
 - objektivni su i nepristrani; i
 - postupaju u skladu s bilo kojim drugim primjenjivim etičkim zahtjevima.⁶

⁶ Revizor postupaju u skladu s relevantnim nacionalnim standardima i Kodeksom etike za profesionalne računovođe koji je izdala Međunarodna federacija računovođa.

44. U nekim državama bankovni supervizor ima zakonske ovlasti u vezi s imenovanjem vanjskog revizora, kao što su pravo odobravanja ili uskraćivanja odobrenja i pravo opunomoćivanja za vanjsku reviziju. Te su ovlasti dane s namjerom osiguravanja da vanjski revizori, koje imenuje banka, imaju iskustvo, resurse i vještine nužne za konkretne okolnosti. Tamo gdje nema očiglednog razloga za mijenjanje vanjskog revizora, supervizori će uobičajeno istraživati okolnosti koje su uzrokovale da banka nije obnovila imenovanje dotadašnjeg revizora.
45. Supervizori imaju razumljiv interes da se za revidiranje banaka osiguraju standardi visoke kvalitete. Štoviše, važno područje zanimanja supervizora je neovisnost vanjskih revizora koji obavljaju reviziju banke, poglavito kada revizori pružaju banci i određene vrste nerevizijskih usluga. U skladu s tim supervizori nastoje održati jaču suradnju s nacionalnim profesionalnim revizijskim tijelima radi razmatranja pitanja od obostranog interesa.

Odnos između supervizora banke i vanjskog revizora banke

46. Supervizor i vanjski revizor imaju u mnogim odrednicama komplementarne interese, koji se odnose na ista pitanja, iako težište njihovih interesa može biti različito. Tako:
- bankovni supervizor, prije svega, zainteresiran je za stabilnost bankarskog sustava te održavanje sigurnih i zdravih pojedinačnih banaka s ciljem zaštite interesa depozitara. Stoga on promatra sadašnju i buduću održivost banaka te koristi njihove financijske izvještaje za procjenjivanje njihovog stanja i uspješnosti. S druge je strane, vanjski revizor pretežno zaokupljen podnošenjem izvješća o financijskim izvještajima banke dioničarima banke ili njezinom odboru direktora. Da bi to mogao ostvariti, revizor razmatra primjerenost menadžmentove primjene pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja. Revizor razmatra razdoblje procjene koje menadžment koristi i, kada je ono kraće od 12 mjeseci od datuma bilance, traži da menadžment protegne razdoblje procjene na najmanje 12 mjeseci od datuma bilance. Ako to menadžment odbije, tada MRevS 570 "Vremenska neograničenost poslovanja" zahtijeva da revizor razmotri potrebu modificiranja revizorova izvješća zbog ograničenja djelokruga revizorova rada. Revizor također propitkuje menadžment u vezi s njihovim saznanjima o događajima ili uvjetima nakon razdoblja procjene koje koristi menadžment, a koji mogu stvoriti značajnu sumnju u sposobnost banke da nastavi poslovati sukladno temeljnoj računovodstvenoj pretpostavci vremenske neograničenosti poslovanja.
 - bankovni supervizor zainteresiran je za održavanje solidnog sustava internih kontrola kao osnove za sigurno i oprezno rukovođenje bankarskim poslovanjem. U većini slučajeva vanjski revizor bavi se procjenjivanjem internih kontrola radi određivanja u kojoj se mjeri može pouzdati u taj sustav prilikom planiranja i obavljanja revizije.

- bankovni supervizor mora se uvjeriti da svaka banka održava primjerene podatke pripremljene u skladu s dosljednim računovodstvenim politikama i praksom koji omogućavaju supervizoru da ocijeni financijsko stanje banke i profitabilnost njezinog poslovanja te koje banka objavljuje, ili ih čini dostupnima, kroz redovite financijske izvještaje koji objektivno odražavaju njezino stanje. Vanjski revizor bavi se pitanjem vode li se primjerene i dovoljno pouzdane računovodstvene evidencije kako bi omogućile poslovnom subjektu sastavljanje financijskih izvještaja koji ne sadrže značajna pogrešna prikazivanja i na taj način omogućavaju vanjskom revizoru da izrazi mišljenje o tim izvještajima.
47. Kada se bankovni supervizor koristi revidiranim financijskim izvještajima u tijekom svojih nadzornih aktivnosti, supervizor treba biti svjestan sljedećih činjenica:
- udovoljavanje potrebama supervizora nije uobičajeno osnovna svrha zbog koje se sastavljaju financijski izvještaji;
 - revizija u skladu s MRevS-ovima oblikovana je za osiguranje razumnog uvjerenja da su financijski izvještaji kao cjelina bez značajnih pogrešnih prikazivanja;
 - važnost računovodstvenih politika primijenjenih pri sastavljanju financijskih izvještaja kao okvira financijskog izvještavanja zahtijeva korištenje prosudbi pri njihovoj primjeni i može dopuštati izbor između određenih politika ili izbor načina na koji će se primijeniti;
 - financijski izvještaji sadrže informacije temeljene na prosudbama i procjenama koje je obavio menadžment i ispitao revizor;
 - na financijski položaj banke mogu imati učinak naknadni događaji; tj. oni koji nastanu poslije sastavljanja financijskih izvještaja;
 - supervizor ne može pretpostaviti da će revizorovo ocjenjivanje internih kontrola za potrebe revizije nužno biti primjereno i za svrhe za koje supervizoru trebaju ocijene, uz uvjet da su različite svrhe zbog kojih supervizor i revizor ocjenjuju i testiraju interne kontrole; i
 - kontrole i računovodstvene politike koje razmatra vanjski revizor ne moraju biti one koje banka koristi kada priprema informacije za bankovne supervizore.
48. Unatoč tome, brojna su područja rada u kojima rad supervizora i revizora mogu biti od uzajamne koristi. Revizorova priopćavanja menadžmentu i druga izvješća koja podnosi revizor mogu pružati supervizorima vrijedan uvid u različite aspekte bankovnih operacija. U mnogim je državama praksa da su takva izvješća dostupna supervizorima.
49. Slično tome, vanjski revizori mogu steći vrijedan uvid temeljem informacija koje potječu od bankovnih supervizora. Nakon provedene supervizijske inspekcije ili razgovora s menadžmentom, uobičajeno se zaključci do kojih se na taj način došlo

priopćavaju banci. Takva priopćenja revizoru mogu koristiti u onolikoj mjeri u kojoj znače neovisnu procjenu u važnim područjima poput prikladnosti ispravka vrijednosti kredita i usmjeruju pažnju na posebna područja interesa supervizije. Supervizijska tijela također mogu razviti određene neformalne pokazatelje za primjenu načela opreznosti ili upute dostupne bankama, a koji mogu biti korisni revizorima pri obavljanju analitičkih postupaka.

50. Kada komuniciraju s menadžmentom, i supervizori i revizori svjesni su koristi koje mogu imati jedan od drugoga iz saznanja o pitanjima koja su predmet takvih komunikacija. Stoga je korisno da se komunikacije ove vrste zapišu tako da čine dio evidencija banke pristupačan drugoj strani.
51. Kako bi se sačuvali interesi obiju strana, koji se tiču povjerljivosti informacija do kojih se došlo prilikom obavljanja odgovarajućih funkcija, uobičajeno je da, kada kontakti između supervizora i revizora postanu prijeko potrebni, i menadžment također bude nazočan ili barem o tome obaviješten. Preporučuje se poduzimanje pravodobnih i primjerenih mjera kako vanjski revizori ne bi snosili odgovornost za informacije koje u dobroj vjeri otkrivaju supervizijskim tijelima u skladu s primjenjivim zakonima i regulativama. Te mjere mogu imati oblik zakonskog propisa ili sporazuma između banke, njezinog menadžmenta, vanjskog revizora i supervizijskog tijela. To je naročito važno kada prisutnost menadžmenta otežava raspravu, primjerice kada revizori vjeruju da je menadžment uključen u prijevarno vođenje poslovanja.
52. MRevS 260 "Komuniciranje o revizijskim pitanjima s onima koji su zaduženi za upravljanje" navodi pitanja od interesa za upravljanje i zahtijeva da revizori pravodobno priopćavaju ta pitanja onima koji su zaduženi za upravljanje.⁷ Revizijska pitanja od

⁷ Uobičajeno takva pitanja uključuju:

- opće pristupe i sveukupni djelokrug revizije, uključujući očekivana ograničenja ili bilo koje dodatne zahtjeve;
- odabir ili promjenu značajnijih računovodstvenih politika i prakse koja ima, ili može imati, značajne učinke na subjektive financijske izvještaje;
- moguće učinke na financijske izvještaje zbog bilo kojeg signifikantnog rizika i izloženosti, poput sudskog spora, koji treba objaviti u financijskim izvještajima;
- revizijske korekcije, neovisno je li ih, ili nije, subjekt proveo u evidencijama, a koje mogu imati, ili imaju, značajan učinak na subjektive financijske izvještaje;
- značajne neizvjesnosti u vezi događaja i uvjeta koji mogu stvoriti značajnu sumnju u sposobnost subjekta da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem;
- neslaganja s menadžmentom u vezi pitanja koja, pojedinačno ili skupno, mogu biti značajna za subjektive financijske izvještaje ili revizorovo izvješće. To komuniciranje uključuje razmatranje je li, ili nije, pitanje razriješeno i važnost pitanja;
- očekivane modifikacije revizorovog izvješća;
- ostala pitanja koja zavrjeđuju pažnju onih koji su zaduženi za upravljanje, poput značajnih slabosti u internim kontrolama, pitanja vezana za poštenje menadžmenta i uključenost menadžmenta u prijevaru; i
- bilo koja druga pitanja utanačena u uvjetima angažmana.

interesa za upravljanje uključuju samo ona pitanja koja revizor uoči kao posljedicu obavljanja revizije. U reviziji sukladnoj MRevS-ovima, od revizora se ne zahtijeva da oblikuje postupke s posebnom namjenom za otkrivanje pitanja od interesa za upravljanje. Određena revizijska pitanja od interesa za upravljanje vjerojatno će biti interesantna bankovnim supervizorima, i to posebice ona pitanja koja mogu zahtijevati žurnu reakciju supervizora. Revizor pravodobno priopćava takva pitanja bankovnim supervizorima kada je to zahtijevano supervizijskim, zakonskim ili regulativnim okvirom ili formalnim sporazumom ili protokolom. U slučajevima kada ne postoje takvi zahtjevi, sporazumi ili protokoli, revizor potiče menadžment banke i one koji su zaduženi za upravljanje bankom da pravodobno priopće pitanja koja bi, po revizorovoj prosudbi, mogla smjesta preokupirati bankovne supervizore.⁸ Štoviše, čak i kada ne postoji izričit zahtjev, revizor razmatra priopćavanje takvih pitanja bankovnim supervizorima, ako to ne učini menadžment banke ili oni koji su zaduženi za upravljanje bankom. U takvim okolnostima revizor razmatra ima li zakonsku zaštitu kod takvog priopćavanja.

53. Primjeri vrsta drugih pitanja koje može uočiti revizor i koji mogu zahtijevati žurnu reakciju bankovnih supervizora su sljedeći:
- informacija koja ukazuje na propust ispunjavanja jednog od zahtjeva za bankovnu licencu;
 - ozbiljan konflikt unutar tijela odlučivanja ili neočekivani odlazak menadžera na ključnoj funkciji;
 - informacija koja može ukazivati na značajnu povredu zakona ili regulative ili bankinog statuta ili registracije;
 - namjera revizora da odustane od revizije ili obustava obavljanja revizije; i
 - značajne negativne promjene u rizicima poslovanja banke i mogući rizici pogoršavanja.
54. U mnogim državama vanjski revizor obavlja posebne poslove ili izdaje posebna izvješća u skladu s propisima ili na zahtjev bankovnog supervizora kako bi pripomogao supervizoru u obnašanju njegovih dužnosti. Te dužnosti mogu uključivati izvješćivanje o tome:
- jesu li ispunjeni uvjeti licence;
 - jesu li primjereni sustavi održavanja računovodstvenih i ostalih evidencija i sustavi internih kontrola;

⁸ Jasni zahtjevi u vezi s revizorovim priopćavanjem bankovnim supervizorima već su ustanovljeni u mnogim državama pomoću zakona, zahtjeva supervizora ili formalnog sporazuma ili protokola. To je od obostranog interesa za revizore i bankovne supervizore. U državama gdje nema takvih zahtjeva, bankovni supervizori i revizijska tijela potiču se da s tim u vezi razmotre pokretanje inicijative ili daju podršku odgovarajućim mjerama.

- je li banka koristila primjerenu metodu pri sastavljanju izvješća za bankovne supervizore i jesu li točne informacije uključene u ta izvješća, koja mogu sadržavati određene prikaze odnosa imovine prema obvezama ili druge zahtjeve u vezi s načelom opreznosti;
 - je li organizacija prikladno temeljena na kriterijima koje propisuje supervizijsko tijelo;
 - jesu li poštivani zakoni i regulative; i
 - jesu li primjenjivane primjerene računovodstvene politike.
55. Bankovni supervizori, unutarnji i vanjski revizori surađuju međusobno kako bi doprinijeli da proces supervizije bude djelotvorniji i učinkovitiji. Suradnja optimalizira superviziju dok istodobno omogućava svakoj strani da se usredotoči na svoje odgovornosti. U nekim državama suradnja se temelji na periodičnim susretima supervizora, vanjskih i unutarnjih revizora.

Dodatni zahtjevi vanjskom revizoru radi doprinosa procesu supervizije

56. Supervizorov zahtjev vanjskom revizoru da pomogne u obavljanju određenih nadzornih zadataka treba se dati u jasno utvrđenom okviru koji je naveden u primjenjivom zakonu ili ugovoru između banke i supervizora. U nekim slučajevima ti zahtjevi mogu predstavljati odvojeni angažman. U tom se slučaju trebaju uspostaviti sljedeći kriteriji.
57. Prvo, osnovna odgovornost za dostavljanje potpunih i točnih informacija bankovnom supervizoru mora ostati na menadžmentu banke. Uloga je vanjskog revizora izvijestiti o tim informacijama ili o primjeni određenih postupaka. Kao takav, on ni na koji način ne preuzima na sebe odgovornost supervizora, već samo pomaže supervizoru u stvaranju učinkovitijih prosudbi o banci.
58. Drugo, uobičajen odnos vanjskog revizora i revidirane banke mora biti zaštićen. Ukoliko nema drugih zakonskih zahtjeva ili ugovornih sporazuma koji uređuju rad vanjskog revizora, cijeli protok informacija između bankovnog supervizora i revizora uobičajeno se usmjerava preko banke, osim u iznimnim okolnostima. Dakle, bankovni će supervizor tražiti od banke da dogovori dobivanje informacija koje supervizor zahtijeva od revizora i te će mu se informacije učiniti dostupnima preko banke. Svim sastancima vanjskog revizora i bankovnog supervizora prisustvovat će, osim kako je navedeno u prethodnim točkama 51 i 52, i predstavnici banke te će se zahtijevati odobrenje banke prije nego revizor uputi supervizoru kopije prepiski s menadžmentom i druga izvješća.⁹

⁹ Mnoge banke bankovnim supervizorima izravno otpremaju kopije prepiski vanjskih revizora s menadžmentom i ostala posebna izvješća.

59. Treće, prije zaključivanja sporazuma bilo koje vrste s bankovnim supervizorom, vanjski revizor razmatra može li nastati neki sukob interesa. Ako može, tada to treba razriješiti na zadovoljavajući način prije početka rada, najčešće dobivanjem prethodnog odobrenja menadžmenta banke za izvršenje zadatka.
60. Četvrto, zahtjevi supervizora moraju biti točno određeni i jasno definirani u odnosu na tražene informacije. To znači da supervizor mora, što je bolje moguće, opisati standarde prema kojima se bankovno poslovanje može mjeriti kako bi mogao izvijestiti je li, ili nisu, oni i postignuti. Ako se, primjerice, traži informacija o kvaliteti zajmova, supervizor mora odrediti koji kriterij treba primijeniti prilikom razvrstavanja zajmova prema kategoriji rizika. Slično tome, potrebno je ostvariti određeni stupanj suglasnosti između bankovnog supervizora i vanjskog revizora u vezi s pojmom značajnosti kad god je to moguće.
61. Peto, zadaci koje bankovni supervizor postavlja pred vanjskog revizora trebaju biti u granicama revizorove kompetentnosti, u tehničkom i u praktičnom smislu. Od revizora se može, primjerice, tražiti da procijeni opseg izloženosti banke pojedinačnom zajmoprimcu ili državi. Međutim, bez jasnih i usko vezanih uputa, revizor neće biti u poziciji da prosudi je li prekomjeran neki određeni opseg izloženosti. Osim toga, revizije se provode u vremenskim razmacima, a ne neprekidno, pa nije razumno očekivati od vanjskog revizora da, povrh posla koji je nužan za obavljanje revizije, provede i cjelovito ocjenjivanje internih kontrola ili prati bankino poštivanje svih pravila supervizijskog tijela, osim kroz tekući program rada tijekom razdoblja.
62. Šesto, zadatak koji supervizor povjerava revizoru mora počivati na racionalnoj osnovi. To znači da, osim u iznimnim slučajevima, takav zadatak mora biti dopuna njegovu redovitom revizijskom poslu te da ga može izvesti ekonomičnije ili brže nego supervizor, ili zbog revizorovih specijalističkih vještina, ili zato da se tako otkloni udvostručenje posla.
63. Na kraju, neki aspekti povjerljivosti moraju se zaštititi, posebice povjerljivost informacija koje revizor dobije kroz svoje profesionalne odnose s drugim revizijskim klijentima, a koje su nedostupne banci ili javnosti.
64. Način na koji je moguće proširiti ulogu vanjskih revizora ovisi o prirodi okruženja nacionalnog nadzora. Primjerice, ako supervizor ima aktivan pristup s čestom i strogom inspekcijom, pomoć koja se može tražiti od vanjskog revizora bit će minimalna. Nasuprot tome, ako je kontrola supervizora manje izravna, zasnovana na analizi povratnih informacija dobivenih od menadžmenta banke, a ne na inspekciji, ili ako su resursi supervizora ograničeni, supervizor može imati znatne koristi od pomoći koju vanjski revizor može ponuditi izražavanjem uvjerenja za dobivene informacije.
65. U današnje vrijeme, međutim, mnoge države provode pristup supervizije koji sadrži elemente inspekcije i analize izvješćivanih informacija. Kako bankarstvo postaje sve

složenije, inspekcija se pokazuje sve zahtjevnijom u odnosu na resurse supervizije. Mnoga supervizijska tijela koja primjenjuju inspekciju na licu mjesta, prinuđena su sve više oslanjati se na povratna izvješća i tražiti pomoć od vanjskih revizora na onim područjima za koja je njihova osposobljenost posebno prikladna.

66. Tamo gdje su se supervizori do sada oslanjali isključivo na analizu povratnih informacija, utvrđeno je da je određeni stupanj ispitivanja na licu mjesta poželjan način zaštite. U tim se državama stoga supervizori znatno više nego prije oslanjaju na vanjske revizore kako bi im oni pomogli u izvršavanju određenih zadataka. (Vidjeti točku 54.)
67. U onim državama gdje već duže vrijeme postoje kontakti između vanjskih revizora i bankovnih supervizora izgrađeno je uzajamno povjerenje, a prošireno iskustvo dovelo je do toga da i jedna i druga strana imaju koristi od rada druge strane. Iskustva u tim državama pokazuju da sukobi interesa koje revizori mogu u načelu smatrati smetnjom bližoj suradnji sa supervizorima u praksi poprimaju sve manju važnost te ne predstavljaju prepreku plodonosnom dijalogu.

Potreba za neprekidnim dijalogom između bankovnih supervizora i revizijske profesije

68. Ako supervizori žele trajno imati koristi od rada vanjskih revizora, nužno je da imaju povjerenja u revizijsku profesiju u cjelini i s njome trebaju raspraviti trenutna područja od interesa za superviziju. To se može ostvariti kroz periodične rasprave na nacionalnoj razini između supervizijskih tijela i profesionalnih revizijskih tijela. Takve rasprave mogu se odnositi na područja od zajedničkog interesa. Od značajne pomoći revizorima u donošenju utemeljenih prosudbi bilo bi stjecanje, što je moguće boljeg, razumijevanja gledišta i saznanja supervizora o tim pitanjima. Tijekom takvih rasprava supervizori također trebaju dobiti priliku izraziti svoje poglede o računovodstvenim politikama i revizijskim standardima, općenito i posebno za određene revizijske postupke. To pomaže poboljšanju općih standarda revizija financijskih izvještaja banaka. Korisno bi bilo uključivanje bankarskih asocijacija u rasprave o nekim temama, primjerice, uključivanje voditelja funkcije unutarnje revizije, kako bi se osiguralo da su uzeta u obzir gledišta svih strana.
69. Rasprave između bankovnih supervizora i profesionalnih revizijskih tijela mogu se također korisno proširiti na neka bitna revizijska pitanja i aktualne računovodstvene probleme, poput odgovarajućih računovodstvenih tehnika za novo razvijene instrumente, kao i na druge aspekte financijskih inovacija i zaduživanja putem izdavanja vrijednosnih papira (sekuritizacija). Te rasprave mogu pomoći bankama u usvajanju najprimjerenijih računovodstvenih politika.
70. I supervizijska tijela i revizijska profesija zainteresirani su za postizanje ujednačenosti između banaka u njihovoj primjeni odgovarajućih računovodstvenih politika. Supervizijska tijela često su u položaju da, zbog svojih regulativnih ovlasti, mogu znatnije

utjecati na banke u ostvarenju ujednačenih politika, dok su vanjski revizori često u boljem položaju za praćenje i pregledavanje stvarne primjene takvih politika. Stoga, neprekidan dijalog između supervizorskih tijela i revizijske profesije može značajno doprinijeti harmonizaciji računovodstvenih standarda na nacionalnoj razini.

Ovu Međunarodnu smjernicu revizijske prakse 1004 “Odnos između supervizora banaka i vanjskih revizora banaka” Međunarodnog odbora za standarde revidiranja i izražavanja uvjerenja (IAASB) koju je objavila Međunarodna federacija računovođa (IFAC) u ožujku 2008. na engleskom jeziku u izvorniku pod nazivom 2008 Handbook of International Standards on Auditing, Assurance and Ethics Pronouncements (ISBN 978-1-934779-06-4), na hrvatski jezik prevela je Hrvatska revizorska komora, Zagreb, Hrvatska u prosincu 2009. godine i objavljuje se uz dopuštenje Međunarodne federacije računovođa. Postupak prijevoda je razmotrila Međunarodna federacija računovođa i prijevod je obavljen u skladu s pravilima sadržanim u IFAC Policy Statement – Policy for Translating and Reproducing Standards. Odobreni tekst svih publikacija Međunarodne federacije računovođa je onaj koji ona objavi na engleskom jeziku. Copyright © ožujak 2008 Međunarodne federacije računovođa (IFAC).

MEĐUNARODNA SMJERNICA REVIZIJSKE PRAKSE 1005
POSEBNA RAZMATRANJA U REVIZIJI
MALIH POSLOVNIH SUBJEKATA

SADRŽAJ

	Točke
Uvod.....	1-4
Obilježja malih poslovnih subjekata	5-18
Objašnjenje za primjenu Međunarodnih revizijskih standarda.....	19
Odgovornosti: MRevS 200-299.....	20-41
Planiranje: MRevS 300-399.....	42-53
Interne kontrole: MRevS 400-499	54-65
Revizijski dokazi: MRevS 500-599.....	66-101
Revizijski zaključci i izvješćivanje: MRevS 700-799	102-106
Dodatak 1: Objašnjenja za primjenu MRevS-ova kada revizor također priprema računovodstvene evidencije i financijske izvještaje malog poslovnog subjekta	
Dodatak 2: Gdje se mogu pronaći razmatranja za reviziju malog poslovnog subjekta	

Međunarodnu smjernicu revizijske prakse (International Auditing Practice Statement (IAPS)) 1005 “Posebna razmatranja u reviziji malih poslovnih subjekata” treba čitati u kontekstu “Predgovora Međunarodnim standardima kontrole kvalitete, revidiranja, uvida, ostalih izražavanja uvjerenja i povezanih usluga” koji utvrđuje primjenu i ovlasti Međunarodnih smjernica revizijske prakse.

U rujnu 2009. godine u Odboru za međunarodne standarde revidiranja i izražavanja uvjerenja (International Auditing and Assurance Standards Board – (IAASB)) dogovoreno je da će se revidirati Međunarodne smjernice revizijske prakse (MSRP-e) kako bi se uzeli u obzir Međunarodni revizijski standardi (MRevS-ovi) objavljeni u razdoblju od ožujka 1999. godine do ožujka 2003. godine te da će se u MRevS-ovima izdanima nakon ožujka 2003. godine, razmatranja u vezi s revizijom malih poslovnih subjekata uključivati u sadržaj tih MRevS-ova, kada god budu potrebna.

Upute sadržane u ovoj Smjernici povući će se kada revidirane verzije odnosnih MRevS-ova stupe na snagu.

U skladu s tim, upozoravaju se čitatelji da, osim na upute iz ove Smjernice, trebaju obratiti pozornost na posebna razmatranja za revizije malih poslovnih subjekata uključena u MRevS-ovima izdanima nakon ožujka 2003. godine.

Uvod

1. Međunarodni revizijski standardi sadrže osnovna načela i bitne postupke s pripadajućim uputama koji se primjenjuju u reviziji financijskih izvještaja svakog poslovnog subjekta neovisno o njegovoj veličini, pravnom obliku, strukturi vlasništva ili rukovođenja ili vrsta njegovih djelatnosti. Odbor za međunarodne standarde revidiranja i izražavanja uvjerenja (IAASB)¹ prepoznao je da mali poslovni subjekti stvaraju brojna specifična revizijska pitanja. Ova Smjernica ne ustanovljuje neke nove zahtjeve u vezi s revizijom malih poslovnih subjekata niti nekakva izuzimanja od zahtjeva iz MRevS-ova. Sve revizije malih poslovnih subjekata trebaju se obavljati sukladno MRevS-ovima.
2. Cilj je ove Smjernice opisati obilježja koja se uobičajeno pronalaze kod malih poslovnih subjekata te navesti kako ona mogu utjecati na primjenu MRevS-ova. Ova Smjernica uključuje:
 - (a) razmatranje obilježja malih poslovnih subjekata; i
 - (b) upute za primjenu MRevS-ova izdanih nakon ožujka 2003. godine u reviziji malih poslovnih subjekata.
3. Vlasnik-menadžer malog poslovnog subjekta često treba pomoć u pripremanju računovodstvenih evidencija i financijskih izvještaja. Odjeljak 8 IFAC-ovog Kodeksa profesionalne etike za profesionalne revizore² uređuje neovisnost pa revizori, koji razmatraju pružanje drugih usluga klijentima koji su mali poslovni subjekti, trebaju voditi računa o Kodeksu i nacionalnim zahtjevima za očuvanje neovisnosti. Dodatak ove Smjernice sadrži objašnjenja za primjenu MRevS-ova kada revizor također priprema računovodstvene evidencije i financijske izvještaje klijentima koji su mali poslovni subjekti.
4. Pri razmatranju vrsta i obujma uputa koje će se pružiti ovom Smjernicom, IAASB je za cilj imao osigurati razinu uputa koje će se u najvećoj mjeri moći primijeniti u svim revizijama malih poslovnih subjekata i pomoći revizoru u profesionalnom prosuđivanju u vezi s primjenom MRevS-ova. Međutim, detaljne upute proceduralne prirode nisu dane jer bi izdavanje takvih uputa moglo potkopati ispravno profesionalno prosuđivanje pri obavljanju revizije.

Obilježja malih poslovnih subjekata

5. Revizor svakog poslovnog subjekta primjenjuje revizijski pristup prema okolnostima koje vrijede za poslovni subjekt i angažman. Revizija malog poslovnog subjekta

¹ Izvornu Smjernicu sastavio je i izdao Odbor za međunarodnu revizijsku praksu (International Auditing Practices Committee (IAPC)). Od 1. travnja 2002. godine IAPC je zamijenjen Odborom za međunarodne standarde revidiranja i izražavanja uvjerenja (IAASB).

² Odjeljak 290 IFAC-ovog Kodeksa etike za profesionalnu etiku izdan je u lipnju 2005. godine.

razlikuje se od revizije velikog poslovnog subjekta po tome što dokumentacija može biti jednostavna jer su manji poslovni subjekti uobičajeno manje složeni i revizija se može obaviti korištenjem nekolicine pomoćnika.

6. Značenje pojma “mali poslovni subjekt” u tom kontekstu odnosi se, ne samo na veličinu poslovnog subjekta, nego i na njegove tipične kvalitativne karakteristike. Kvantitativni pokazatelji veličine poslovnog subjekta mogu uključivati zbrojeve bilance, prihod i broj zaposlenih, ali takvi pokazatelji nisu i jedini. Zbog toga nije moguće dati primjerenu definiciju malog poslovnog subjekta isključivo kroz kvantitativne veličine.
7. Za svrhe ove Smjernice, mali poslovni subjekt je svaki subjekt u kojemu:
 - (a) postoji koncentracija vlasništva i rukovođenja u malom broju osoba (često u jednoj osobi³); i
 - (b) može se također pronaći i jedno ili više od sljedećeg:
 - (i) nekoliko izvora prihoda;
 - (ii) nesofisticirano vođenje evidencija; ili
 - (iii) ograničene interne kontrole s mogućnošću da menadžment zaobiđe kontrole.
8. Prethodno navedena kvalitativna obilježja nisu jedina niti su svojstvena isključivo malim poslovnim subjektima te mali poslovni subjekti ne moraju nužno imati sva ta obilježja. Za svrhe ove Smjernice, mali poslovni subjekti obično će imati obilježje navedeno pod (a) i jedno ili više obilježja uključena pod (b).

Koncentracija vlasništva i rukovođenja

9. Mali poslovni subjekti uobičajeno imaju nekoliko vlasnika, no često postoji samo jedan vlasnik. Vlasnik može zaposliti menadžera da rukovodi poslovnim subjektom ali je najčešće izravno svakodnevno uključen u vođenje poslovnog subjekta. Isto tako u slučaju malih neprofitnih organizacija i subjekata javnog sektora, iako postoji nekoliko osoba s formalnom odgovornošću zaduženih za poslovni subjekt, može biti tek nekolicina svakodnevno uključenih u rukovođenje poslovnim subjektom.
10. U ovoj se Smjernici pojam “vlasnik-menadžer” koristi za označavanje vlasnika poslovnih subjekata koji su uključeni u vođenje poslovnog subjekta na svakodnevnoj osnovi. Tamo gdje vlasnik nije svakodnevno uključen, pojam “vlasnik-menadžer” koristi se za označavanje i vlasnika i nekog menadžera unajmljenog za vođenje poslovnog subjekta.

³ Riječ “osoba” podrazumijeva vlasništvo fizičke osobe, a ne drugog poslovnog subjekta. Za svrhe ove Smjernice, “malim poslovnim subjektom” može se ipak smatrati i neki poslovni subjekt u vlasništvu drugog subjekta ako vlasnik ima relevantna obilježja.

Nekoliko izvora prihoda

11. Mali poslovni subjekti često imaju ograničen raspon proizvoda ili usluga i posluju u jednoj ili ograničenom broju lokacija. Takva obilježja revizoru mogu učiniti lakšim stjecanje, bilježenje i održavanje poznavanja poslovnog subjekta, nego što bi to bilo u slučaju većeg poslovnog subjekta. U takvim se okolnostima može izravno primijeniti široki raspon revizijskih postupaka. Primjerice, ponekad se za analitičke postupke mogu koristiti učinkoviti modeli predviđanja. Analitički postupci mogu pružiti korisne dokaze, ponekad umanjujući potrebu za drugim dokaznim postupcima. Osim toga, u mnogim malim poslovnim subjektima česte su male računovodstvene populacije i lako ih je analizirati.

Nesofisticirano vođenje knjigovodstva

12. Mali poslovni subjekti trebaju voditi dostatne računovodstvene evidencije radi udovoljavanja relevantnim zakonskim ili regulatornim zahtjevima te ispunjavanja potreba poslovnog subjekta, uključujući potrebe za sastavljanje i reviziju financijskih izvještaja. Računovodstveni sustav stoga treba biti oblikovan kako bi osigurao razumno uvjerenje da:
- (a) sve transakcije i druge računovodstvene informacije koje su trebale biti evidentirane su stvarno i evidentirane;
 - (b) postoji imovina i obveze koje su evidentirani u računovodstvenom sustavu i po ispravnim iznosima; i
 - (c) će prijevara ili pogreška u obrađivanju računovodstvene informacije biti otkrivena.
13. Većina malih poslovnih subjekata, ako uopće i zapošljava, zapošljava nekoliko osoba koje su isključivo angažirane u vođenju evidencija. Posljedično tome, knjigovodstvena funkcija i računovodstvene evidencije često nisu sofisticirane. Vođenje evidencija može biti nevjesto ili slabo što rezultira većim rizikom da financijski izvještaji mogu biti netočni ili nepotpuni. Mnogi mali poslovni subjekti koriste vanjske resurse za neka ili sva svoja vođenja evidencija.
14. Mali poslovni subjekti često smatraju primjerenim u osobnim računalima koristiti računovodstvene softverske pakete poznatih marki. Mnogi od tih paketa opsežno su testirani i potvrđeni te mogu, ako su pažljivo odabrani i primijenjeni, osigurati razumnu osnovu za pouzdani i troškovno učinkovit računovodstveni sustav.

Ograničene interne kontrole

15. Veličina i ekonomske okolnosti u malim poslovnim subjektima uzrokuju da sofisticirane interne kontrole često nisu ni potrebne ni poželjne. Činjenica da postoji svega nekolicina zaposlenika ograničava razmjernu u kojemu je izvediva raspodjela dužnosti.

Međutim, čak i u vrlo malom poslovnom subjektu, za ključna područja može biti izvedivo uvesti određeni stupanj podjele dužnosti ili drugih oblika nesofisticiranih, ali učinkovitih kontrola. Nadzorne kontrole koje svakodnevno provodi vlasnik-menadžer mogu također imati značajan koristan učinak jer vlasnik-menadžer ima osobni interes u zaštiti imovine poslovnog subjekta, mjerenju njegove uspješnosti i kontroliranju njegovih aktivnosti.

16. Vlasnik-menadžer ima dominantan položaj u malom poslovnom subjektu. Jedna od osnovnih karakteristika rukovođenja malim poslovnim subjektom izravna je kontrola vlasnika-menadžera nad svim odlukama, uz mogućnost da osobno intervenira u svako doba te primjereno reagira na promijenjene okolnosti. Izvođenje tih kontrola može biti dopuna inače slabim postupcima interne kontrole. Primjerice, u slučaju gdje postoji ograničeno razdvajanje dužnosti u području nabave i plaćanja, interne su kontrole pojačane kada vlasnik-menadžer osobno potpisuje sve čekove. Kada vlasnik-menadžer nije uključen, veći je rizik da nastane prijevarena ili pogreška koju počinu zaposlenik te da ona ne bude otkrivena.
17. Iako manjak sofisticiranih internih kontrola sam po sebi ne ukazuje na povećani rizik prijevare ili pogreške, dominantni položaj vlasnika-menadžera može se zloupotrijebiti. Menadžmentovo zaobilaženje kontrola može imati značajan negativni učinak na okruženje kontrola u svakom poslovnom subjektu, vodeći k većem riziku menadžmentove prijevare ili značajnom pogrešnom prikazivanju u financijskim izvještajima. Primjerice, vlasnik-menadžer može narediti osoblju izvršenje isplate koja se inače ne bi obavila bez potkrjepljujuće dokumentacije.
18. Kakav će učinak na reviziju imati vlasnik-menadžer kao i mogućnost menadžerskog zaobilaženja internih kontrola, u velikoj mjeri ovisi o poštenju, stavovima i motivima vlasnika-menadžera. Kao i u svim drugim revizijama, revizor malog poslovnog subjekta nastupa s profesionalnim skepticizmom. Revizor ne pretpostavlja da vlasnik-menadžer nije pošten niti pretpostavlja neupitnu čestitost. To je važan čimbenik koji revizor treba razmotriti kada procjenjuje revizijski rizik, planira vrste i obujam revizijskog rada, ocjenjuje revizijske dokaze i procjenjuje pouzdanost menadžmentovih izjava.

Objašnjenje za primjenu Međunarodnih revizijskih standarda

19. Objašnjenja koja slijede pružaju upute za primjenu MRevS-ova u reviziji malih poslovnih subjekata. Te su upute dopuna, a ne zamjena, uputama sadržanim u mjerodavnim MRevS-ovima i vode računa o posebnim pitanjima relevantnim u reviziji malih poslovnih subjekata. Za određene zahtjeve MRevS-ova revizor razmatra MRevS na koji se oni odnose. Tamo gdje je MRevS načelno primjenjiv u reviziji financijskih izvještaja malih poslovnih subjekata te ne postoje posebni zahtjevi primjenjivi na reviziju malih poslovnih subjekata, nisu dane upute u vezi s tim MRevS-om.

MRevS 210: Uvjeti preuzimanja obveze revizije

20. U mnogo slučajeva vlasnici-menadžeri malih poslovnih subjekata nisu u potpunosti svjesni svojih odgovornosti ili onih odgovornosti koje imaju njihovi revizori. Podrobnije, vlasnici-menadžeri mogu odbijati odgovornost za financijske izvještaje, naročito kada su pripremanje financijskih izvještaja povjerali vanjskim sudionicima (tzv. *outsourcing*).
21. Jedna od svrha pisma o angažiranju jasno je priopćavanje odgovarajuće odgovornosti vlasnika-menadžera i revizora. Dodatak MRevS-a 210 sadrži primjer pisma o preuzimanju obveze revizije.
22. Točka 7 MRevS-a 210 navodi da u pismo o angažiranju revizor može željeti uključiti svoje očekivanje da dobije pisane potvrde u vezi s izjavama koje se daju u vezi s revizijom. MRevS 580 "Izjave menadžmenta" zahtijeva da revizor dobije dokaz da menadžment priznaje svoju odgovornost za fer prezentaciju financijskih izvještaja u skladu s relevantnim okvirom financijskog izvještavanja te da je odobrio financijske izvještaje. Ostali MRevS-ovi zahtijevaju određene posebne izjave. Revizor može razmotriti da u pismo o angažiranju uključi i najavu anticipiranih pitanja za koja će zahtijevati dobivanje izjave menadžmenta. To revizoru pruža mogućnost da na početku angažmana raspravi s vlasnikom-menadžerom razloge dobivanja takvih izjava te moguće učinke na revizorovo izvješće, ako se takve izjave ne bi dobile, što omogućava izbjegavanje problema koji bi mogao nastati kako se revizija bliži okončavanju. To će također pomoći revizoru da razmotri posljedice na reviziju i izvještavanje, ako vlasnik-menadžer ne može ili ne želi dati potrebne izjave.
23. U nekim slučajevima revizor može utvrditi da neće biti moguće dobiti dovoljne dokaze za formiranje mišljenja o financijskim izvještajima zbog manjkavosti koje mogu proizlaziti iz svojstava malog poslovnog subjekta. U takvim okolnostima, te kada je to dopušteno relevantnim zakonodavstvom, revizor može odlučiti da neće prihvatiti angažman ili da će se povući iz angažmana nakon njegova prihvaćanja. Alternativno, revizor može odlučiti nastaviti s angažmanom, ali izraziti mišljenje s rezervom ili se suzdržati od izražavanja mišljenja. Revizor treba uzeti u obzir točku 41 MRevS-a 700 "Revizorovo izvješće o financijskim izvještajima"⁴ koja navodi da revizor uobičajeno neće prihvatiti revizijski angažman u kojem su uvjeti angažiranja takvi da revizor vjeruje kako postoji potreba za suzdržavanjem od izražavanja mišljenja.

MRevS 220: Kontrola kvalitete revizijskih poslova

- 24.-28. MRevS 220 "Kontrola kvalitete za revizije povijesnih financijskih informacija" izdan u veljači 2004. godine na snazi je za revizije financijskih informacija za razdob-

⁴ MRevS 700 "Revizorovo izvješće o financijskim izvještajima" povučen je u prosincu 2006. godine kada je na snagu stupio MRevS 700 "Izvješće neovisnog revizora o cjelovitom skupu financijskih izvještaja opće namjene".

Ija započeta 15. lipnja 2005. godine ili nakon tog datuma. Točke 24-28 ove Smjernice povučene su kada je na snagu stupio MRevS 220.

MRevS 230: Revizijska dokumentacija

29.-33. MRevS 230 “Revizijska dokumentacija” izdan u rujnu 2005. godine na snazi je za revizije financijskih informacija za razdoblja započeta 15. lipnja 2005. godine ili nakon tog datuma. Točke 29-33 ove Smjernice povučene su kada je na snagu stupio MRevS 230.

MRevS 240: Revizorova odgovornost da u reviziji financijskih izvještaja razmotri prijekare

34.-38. MRevS 240 izdan u veljači 2005. godine na snazi je za revizije financijskih izvještaja za razdoblja započeta 15. prosinca 2004. godine ili nakon tog datuma. Točke 34-38 ove Smjernice povučene su kada je na snagu stupio MRevS 240.

MRevS 250: Razmatranje zakona i regulative u reviziji financijskih izvještaja

39. MRevS 250 zahtijeva da revizor stekne opće razumijevanje pravnog i regulatornog okvira kojemu je podložan poslovni subjekt. Osim onih zakona i regulative koji se izravno odnose na sastavljanje financijskih izvještaja, također mogu postojati zakoni i regulativa koji tvore pravni okvir za vođenje poslovnog subjekta i bitni su za sposobnost subjekta da vodi svoje poslovanje. Budući da većina malih poslovnih subjekata ima jednostavno poslovanje, zakonsko i regulatorno okruženje kojemu su podložni manje je složeno od okruženja u kojemu posluju veći poslovni subjekti s raznovrsnijim djelatnostima.
40. Čim revizor malog subjekta uoči neki relevantni zakon ili regulativu specifičnu za djelatnost poslovnog subjekta, ta se informacija evidentira kao informacija od trajne vrijednosti, smatra se dijelom poznavanja poslovnog subjekta te se pregledava i ažurira prema potrebi u narednim godinama.

MRevS 260: Komuniciranje o revizijskim pitanjima s onima koji su zaduženi za upravljanje

41. Točka 5 MRevS-a 260 zahtijeva da revizor odredi mjerodavne osobe koje su zadužene za upravljanje i s kojima komunicira o revizijskim pitanjima od interesa za upravljanje. Upravljačka struktura u malom poslovnom subjektu ne mora biti dobro definirana, ili oni koji su zaduženi za upravljanje mogu biti iste one osobe koje su zadužene za rukovođenje poslovnim subjektom. Također mogu uključivati supružnike ili drugu rodbinu koji ne moraju biti uključeni u nadzor ili kontrolu poslovnog subjekta na svakodnevnoj osnovi. Revizor utvrđuje kome su povjereni nadzor, kontrola i usmjeravanje malog subjekta.

MRevS 300: Planiranje revizije financijskih izvještaja

42.-43. MRevS 300 izdan u lipnju 2004. godine na snazi je za revizije financijskih izvještaja za razdoblja započeta 15. prosinca 2004. godine ili nakon tog datuma. Točke 42 i 43 ove Smjernice povučene su kada je na snagu stupio MRevS 300.

MRevS 315: Razumijevanje subjekta i njegovog okruženja te procjenjivanje rizika značajnog pogrešnog prikazivanja

44.-46. MRevS 315 izdan u listopadu 2003. godine na snazi je za revizije financijskih izvještaja za razdoblja započeta 15. prosinca 2004. godine ili nakon tog datuma. Točke 44-46 ove Smjernice povučene su kada je na snagu stupio MRevS 315.

MRevS 320: Značajnost u reviziji

47. Značajnost je definirana u Okviru za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja Odbora za međunarodne računovodstvene standarde na sljedeći način: "Informacija je značajna ako njezino izostavljanje ili krivo prikazivanje može utjecati na ekonomske odluke korisnika, donesene na temelju financijskih izvještaja. Značajnost ovisi o veličini stavke ili pogreške prosuđenoj u određenim okolnostima izostavljanja ili pogrešnog prikazivanja. Stoga značajnost više stvara granicu ili prijelomnu točku, nego što je primarno kvalitativno obilježje koje mora imati informaciju da bi bila korisna."

Etapa planiranja

47. Za svrhe planiranja revizije, obično je nužno procijeniti značajnost s kvantitativnog i kvalitativnog aspekta. Jedna od svrha te preliminarne prosudbe značajnosti jest ta da se pri određivanju strategije revizije pozornost revizora usmjeri na važnije stavke financijskih izvještaja. Budući da ne postoje službene objave o tome kako se značajnost treba procjenjivati s kvantitativnog aspekta, revizor u svakom pojedinom slučaju postupi s profesionalnim skepticizmom, vodeći računa o konkretnim okolnostima. Jedan od pristupa procjeni kvantitativne značajnosti primjena je postotka na ključne iznose u financijskim izvještajima kao što je:

- dobit ili gubitak prije poreza (ispravljen, ako je primjereno, za učinak svake abnormalne razine stavaka izdataka kao što su oni za primanja vlasnika-menadžera);
- prihod; ili
- zbroj bilance.

48. U slučaju malih poslovnih subjekata nacrt financijskih izvještaja često nije na raspolaganju revizoru prije započinjanja revizije. Kada je takav slučaj, revizor koristi najbolje informacije kojima se u to vrijeme raspolaže. Može se koristiti probna bilanca tekuće godine, ako je dostupna. Često je lakše dostupna procjena prihoda za tekuće razdoblje,

nego dobit (ili gubitak) ili zbroj bilance. Uobičajeni pristup u preliminarnoj prosudbi značajnosti jest izračunati značajnost na osnovi revidiranih financijskih izvještaja prethodne godine uz izmjene za poznate okolnosti u vezi s godinom koja se revidira.

49. Procjenjivanje značajnosti kao postotne vrijednosti financijskog rezultata prije oporezivanja može biti neprimjereno u slučajevima kada su prihodi i rashodi izjednačeni, ili gotovo izjednačeni, jer može rezultirati neodgovarajuće niskom razinom značajnosti te voditi k nepotrebno prekomjernim revizijskim postupcima. U takvim slučajevima, revizor može primijeniti metodu postotka, primjerice, na prihod ili zbrojeve bilance. Alternativno, značajnost se može procijeniti uzimajući u obzir procijenjenu razinu značajnosti u prethodnoj godini i srednje vrijednosti rezultata. Osim što razmatra značajnost na razini financijskih izvještaja kao cjeline, revizor razmatra i značajnost u vezi s pojedinim stanjima računa, vrstama transakcija i objavljivanjima.

Procjenjivanje značajnosti kada se ocjenjuju rezultati revizijskih postupaka

50. Neovisno o tome koja se osnovica koristila za procjenjivanje značajnosti u svrhu planiranja revizije, revizor ponovno procjenjuje značajnost kada ocjenjuje rezultate revizijskih postupaka. U tom ponovnom procjenjivanju u obzir se uzimaju konačne verzije nacrti financijskih izvještaja, uključujući sve dogovorene ispravke i informacije dobivene tijekom odvijanja revizije.
51. Iako se značajnost u etapi izvještavanja razmatra s kvantitativnog aspekta, ne postoji jasna razgraničavajuća vrijednost, već raspon vrijednosti na kojemu se zasniva revizorovo prosuđivanje. Za iznose iznad gornje vrijednosti raspona može se pretpostaviti da su značajni, dok se za iznose ispod donje granice raspona može smatrati da nisu značajni, iako se svaka pretpostavka može osporiti primjenom kvalitativnog aspekta značajnosti.
52. Osim toga, iako se planiranje revizije moglo temeljiti na kvantitativnoj procjeni značajnosti, u revizorovom će se mišljenju u obzir uzeti ne samo iznosi nego i kvalitativna svojstva neispravljenih pogrešnih prikazivanja u financijskim izvještajima.

MRevS 330: Revizijski postupci kao reakcija na procijenjene rizike

- 54.-65. MRevS 330 izdan u listopadu 2003. godine na snazi je za revizije financijskih izvještaja za razdoblja započeta 15. prosinca 2004. godine ili nakon tog datuma. Točke 54-65 ove Smjernice povučene su kada je na snagu stupio MRevS 330.

MRevS 500: Revizijski dokaz

- 66.-70. MRevS 500 izdan u listopadu 2003. godine na snazi je za revizije financijskih izvještaja za razdoblja započeta 15. prosinca 2004. godine ili nakon tog datuma. Točke 66-70 ove Smjernice povučene su kada je na snagu stupio MRevS 330.

MRevS 520: Analitički postupci*Analitički postupci u planiranju revizije*

71. Revizor primjenjuje analitičke postupke u planiranju revizije. Vrste i razmjer analitičkih postupaka u planiranju revizije malog poslovnog subjekta mogu biti ograničeni pravodobnošću s kojom poslovni subjekt obrađuje transakcije i manjkom pouzdanih informacija u toj vremenskoj točki. Mali poslovni subjekti ne moraju imati periodične ili mjesečne financijske informacije koje bi se mogle koristiti u analitičkim postupcima u etapi planiranja. Kao zamjenu za to, revizor može obaviti kratak uvid u glavnu knjigu ili neku drugu takvu računovodstvenu evidenciju koja može biti na raspolaganju. U mnogim slučajevima moguće je da za tu svrhu neće postojati dokumentirane informacije pa revizor može dobiti potrebne informacije kroz raspravu s vlasnikom-menadžerom.

Analitički postupci kao dokazni postupci

72. Analitički postupci često mogu biti troškovno učinkovit način dobivanja dokaza potrebnih revizoru. Revizor procjenjuje kontrole nad pripremanjem informacija korištenih u primjenjivanju analitičkih postupaka. Kada su takve kontrole djelotvorne, revizor će imati veće povjerenje u pouzdanost informacija te stoga i u rezultate analitičkih postupaka.
73. Ponekad mogu biti učinkoviti neprofinjeni modeli predviđanja. Primjerice, tamo gdje je poslovni subjekt zaposlio poznati broj zaposlenika s fiksnim primanjima tijekom razdoblja, uobičajeno će biti moguće da revizor koristi te podatke za procjenjivanje s viskom točnošću ukupnih rashoda za plaće razdoblja te na taj način osigura revizijski dokaz za značajnu stavku financijskih izvještaja i smanji potrebu obavljanja detaljnih testova plaća. Uporaba opće priznatih tržišnih pokazatelja (poput profitnih marži za različite vrste djelatnosti) često se može djelotvorno koristiti u analitičkim postupcima za osiguranje dokaza koji potvrđuju razumnost evidentiranih stavki. Razmjer korištenja analitičkih postupaka u reviziji malog poslovnog subjekta može biti ograničen zbog neraspoloživosti informacija na kojima bi se temeljili analitički postupci.
74. Analitički postupci s predviđanjem često mogu biti učinkovit načini za testiranje potpunosti, pod uvjetom da se rezultati mogu predvidjeti s razumnim stupnjem preciznosti i pouzdanosti. Odstupanja od očekivanih rezultata mogu ukazivati na moguće propuste koji nisu bili otkriveni drugim dokaznim testovima.
75. Međutim, različite vrste analitičkih postupaka pružaju različite razine uvjerenja. Analitički postupci koji uključuju, primjerice, predviđanje ukupnog prihoda od iznajmljivanja zgrade s apartmanima, koji uzimaju u obzir najamninu, broj apartmana i stopu nepopunjenosti, mogu biti vrlo uvjerljiv izvor dokaza te mogu eliminirati potrebu

daljnjeg provjeravanja. Za razliku od toga, izračun i usporedba postotka bruto marže kao sredstva za potvrđivanje iznosa prihoda može biti manje uvjerljiv izvor dokaza, ali može pružiti korisnu potvrdu ako se koristi u kombinaciji s drugim revizijskim postupcima.

Analitički postupci kao dio općeg pregleda

76. Analitički postupci koji se uobičajeno obavljaju u toj etapi vrlo su slični onima koji bi se koristili u etapi planiranja revizije. Oni uključuju sljedeće:
- (a) uspoređivanje financijskih izvještaja tekućeg razdoblja s onima za prethodne godine;
 - (b) uspoređivanje financijskih izvještaja s nekim planovima, prognozama ili očekivanjima menadžmenta;
 - (c) pregledavanje trendova nekih važnih pokazatelja iz financijskih izvještaja;
 - (d) razmatranje odražavaju li financijski izvještaji na odgovarajuć način promjene koje je revizor uočio u poslovnom subjektu; i
 - (e) raspitivanje o neobjašnjivim ili neočekivanim obilježjima financijskih izvještaja.

MRevS 530: Revizijsko uzorkovanje i ostali načini testiranja

77. Postoje različite metode izbora stavki za testiranje, a revizorov izbor primjerene metode bit će vođen sagledavanjem pitanja učinkovitosti i djelotvornosti. Revizoru dostupni načini su:
- (a) izbor svih stavaka (100%-tno ispitivanje);
 - (b) odabir određenih stavki, ili
 - (c) revizijsko uzorkovanje.
78. Male populacije koje se uobičajeno susreću u malim poslovnim subjektima mogu omogućiti testiranje:
- (a) 100%-tne populacije; ili
 - (b) 100%-tnog dijela neke populacije, primjerice, svih stavaka iznad zadanog iznosa, primjenjujući analitičke postupke na stanja populacije, ako su značajna.
79. Kada gore navedene metode dobivanja revizijskih dokaza nisu primijenjene, revizor razmatra korištenje postupaka koji uključuju revizijsko uzorkovanje. Kada revizor odluči koristiti revizijsko uzorkovanje, ista načela revizijskog uzorkovanja primjenjuju se u slučaju velikih i malih poslovnih subjekata. Revizor odabire stavke uzorka na način prema kojemu se može očekivati da je uzorak reprezentativan za populaciju.

MRevS 545: Revidiranje mjerenja i objavljivanja fer vrijednosti

80. U skladu s točkom 4 MRevS-a 545, menadžment je odgovoran za obavljanja mjerenja fer vrijednosti i objavljivanja uključena u financijskim izvještajima. Također, menadžment je odgovoran za uspostavljanje postupka računovodstvenog i financijskog izvještavanja za određivanje mjerenja i objavljivanja fer vrijednosti, odabiranje odgovarajućih metoda vrednovanja, identificiranje i odgovarajuće potkrjepljivanje svake značajne korištene pretpostavke, obavljanje vrednovanja i osiguravanje da su prezentiranja i objavljivanja fer vrijednosti u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja poslovnog subjekta.
81. U skladu s točkom 11 MRevS-a 545, u nekim slučajevima mjerenje fer vrijednosti, a time i postupak koji je menadžment ustanovio za određivanje fer vrijednosti, mogu biti jednostavni i pouzdani. Primjerice, pri određivanju fer vrijednosti utrživih vrijednosnih papira koje drži subjekt, menadžment se može pozvati na objavljene kotacijske cijene. Međutim, nekim mjerenjima fer vrijednosti svojstvena je veća složenost u odnosu na druge i stoga uključuju neizvjesnosti o nastanku budućih događaja ili njihovom ishodu pa se zato pretpostavke, koje mogu uključivati primjenu prosudbi, trebaju postavljati u samom postupku mjerenja.
82. Vlasnik-menadžer malog poslovnog subjekta ne mora imati znanje i iskustvo nužno za ispunjavanje odgovornosti u vezi mjerenja fer vrijednosti navedenih u točki 80, osim onih koje se temelje na objavljenim kotacijskim cijenama. Revizori shvaćaju da korištenje stručnjaka, kao što su neovisni procjenitelji, za malog poslovnog subjekta može predstavljati veliki trošak. Međutim, ako u danim okolnostima smatraju nužnim, revizori preporučuju vlasniku-menadžeru korištenje stručnjaka.
83. Svaka pomoć revizora može stvarati prijetnju neovisnosti revizora. Revizor treba voditi računa o točkama 8.171 do 8.176 Kodeksa⁵ s uputama o uslugama procjene vrijednosti koje mogu stvarati prijetnje neovisnosti i mogućim mjerama zaštite koje se mogu razmatrati.
84. Točka 63 MRevS-a 545 zahtijeva da revizor treba pribaviti pisane izjave od menadžmenta u vezi s opravdanošću značajnih pretpostavki, uključujući i to odražavaju li one odgovarajuće menadžmentove namjere i mogućnosti provođenja određenih aktivnosti u ime subjekta, gdje je to značajno za mjerenje ili objavljivanje fer vrijednosti. Zbog razloga navedenih u točki 82, vlasnik-menadžer može imati mišljenje da nije moguće dati traženu izjavu. Odgovornost za obavljanje mjerenja fer vrijednosti i objavljivanja uključena u financijskim izvještajima ostaje na vlasniku-menadžeru. Ako vlasnik-menadžer odbije dati traženu izjavu, to predstavlja ograničavanje djelokruga i revizor izražava mišljenje s rezervom ili se suzdržava od izražavanja mišljenja.

⁵ Vidjeti fusnotu 2.

MRevS 550: Povezane stranke

85. Značajne transakcije često se zaključuju između malog poslovnog subjekta i vlasnika-menadžera ili između malog poslovnog subjekta i poslovnih subjekata povezanih s vlasnikom-menadžerom. Mali poslovni subjekti rijetko imaju sofisticirane politike i kodekse za obavljanje transakcija s povezanim strankama. Transakcije s povezanim strankama u stvarnosti su redovita pojava kod malih poslovnih subjekata koje posjeduju i kojima upravljaju pojedinci ili obitelji. Nadalje, vlasnik-menadžer ne mora u potpunosti shvaćati definiciju povezane stranke, naročito tamo gdje se prema relevantnim računovodstvenim standardima smatra da su određeni odnosi oni koji predstavljaju odnose s povezanim strankama dok to drugi nisu. Priprema izjave menadžmenta u vezi s potpunosti objavljivanja može zahtijevati da revizor pruži neka objašnjenja za definiciju povezane stranke.
86. Revizor malog poslovnog subjekta uobičajeno obavlja dokazne postupke za identificiranje povezane stranke i transakcije s povezanim strankama. Međutim, ako revizor procijeni niskim rizik objavljivanja transakcija s povezanim strankama, takvi dokazni postupci ne moraju biti opsežni. Revizor često djeluje kao revizor drugih poslovnih subjekata povezanih s malim poslovnim subjektom što može pomoći u identificiranju povezanih stranaka.
87. Revizorovo dubinsko poznavanje malog poslovnog subjekta može biti od pomoći u prepoznavanju povezanih stranaka, što će u većini slučajeva biti poslovni subjekti koje kontrolira vlasnik-menadžer. To poznavanje može također pomoći revizoru da procijeni jesu li nastale transakcije s povezanom strankom, a da one nisu priznate u računovodstvenim evidencijama subjekta.

MRevS 560: Događaji nakon datuma bilance

Naknadni događaji između datuma bilance i datuma revizorova izvješća

88. Nije uobičajeno od malih poslovnih subjekata zahtijevati izvještavanje ubrzo nakon kraja obračunskog razdoblja. Čest je slučaj da više vremena protekne između kraja razdoblja i datuma kada vlasnik-menadžer malog poslovnog subjekta odobri ili potpiše financijske izvještaje, nego što je to u slučaju velikih poslovnih subjekata. Zbog toga je u reviziji malih poslovnih subjekata često duže razdoblje koje treba obuhvatiti revizorovim postupcima za naknadne događaje, a u kojem se povećava mogućnost nastanka onih koji mogu utjecati na financijske izvještaje. MRevS 560 zahtijeva da revizor obavi postupke s ciljem obuhvaćanja cijelog razdoblja od kraja razdoblja do datuma revizorova izvješća.
89. Postupci s naknadnim događajima koje obavlja revizor malog poslovnog subjekta ovisit će o raspoloživim informacijama te naročito o razmjeru u kojemu su obavljena evidentiranja u računovodstvenim evidencijama nakon kraja razdoblja. Kada računovodstvene evidencije nisu ažurne i zapisnici sa sjednica nisu pripremljeni, relevantni postupci

moгу biti u obliku postavljanja upita vlasniku-menadžeru, bilježenja njegovih odgovora i pregledu bankovnih izvoda. Točka 5 MRevS-a 560 sadrži primjere nekih pitanja za koje može biti primjereno da ih revizor raspravi s vlasnikom-menadžerom.

90. Ovisno o okolnostima, revizor može smatrati da se pisanom izjavom trebaju obuhvatiti naknadni događaji. Ta se izjava obično datira s istim datumom kao i revizorovo izvješće i na taj način obuhvaća cijelo razdoblje nakon kraja razdoblja.
91. Upute za revizijske postupke u vezi s naknadnim događajima u razdoblju između odobrenja financijskih izvještaja i datuma revizorova izvješća, ako ih ima, sadržane su u ovoj Smjernici u dijelu koji se odnosi na MRevS 700 “Revizorovo izvješće o financijskim izvještajima”.⁶

Naknadni događaji između datuma revizorova izvješća i datuma izdavanja financijskih izvještaja

92. Kada godišnja skupština slijedi neposredno nakon sastanka na kojem su odobreni ili potpisani financijski izvještaji, kao što je to slučaj u mnogim malim poslovnim subjektima, od revizora se ne traži neko posebno razmatranje za to razdoblje jer je tako kratko.
93. Ako revizor postane svjestan činjenica koje značajno utječu na financijske izvještaje, revizor razmatra trebaju li se financijski izvještaji mijenjati, raspravlja pitanja s menadžmentom i poduzima mjere koje su primjerene u danim okolnostima.

MRevS 570: Vremenska neograničenost poslovanja

94. Veličina poslovnog subjekta utječe na njegovu sposobnost da se odupre negativnim uvjetima poslovanja. Mali poslovni subjekti mogu brzo reagirati s ciljem iskorištavanja mogućnosti koje se pruže, ali im mogu manjkati rezerve za održavanje poslovanja.
95. MRevS 570 zahtijeva da revizor razmotri ima li događaja ili okolnosti koji mogu stvarati veliku dvojbu o sposobnosti poslovnog subjekta da nastavi vremenski neograničeno poslovati. Razmatranja od posebne važnosti za male poslovne subjekte uključuju rizik da banka i drugi vjerovnici prestanu podupirati poslovni subjekt, mogućnost gubitka važnog dobavljača, glavnog kupca ili ključnih zaposlenika te mogući gubitak prava poslovanja prema licenci, franšizi ili drugom pravnom sporazumu.
96. MRevS 570 daje upute za dodatne revizijske postupke koji mogu biti relevantni kada su uočeni događaji ili okolnosti koji mogu stvarati značajnu dvojbu o sposobnosti poslovnog subjekta da nastavi vremenski neograničeno poslovati. Takvi postupci mogu uključivati pregled dokumentacije kao što su izvještaji o novčanim tokovima i prognoze dobitka. U revizijama malih poslovnih subjekata, revizor uobičajeno ne očekuje da će pronaći detaljne prognoze relevantne za razmatranje vremenske neograničenosti poslo-

⁶ Vidjeti fusnotu 4.

vanja. Usprkos tome, revizor raspravlja s vlasnikom-menadžerom o stanju u pogledu vremenske neograničenosti poslovanja te posebice o srednjoročnom i dugoročnom financiranju poslovnog subjekta. Revizor sagledava raspravu u kontekstu potkrjepljujuće dokumentacije i svog poznavanja poslovanja. Revizor traži pisanu izjavu od vlasnika-menadžera za pitanja koja se uoče kroz raspravu.

97. Tamo gdje se mali poslovni subjekt većinom financira kreditima vlasnika-menadžera, može biti važno da se ti izvori ne povlače. Primjerice, prolongiranje financijskih teškoća malog poslovnog subjekta može ovisiti o davanju prednosti kreditima vlasnika-menadžera umjesto kreditima banaka ili drugih financijskih institucija. U takvim okolnostima revizor pregledava primjerene dokumentarne dokaze za kredite vlasnika-menadžera. Kada subjekt ovisi o dodatnoj podršci vlasnika-menadžera, revizor razmatra mogućnost vlasnika-menadžera da ispuni obveze iz sporazuma o davanju podrške. Osim toga, revizor može tražiti pisanu izjavu kojom bi vlasnik-menadžer potvrdio svoje namjere ili stavove.

MRevS 580: Izjave menadžmenta

98. Točka 6 MRevS-a 580 navodi da, kada se izjave odnose na pitanja koja su značajna za financijske izvještaje, revizor:
- (a) traži potvrđujuće revizijske dokaze iz izvora unutar ili izvan subjekta;
 - (b) ocjenjuje jesu li izjave menadžmenta razumne i dosljedne ostalim dobivenim revizijskim dokazima, uključujući druge izjave; i
 - (c) razmatra može li se očekivati od osoba koje daju izjave da su dobro obaviještene o određenim pitanjima.
99. Točka 7 MRevS-a 580 navodi da izjave menadžmenta ne mogu biti zamjena za druge revizijske dokaze za koje revizor može razumno pretpostaviti da će mu biti na raspolaganju. Ako se takvi dokazi ne mogu pribaviti, to može predstavljati ograničenje djelokruga revizije i revizor razmatra posljedice za revizorovo izvješće. Međutim, u određenim okolnostima izjave menadžmenta mogu biti jedini revizijski dokaz za koji revizor može razumno očekivati da je dostupan.
100. U kontekstu određenih obilježja malih poslovnih subjekta, revizor može prosuditi da je primjereno pribaviti izjavu vlasnika-menadžera o potpunosti i točnosti računovodstvenih evidencija i financijskih izvještaja (primjerice, da su evidentirani svi prihodi). Takve izjave, same za sebe, ne tvore dostatne revizijske dokaze. Revizor procjenjuje izjave povezano s rezultatima drugih relevantnih revizijskih postupaka i svojim poznavanjem poslovanja i vlasnika-menadžera te razmatra je li u određenim okolnostima razborito očekivati da su dostupni drugi revizijski dokazi. Mogućnost nesporazuma između revizora i vlasnika-menadžera smanjuje se kada vlasnik-menadžer u pisanom obliku potvrdi svoje usmene izjave.

101. Zbog osobina malog poslovnog subjekta, vlasnik-menadžer može smatrati da nije moguće dati određenu izričitu izjavu. To posebice može biti slučaj za određene izjave iz MRevS-a 240, MRevS-a 545 i MRevS-a 570. (Vidjeti točke 84, 96 i 97 ove Smjernice.) Revizora se potiče da s vlasnikom-menadžerom raspravi razloge dobivanja takvih izjava i mogućeg učinka na revizorovo izvješće, ako se takve izjave ne bi dobile. Kao što je navedeno u točki 22 ove Smjernice, može biti korisno raspraviti te izjave s menadžmentom kada se dogovaraju uvjeti angažiranja.

MRevS 700: Izvješće neovisnog revizora o cjelovitom skupu financijskih izvještaja opće namjene

- 102.-105. MRevS 700 “Izvješće neovisnog revizora o cjelovitom skupu financijskih izvještaja opće namjene” i MRevS 701 “Modifikacije izvješća neovisnog revizora” izdani su u prosincu 2004. godine te su na snazi za revizijska izvješća datirana na 31. prosinca 2006. godine ili nakon tog datuma. Točke 102-105 ove Smjernice povučene su kada su stupili na snagu MRevS 700 i MRevS 701.

MRevS 720: Ostale informacije u dokumentima koji sadrže revidirane financijske izvještaje

106. Revizor čita ostale informacije radi otkrivanja značajnih nedosljednosti u odnosu na revidirane financijske izvještaje. Primjeri ostalih informacija koje se često uključuju uz financijske izvještaje malog poslovnog subjekta su detaljno izvješće o prihodima i rashodima koje se često prilaže uz revidirane financijske izvještaje za svrhe oporezivanja, kao i izvješće menadžmenta.

Dodatak 1**Objašnjenja za primjenu MRevS-ova kada revizor također priprema računovodstvene evidencije i financijske izvještaje malog poslovnog subjekta**

Ovaj je dodatak relevantan revizorima kojima zakonska i profesionalna pravila dopuštaju pripremanje računovodstvene evidencije i financijskih izvještaja malim poslovnim subjektima koji su njihovi revizijski klijenti. Prilikom pripremanja računovodstvenih evidencija i financijskih izvještaja revizor može steći korisne informacije o poslovnom subjektu i ciljevima, stilu rukovođenja i etici njihovih vlasnika-menadžera. Revizori također stječu detaljno poznavanje poslovnog subjekta koje im pomaže u planiranju i obavljanju revizije. Revizor ipak treba zapamtiti da ga pripremanje računovodstvenih evidencija i financijskih izvještaja za revizijskog klijenta, koji je mali poslovni subjekt, ne oslobađa od obveze pribavljanja dostatnih i primjerenih revizijskih dokaza. Za primjenu MRevS-ova, revizoru koji priprema računovodstvene evidencije i financijske izvještaje za klijenta revizije koji je mali poslovni subjekt mogu biti relevantna niže navedena pitanja.

MRevS 210: Uvjeti preuzimanja obveze revizije

1. Tamo gdje je revizor pomagao u pripremanju financijskih izvještaja, vlasnik-menadžer malog poslovnog subjekta ne mora u potpunosti biti svjestan svojih zakonskih odgovornosti ili onih koje ima revizor. Vlasnik-menadžer može ne prihvaćati odgovornost za financijske izvještaje ili činjenicu da je revizija financijskih izvještaja u pravnom smislu potpuno različita od bilo koje druge usluge koju revizor pruža. Jedna od svrha pisma o angažiranju jest izbjeći svako takvo pogrešno shvaćanje.
2. U slučaju malog poslovnog subjekta može biti izvedivo spojiti uvjete angažiranja za reviziju i uvjete angažiranja za druge usluge u jedinstveno pismo o angažiranju.

MRevS 230: Dokumentacija

3. Kada revizor priprema računovodstvene evidencije ili financijske izvještaje za malog poslovnog subjekta, takve usluge nisu revizijski posao i zahtjevi MRevS-a 230⁷ ne odnose se, primjerice, na dokumentiranje poslova obavljenog u pripremanju financijskih izvještaja.
4. Kada se utvrđuju politike čuvanja radne dokumentacije malog poslovnog subjekta, u obzir se mora uzeti da vlasnici-menadžeri često zahtijevaju kopije radne dokumenta-

⁷ MRevS 230 "Dokumentacija" povučen je kada je na snagu stupio MRevS 230 "Revizijska dokumentacija". Novi je MRevS na snazi za revizije financijskih izvještaja za razdoblja započeta na 15. lipnja 2006. godine ili nakon tog datuma.

cije koja sadrži računovodstvene informacije kako bi im pomogle u upravljanju. Točka 14 MRevS-a 230 navodi da je radna dokumentacija vlasništvo revizora. Iako se dijelovi ili izvadci iz radne dokumentacije, po slobodnom izboru revizora, mogu dati na raspolaganje, oni nisu zamjena za računovodstvene evidencije subjekta. Može biti korisno da se takvi zahtjevi u vezi s računovodstvenim evidencijama navedu u pismu o angažiranju.

MRevS 240: Revizorova odgovornost da u reviziji financijskih izvještaja razmotri prijevare

5. Revizor može steći saznanja o osobnom financijskom stanju vlasnika-menadžera i njegovom stilu života kroz pružanje drugih usluga malom poslovnom subjektu ili vlasniku-menadžeru. To poznavanje može poboljšati kvalitetu revizorove procjene inherentnog rizika prijevare. Neobjašnjiv zahtjev da se sastave financijski izvještaji ili da se dovrši revizija u nerazumno kratkom razdoblju može također ukazivati na povećani rizik nastanka prijevare ili pogreške.

MRevS 250: Razmatranje zakona i regulative u reviziji financijskih izvještaja

6. Većina poslovnih subjekata podliježe zahtjevima u vezi sa sastavljanjem financijskih izvještaja, uključujući i zahtjevima relevantnog zakonodavstva koje se odnosi na te subjekte. Revizorova stručnost na području računovodstva pomaže vlasniku-menadžeru da ima sigurnost kako će se ispuniti obveze koje nameće zakonodavstvo u vezi sa sastavljanjem financijskih izvještaja.

MRevS 300: Planiranje revizije financijskih izvještaja

7. Kada revizor priprema računovodstvene evidencije ili financijske izvještaje, opći plan revizije treba biti dovoljno fleksibilan kako bi se uzelo u obzir svako uočeno područje rizika i dokazi pribavljeni pri obavljanju tih usluga. Stoga, revizor malog poslovnog subjekta planira razmatrati saznanja stečena kroz pripremanje računovodstvenih evidencija ili financijskih izvještaja tako da je ispravno koordiniran pristup dobivanja dokaza i da se može osigurati učinkovitost posla i troškova.

MRevS 315: Razumijevanje subjekta i njegovog okruženja te procjenjivanje rizika značajnog pogrešnog prikazivanja i MRevS 330: Revizijski postupci kao reakcija na procijenjene rizike

8. Prilikom pripremanja računovodstvenih evidencija ili financijskih izvještaja, revizor može steći razumijevanje računovodstvenog sustava i sustava internih kontrola. Razmatra se postoje li određene interne kontrole koje revizor može htjeti procijeniti i testirati, a koje mogu utjecati na vrste, vremenski raspored i obujam dokaznih postupaka potrebnih u reviziji.

MRevS 500: Revizijski dokazi

9. Kada revizor malog poslovnog subjekta priprema računovodstvene evidencije ili financijske izvještaje, koristi profesionalnu prosudbu u razmatranju smanjuju li rezultati tih usluga revizijski posao nužan za potkrjepljivanje revizorova mišljenja. Pripremanje računovodstvenih evidencija ili financijskih izvještaja rijetko će osigurati sve, a čak ne mora pružiti ikakve revizijske dokaze potrebne revizoru. Poblize, te usluge uobičajeno neće pružiti više od nekog nužnog dokaza u vezi s potpunom populacije ili vrijednosti po kojima su stavke iskazane u financijskim izvještajima. Međutim, revizijski dokazi često se mogu pribaviti istodobno kada se pripremaju računovodstvene evidencije ili financijski izvještaji. Određeni revizijski poslovi bit će uobičajeno potrebni, primjerice, za naplativost potraživanja, vrednovanje ili vlasništvo zaliha, knjigovodstvenu vrijednost dugotrajne materijalne imovine i ulaganja i potpunost obveza.

MRevS 520: Analitički postupci

10. U malim poslovnim subjektima gdje je revizor angažiran za pripremanje računovodstvenih evidencija ili financijskih izvještaja, analitički postupci obavljeni u etapi planiranja revizije bit će učinkovitiji ako su navedene usluge okončane prije nego što je dovršeno planiranje revizije.

MRevS 540: Revizija računovodstvenih procjena

11. Iako je vlasnik-menadžer odgovoran za određivanje iznosa procjene koji treba biti uključen u financijske izvještaje, često se od revizora malog poslovnog subjekta traži da pomogne ili pruži savjet za pripremanje neke računovodstvene procjene. Pomažući u postupku stvaranja računovodstvene procjene, revizor istodobno pribavlja dokaze relevantne za ispunjavanje zahtjeva iz MRevS-a 540. Međutim, pomaganje u tom postupku revizora ne oslobađa obveze pribavljanja dostatnih i primjerenih revizijskih dokaza u vezi s razumnošću i prikladnošću pretpostavki na kojima se temeljilo stvaranje procjena.

MRevS 545: Revidiranje mjerenja i objavljivanja fer vrijednosti

12. Iako je vlasnik-menadžer odgovoran za mjerenja i objavljivanja fer vrijednosti, od revizora malog poslovnog subjekta može se zatražiti da pomogne u postupku pripremanja mjerenja i objavljivanja fer vrijednosti. Menadžment zadržava odgovornost za razumnost pretpostavki na kojima se temelji mjerenje i objavljivanje fer vrijednosti i, posljedično, revizor poduzima potrebne mjere kako bi pribavio izjavu da je menadžment suglasan s time i da potvrđuje svoju odgovornost.
13. Pomažući u postupku pripremanja mjerenja i objavljivanja fer vrijednosti, revizor istodobno pribavlja dokaze relevantne za ispunjavanje zahtjeva iz MRevS-a 545. Međutim, pomaganje u tom postupku ne oslobađa revizora od obveze pribavljanja dostatnih i pri-

mjerenih revizijskih dokaza u vezi s razumnošću i prikladnošću pretpostavki na kojima se temeljilo utvrđivanje i objavljivanje fer vrijednosti.

MRevS 550: Povezane stranke

14. Kada procjenjuje rizik neobjavljenih transakcija s povezanim strankama, revizor razmatra pitanja nastala prilikom pripremanja računovodstvene evidencije ili financijskih izvještaja malog poslovnog subjekta, ili pomaganja u pripremanju porezne prijave za tvrtku i osobne za vlasnike, ili pregledavanjem tekućih računa vlasnika-menadžera.
15. Prethodno navedeno, sagledano zajedno s informacijama dobivenima raspravom s vlasnikom-menadžerom, pomaže u procjenjivanju rizika u tom području i može osigurati razumnu osnovu da se rizik procijeni niskim.
16. Takva pomoć i bliski odnosi između revizora i vlasnika-menadžera mogu pomoći u prepoznavanju povezanih stranaka, koje će u većini slučajeva biti poslovni subjekti koje kontrolira vlasnik-menadžer.

MRevS 570: Vremenska neograničenost poslovanja

17. U nekim malim poslovnim subjektima, od revizora se može tražiti da pomogne vlasniku-menadžeru u procjenjivanju vremenske neograničenosti poslovanja, ponekad i u pripremanju izvještaja o novčanim tokovima ili prognozama dobitka. U svim slučajevima vlasnik-menadžer ostaje odgovoran za svaku informaciju pripremljenu prema procjeni vremenske neograničenosti poslovanja (čak i kada revizor pomaže u njihovoj kompilaciji) i za razumnost pretpostavki na kojima se one temelje. U takvim okolnostima revizor poduzima potrebne mjere kako bi pribavio izjavu da je menadžment suglasan s tim i da potvrđuje svoju odgovornost.

MRevS 580: Izjave menadžmenta

18. U reviziji malog poslovnog subjekta posebice je važno da revizor dobije izjavu menadžmenta u kojoj vlasnik-menadžer potvrđuje svoju odgovornost za fer prezentaciju financijskih izvještaja. To je naročito nužno gdje je revizor pripremio financijske izvještaje, zbog opasnosti da revizorova uloga i odgovornost u vezi s financijskim izvještajima budu pogrešno shvaćene. Kako bi se osigurala suvislost izjave, revizor razmatra potrebu da se ta pitanja objasne menadžmentu prije nego što sama izjava bude dobivena.

Dodatak 2**Gdje se mogu pronaći razmatranja za reviziju malog poslovnog subjekta**

Tabela koja slijedi sadrži popis MRevS-ova u kojima je IAASB (i njegov prethodnik IAPC) pripremio razmatranja za reviziju malog poslovnog subjekta i pokazuje gdje se ta razmatranja mogu pronaći.

MRevS	Naziv	Gdje se mogu pronaći razmatranja za reviziju malog poslovnog subjekta
210	Uvjeti preuzimanja obveze revizije	MSRP 1005
220	Kontrola kvalitete za revizije povijesnih financijskih informacija	MRevS 220, na snazi za revizije financijskih informacija za razdoblja započeta 15. lipnja 2005. godine ili nakon tog datuma.
230	Revizijska dokumentacija	MRevS 230, na snazi za revizije financijskih informacija za razdoblja započeta 15. lipnja 2005. godine ili nakon tog datuma.
240	Revizorova odgovornost da u reviziji financijskih izvještaja razmotri prijave	MRevS 240, na snazi za revizije financijskih izvještaja za razdoblja započeta 15. prosinca 2004. godine ili nakon tog datuma.
250	Razmatranje zakona i regulative u reviziji financijskih izvještaja	MSRP 1005
260	Komuniciranje o revizijskim pitanjima s onima koji su zaduženi za upravljanje	MSRP 1005
300	Planiranje revizije financijskih izvještaja	MRevS 300, na snazi za revizije financijskih izvještaja za razdoblja započeta 15. prosinca 2004. godine ili nakon tog datuma.
315	Razumijevanje subjekta i njegovog okruženja te procjenjivanje rizika značajnog pogrešnog prikazivanja	MRevS 315, na snazi za revizije financijskih izvještaja za razdoblja započeta 15. prosinca 2004. godine ili nakon tog datuma.
320	Značajnost u reviziji	MSRP 1005
330	Revizijski postupci kao reakcija na procijenjene rizike	MRevS 300, na snazi za revizije financijskih izvještaja za razdoblja započeta 15. prosinca 2004. godine ili nakon tog datuma.

MRevS	Naziv	Gdje se mogu pronaći razmatranja za reviziju malog poslovnog subjekta
500	Revizijski dokazi	MRevS 500, na snazi za revizije financijskih izvještaja za razdoblja započeta 15. prosinca 2004. godine ili nakon tog datuma.
520	Analitički postupci	MSRP 1005
530	Revizijsko uzorkovanje i ostali načini testiranja	MSRP 1005
545	Revidiranje mjerenja i objavljivanja fer vrijednosti	MSRP 1005
550	Povezane stranke	MSRP 1005
560	Događaji nakon datuma bilance	MSRP 1005
570	Vremenska neograničenost poslovanja	MSRP 1005
580	Izjave menadžmenta	MSRP 1005
700 i 701	Revizorovo izvješće o financijskim izvještajima	MRevS 700 "Izvješće neovisnog revizora o cjelovitom skupu financijskih izvještaja opće namjene" i MRevS 701 "Modifikacije izvješća neovisnog revizora". Na snazi su za revizijska izvješća datirana na 31. prosinca 2006. godine ili nakon tog datuma.
720	Ostale informacije u dokumentima koje sadrže revidirane financijske izvještaje	MSRP 1005

Ovu Međunarodnu smjernicu revizijske prakse 1005 "Posebna razmatranja u reviziji malih poslovnih subjekata" Međunarodnog odbora za standarde revidiranja i izražavanja uvjerenja (IAASB) koju je objavila Međunarodna federacija računovođa (IFAC) u ožujku 2008. na engleskom jeziku u izvorniku pod nazivom 2008 Handbook of International Standards on Auditing, Assurance and Ethics Pronouncements (ISBN 978-1-934779-06-4), na hrvatski jezik prevela je Hrvatska revizorska komora, Zagreb, Hrvatska u prosincu 2009. godine i objavljuje se uz dopuštenje Međunarodne federacije računovođa. Postupak prijevoda je razmotrila Međunarodna federacija računovođa i prijevod je obavljen u skladu s pravilima sadržanim u IFAC Policy Statement – Policy for Translating and Reproducing Standards. Odobreni tekst svih publikacija Međunarodne federacije računovođa je onaj koji ona objavi na engleskom jeziku. Copyright © ožujak 2008 Međunarodne federacije računovođa (IFAC).

MEĐUNARODNA SMJERNICA REVIZIJSKE PRAKSE 1006 REVIZIJE FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA BANAKA

SADRŽAJ

	Točke
Uvod.....	1-8
Revizijski ciljevi	9-11
Dogovaranje uvjeta angažmana	12-14
Planiranje revizije	15-55
Interne kontrole.....	56-70
Izvođenje dokaznih postupaka.....	71-100
Izveštavanje o financijskim izvještajima	101-103
Dodatak 1: Rizici i pitanja u pogledu prijevara i ilegalnih djelovanja	
Dodatak 2: Primjeri razmatranja internih kontrola i dokazni postupci za dva područja bankarskog poslovanja	
Dodatak 3: Primjeri financijskih informacija, pokazatelja i indikatora uobičajeno korištenih u analizama financijskih stanja i rezultata banaka	
Dodatak 4: Rizici i pitanja u pokroviteljstvu vrijednosnica i brokerskim uslugama vrijednosnicama	
Dodatak 5: Rizici i pitanja u privatnom bankarstvu i upravljanju imovinom	
Pojmovnik i referentni materijali	

Međunarodnu smjernicu revizijske prakse (International Auditing Practice Statement (IAPS)) 1006 “Revizije financijskih izvještaja banaka” treba čitati u kontekstu “Predgovora Međunarodnim standardima kontrole kvalitete, revidiranja, uvida, ostalih izražavanja uvjerenja i povezanih usluga” koji utvrđuje primjenu i ovlasti Smjernica međunarodne revizijske prakse. Ova Međunarodna smjernica revizijske prakse (MSRP) pripremljena je od strane Međunarodnog odbora za praksu (IAPC) Međunarodnog udruženja računovođa. Bankarski pododbor IAPC-a uključivao je promatrače iz Bazelskog odbora za superviziju banaka.¹ Dokument je odobren za objavljivanje od strane IAPC-a na sastanku u listopadu 2001. godine. Temelji se na MRevS-ovima koji su bili na snazi na dan 1. listopada 2001. godine.

¹ Bazelski odbor za superviziju banaka (“The Basle Supervisors Committee”) je odbor tijela nadležnih za superviziju banaka koji su osnovali guverneri središnjih banaka Grupe deset država (G-10) 1975. godine. On se sastoji od predstavnika tijela nadležnih za superviziju banaka i središnjih banaka iz Belgije, Kanade, Francuske, Njemačke, Italije, Japana, Luksemburga, Nizozemske, Španjolske, Švedske, Švicarske, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država. Odbor se obično sastaje u Banci za međunarodne namire u Baselu, gdje je smješteno i njegovo stalno Tajništvo.

Uvod

1. Svrha je ove Smjernice dati praktičnu podršku revizorima i promovirati dobru praksu u primjeni Međunarodnih revizijskih standarda (MRevS-ova) u reviziji financijskih izvještaja banaka. Međutim, namjera joj nije biti potpuna lista procedura i praksi koje se koriste u takvoj reviziji. U provođenju revizije u skladu s MRevS-ovima revizor ispunjava sve zahtjeve MRevS-ova.
2. U mnogim zemljama supervizori banaka zahtijevaju da revizori izvijeste regulatora o odgovarajućim događajima ili da supervizorima banaka izrađuju redovna izvješća, uz revizorsko izvješće o financijskim izvještajima banaka. Ova Smjernica ne bavi se takvim izvještajima, čiji zahtjevi često značajno variraju između zemalja. Ova materija je detaljnije razmatrana u MSRP-i 1004 “Odnos između supervizora banaka i vanjskih revizora banaka”.
3. Za potrebe ove Smjernice, banka je tip financijske institucije čija je primarna aktivnost prikupljanje depozita i kredita za svrhu plasiranja i investiranja te koja je priznata kao banka od strane regulativnih tijela u bilo kojoj zemlji u kojoj posluje. Postoje brojne druge vrste subjekata koji obavljaju slične funkcije, primjerice, stambene štedionice, kreditne unije, prijateljska društva, štedne i kreditne udruge i štedne institucije. Naputci u ovoj Smjernici primjenjivi su na revizije financijskih izvještaja koji pokrivaju bankarske aktivnosti koje provode navedeni subjekti. Također, primjenjuje se na revizije konsolidiranih financijskih izvještaja koji uključuju rezultate bankarskih aktivnosti poduzetih od strane bilo koje članice grupe. Ova Smjernica razmatra tvrdnje u pogledu bankarskih aktivnosti u financijskim izvještajima subjekata te da bi indicirala koje tvrdnje u bankinim financijskim izvještajima uzrokuju posebne poteškoće i zašto. Ovo iziskuje pristup baziran na elementima financijskih izvještaja. Međutim, prilikom prikupljanja revizijskog dokaza koji potvrđuje tvrdnje u financijskim izvještajima, revizor često poduzima procedure temeljem vrste aktivnosti koje subjekt obavlja i načina na koji te aktivnosti utječu na tvrdnje financijskih izvještaja.
4. Banke uobičajeno poduzimaju čitav niz aktivnosti. Međutim, većina banaka uobičajeno se bavi osnovnim aktivnostima prikupljanja depozita, posudbe, plasiranja, namire, trgovanja i poslovanja riznice. Osnovna je svrha ove Smjernice pružiti smjernice o implikacijama na reviziju temeljem takvih aktivnosti. Nadalje, ova Smjernica pruža limitirane naputke u pogledu pokroviteljstva vrijednosnica i brokerskih usluga vrijednosnicama i upravljanja imovinom, što su aktivnosti na koje revizori financijskih izvještaja banaka često nailaze. Banke tipično poduzimaju takve aktivnosti uključujući derivativne financijske instrumente. Ova Smjernica daje naputke o revizijskim implikacijama takvih aktivnosti kada su one dio trgovanja i poslovanja riznice banke. MSRP 1012 “Revidiranje derivativnih financijskih instrumenata” daje naputke o takvim aktivnostima kada banka posjeduje derivative kao krajnji korisnik.

5. Ova Smjernica namjerava naglasiti rizike koji su jedinstveni za bankarske aktivnosti. Postoje mnoga područja povezana s revizijom koje banke dijele s ostalim trgovačkim društvima. Od revizora se očekuje dostatno razumijevanje takvih područja i iako takva područja mogu utjecati na revizorski pristup ili mogu imati značajan utjecaj na financijske izvještaje banke, ova Smjernica ih ne obrađuje. Ova Smjernica općenito opisuje aspekte bankarskog poslovanja s kojima revizor postaje upoznat prije revidiranja financijskih izvještaja banka. Nije joj namjera opisati bankarsko poslovanje. Posljedično, ova Smjernica sama za sebe ne pruža revizoru dovoljno osnovnog znanja za revidiranje financijskih izvještaja banaka. Međutim, naglašava područja gdje je potrebno imati osnovno znanje. Revizor nadopunjuje naputke u ovoj Smjernici primjerenim referentnim materijalima i oslanja se na posao stručnjaka, gdje je potrebno.
6. Banke imaju sljedeće karakteristike koje ih općenito razlikuju od većine ostalih trgovačkih društava:
 - Imaju skrbništvo nad velikim brojem monetarnih stavki, uključujući novac i ugovorne instrumente, čija fizička sigurnost mora biti nadgledana tijekom prijenosa i tijekom pohrane. Također imaju skrbništvo i kontrolu nad ugovornim instrumentima i ostalom imovinom koja je spremna za prijenos u elektroničkom obliku. Karakteristike likvidnosti tih stavki čine banke osjetljivima na zloupotrebu i prijevaru. Banke stoga trebaju uspostaviti formalne operativne procedure, dobro definirane limite za individualnu diskreciju i rigorozan sustav internih kontrola.
 - Često su angažirane u transakcijama koje su inicirane u jednom zakonodavstvu, evidentirane u drugom zakonodavstvu, i kojima se upravlja opet u drugom zakonodavstvu.
 - Posluju s vrlo visokom polugom (tj. pokazatelj kapitala u odnosu na ukupnu imovinu je nizak), što povećava osjetljivost banke na nepovoljne ekonomske događaje i povećava rizik stečaja.
 - One posjeduju imovinu čija se vrijednost može rapidno mijenjati i čiju vrijednost može biti teško odrediti. Posljedično, relativno malo smanjenje vrijednosti imovine može imati značajan efekt na kapital, i potencijalno na regulativnu solventnost.
 - Općenito pribavljaju značajan iznos financiranja iz kratkoročnih depozita (bilo osiguranih ili neosiguranih). Gubitak povjerenja depozitara u solventnost banke može brzo rezultirati krizom likvidnosti.
 - Imaju fiducijarne dužnosti u pogledu imovine koju čuvaju, a koja pripada drugima. To može uzrokovati nastajanje obveza zbog gubitka povjerenja. Stoga moraju uspostaviti operativne procedure i interne kontrole dizajnirane na način kojim se osigurava tretiranje takve imovinu jedino u skladu s uvjetima pod kojima je imovina prenesena banci.

- Uključene su u velik broj i vrste transakcija čija vrijednost može biti značajna. To obično zahtjeva kompleksno računovodstvo i sustav internih kontrola te široku upotrebu informacijske tehnologije (IT).
 - Obično posluju putem mreže poslovnica i odjela koji su zemljopisno disperzirani. To obično uključuje značajnu disperziju ovlasti i disperzirano računovodstvo i kontrolne funkcije, s posljedičnim poteškoćama u održavanju ujednačenih operativnih praksi i računovodstvenih sustava, pogotovo kada mreža poslovnica prelazi nacionalne granice.
 - Transakcije često mogu biti direktno inicirane i provedene od strane klijenta bez intervencije djelatnika banke, primjerice putem interneta ili bankomata (ATM).
 - Često preuzimaju značajne obveze bez inicijalnog prijenosa sredstava, osim u određenim slučajevima plaćanja naknada. Ove potencijalne obveze mogu uključivati jedino vanbilančna knjiženja. Posljedično, njihovo postojanje teško može biti utvrditi.
 - Regulirane su od strane državnih tijela, čiji regulativni zahtjevi često utječu na računovodstvene principe koje banke slijede. Nepoštivanje regulativnih zahtjeva, primjerice, zahtjeva za kapitalnom adekvatnošću, može imati implikacije na financijske izvještaje banke ili objave u istima.
 - Klijentski odnos koji revizor, asistenti, ili revizorsko društvo mogu imati s bankom, može utjecati na revizorovu neovisnost na drugačiji način nego što bi utjecao klijentski odnos s drugim organizacijama.
 - Općenito imaju ekskluzivan pristup sustavima kliringa i namire čekova, prijenosa sredstava, transakcija u stranim valutama, itd.
 - Integralni su dio nacionalnih i međunarodnih klirinških sustava, ili su s njima povezane, i posljedično, mogu uzrokovati sistemski rizik zemlje u kojoj posluju.
 - Mogu izdavati i trgovati kompleksnim financijskim instrumentima, od kojih neki trebaju biti evidentirani po fer vrijednosti u financijskim izvještajima. Stoga trebaju uspostaviti prikladne procedure vrednovanja i upravljanja rizicima. Efikasnost navedenih procedura ovisi o primjerenosti metodologija i matematičkih modela koji su odabrani pristupu pouzdanih tekućih i povijesnih tržišnih informacija te održavanju integriteta podataka.
7. Posebna revizorska razmatranja proizlaze u revizijama banaka radi:
- posebne prirode rizika povezanih s transakcijama koje sklapaju banke;
 - skale bankarskog poslovanja i rezultirajućih značajnih izloženosti koje mogu nastati u kratkom razdoblju;
 - značajne ovisnosti o IT-u u obrađivanju transakcija;

- efekata regulative u različitim zakonodavstvima u kojima posluju; i
 - kontinuiranog razvoja novih proizvoda i bankarskih praksi, koji ne moraju biti popraćeni s odgovarajućim razvojem računovodstvenih principa ili internih kontrola.
8. Ova je Smjernica organizirana kao razmatranje različitih aspekata revizije banke, pri čemu je naglasak stavljen na stvari koje su posebne ili od posebnog značaja u takvim revizijama. Dodaci koji sadrže sljedeće primjere priloženi su u ilustrativne svrhe:
- (a) tipični signalizirajući znakovi prijevara u bankarskom poslovanju;
 - (b) tipične interne kontrole, testovi kontrola i dokazni revizijski postupci za dva glavnog poslovnog područja banke – poslove riznice i trgovanja i kreditne aktivnosti;
 - (c) financijski pokazatelji koji se uobičajeno koriste u analizi financijskog stanja i rezultata banke; i
 - (d) rizici i pitanja u poslovanju vrijednosnicama, privatnom bankarstvu i upravljanju imovinom.

Revizijski ciljevi

9. MRevS 200 “Ciljevi i opća načela revizije financijskih izvještaja” navodi:

Cilj revizije financijskih izvještaja jest omogućiti revizoru izražavanje mišljenja o tome jesu li financijski izvještaji u svim značajnim odrednicama pripremljeni u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja.

10. Cilj je revizije financijskih izvještaja banke, obavljene u skladu s MRevS-ovima, stoga omogućiti revizoru izražavanje mišljenja o financijskim izvještajima banke, koji su pripremljeni u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja.
11. Revizijsko izvješće navodi okvir financijskog izvještavanja koji je korišten u pripremi financijskih izvještaja banke (uključujući identifikaciju zemlje porijekla okvira financijskog izvještavanja, kada Međunarodni računovodstveni standardi nisu primijenjeni okvir). Kada se izvještavanje o financijskim izvještajima banke priprema za potrebe druge zemlje od one po čijim je propisima banka osnovana, revizor razmatra da li financijski izvještaji sadrže primjerene objave o primijenjenom okviru financijskog izvještavanja. Točke 101-103 ove Smjernice razmatraju revizijsko izvješće u više detalja.

Dogovaranje uvjeta angažmana

12. Kako je navedeno u MRevS 210 “Uvjeti preuzimanja obveze revizije”:

Pismom o preuzimanju obveze revizor dokumentira i potvrđuje prihvaćanje svojeg imenovanja, cilj i djelokrug revizije, opseg odgovornosti prema klijentu te oblik bilo kojeg izvješća.

13. Točka 6 navodi neke karakteristike koje su jedinstvene bankama te navodi područja gdje revizor i asistenti mogu trebati posebne vještine. U razmatranju ciljeva i opsega revizije i opsega revizorskih odgovornosti, revizor razmatra vlastite vještine i kompetencije te vještine i kompetencije svojih asistenata za provođenje angažmana. Pri tome, revizor razmatra sljedeće faktore:
- potrebu za dovoljnim iskustvom u aspektima bankarstva, relevantnim za reviziju poslovnih aktivnosti banke;
 - potrebu za iskustvom u kontekstu IT sustava i komunikacijskih mreža koje banka koristi; i
 - primjerenost resursa ili dogovora među društvima o obavljanju potrebnih revizijskih procedura na nizu domaćih i međunarodnih lokacija banke na kojima se može pojaviti potreba.
14. Uz opće faktore navedene u MRevS-u 210, kada izdaje ugovor, revizor razmatra sljedeće, uključujući komentare:
- Upotrebu i izvore specijalističkih računovodstvenih principa, s posebnim naglaskom na:
 - bilo kakvim zahtjevima navedenima u zakonu ili propisima primjenjivima na banke,
 - objavama supervizora banaka i ostalih regulativnih tijela,
 - objavama relevantnih profesionalnih računovodstvenih tijela, primjerice Odbora za međunarodne računovodstvene standarde,
 - objavama Bazelskog odbora za superviziju banaka, i
 - praksama u industriji.
 - Sadržaj i format revizijskog izvješća o financijskim izvještajima i bilo koji izvještaji za posebne namjene koji se zahtijevaju od revizora kao dodatak uz izvješće o financijskim izvještajima. Navedeno uključuje referiraju li se takvi izvještaji na primjenu regulativnih ili ostalih računovodstvenih principa za posebne namjene, ili objašnjavaju procedure poduzete posebno kako bi se ispunili regulativni zahtjevi.
 - Prirodu bilo kojih posebnih komunikacijskih zahtjeva ili protokola koji mogu postojati između revizora i supervizora banaka i ostalih regulativnih tijela.
 - Pristup revizijskim radnim papirima koji se može dati supervizorima banaka, kada takav pristup može biti zatražen zakonom, i prethodni pristanak banke takvom pristupu.

Planiranje revizije

Uvod

15. Plan revizije, između ostalog, uključuje:

- stjecanje razumijevanja poslovanja subjekta i upravljačke strukture, stjecanje razumijevanja računovodstvenih sustava i sustava internih kontrola, uključujući upravljanje rizicima te funkcije interne revizije;
- razmatranje očekivane procjene inherentnog i kontrolnog rizika, tj. rizika da će značajne pogreške nastati (inherentni rizik) i rizika da sustav internih kontrola banke neće pravovremeno spriječiti ili otkriti i ispraviti takve pogreške (kontrolni rizik);
- određivanje prirode, vremena te opsega revizijskih procedura koje će se obaviti; i
- razmatranje pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja u pogledu mogućnosti subjekta da nastavi s poslovanjem u doglednoj budućnosti, koje obuhvaća razdoblje koje menadžment koristi pri donošenju svoje procjene prema okviru financijskog izvještavanja. Ovo razdoblje je uobičajeno razdoblje od godine dana od datuma bilance.

Razumijevanje poslovanja

16. Prilikom stjecanja razumijevanja poslovanja banke od revizora se zahtjeva razumijevanje:

- korporativne upravljačke strukture banke;
- ekonomskog i zakonskog okruženja važećeg u glavnim zemljama u kojima banka posluje; i
- tržišnih uvjeta koji postoje u svakom značajnom sektoru u kojem banka posluje.

17. Korporativno upravljanje predstavlja posebno važnu ulogu u bankama; mnogi regulatori propisuju zahtjeve bankama za uspostavljanje efektivne strukture korporativnog upravljanja. Sukladno tome, revizor mora razumjeti strukturu korporativnog upravljanja banke te kako oni koji su zaduženi za upravljanje obavljaju svoje dužnosti nadzora, kontrole i upravljanja bankom.

18. Isto tako, revizor treba steći i održavati dobro radno razumijevanje proizvoda i usluga koje banka nudi. Pri stjecanju i održavanju tog znanja, revizor je upoznat s raznim varijacijama osnovnih depozita, kredita i usluga riznice koje se nude i nastavljaju s razvojem od strane banke kao odgovor na tržišne uvjete. Revizor stječe razumijevanje prirode ponuđenih usluga kroz instrumente kao što su akreditivi, akcepti, kamatni terminski poslovi, tečajni terminski poslovi te swap poslovi, opcije i drugi slični instrumenti kako bi razumio inherentne rizike te s njima povezane revizijske i računovodstvene implikacije i implikacije na objave.

- 19 Ako banka koristi uslužne organizacije za obavljanje osnovnih usluga ili aktivnosti, kao što su namira novca i vrijednosnica, aktivnosti podrške (engl. *back office*) ili usluge interne revizije, odgovornost za postupanje u skladu s pravilima i regulativom i dobrim internim kontrolama ostaje na osobama zaduženima za upravljanje i menadžmentu banke koji koristi vanjske usluge. Revizor razmatra pravna i zakonska ograničenja te mora razumjeti kako menadžment i ostali odgovorni za upravljanje nadziru posluje li sustav internih kontrola (uključujući internu reviziju) efektivno. MRevS 402 “Revizijska razmatranja poslovnih subjekata koji koriste uslužne organizacije” daje dodatne upute o ovom predmetu.
20. Postoji čitav niz rizika povezanih s bankarskim aktivnostima, koji su, iako nisu jedinstveni za bankarstvo, značajni utoliko što oblikuju bankarsko poslovanje. Revizor stječe razumijevanje prirode ovih rizika i kako banka njima upravlja. Ovo razumijevanje omogućuje revizoru procjenu nivoa inherentnih i kontrolnih rizika povezanih s različitim aspektima bankarskog poslovanja i određivanje prirode, vremenskog okvira i opsega revizijskih procedura.

Razumijevanje prirode bankarskih rizika

21. Rizici povezani s bankarskim aktivnostima mogu se općenito kategorizirati kao:
Rizik zemlje:	Rizik da strani klijenti i ugovorne strane neće podmiriti svoje obveze zbog gospodarskih, političkih i društvenih čimbenika u zemlji ugovorne strane, neovisnih o samom klijentu ili ugovornoj strani.
Kreditni rizik:	Rizik da klijent ili ugovorna strana neće podmiriti obvezu u cijelosti, po dospijeću ili u bilo kojem razdoblju nakon. Kreditni rizik, naročito temeljem komercijalnih plasmana, smatra se najznačajnijim rizikom u bankarskom poslovanju. Kreditni rizik nastaje iz plasiranja građanima, društvima, bankama i državama. Također postoji u imovini koja nisu krediti, kao što su ulaganja, potraživanja od banaka i vanbilančne potencijalne obveze. Kreditni rizik također uključuje rizik zemlje, rizik prijenosa, rizik zamjene i rizik namire.
Valutni rizik:	Rizik gubitka koji nastaje zbog budućih promjena tečajeva stranih valuta primjenjivih na imovinu, obveze i prava u stranim valutama.
Fiducijarni rizik:	Rizik od gubitka zbog čimbenika kao što su nemogućnost sigurnog čuvanja ili zanemarivanje upravljanja imovinom u ime drugih strana.
Rizik kamatne stope:	Rizik da će kretanje u kamatnim stopama imati negativan utjecaj na vrijednost imovine i obveza ili da će utjecati na novčane tokove od kamata.

- Pravni i dokumentarni rizik:** Rizik da su ugovori pogrešno dokumentirani ili da nisu pravno provedivi u relevantnom zakonodavstvu u kojem su ugovori trebali biti provedivi ili gdje stranke posluju. Ovo može uključiti rizik da će se imovina pokazati manje vrijednom ili da će se obveze pokazati većima nego što se očekivalo radi neadekvatnog ili netočnog pravnog savjeta ili dokumentiranja. Dodatno, postojeći zakoni mogu zakazati u rješavanju pravnih pitanja koja uključuju banku; sudski sporovi koji uključuju pojedinu banku mogu imati značajnije utjecaje na bankarsko poslovanje i uključivati troškove za banku i za mnoge ili sve ostale banke; i zakoni koji utječu na banke ili ostala trgovačka društva mogu se promijeniti. Banke su posebno osjetljive na pravne rizike kada ulaze u nove tipove transakcija i kada zakonska prava stranke koja ulazi u transakciju nisu uspostavljena.
- Rizik likvidnosti:** Rizik od gubitka koji nastaje zbog promjena u mogućnosti banke da proda ili otuđi imovinu.
- Rizik modeliranja:** Rizik povezan s nedostacima te subjektivnošću modela procjene vrijednosti koji se koriste u procjenama vrijednosti imovine i obveza.
- Operativni rizik:** Rizik direktnog ili indirektnog gubitka koji proizlazi zbog neprimjenjenih ili loših internih procesa, ljudi i sistema ili vanjskih događaja.
- Cjenovni rizik:** Rizik gubitka koji proizlazi iz nepovoljnih promjena u tržišnim cijenama, uključujući kamatne stope, tečajeve stranih valuta, cijene kapitala i robe te promjena u tržišnim cijenama investicija.
- Regulativni rizik:** Rizik gubitka koji proizlazi iz propusta ispunjavanja regulativnih ili zakonskih zahtjeva u odgovarajućim zakonodavstvima u kojima banka posluje. Isti također uključuje i svaki gubitak koji bi mogao nastati zbog promjena u regulativnim zahtjevima.
- Rizik zamjene:** (Nekad se naziva rizik performansi.) Rizik propusta klijenta ili druge strane u provođenju uvjeta ugovora. Ovaj propust kreira potrebu zamjene propale transakcije drugom, po trenutnim tržišnim uvjetima. To može rezultirati gubitkom za banku u iznosu razlike između ugovorene cijene i trenutne tržišne cijene.
- Reputacijski rizik:** Rizik gubitka poslovanja zbog negativnog javnog mišljenja te posljedično štete bankinom ugledu zbog propusta u upravljanju nekim od prethodno navedenih rizika, ili zbog uključenosti u neprimjerena ili ilegalna poslovanja od strane banke ili višeg menadžmenta, kao što su, primjerice pranje novca ili pokušaj prikrivanja gubitaka.

- Rizik namire: Rizik da će jedna strana u transakciji biti namirena bez primanja protuvrijednosti od strane klijenta ili druge ugovorne strane. Ovo će općenito za banku rezultirati gubitkom cijele glavnice.
- Rizik solventnosti: Rizik gubitka koji može nastati zbog mogućnosti da banka neće imati dovoljno sredstava za namiru obveza ili zbog nemogućnosti banke da pristupi tržištu kapitala radi prikupljanja potrebnih sredstava.
- Rizik prijenosa: Rizik gubitka kada obveza ugovorne strane nije denominirana u domaćoj valuti ugovorne strane. Ugovorna strana možda neće biti u mogućnosti prikupiti valutu u kojoj je obveza denominirana, neovisno o financijskom stanju ugovorne strane.
22. Bankarski rizici povećavaju se sa stupnjem koncentracije izloženosti banke prema bilo kojem klijentu, industriji, zemljopisnom području ili zemlji. Primjerice, kreditni portfelj banke može imati velike koncentracije kredita i potencijalnih obveza prema pojedinim industrijama, a pojedine industrije, kao što su nekretnine, prijevoz brodovima i prirodni izvori, mogu imati visoko specijalizirane prakse. Procjena relevantnih rizika koji se tiču kredita danih subjektima u tim industrijama može zahtijevati poznavanje tih industrija, uključujući njihove poslovne, operativne i izvještajne prakse.
23. Većina transakcija uključuje više od jednog od prethodno identificiranih rizika. Nadalje, pojedini prethodno navedeni rizici mogu biti u korelirajućem odnosu jedan prema drugome. Primjerice, kreditna izloženost banke u transakcijama vrijednosnicama može porasti kao rezultat rasta tržišne cijene predmetnih vrijednosnica. Slično, neplaćanja ili propusti namire mogu imati posljedice na poziciju likvidnosti banke. Revizor stoga razmatra te i ostale korelacije rizika kada analizira rizike kojima je banka izložena.
24. Banke mogu biti predmetom rizika koji proizlaze iz prirode njihovog vlasništva. Primjerice, vlasnik banke ili grupa vlasnika mogu pokušati utjecati na dodjelu kredita. U strogo vlasnički vođenoj banci vlasnici mogu značajno utjecati na menadžment banke, utječući na njihovu nezavisnost i procjenu. Revizor razmatra takve rizike.
25. Kao dodatak razumijevanju vanjskih čimbenika koji mogu upućivati na povećani rizik, revizor razmatra prirodu rizika koji proizlaze iz poslovanja banke. Čimbenici koji značajno doprinose operativnom riziku:
- (a) Potreba obrađivanja velikog volumena transakcija točno u kratkom roku. Ova potreba je gotovo uvijek ispunjena kroz značajno korištenje IT-a, s posljedičnim rizicima:
 - (i) propusta provođenja izvršenih transakcija unutar potrebnog vremena, uzrokujući nemogućnost primanja ili izvršenja plaćanja tih transakcija;
 - (ii) propusta ispravnog izvršenja kompleksnih transakcija;

- (iii) pogrešaka širokog opsega koje su rezultat sloma interne kontrole;
 - (iv) gubitaka podataka temeljem pada sistema;
 - (v) korumpiranosti podataka zbog neautoriziranog interferiranja u sustavima;
i
 - (vi) izloženosti tržišnim rizicima koji su rezultat nedostatka pouzdanih ažurnih informacija.
- (b) Potreba upotrebe elektroničkih prijenosa sredstava (ETF) ili ostalih telekomunikacijskih sustava za prijenos velikog iznosa novca, s posljedičnim rizikom izloženosti gubitku od plaćanja pogrešnim stranama putem prijevара ili pogrešaka.
- (c) Provođenje poslovanja na mnogim lokacijama s posljedičnim zemljopisnom disperzijom obrađivanja transakcija i internih kontrola. Kao rezultat:
- (i) postoji rizik da se globalne izloženosti banke po klijentu neće adekvatno agregirati i nadzirati; i
 - (ii) mogu se javiti pogreške u kontrolama te ostati neotkrivene ili neotklonjene radi fizičke odvojenosti menadžmenta i onih koji obavljaju takve transakcije.
- (d) Potreba za nadzorom i upravljanjem značajnim izloženostima koje mogu nastati tijekom kraćih vremenskih razdoblja. Postupak čišćenja transakcija može za posljedicu imati značajan porast potraživanja i obveza tijekom dana, koje se uglavnom namiruju do kraja dana. To se obično naziva rizik plaćanja u toku dana. Takve izloženosti nastaju iz transakcija s klijentima i strankama te mogu uključivati kamatnu stopu, valutu i tržišne rizike.
- (e) Upravljanje značajnim volumenom monetarnih stavki, uključujući gotovinu, ugovorne instrumente i prenosiva stanja klijenata, s posljedičnim rizikom gubitka koji može proizaći iz krađe ili prijevара od strane zaposlenika ili drugih osoba.
- (f) Inherentna kompleksnost i promjenjivost okruženja u kojima banke posluju, koji rezultiraju rizikom neadekvatnih strategija upravljanja rizicima ili računovodstvenih tretmana vezano uz takva pitanja kao što je razvitak novih proizvoda i usluga.
- (g) Mogu se nametnuti poslovna ograničenja uzrokovana propustom kod pridržavanja zakonskih odredbi i propisa. Inozemna poslovanja podliježu zakonskim odredbama i propisima zemlje u kojima su bazirana, kao i propisima države u kojima se nalazi sjedište matičnog društva. To može rezultirati potrebom za pridržavanjem različitih zahtjeva i rizikom da operativne procedure koje su u skladu s regulativom jednog zakonodavstva neće ispuniti zahtjeve ostalih.
26. Aktivnosti prijevара mogu se provoditi unutar banke, od strane ili uz znanje menadžmenta ili zaposlenika banke. Takve prijevараe mogu uključivati prijevарno financijsko izvještavanje.

vanje bez motiva osobne koristi (primjerice, skrivanje gubitaka od trgovanja) ili nezakonito prisvajanje imovine banke za osobnu korist koja može i ne mora uključivati falsificiranje evidencija. S druge strane, prijevara može biti počinjena na račun banke bez znanja ili upletenosti zaposlenika banke. MRevS 240 „Revizorova odgovornost da u reviziji financijskih izvještaja razmotri prijevare i pogreške”² pruža više smjernica vezano za suštinu odgovornosti revizora koje se odnose na prijevaru. Premda su mnoga područja bankovnog poslovanja pogodna za aktivnosti prijevara, one najčešće nastaju pri kreditiranju, prikupljanju depozita i funkcijama trgovanja. Uobičajene metode koje se koriste pri provođenju prijevare i odabir faktora rizika prijevara koji upućuju na činjenicu da je prijevara nastala navedeni su u Dodatku 1.

27. S obzirom na prirodu svog posla, banke su ciljane mete onih koji su uključeni u aktivnosti pranja novca u kojima se primitci od kriminala pretvaraju u fondove koji se naizgled čine legitimnim izvorom. Tijekom zadnjih godina trgovci drogom su posebno doprinijeli značaju pranja novca u sklopu bankovne industrije. U mnogim jurisdikcijama zakonodavstvo zahtjeva od banaka da uspostave politike, procedure i kontrole kako bi spriječile, prepoznale i izvjestile o takvim aktivnostima pranja novca. Takve politike, procedure i kontrole obično obuhvaćaju sljedeće:

- zahtjev za identifikacijom klijenta (poznavati klijenta);
- provjeru zaposlenika;
- poznavanje svrhe za koju se račun koristi;
- pohranu zapisa o transakciji;
- izvještavanje nadležnim osobama o bilo kakvim sumnjivim transakcijama ili svim transakcijama određenog tipa, primjerice, o gotovinskim transakcijama koje prelaze određeni iznos; i
- edukaciju zaposlenika kako bi im se pomoglo pri utvrđivanju sumnjivih transakcija.

U nekim jurisdikcijama revizori su dužni hitno izvjestiti nadležne organe o određenim vrstama transakcija koje su primijetili. Čak i gdje ne postoje takve obveze, revizor koji otkrije moguću pojavu neusklađenosti sa zakonskim odredbama ili propisima, razmatra implikacije na financijske izvještaje i revizorsko mišljenje o tomu. MRevS 250 „Razmatranje zakona i regulative u reviziji financijskih izvještaja” pruža daljnje smjernice vezane uz ovu problematiku.

² MRevS 240 „Revizorova odgovornost da u reviziji financijskih izvještaja razmotri prijevare i pogreške” je povučen u prosincu 2004. godine kada je revidirani MRevS „Revizorova odgovornost da u reviziji financijskih izvještaja razmotri prijevare” stupio na snagu.

Razumijevanje procesa upravljanja rizicima

28. Menadžment razvija kontrole i koristi pokazatelje učinka kako bi se što lakše upravljalo ključnim poslovnim i financijskim rizicima. Sustav efikasnog upravljanja rizicima u banci obično zahtjeva sljedeće:

- Nadzor i uključenost u kontrolni proces osoba zaduženih za upravljanje

Osobe zadužene za upravljanje trebaju odobriti pisane politike o upravljanju rizicima. Politike trebaju biti u skladu s poslovnim strategijama banke, snagom kapitala, stručnosti menadžmenta, regulativnim zahtjevima i vrstama i iznosima rizika koji su prihvatljivi. Osobe zadužene za upravljanje također su odgovorne za uspostavljanje kulture unutar banke koja naglašava njihovu obvezu prema internim kontrolama i visokim etičkim standardima te često osnivaju posebne odbore kako bi obavljali svoje funkcije. Menadžment je dužan implementirati strategije i politike postavljene od strane osoba odgovornih za upravljanje te osigurati uspostavljanje i održavanje adekvatnog i efikasnog sustava internih kontrola.

- Identificiranje, mjerenje i praćenje rizika

Rizici koji mogu značajno utjecati na uspjeh ostvarivanja ciljeva banke moraju se identificirati, mjeriti i pratiti u usporedbi s prethodno odobrenim limitima i kriterijima. Ta se funkcija može provesti od strane neovisnog odjela upravljanja rizicima koji je također odgovoran za validaciju i testiranje stresa cjenovnih modela i modela procjena koje koriste šalterski i pozadinski uredi. Banke obično imaju odjel upravljanja rizikom koji prati aktivnosti upravljanja rizikom te daje procjenu o efikasnosti modela upravljanja rizikom, metodologija i pretpostavki. U takvim situacijama revizor razmatra hoće li i na koji način koristiti rad takvog odjela.

- Kontrolne aktivnosti

Banka bi trebala imati adekvatne kontrole za upravljanje rizicima, uključujući efikasnu podjelu dužnosti (posebno između šalterski i pozadinski uredi), točno mjerenje i izvještavanje o pozicijama, verificiranje i odobrenje transakcija, usklađivanje pozicija i rezultata, postavljanje limita, izvještavanje i odobravanje iznimaka od limita, fizičku zaštitu i planiranje nepredviđenih aktivnosti.

- Aktivnosti nadziranja

Modeli upravljanja rizicima, metodologije i pretpostavke koje se koriste za mjerenje i upravljanje rizicima trebaju se redovito ocjenjivati i ažurirati. Takve funkcije može provoditi neovisni odjel upravljanja rizicima. Interna revizija treba periodično testirati proces upravljanja rizicima kako bi se utvrdilo postupa li se po politikama i procedurama menadžmenta i jesu li operativne kontrole efikasne. Oboje, odjel upravljanja rizicima i interna revizija, trebaju izvještavati osobe zadužene za upravljanje i menadžment koji su neovisni u odnosu na one o kojima se izvještava.

- Pouzdani informacijski sustavi

Banke zahtijevaju pouzdane informacijske sustave koji će im pružiti pravovremene i konzistentne adekvatne financijske, operativne informacije i informacije o usklađenostima. Osobe zadužene za upravljanje i menadžment zahtijevaju informacije o upravljanju rizicima koje su lako razumljive te im omogućuju procijeniti prirodu promjena profila rizika banke.

Izrada sveukupnog revizijskog plana

29. Pri izradi sveukupnog revizijskog plana za financijske izvještaje banke, revizor posebnu pažnju daje sljedećem:

- složenosti transakcija provedenih od strane banke i dokumentaciji tih transakcije;
- do koje je mjere svaka ključna aktivnost obavljena od strane uslužne organizacije;
- potencijalnim obvezama i vanbilančnim stavkama;
- regulativnim razmatranjima;
- opsegu IT-a i ostalih sustava korištenih od strane banke;
- očekivanim procjenama inherentnih i kontrolnih rizika;
- poslovima interne revizije;
- procjeni revizijskog rizika;
- procjeni značajnosti;
- izjavama menadžmenta;
- uključenosti ostalih revizora;
- zemljopisnoj rasprostranjenosti poslovanja banke i koordinaciji posla između različitih revizorskih timova;
- postojanju transakcija između povezanih stranaka; i
- razmatranjima vremenske neograničenosti poslovanja.

Ta su pitanja razmatrana u narednim točkama.

Složenost provedenih transakcija

30. Banke u pravilu imaju široku raznolikost aktivnosti što ponekad otežava revizoru da u potpunosti razumije utjecaj nekih transakcija. Transakcije mogu biti toliko kompleksne da čak i menadžment ne uspije pravilno analizirati rizike novih proizvoda i usluga. Široka zemljopisna rasprostranjenost bankarskih aktivnosti također može uzrokovati

takve poteškoće. Banke provode transakcije koje imaju složene i važne karakteristike koje ne moraju biti očite iz dokumentacije koja se koristi za procesuiranje transakcija i unos u računovodstvene evidencije banke. Navedeno rezultira rizikom da svi aspekti transakcije neće biti potpuno ili ispravno evidentirani, što može rezultirati rizicima:

- gubitka zbog propusta pravovremene korektivne radnje;
- propusta uspostavljanja adekvatne i pravovremene rezervacije za gubitke; i
- neadekvatne ili neprikladne objave u financijskim izvještajima i ostalim izvještajima.

Revizor prikuplja razumijevanje o aktivnostima banke i transakcijama koje poduzima u dovoljnoj mjeri da revizoru omogući identificiranje i razumijevanje događaja, transakcija i praksi koje, prema procjeni revizora, mogu imati značajan učinak na financijske izvještaje ili na ispitivanja ili revizorsko izvješće.

31. Mnogi iznosi koji se evidentiraju ili objave u financijskim izvještajima uključuju prosudbe od strane menadžmenta, primjerice, rezervacije za gubitke po kreditima i rezervacije za financijske instrumente kao što su rezervacije za rizik likvidnosti, rizik modeliranja i rezervacije za operativni rizik. Što je veća prosudba potrebna, viši je inherentni rizik i viša je profesionalna prosudba potrebna od revizora. Slično mogu biti ostale značajne stavke u financijskim izvještajima koje zahtijevaju računovodstvene procjene. Revizor razmatra smjernice navedene u MRevS 540 “Revizija računovodstvenih procjena”.

Razina do koje su ključne aktivnosti obavljene od strane uslužne organizacije

32. U načelu, razmatranja kada banka koristi uslužne organizacije nisu drugačija od razmatranja kada ih koristi bilo koji drugi subjekt. Međutim, banke katkada koriste usluge uslužnih organizacija za provođenje dijelova svojih ključnih aktivnosti, kao što su krediti i upravljanje gotovinom. Kada banka koristi uslužne organizacije za takve aktivnosti, revizoru može biti otežano priskrbiti dostatne i primjerene revizijske dokaze bez suradnje s uslužnom organizacijom. U MRevS 402 “Revizijska razmatranja poslovnih subjekata koji koriste uslužne organizacije” navedene su daljnje smjernice za revizijska razmatranja i vrste izvješća koje revizori uslužnih organizacija pružaju klijentima takvih organizacija.

Potencijalne obveze i vanbilančne stavke

33. Banke također tipično sudjeluju u sljedećim transakcijama koje:
- imaju niske prihode od naknada ili profitni element kao postotak predmetnog sredstva ili obveze;
 - prema lokalnim propisima ne trebaju biti objavljene u bilanci ili bilješkama uz financijske izvještaje;

- su zabilježene samo u vanbilančnoj evidenciji; ili
- uključuju sekuritizaciju i prodaju imovine tako da ona više nije uključena u financijskim izvještajima.

Primjeri takvih transakcija su usluge skrbništva, garancije, garantna pisma, akreditivi, kamatni i tečajni swap ugovori i potencijalne obveze i opcije kupnje i prodaje deviza.

34. Revizor pregledava bankovne izvore prihoda i prikuplja dostatne i primjerene revizijske dokaze vezano za sljedeće:
- točnost i potpunost računovodstvenih evidencija koje se odnose na takve transakcije;
 - postojanje adekvatnih kontrola za ograničavanje bankovnih rizika koji proizlaze iz takvih transakcija;
 - adekvatnost bilo kakvih potrebnih rezervacija za gubitak; i
 - adekvatnost bilo kakvih potrebnih objava u financijskim izvještajima.

Razmatranja regulative

35. Međunarodna smjernica revizijske prakse 1004 pruža informacije i smjernice o odnosu između bankovnih revizora i bankovnih supervizora. Bazelski odbor izdao je smjernice za supervizore vezane uz pouzdanu bankarsku praksu za upravljanje rizicima, sustave interne kontrole, računovodstveni tretman kredita i objavljivanje, ostala objavljivanja i za ostala područja aktivnosti banke. Nadalje, Bazelski je odbor objavio smjernice za procjenu kapitalne adekvatnosti i ostala važna pitanja supervizije. Te su smjernice dostupne revizoru i javnosti na internetskoj stranici Banke za međunarodne namire (BiS).
36. U skladu s MRevS-om 310 "Poznavanje poslovanja"³ revizor razmatra jesu li tvrdnje u financijskim izvještajima konzistentne s revizorovim poznavanjem poslovanja. U mnogim regulativnim okvirima razina i vrsta poslovanja koje banka može obavljati ovisi o razini imovine i obveza te o vrsti i rizicima vezanim uz tu imovinu i obveze (okvir ponderiranog rizičnog kapitala). U takvim okolnostima veći je pritisak na menadžment da se upusti u prijeverno financijsko izvještavanje na način da nepravilno kategorizira imovinu i obveze opisujući ih manje rizičnima nego što to stvarno jesu, posebno ako banka posluje s, ili približno, minimalnom visinom potrebnog kapitala.
37. Postoji mnogo procedura koje obavljaju i revizori i supervizori banke, a uključuju sljedeće:

³ MRevs 310 "Poznavanje poslovanja" povučen je u prosincu 2004. godine kada je MRevS 315 "Razumijevanje poslovnog subjekta i njegovog okruženja te procjenjivanje rizika značajnog pogrešnog prikazivanja" stupio na snagu.

- provedbu analitičkih procedura;
- dobivanje dokaza o poslovanju sustava interne kontrole; i
- pregled kvalitete imovine banke i procjene bankarskih rizika.

Revizor stoga može imati prednost iz suradnje sa supervizorima i imati pristup priopćenjima koja su supervizori uputili menadžmentu banke temeljem rezultata svoga rada. Procjena supervizora o važnim područjima, kao što su adekvatnost praksi upravljanja rizicima i rezervacije za kreditne gubitke te razumni pokazatelji korišteni od strane supervizora, mogu biti od pomoći revizoru pri provedbi analitičkih procedura i u fokusiranju pažnje na specifična područja koja su značajna za supervizore.

Razina korištenja IT-a i ostalih sustava

38. Velika količina transakcija i kratko vrijeme u kojem moraju biti obrađene u većini banaka rezultira širokim korištenjem IT-a, EFT-a i ostalih telekomunikacijskih sustava.

Kontrolna pitanja koja nastaju korištenjem IT sustava od strane banke slična su onima koja nastaju korištenjem IT sustava od strane ostalih organizacija. Međutim, pitanja koja su od posebnog značaja za revizora banke obuhvaćaju sljedeće:

- Korištenje IT sustava za kalkulaciju i evidentiranje gotovo svih prihoda od kamata i rashoda od kamata, koji su u načelu dva najvažnija elementa pri utvrđivanju zarade banke.
- Korištenje IT-a i telekomunikacijskih sustava kako bi se utvrdila sigurnost deviza i pozicije trgovanja derivativima te izračunali i evidentirali dobici i gubici koji proizlaze iz njih.
- Ekstenzivna i u nekim slučajevima potpuna ovisnost o evidencijama pripremljenim putem IT-a iz razloga što one predstavljaju jedini pripremljeni dostupni izvor detaljnih i ažurnih informacija o poziciji imovine i obveza banke, kao što su stanja kredita i depozita s klijentima.
- Korištenje složenih modela vrednovanja inkorporiranih u IT sustave.
- Modeli korišteni za procjenu imovine i podaci korišteni za takve modele često se drže u proračunskim tablicama pripremljenim od strane osoba na osobnim računalima koja nisu povezana s glavnim IT sustavima banke te nisu predmet istih kontrola kao aplikacije koje se nalaze na tim sustavima. MSRP 1001 "IT uvjeti – samostalna osobna računala"⁴ opisuje smjernice za revizore vezano uz spomenute aplikacije.

⁴ MSRP 1001 "IT uvjeti – samostalna osobna računala" povučen je u prosincu 2004. godine.

- Korištenje različitih IT sustava što rezultira rizikom od gubitka revizorskog traga i nekompatibilnošću različitih sustava.

Banke koriste EFT sustave interno (primjerice, za transfere između poslovnica i između automatiziranih bankovnih aparata i kompjuteriziranih datoteka koje bilježe aktivnosti računa) i eksterno između banke i ostalih financijskih institucija (primjerice, putem SWIFT mreže) te također između banke i njezinih klijenata putem interneta ili ostalih elektroničkih komercijalnih kanala.

39. Revizor stječe razumijevanje ključnih informacijskih tehnologija, elektroničkih prijenosa sredstava i telekomunikacijskih aplikacija te njihovom međusobnom povezanošću. Revizor povezuje to razumijevanje aplikacija s glavnim poslovnim procesima ili bilančnim pozicijama kako bi identificirao rizične faktore te organizacije, a samim time i revizije. Nadalje, važno je utvrditi do koje se mjere koriste samorazvijene aplikacije ili integrirani sustavi, koji će imati direktan utjecaj na revizorski pristup (samorazvijeni sustavi zahtijevaju od revizora da se više i detaljnije fokusira na kontrole promjene programa).
40. Kod obavljanja revizije u raspodijeljenom IT okruženju, revizor dobiva razumijevanje o tome gdje su locirane ključne IT aplikacije. Ako banka ima široku područnu mrežu (WAN) koja je razgranata u nekoliko zemalja, posebni zakonodavni propisi mogu biti primjenjivi na prekogranično procesuiranje podataka. U takvim okruženjima posao revizora vezan uz sustav kontrole za pristup podacima, a posebno na sustavu narušavanja dostupnosti je iznimno važan dio revizije.
41. Okruženje elektroničkog trgovanja značajno mijenja način na koji banka posluje. Elektroničko trgovanje predstavlja nove aspekte rizika i otvara ostala razmatranja koja revizor mora ispitati. Primjerice, revizor razmatra sljedeće:
 - rizike poslovanja koje strategija e-trgovanja predstavlja;
 - rizike inherentne u tehnologiji koju je banka odabrala za implementiranje svoje strategije elektroničkog trgovanja;
 - odgovore menadžmenta na identificirane rizike, uključujući razmatranje kontrola vezano uz:
 - o sukladnost sa zakonskim i regulativnim zahtjevima koji se odnose na prekogranične transakcije,
 - o zaštitu i povjerljivost pri prijenosu podataka putem interneta, i
 - o dovršenje, točnost, pravovremenost i autorizaciju transakcija putem interneta, kako su evidentirane u računovodstvenom sustavu banke, i
 - razinu vještina i znanja o IT-u i elektroničkom trgovanju koju posjeduju revizor i asistenti.

42. Organizacija može povjeriti obavljanje IT ili EFT aktivnosti vanjskom pružatelju usluga. Revizor stječe razumijevanje takvih usluga i sustava internih kontrola unutar banke koja je povjerila obavljanje tih usluga vanjskom partneru, kao i kod vanjskog isporučitelja usluga, kako bi utvrdio prirodu, opseg i vrijeme obavljanja dokaznih postupaka. MRevS 402 daje daljnje smjernice uz ovo pitanje.

Očekivana procjena inherentnih i kontrolnih rizika

43. Priroda bankarskog poslovanja jest takva da revizor ponekad nije u mogućnosti svesti revizorski rizik na prihvatljivo nisku razinu kod provođenja dokaznih postupaka. To je zbog sljedećih faktora:
- ekstenzivnog korištenja IT i EFT sustava, što znači da je većina revizijskog dokaza dostupna samo u elektronskoj formi, a proizvedena je vlastitim IT sustavima subjekta;
 - velikih količina transakcija u koje banka ulazi, što oslanjanje jedino na dokazne postupke čini nepraktičnim;
 - zemljopisne raširenosti poslovanja banaka, što čini dobivanje dostatne pokrivenosti izuzetno teškim; i
 - poteškoća u pronalaženju efikasnih dokaznih postupaka kako bi se revidirale kompleksne transakcije trgovanja.

U mnogim slučajevima revizor neće biti u mogućnosti svesti revizijski rizik na prihvatljivo nisku razinu, osim ako menadžment ne uspostavi sustav internih kontrola koji revizoru omogućuje procjenjivanje razine inherentnog i kontrolnog rizika kao niskih. Revizor prikuplja dostatne i primjerene revizijske dokaze kako bi potkrijepio procjenu inherentnih i kontrolnih rizika. Točke 56-70 detaljnije opisuju pitanja vezana uz interne kontrole.

Rad interne revizije

44. Opseg i ciljevi interne revizije mogu znatno varirati ovisno o veličini i strukturi banke te zahtjevima menadžmenta i onih koji su zaduženi za upravljanje. Međutim, uloga interne revizije uglavnom uključuje pregled računovodstvenog sustava i uz njih vezane interne kontrole, praćenje njihovog rada te preporuke za poboljšanje poslovanja. Također, uključuje pregled sredstava koja se koriste za identificiranje, mjerenje i izvještavanje o financijskim i operativnim informacijama i posebnim upitima o individualnim stavkama, uključujući detaljno testiranje transakcija, stanja i procedura. Faktori koji su navedeni u točki 44 često navode revizora da se koristi radom interne revizije. To je prilično bitno u slučaju banaka koje imaju veliku zemljopisnu rasprostranjenost poslovnica. Često, kao dio odjela za internu reviziju ili odvojeni segment, banka ima odjel za pregled kredita koji izvještava menadžment o kvaliteti kredita i pridržavanju utvrđenih

procedura. U oba slučaja revizor često razmatra korištenje rada odjela za pregled kredita nakon adekvatnog pregleda odjela i njegovog rada. Smjernice za korištenje rada interne revizije opisane su u MRevS-u 610 “Razmatranje rada interne revizije”.

Revizijski rizik

45. Tri komponente revizijskog rizika su:

- (a) inherentni rizik (rizik da će nastati značajni pogrešni prikazi);
- (b) kontrolni rizik (rizik da sustav interne kontrole banke neće pravovremeno spriječiti ili detektirati takve pogrešne prikaze); i
- (c) rizik neotkrivanja (rizik da revizor neće pronaći preostale značajne pogrešne prikaze).

Inherentni i kontrolni rizici postoje neovisno o reviziji financijskih informacija i revizor ne može na njih utjecati. Priroda rizika koji se odnose na bankarske aktivnosti, koji su opisani u točkama 21-25, ukazuju na to da će procijenjena razina inherentnog rizika u mnogim područjima biti visoka. Stoga je potrebno da banka ima adekvatni sustav interne kontrole, ukoliko se pokaže da je razina internih i kontrolnih rizika niža od visoke. Revizor procjenjuje te rizike i odabire dokazne postupke kako bi revizijski rizik sveo na prihvatljivo nisku razinu.

Značajnost

46. Pri procjeni značajnosti, pored razmatranja u MRevS-u 320 “Značajnost u reviziji”, revizor razmatra sljedeće faktore:

- S obzirom na visoku polugu, relativno mali pogrešni prikazi mogu imati značajne efekte na rezultate razdoblja i na kapital, iako ne moraju imati veliki utjecaj na ukupnu imovinu.
- Bankovna zarada je niska u usporedbi s njezinom ukupnom imovinom, obvezama i njezinim vanbilančnim obvezama. Stoga, pogrešni prikazi vezani isključivo za imovinu, obveze i vanbilančne obveze mogu biti manje značajni od onih koji se također odnose na izvještaj o zaradama.
- Banke često podliježu regulativnim zahtjevima, kao što je zahtjev o održavanju minimalne razine kapitala. Kršenje tih uvjeta može dovesti u pitanje adekvatnost korištenja pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja od strane menadžmenta. Stoga, revizor postavlja razinu značajnosti kako bi se identificirali pogrešni prikazi koji, ukoliko ne budu ispravljeni, mogu rezultirati značajnim kršenjem takvih regulativnih zahtjeva.
- Adekvatnost pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja često ovisi o pitanjima vezanim za reputaciju banke kao čvrste financijske institucije i postupci-

ma regulatora. Iz tog razloga, transakcije s povezanim strankama i ostala pitanja, koja ne bi bila materijalna za subjekte koji nisu banke, mogu postati značajni za financijske izvještaje banke ukoliko bi mogli imati utjecaj na reputaciju banke ili postupke regulatora.

Izjave menadžmenta

47. Izjave menadžmenta su bitne kada se radi o reviziji banke jer omogućavaju revizoru utvrditi jesu li prikupljene informacije i dokazi kompletni za svrhe revizije. To se posebno odnosi na bankovne transakcije koje se ne moraju odraziti u financijskim izvještajima (vanbilančne stavke), ali se mogu evidentirati kroz ostale evidencije o kojima revizor možda nema saznanja. Također je često potrebno da revizor od menadžmenta dobije izjavu vezanu za značajne promjene u poslovanju banke i profil rizika. Također se može pokazati potrebnim da revizor identificira područja poslovanja banke, za koja revizijski dokaz koji je moguće dobiti treba biti nadopunjen izjavom menadžmenta, primjerice, rezervacije za kreditne gubitke i potpunost korespondencije s regulatorima. MRevS 580 "Izjave menadžmenta" opisuje smjernice za korištenje izjava menadžmenta kao revizijskog dokaza, procedure koje revizor primjenjuje pri procjeni i dokumentiranju takvih izjava i uvjete u kojima se takve izjave trebaju dobiti u pismenom obliku.

Uključenost ostalih revizora

48. Zbog široke zemljopisne rasprostranjenosti ureda u mnogim bankama, revizor često treba pomoć ostalih revizora na mnogim lokacijama na kojima banka posluje. Iz tog razloga se mogu koristiti ostali uredi revizorskih društava ili ostala revizorska društva na tim lokacijama.
49. Prije nego se koristi radom drugog revizora, revizor:
- razmatra neovisnost tih revizora i njihovu stručnost koja je potrebna za obavljanje posla (uključujući njihovo poznavanje bankarskih i primjenjivih regulativnih zahtjeva);
 - razmatra jesu li uvjeti angažmana, računovodstveni principi koje će primijeniti i uvjeti izvještavanja jasno iskomunicirani; i
 - provodi procedure kako bi prikupio dostatan revizijski dokaz da je posao odrađen od strane drugog revizora adekvatan za navedenu svrhu, kroz razgovor s drugim revizorom, pregledom pismenog sažetka primijenjenih procedura i nalaza, pregledom radne dokumentacije drugog revizora ili provodi neke druge postupke primjerene uvjetima.

MRevS 600 "Korištenje radom drugog revizora" opisuje daljnje smjernice vezane uz procedure koje se trebaju provesti u takvim situacijama.

Koordinacija posla koji je potrebno obaviti

50. S obzirom na veličinu i zemljopisnu rasprostranjenost većine banaka, koordinacija posla koji je potrebno obaviti bitna je za postizanje učinkovite i efikasne revizije. Potrebna koordinacija uzima u obzir sljedeće faktore:
- posao koji trebaju odraditi:
 - stručnjaci,
 - asistenti,
 - ostali uredi revizorskog društva, i
 - ostala revizorska društva;
 - nivo do kojega se planira koristiti radom interne revizije;
 - zahtijevane rokove izvještavanja dioničara i regulativnih tijela; i
 - posebne analize i ostalu dokumentaciju koju treba isporučiti menadžment banke.
51. Najbolja razina koordinacije među asistentima često se može postići redovitim sastancima na kojima se izvještava o statusu revizije. Međutim, s obzirom na broj asistenata i lokacija na kojima će biti uključeni, revizor im redovito pismeno šalje sve ili relevantne dijelove revizijskog plana. Kada se navedu svi zahtjevi u pismenom obliku, revizor razmatra uključivanje komentara na pitanja kao što su:
- financijski izvještaji i ostale informacije koje je potrebno revidirati (i ukoliko je potrebno, pravna ili ostala ovlaštenja za reviziju);
 - detalji bilo kakvih dodatnih informacija traženih od strane revizora, kao što su, primjerice, informacije o određenim kreditima, kompoziciji portfelja, pismeni komentari o revizijskom poslu koji bi se trebao obaviti (posebno o područjima rizika kako je opisano u točkama 21-25 koji su od važnosti za banku) te o rezultatima revizijskog posla, potencijalnim pitanjima u pisma menadžmentu u vezi s internim kontrolama, lokalnim regulativnim pitanjima za uključivanje, i ukoliko je relevantno, formom bilo kakvih zatraženih izvještaja;
 - činjenica da se revizija treba provesti u skladu s MRevS-ovima i svim lokalnim regulativnim zahtjevima (i, ukoliko se smatra potrebnim, informacijama koje se odnose na te zahtjeve);
 - relevantni računovodstveni principi kojih se treba pridržavati prilikom pripreme financijskih izvještaja i ostalih informacija (i ukoliko se smatra potrebnim, pojedivosti tih principa);
 - zahtjevi za izvještavanjem statusa revizije u etapi prethodne revizije i rokovi;
 - detalji o kontakt-osobama u društvu;
 - naknada i uvjeti fakturiranja; i

- sva ostala pitanja vezana uz regulativnu, internu kontrolu, računovodstvenu i revizijsku prirodu koja se treba uzeti u obzir pri provođenju revizije.

Transakcije s povezanim strankama

52. Revizor ostaje oprezan kod transakcija s povezanim strankama za vrijeme revizije, posebno kada se radi o kreditiranju i investicijama. Provedene procedure tijekom faze planiranja revizije, uključujući upoznavanje s poslovanjem banke i bankarske industrije mogu biti od pomoći pri identificiranju povezanih stranaka. U nekim zakonodavstvima transakcije s povezanim strankama mogu biti predmetom kvantitativnih i kvalitativnih zabrana. Revizor utvrđuje opseg takvih zabrana.

Razmatranja vremenske neograničenosti poslovanja

53. MRevS 570 “Vremenska neograničenost poslovanja” opisuje smjernice revizoru u razmatranju primjerenosti korištenja pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja od strane menadžmenta. Pored smjernica navedenih u tom MRevS-u, događaji ili uvjeti navedeni u nastavku također mogu izazvati značajnu sumnju u sposobnosti banke da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem:

- rapidno povećanje razine trgovanja derivativima, što može ukazivati na to da banka provodi aktivnosti trgovanja bez neophodnih kontrola;
- profitabilnost ili predviđanja značajnog pada profitabilnosti, posebice ako je banka na razini ili se približila razini minimalnog regulativnog kapitala ili razinama likvidnosti;
- kamatne stope plaćane na tržištu novca i na obveze prema deponentima koje su više od normalnih tržišnih stopa. Navedeno može ukazivati na to da se banku smatra bankom višeg rizika;
- značajan pad u depozitima od ostalih banaka ili ostalim oblicima kratkoročnog financiranja na tržištu novca. Navedeno može ukazivati na to da ostali sudionici na tržištu nemaju povjerenje u banku;
- postupci poduzeti ili prijetnje o poduzimanju istih od strane regulatora koji mogu imati negativan učinak na sposobnost banke da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem;
- povećani iznosi obveza prema središnjim bankama, koji mogu ukazati na to da banka nije bila u mogućnosti prikupiti likvidnost putem normalnih tržišnih izvora; i
- visoka koncentracija izloženosti po uzetim kreditima ili izvorima financiranja.

54. MRevS 570 također navodi smjernice revizorima kada se identificira uvjet ili događaj koji u značajnu sumnju može dovesti sposobnost banke da nastavi s vremenski neogra-

ničenim poslovanjem. MRevS navodi brojne procedure koje mogu biti relevantne, a pored njih, također mogu biti relevantne sljedeće procedure:

- pregled korespondencije s regulatorima;
- pregled izvještaja izdanih od strane regulatora o rezultatima regulativnih pregleda; i
- razmatranje rezultata provjera koje su u tijeku.

55. Regulativni sustav u skladu s kojim banka posluje može zahtijevati od revizora objavljivanje regulatoru namjere izdavanja modificiranog mišljenja ili zabrinutosti koje revizor može imati o mogućnosti banke da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem. MSRP 1004 navodi daljnja razmatranja o odnosu između revizora i supervizora banaka.

Interne kontrole

Uvod

56. Bazelski odbor za superviziju banaka izdao je dokument “Okvir za sustave interne kontrole u bankarskim organizacijama” (rujan, 1998. godine) koji pruža bankarskim supervizorima okvir za ocjenu sustava internih kontrola. Taj okvir koriste brojni bankarski supervizori, a također se može koristiti tijekom supervizorskih rasprava s pojedinim bankarskim organizacijama. Poznavanje ovog Okvira može biti korisno revizorima financijskih izvješća banaka pri razumijevanju različitih elemenata sustava internih kontrola banke.
57. Obveze menadžmenta uključuju održavanje adekvatnog računovodstvenog sustava i sustava internih kontrola, odabir i primjenu računovodstvenih politika te zaštitu imovine subjekta.

Revizor stiče razumijevanje računovodstvenog sustava i sustava internih kontrola u mjeri dovoljnoj za planiranje revizije i razvijanje efikasnog pristupa reviziji. Nakon razumijevanja, revizor razmatra procjenu inherentnih i kontrolnih rizika na način da utvrdi primjeren detekcijski rizik prihvatljiv za tvrdnje u financijskim izvještajima i kako bi se utvrdila priroda, vrijeme i razina korištenje dokaznih postupaka za takve tvrdnje. Kada revizor procijeni da je kontrolni rizik na nižoj razini, dokazni postupci obično su manje opsežni nego što je uobičajeno te se također mogu razlikovati po svojoj prirodi i vremenu.

Utvrđivanje, dokumentiranje i testiranje kontrolnih procedura

58. MRevS 400 “Procjena rizika i internih kontrola”⁵ navodi da je svrha internih kontrola vezanih uz računovodstveni sustav postizanje sljedećih ciljeva:

⁵ MRevS 400 “Procjena rizika i internih kontrola” povučen je u prosincu 2004. godine kada su MRevS 315 “Razumijevanje poslovnog subjekta i njegovog okruženja te procjenjivanje rizika značajnog pogrešnog prikazivanja” i MRevS 330 “Revizijski postupci kao reakcija na procijenjene rizike” stupili na snagu.

- Izvršavanje transakcija u skladu s redovnom ili posebnom autorizacijom menadžmenta (točke 59-61).
- Ažurno evidentiranje svih transakcija i ostalih događaja u ispravnim iznosima, na ispravnim računima i u ispravnom računovodstvenom periodu kako bi se omogućila priprema financijskih izvještaja u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja (točke 62 i 63).
- Pristup imovini dozvoljen je samo u skladu s odobrenjem menadžmenta (točke 64 i 65).
- Evidentirana imovina se uspoređuje s postojećom imovinom u razumnim vremenskim intervalima te se poduzimaju adekvatne mjere ukoliko se uoče bilo kakve razlike (točke 66 i 67).

Revizijska razmatranja u pogledu svakog od tih ciljeva razmatraju se u sljedećim točkama.

Kod banaka, daljnji cilj internih kontrola jest osigurati da banka pravilno ispunjava sve regulativne i fiducijarne obveze koje proizlaze iz skrbničkih aktivnosti. Revizor nije direktno zaokupljen tim ciljevima, osim kada bi zbog neispunjavanja takvih obveza moglo doći do značajnog pogrešnog prikazivanja financijskih izvještaja.

Transakcije se izvršavaju u skladu s općim ili posebnim odobrenjem menadžmenta

59. Sveukupnu odgovornost za sustav internih kontrola u banci imaju osobe zadužene za upravljanje, koje su zadužene za upravljanje poslovanjem banke. Međutim, s obzirom na to da je poslovanje banke veliko i rasprostranjeno, funkcije vezane uz donošenje odluka trebaju se decentralizirati, a ovlaštenje za sklapanje značajnih transakcija banke se u načelu disperzira i delegira unutar različitih funkcija menadžmenta i osoblja. Takvo disperziranje i delegiranje tipično je za odjele kredita, riznice i prijenosa sredstava gdje se, primjerice, upute za plaćanja šalju putem pouzdane poruke. Takva karakteristika poslovanja banke kreira potrebu za strukturiranim sustavom delegiranja autorizacije, što rezultira službenim utvrđivanjem i dokumentiranjem:
- (a) osoba koje imaju ovlaštenje za autoriziranje određenih transakcija;
 - (b) procedura kojih se treba pridržavati pri davanju autorizacije; i
 - (c) limita do kojih se mogu autorizirati iznosi, po zaposleniku ili razinama osoblja, kao i bilo kojih zahtjeva koji mogu postojati za istodobnu autorizaciju.

Osobe zadužene za upravljanje također moraju osigurati postojanje adekvatnih procedura za praćenje razine izloženosti, što obično uključuje kumuliranje izloženosti, i to ne samo unutar već i izvan različitih aktivnosti, odjela i podružnica banke.

60. Provjera autorizacijskih kontrola važna je za revizora pri utvrđivanju jesu li transakcije sklopljene u skladu s politikama banke, i, primjerice, u slučaju kreditne funkcije, jesu li

bile predmetom primjerenih procedura procjene kredita prije isplate sredstava. Revizor će u pravilu utvrditi da limiti za razine izloženosti postoje za različite tipove transakcija. Pri provođenju testova kontrola, revizor razmatra je li se pridržavalo tih limita i je li se o pozicijama iznad tih limita pravovremeno izvijestilo primjerene razine menadžmenta.

61. Sa stajališta revizije, adekvatno funkcioniranje autorizacijskih kontrola banke posebno je važno kod transakcija sklopljenih na datum ili blizu datuma financijskih izvještaja. To je stoga što aspekti transakcije još moraju biti ispunjeni, ili može postojati manjak dokaza temeljem kojeg se procjenjuje vrijednost stečene imovine ili nastalih obveza. Primjeri takvih transakcija su obveze kupnje ili prodaje vrijednosnica nakon završetka razdoblja i pozajmice, gdje zajmoprimac tek mora izvršiti plaćanja glavnice i kamata.

Sve transakcije i ostali događaji pravovremeno se evidentiraju u ispravnom iznosu, na ispravnim računima i u točnom računovodstvenom razdoblju kako bi se omogućila priprema financijskih izvještaja u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja

62. Pri razmatranju internih kontrola koje menadžment koristi kako bi osigurao da se sve transakcije i ostali događaji ispravno evidentiraju, revizor uzima u obzir brojne faktore koji su posebno bitni u bankarskom okružju. Navedeno uključuje:
- Banke sudjeluju u velikom broju transakcija koje pojedinačno ili kumulativno mogu uključivati velike iznose novca. Posljedično, banka treba imati procedure saldiranja i usklađenja koje se provode u roku koji omogućuje otkrivanje pogrešaka i razlika na način da ih je moguće istražiti i ispraviti s minimalnim gubitkom za banku. Takve se procedure mogu provoditi nakon svakog sata, dnevno, tjedno ili mjesečno, ovisno o opsegu i prirodi transakcije, razini rizika i roku namire transakcije. Svrha ovih usklađenja često jest osigurati potpunost procesuiranja transakcija kroz izrazito složene integrirane IT sustave, a usklađenja se obično automatski provode putem tih sustava.
 - Na mnoge transakcije u koje banka ulazi primjenjuju se posebna računovodstvena pravila. Banke trebaju imati kontrolne procedure koje osiguravaju da se ta pravila primjenjuju kod pripremanja primjerenih financijskih informacija za menadžment i vanjsko izvještavanje. Primjeri takvih kontrolnih procedura su procedure koje rezultiraju tržišnom revalorizacijom stranih valuta i obveza kupnje i prodaje vrijednosnica, kako bi se osiguralo evidentiranje svih nerealiziranih dobitaka i gubitaka.
 - Neke od transakcija u koje banka ulazi ne trebaju se objaviti u financijskim izvještajima (primjerice, transakcije koje se u skladu s računovodstvenim okvirom mogu smatrati vanbilančnim stavkama). Posljedično, moraju se uvesti kontrolne procedure koje će osigurati evidentiranje i praćenje takvih transakcija na način da se menadžmentu pruži zahtijevani nivo kontrole nad takvim transakcijama te da se omogućí brza identifikacija bilo kakve promjene statusa transakcija koja treba rezultirati evidentiranjem dobitaka ili gubitaka.

- Banke konstantno razvijaju nove financijske proizvode i usluge. Revizor razmatra jesu li učinjene potrebne promjene računovodstvenih procedura i pripadajućih internih kontrola.
 - Stanja na kraju dana mogu reflektirati volumen transakcija procesuiran putem sistema ili maksimalne izloženosti gubitku tijekom poslovnog dana. To se posebno odnosi na izvršavanje i procesuiranje transakcija povezanih sa stranim valutama i vrijednosnicama. Procjena kontrola u takvim područjima uzima u obzir sposobnost održanja kontrole tijekom perioda maksimalnih opsega transakcija ili maksimalnih financijskih izloženosti.
 - Većina bankarskih transakcija mora se evidentirati na način da ih je moguće verificirati interno i od strane klijenata banke te ugovornih strana. Nivo detalja koji se evidentiraju i drže o pojedinoj transakciji moraju omogućiti bankinom menadžmentu, ugovornim stranama u transakciji i klijentima verifikaciju točnosti iznosa i uvjeta. Primjer takve kontrole je kontinuirana verifikacija tiketa trgovanja stranim valutama na način da djelatnik koji nije uključen u transakciju uspoređuje tikete s ulaznim konfirmacijama od ugovornih strana.
63. Široka upotreba IT i EFT sustava značajno utječe na revizorsku procjenu bankarskog računovodstvenog sustava i povezanih internih kontrola. MRevS 400, MRevS 401 “Revidiranje u okruženju računalnih IT sustava” i MSRP 1008 “Procjena rizika i internih kontrola – CIS karakteristike i razmatranja”⁶ opisuju smjernice o IT aspektima kod takve procjene, kao i druge MSRP-e koje obrađuju informacijsku tehnologiju. Revizijske procedure uključuju procjenu kontrola koje utječu na sustav razvoja i modifikacija, sustav pristupa podacima i ulaza podataka, zaštitu komunikacijskih mreža i planiranje nepredviđenih događaja. Slična razmatranja primjenjiva su i na EFT aktivnosti unutar banke. U mjeri u kojoj su EFT-a i ostali transakcijski sustavi izvan banke, revizor pridaje posebnu pažnju procjeni integriteta pred-transakcijskih supervizorskih kontrola, post-transakcijskim konfirmacijama i procedurama usklađivanja. Izvještaji revizora o organizacijama za pružanje usluga ovdje mogu biti od koristi, a MRevS 402 pruža smjernice koje se odnose na revizorska razmatranja takvih izvještaja.

Pristup imovini dozvoljen je samo u skladu s odobrenjem menadžmenta

64. Bankina imovina je često prenosiva, ima veliku vrijednost i u formi je koja se ne može zaštititi isključivo procedurama fizičke zaštite. Kako bi se osiguralo da pristup imovini bude dozvoljen samo u skladu s odobrenjem menadžmenta, banka uobičajeno koristi sljedeće kontrole:

⁶ MRevS 400 “Procjena rizika i internih kontrola”, MRevS 401 “Revidiranje u okruženju računalnih IT sustava” i MSRP 1008 “Procjena rizika i internih kontrola – CIS karakteristike i razmatranja” povučeni su u prosincu 2004. godine kada su na snagu stupili MRevS 315 “Razumijevanje poslovnog subjekta i njegovog okruženja te procjenjivanje rizika značajnog pogrešnog prikazivanja” i MRevS 330 “Revizorovi postupci kao reakcija na procjenjene rizike”.

- lozinke i zajedničke pristupe kako bi se ograničio pristup IT i EFT sustavima na autorizirane zaposlenike;
 - odvajanje funkcija čuvanja zapisa i skrbništva podataka (uključujući korištenje kompjuterski generiranih izvještaja o konfirmacijama transakcija, dostupnim odmah i isključivo zaposlenicima koji su odgovorni za čuvanje zapisa); i
 - učestale konfirmacije od trećih strana i usklađenje pozicija imovine od strane neovisnog zaposlenika.
65. Revizor razmatra provodi li se svaka od ovih kontrola učinkovito. Međutim, s obzirom na materijalnost i prenosivost uključenih iznosa, revizor također redovito pregledava procedure konfirmiranja i usklađenja koje se provode u svezi pripreme financijskih izvještaja na kraju godine te može sam provesti procedure konfirmiranja.

Evidentirana imovina uspoređuje se s postojećom imovinom u razumnim vremenskim intervalima te se poduzimaju adekvatne mjere ukoliko se uoče bilo kakve razlike

66. Veliki iznosi imovine kojom banka upravlja, opseg poduzetih transakcija, mogućnost promjene vrijednosti te imovine zbog promjena tržišnih cijena i važnost konfirmiranja kontinuiranog poslovanja i autorizacijskih kontrola iziskuju učestalo djelovanje kontrola usklađenja. To je posebno važno za:
- (a) imovinu kao što je gotovina, vrijednosnice na donosioca i imovinu u obliku depozita i pozicija u vrijednosnicama s ostalim institucijama gdje propusti u otkrivanju pogrešaka i razlika mogu brzo (što može značiti dnevno kada se radi o transakcijama na tržištu novca) voditi do nenadoknadivog gubitka: procedure usklađenja korištene za postizanje ovog kontrolnog cilja uobičajeno će biti temeljene na fizičkom brojanju i konfirmacijama s trećim strankama;
 - (b) imovinu čija je vrijednost utvrđena prema modelima vrednovanja ili vanjskim tržišnim cijenama, kao što su vrijednosnice te ugovori u stranim valutama; i
 - (c) imovinu koja se drži u ime klijenata.
67. Pri izradi revizijskog plana u svrhu procjene učinkovitosti bankinih kontrola za usklađenje, revizor razmatra sljedeće faktore:
- Zbog broja računa koje je potrebno uskladiti i dinamike kojom je potrebno provoditi ta usklađenja,
 - većina revizijske pažnje usmjerena je na dokumentaciju, testiranje i procjenu kontrola za usklađenje; i
 - posao internog revizora također će biti slično usmjeren. Revizor se stoga može uobičajeno koristiti radom interne revizije.

- S obzirom na to da su usklađenja kumulativna u efektima, većinu je moguće zadovoljavajuće revidirati na kraju godine, pod pretpostavkom da su pripremljena s tim danom, dovoljno rano da ih revizor može koristiti i da bude zadovoljan s učinkovitošću kontrolnih procedura za usklađenje.
- Pri pregledavanju usklađenja, revizor razmatra nisu li stavke nepravilno prenesene na druge račune koji nisu predmetom usklađenja i ispitivanja u isto vrijeme.

Primjeri kontrola

68. Dodatak 2 ove Smjernice obuhvaća primjere kontrola nad autorizacijom, evidentiranjem, pristupom i usklađenjima, koje se obično koriste u bankinim aktivnostima riznice, trgovanja i kreditiranja.

Inherentna ograničenja interne kontrole

69. MRevS 400⁷ opisuje procedure koje revizor treba primijeniti pri identificiranju, dokumentiranju i testiranju internih kontrola. Pri provođenju toga, revizor je svjestan inherentnih ograničenja interne kontrole. Procijenjeni stupanj inherentnih i kontrolnih rizika ne može biti dovoljno nizak da eliminiira potrebu da revizor provede neke dokazne postupke. Neovisno o procjeni stupnja inherentnih i kontrolnih rizika, revizor provodi neke dokazne postupke za račune sa značajnim stanjima i klase transakcija.

Razmatranje utjecaja faktora okruženja

70. Pri procjeni učinkovitosti određenih kontrolnih procedura, revizor razmatra okruženje u kojem djeluju interne kontrole. Neki od faktora koji se mogu razmatrati uključuju sljedeće:
- organizacijsku strukturu banke i način na koji delegira ovlaštenja i odgovornosti;
 - kvalitetu nadzora od strane menadžmenta;
 - razinu i učinkovitost interne revizije;
 - razinu i učinkovitost sustava upravljanja rizicima i pridržavanja standarda;
 - vještine, sposobnosti i integritet ključnih zaposlenika; i
 - prirodu i opseg provjera od strane supervizorskih tijela.

Izvođenje dokaznih postupaka

Uvod

71. Kao rezultat procjene stupnja inherentnih i kontrolnih rizika, revizor utvrđuje prirodu, vrijeme i stupanj dokaznih testova koji se trebaju provesti na stanjima pojedinih računa

⁷ Vidjeti fusnotu 5.

i klasama transakcija. Pri izradi tih dokaznih testova, revizor razmatra rizike i faktore koji su oblikovali ustave interne kontrole banke. Nadalje, postoje brojna revizorska razmatranja koja su značajna za ovakva rizična područja na koje revizor obraća pažnju, a opisana su u sljedećim točkama.

72. MRevS 500 “Revizijski dokaz”⁸ navodi tvrdnje obuhvaćene u financijskim izvještajima, kao što su postojanje, prava i obveze, nastanak, potpunost, vrednovanje, mjerenje, prezentiranje i objavljivanje.

Testiranje tvrdnje potpunosti posebno je važno u reviziji financijskih izvještaja banke, posebice ako se radi o obvezama. Većina revizijskog posla koji se odnosi na obveze ostalih komercijalnih subjekata može se provesti dokaznim postupcima na recipročnoj populaciji. Bankarske transakcije nemaju istu vrstu redovitog trgovačkog ciklusa, a recipročna populacija nije uvijek neposredno obuhvaćena dokazom. Velika imovina i obveze mogu se kreirati i realizirati jako brzo te ako nisu obuhvaćene sustavima, mogu se propustiti. U takvim okolnostima, konfirmacije s trećim stranama i pouzdanost kontrola postaju značajni.

Revizijski postupci

73. Kako bi razmotrio gore navedene tvrdnje, revizor može provesti sljedeće procedure:

- (a) provjeru,
- (b) promatranje,
- (c) upit i konfirmiranje,
- (d) izračunavanje, i
- (e) analitičke postupke.

U kontekstu revizije financijskih izvještaja banke, provjera, promatranje, upit i konfirmiranje, izračunavanje te analitički postupci zahtijevaju posebnu pažnju te su opisani u sljedećim točkama.

Provjera

74. Provjera se sastoji od ispitivanja evidencija, dokumenata ili materijalne imovine. Revizor provodi provjeru kako bi:
- uvjerio se u fizičko postojanje materijalne imovine koju banka posjeduje; i
 - prikupio neophodno razumijevanje uvjeta i zahtjeva ugovora (uključujući master ugovore) koji su značajni pojedinačno ili u skupnom smislu, da bi:

⁸ MRevS 500 “Revizijski dokaz” povučen je u prosincu 2004. godine kada je revidirani MRevS 500 “Revizijski dokaz” stupio na snagu.

- razmotrio njihovu provedivost, i
 - procijenio primjerenost računovodstvenog tretmana.
75. Primjeri gdje se provjera provodi kao revizijska procedura su:
- vrijednosnice;
 - ugovori o pozajmicama;
 - kolaterali; i
 - ugovori o obvezama, kao što su:
 - prodaja i ponovna kupnja imovine, i
 - garancije.
76. Pri provođenju postupaka provjere, revizor uzima u obzir mogućnost da neka imovina koju banka drži može biti u ime trećih stranaka, a ne za vlastitu korist banke. Revizor razmatra postoje li adekvatne interne kontrole u svrhu pravilnog odvajanja takve imovine od imovine koja pripada banci, i tamo gdje takva imovina postoji, revizor razmatra implikacije na financijske izvještaje. Kao što je navedeno u točki 58, revizor razmatra postojanje imovine treće stranke samo u mjeri u kojoj propust banke da postupa u skladu s obvezama može rezultirati značajno pogrešnim prikazivanjem u financijskim izvještajima.

Upiti i konfirmiranje

77. Upiti se odnose na traženje podataka od obaviještenih osoba, unutar ili izvan subjekta. Konfirmiranje se odnosi na odgovaranje na upite o neovisnom potvrđivanju informacija u računovodstvenim evidencijama. Revizor obavlja upite i konfirmiranje kako bi:
- prikupio dokaz o aktivnostima internih kontrola;
 - prikupio dokaz o potvrđivanju iznosa, uvjeta i zahtjeva određenih transakcija, od strane bankinih klijenata i ugovornih strana; i
 - prikupio informacije koje nisu dostupne direktno iz računovodstvenih evidencija banke.

Banka ima značajne iznose monetarne imovine i obveza te vanbilančnih obveza. Eksterno konfirmiranje može biti učinkovita metoda pri utvrđivanju postojanja i potpunosti iznosa imovine i obveza objavljenih u financijskim izvještajima. Pri odlučivanju prirode i opsega procedura eksternog konfirmiranja koje će obavljati, revizor razmatra bilo koje procedure eksternog konfirmiranja provedene od strane interne revizije. MRevs 505 “Eksterne konfirmacije” pruža smjernice za proces eksternog konfirmiranja.

78. Primjeri područja gdje revizor može koristiti konfirmacije uključuju sljedeće:
- kolateral;

- verificiranje ili prikupljanje neovisnih konfirmacija o vrijednosti imovine ili obveza s kojima se ne trguje ili se trguje jedino na "over-the-counter" tržištima;
- imovina, obveze i buduće kupnje i prodaje pozicija s klijentima i ugovornim stranama kao što su:
 - otvorene derivativne transakcije,
 - *nostro* i *vostro* nositelji računa,
 - vrijednosnice u posjedu trećih stranaka,
 - kreditni računi,
 - depozitni računi,
 - garancije, i
 - akreditivi;
- pravna mišljenja o valjanosti bankovnih potraživanja.

Izračunavanje

79. Izračunavanje se odnosi na provjeru aritmetičke točnosti izvora dokumenata i računovodstvenih evidencija ili provođenje neovisnih kalkulacija. U kontekstu revizije financijskih izvještaja banke, izračunavanje je korisna procedura za provjeru konzistentnosti primjene modela vrednovanja.

Analitički postupci

80. Analitički postupci sastoje se od analiza značajnih odnosa i trendova uključujući dobivena istraživanja o fluktuacijama i odnosima koji odstupaju od ostalih relevantnih informacija ili predviđenih iznosa. MRevS 520 "Analitički postupci" pružaju smjernice o revizorskom korištenju takve metode.
81. Banka ima pojedinačnu imovinu (primjerice, kredite i moguće investicije) koja je takve veličine da je revizor razmatra pojedinačno. Međutim, za većinu sredstava, analitički postupci mogu biti korisni iz sljedećih razloga:
- Dva obično najvažnija elementa pri utvrđivanju zarade banke su prihod od kamata i rashod od kamata. Oni su u direktnom odnosu s kamatonosnom imovinom i kamatonosnim obvezama. Kako bi se utvrdila razumnost njihovih odnosa, revizor može ispitivati stupanj do kojeg izviješteni prihodi i rashodi odstupaju od iznosa izračunatih temeljem prosječnih stanja i bankinih stopa tijekom razdoblja. Ovo je ispitivanje obično u pogledu imovine i obveza koje banka koristi u upravljanju svojim poslovanjem. Takvo ispitivanje može, primjerice, naglasiti postojanje značajnih iznosa sumnjivih i spornih kredita ili neevidentiranih obveza. Nadalje,

revizor može također razmotriti razumnost bankinih stopa prema tržišnim stopama tijekom godine za slične vrste kredita i depozita. U slučaju kredita, dokaz o obračunatim stopama ili dopuštenim iznad razine tržišnih stopa može ukazati na postojanje pretjeranog rizika. Kod obveza depozita, takav dokaz može ukazati na poteškoće u likvidnosti ili financiranju. Slično, prihod od naknada koji je također značajna komponenta zarade banke, često je u direktnom odnosu s volumenom obveza iz kojih proizlaze zarađene naknade.

- Točno obrađivanje velikog volumena transakcija koje je banka sklopila i revizorova procjena internih kontrola banke mogu imati koristi od pregleda pokazatelja i trendova i opsega do kojeg variraju u odnosu na prethodna razdoblja, budžete i rezultate sličnih subjekata.
- Koristeći analitičke procedure, revizor može uočiti okolnosti koje dovode u pitanje primjerenost pretpostavke vremenski neograničenog poslovanja, kao što je pretjerana koncentracija rizika u određenim industrijama ili zemljopisnim područjima, i potencijalnu izloženost neusklađenosti kamatnih stopa, valuta i likvidnosti.
- U mnogim zemljama postoji široki spektar statističkih i financijskih informacija dostupnih od strane regulativnih i ostalih izvora koje revizor može koristiti kako bi proveo detaljan analitički pregled trendova i analizu grupe istovrsnih skupina.

Koristan početni korak pri razmatranju primjerenih analitičkih postupaka jest razmatranje koje informacije i pokazatelje ili indikatore rizika menadžment koristi pri praćenju aktivnosti banke. U Dodatku 3 ove Smjernice navedeni su primjeri najčešće korištenih pokazatelja u bankarskoj industriji.

Specifične procedure koje se odnose na posebne stavke u financijskim izvještajima

82. Točke 83-100 određuju tvrdnje koje su uglavnom od posebne važnosti za tipične stavke u financijskim izvještajima banke. Također opisuju neka od revizijskih razmatranja koja pomažu revizoru u planiranju dokaznih postupaka i predlažu neke od tehnika koje se mogu koristiti za stavke odabrane od strane revizora u svrhu testiranja. Procedure ne predstavljaju iscrpnu listu procedura koje je moguće provesti niti prikazuju minimum zahtjeva koji bi uvijek trebali biti obavljeni.

Stavka financijskog izvještaja	Tvrdnje u financijskim izvještajima od posebne važnosti
---------------------------------------	---

83.	STANJA S DRUGIM BANKAMA Postojanje Revizor razmatra konfirmacije stanja s trećim stranama. Gdje su stanja s drugim bankama rezultat velikog volumena transakcija, primitak konfirmacija od tih drugih banaka najvjerojatnije će pružiti

uvjerljiviji dokaz postojanja transakcija i nastalih međubankarskih stanja, nego testiranje povezanih internih kontrola. Smjernice za procedure međubankarskog confirmiranja, uključujući terminologiju i sadržaj confirmacijskih zahtjeva, mogu se naći u MSRP-i 1000 "Postupci za međubankovno confirmiranje".

Vrednovanje

Revizor razmatra je li potrebno procijeniti naplativost depozita, u svjetlu kreditne sposobnosti depozitne banke. Procedure koje su potrebne u takvoj procjeni slične su onima koje se koriste u reviziji vrednovanja kredita, što se razmatra kasnije u tekstu.

Prezentiranje i objavljivanje

Revizor razmatra predstavljaju li stanja s drugim bankama na dan financijskih izvještaja stvarno stanje poslovne transakcije ili održavaju li bilo koja značajna variranja od normalnih ili predviđenih razina transakcije u koje se je primarno ušlo kako bi se prikazalo netočno financijsko stanje banke ili kako bi se poboljšala likvidnost i pokazatelj imovine (često znano kao "uljepšavanje" engl. *window-dressing*).

Gdje se "uljepšavanje" pojavljuje u mjeri koja narušava istinit i fer prikaz financijskih izvještaja, revizor zahtjeva od menadžmenta da prilagodi stanja iskazana u financijskim izvještajima ili dodatno objavi podatke u bilješkama. Ako menadžment propusti udovoljiti tome, revizor razmatra da li da modificira revizorski izvještaj.

84.

INSTRUMENTI TRŽIŠTA NOVCA

Postojanje

Revizor razmatra je li potrebna fizička provjera ili confirmiranje s vanjskim skrbnikom i usklađenje povezanih računa s računovodstvenim evidencijama.

Prava i obveze

Revizor razmatra izvedivost provjere primitaka povezanih prihoda kao načina utvrđivanja vlasništva. Revizor posebno obraća pažnju na utvrđivanje vlasništva instrumenata koji glase na donositelja. Revizor također razmatra postoje li bilo kakva terećenja na instrumentu.

Revizor testira postojanje ugovora o prodaji ili budućem reotkupu u svrhu dokaza neevidentiranih obveza i gubitaka.

Vrednovanje

Revizor razmatra primjerenost tehnika procjene korištenih u svrhu određivanja kreditne sposobnosti izdavatelja.

Mjerenje

Revizor razmatra je li potrebno provesti testiranje primjerenosti obračunatog prihoda zarađenog po instrumentima tržišta novca, koji se u nekim slučajevima zarađuje putem amortizacije kupljenog diskonta.

Revizor također razmatra:

- je li odnos između vrsta vrijednosnica u posjedu i povezanog prihoda razuman; i
- jesu li svi značajni dobiti i gubici od prodaje i revalorizacije iskazani u izvještaju u skladu s okvirom financijskog izvještavanja (primjerice, gdje se dobiti i gubici od vrijednosnica za trgovanje tretiraju drugačije od onih od investicijskih vrijednosnica).

85.

VRIJEDNOSNICE KOJE SE DRŽE RADI TRGOVANJA

Dodatak 2 navodi daljnje primjere o razmatranju interne kontrole i revizijskih procedura vezanih uz aktivnosti trgovanja.

Postojanje

Revizor razmatra fizičku provjeru vrijednosnica ili konfirmiranje s vanjskim skrbnikom te usklađenje iznosa s računovodstvenim evidencijama.

Prava i obveze

Revizor razmatra izvedivost provjere primitaka povezanih prihoda kao načina utvrđivanja vlasništva. Revizor posebno obraća pažnju na utvrđivanje vlasništva instrumenata koji glase na donositelja. Revizor također razmatra postoje li bilo kakva terećenja na instrumentu.

Revizor testira postojanje ugovora o prodaji ili budućem reotkupu u svrhu dokaza neevidentiranih obveza i gubitaka.

Vrednovanje

Okviri financijskog izvještavanja često propisuju različite osnove vrednovanja za vrijednosnice ovisno o tome drže li se radi trgovanja, kao investicijski portfelj ili radi zaštite. Primjerice, okvir

financijskog izvještavanja može zahtijevati da se vrijednosnice za trgovanje vode po tržišnoj vrijednosti, investicijski portfelj po poviješnom trošku, koji je predmet pregleda na umanjenje i vrijednosnice za zaštitu na istoj osnovi kao predmetna imovina koju štite. Namjera menadžmenta određuje za koje se svrhe drže određene vrijednosnice te shodno tome osnovu za vrednovanje koje će se koristiti. Ukoliko se namjera menadžmenta promijeni, također se mijenja i osnova za vrednovanje. Prema tome, kada se vrijednosnice prenesu iz jedne kategorije u drugu, revizor prikuplja dostatne i primjerene revizijske dokaze za potkrjepljivanje tvrdnji menadžmenta, a koje se odnosi na promjenu namjere. Mogućnost promjene kategorizacije sredstava pruža menadžmentu priliku za prijevorno financijsko izvještavanje, s obzirom na to da bi bilo moguće priznati dobit ili izbjeći priznavanje gubitka mijenjajući kategorizaciju određenih vrijednosnica.

Kada se vrijednosnice koje se drže radi trgovanja vode po tržišnoj cijeni, revizor razmatra, jesu li vrijednosnice, čija se tržišna vrijednost povećala arbitrarno, prenesene iz investicijskog portfelja (vidjeti točku 87) prvenstveno kako bi se nerealizirana dobit priznala u prihod.

Revizor također razmatra je li potrebno ponoviti kalkulaciju procjene i razinu testiranja kontrola banke nad procedurama procjene.

Mjerenje

Revizor također razmatra:

- je li odnos između vrsta vrijednosnica u posjedu i povezanog prihoda razuman; i
- jesu li svi značajni dobiti i gubici od prodaja i revalorizacije iskazani u izvještaju u skladu s okvirom financijskog izvještavanja (primjerice, kada se radi o dobitima i gubicima pri trgovanju vrijednosnicama koji se tretiraju drugačije od onih koji proizlaze iz investicijskih vrijednosnica).

86. (Ona koja uključuje tekuće investicije fondova, primjerice, skupinu zajmova za preprodaju, kupnju osigurane imovine.)

OSTALA FINACIJSKA IMOVINA

Prava i obveze

Revizor ispituje predmetnu dokumentaciju koja dokazuje kupnju takve imovine kako bi se utvrdilo jesu li sva prava i obveze, kao što su jamstva i opcije, ispravno evidentirane.

Vrednovanje

Revizor razmatra primjerenost korištenih metoda procjene. S obzirom na to da je moguće da nema tržišta za takvu imovinu, može biti teško prikupiti nezavisan dokaz o vrijednosti. Nadalje, čak i gdje postoji takav dokaz, može biti upitno je li postojeće tržište dovoljno duboko kako bi se moglo osloniti na kotirane vrijednosti navedene imovine i za bilo koje prebijajuće transakcije zaštite u koje je banka ušla na tim tržištima. Revizor također razmatra prirodu i stupanj bilo kakvih pregleda umanjnja provedenih od strane menadžmenta i jesu li njihovi nalazi reflektirani u procjenama imovine.

87.

INVESTICIJSKI PORTFELJ

U mnogim se slučajevima revizija investicijskog portfelja banke ne razlikuje od revizije investicijskog portfelja nekih drugih subjekata. Međutim, postoje posebni aspekti koji stvaraju određene probleme u pogledu poslovanja banke.

Vrednovanje

Revizor razmatra vrijednost imovine vezano uz vrijednost vrijednosnica, posebno onih vrijednosnica koje nisu utržive. Revizor također razmatra prirodu i stupanj bilo kakvih pregleda umanjnja provedenih od strane menadžmenta i jesu li njihovi nalazi reflektirani u procjenama imovine.

Mjerenje

Kao što je opisano u točki 85, okviri financijskog izvještavanja često dopuštaju različite osnove procjene vrijednosnica koje se drže u različite svrhe. Ukoliko se vrijednosnice prenesu s trgovačkog računa, revizor utvrđuje jesu li bilo kakvi nerealizirani gubici tržišne vrijednosti evidentirani ako je to uvjetovano okvirom financijskog izvještavanja. Ukoliko evidentiranje nerealiziranih gubitaka nije uvjetovano okvirom financijskog izvještavanja, revizor razmatra je li prijenos proveden kako bi se izbjegla potreba evidentiranja smanjenja tržišne vrijednosti vrijednosnica.

Revizor također razmatra:

- je li odnos između vrsta vrijednosnica u posjedu i povezanog prihoda razuman; i
- jesu li svi značajni dobiti i gubici od prodaja i revalorizacije iskazani u izvještaju u skladu s okvirom financijskog izvještavanja (primjerice, kada se radi o dobitima i gubicima pri trgovanju

vrijednosnicama koji se tretiraju drugačije od onih koji proizlaze iz investicijskih vrijednosnica).

88. ULAGANJA U PODRUŽNICU I PRIDRUŽENA DRUŠTVA

U mnogim se slučajevima revizija bankarskih ulaganja u podružnice i pridružena društva ne razlikuje od revizije takvih ulaganja u ostalim subjektima. Međutim, postoje posebni aspekti koji stvaraju određene probleme u pogledu poslovanja banke.

Vrednovanje

Revizor razmatra implikacije bilo kojeg zakonskog ili praktičnog zahtjeva za banke da pružaju buduću financijsku podršku kako bi osigurale održavanje poslovanja (i posljedično vrijednosti ulaganja) podružnica i pridruženih društava. Revizor razmatra jesu li povezano financijske obveze iskazane kao obveze banke.

Revizor razmatra jesu li učinjena primjerena usklađenja kada računovodstvene politike društava, koja se računovodstveno priznaju metodom udjela ili konsolidiraju, nisu istovjetna bančanim.

89. (Uključujući predujmove, mjenice, akreditive, akcepte, garancije i ostale kreditne linije produžene klijentima, kao i one povezane s transakcijama u stranim valutama i aktivnostima tržišta novca.)
- Osobne
 - Komercijalne
 - Državne
 - Domaće
 - Strane

KREDITI

Postojanje

Revizor razmatra potrebu za eksternim potvrđivanjem postojanja kredita.

Vrednovanje

Revizor razmatra primjerenost rezerviranja za kreditne gubitke. Revizor razumijeva zakone i regulative koje mogu utjecati na iznose koje je utvrdio menadžment. Bazelski odbor objavio je set Prikladnih praksi za računovodstveni tretman i objave kredita, koji pruža smjernice bankama i supervizorima banaka o priznavanju i mjerenju kredita, uspostavi rezervacija za kreditne gubitke, objave o kreditnim rizicima i povezana pitanja. One daju poglede supervizora banaka o prikladnim računovodstvenim praksama i objavama kredita banaka i mogu utjecati na okvir financijskog izvještavanja u okviru kojeg banka priprema svoje financijske izvještaje. Međutim, bankini financijski izvještaji pripremljeni su u skladu s posebnim okvirom financijskog izvještavanja i rezervacije za kreditne gubitke moraju biti ustanovljene u skladu s tim okvirom.

Dodatak 2 pruža dodatne informacije o razmatranjima revizora o kreditima.

Glavno pitanje u reviziji jest adekvatnost priznate rezervacije za kreditne gubitke.

U uspostavljanju prirode, opsega i vremena posla koji je potrebno obaviti, revizor razmatra sljedeće faktore:

- Stupanj oslanjanja koji je razuman za oslanjanje na bankin sustav klasifikacije kvalitete kredita, na njezine procedure za osiguravanje da je sva dokumentacija ispravno pripremljena, na njezine procedure internog pregleda kredita i na rad interne revizije.
- S obzirom na relativan značaj stranog kreditiranja, revizor obično ispituje:
 - informacije na temelju kojih banka procjenjuje i nadgleda rizik zemlje i kriterije (primjerice, specifične pokazatelje klasifikacije i vrednovanja) koje koristi u tu svrhu, i
 - jesu li, i ako, i od strane koga kreditni limiti doneseni za pojedine zemlje te koji su to limiti i do koje su visine dosegnuti.
- Kompoziciju kreditnog portfelja, s posebnom pažnjom na:

Koncentraciju kredita specifičnim:

- zajmoprimcima i strankama koje su s njima povezane (uključujući procedure koje su uspostavljene za utvrđivanje takvih povezanosti)
- komercijalnim i industrijskim sektorima,
- zemljopisnim područjima,
- državama,
- veličinama pojedinih kreditnih izloženosti (nekoliko velikih kredita nasuprot brojnim malim kreditima),
- trendovima u volumenu kredita po glavnim kategorijama, posebno kategorijama koje imaju izrazito značajan rast, i neplaćanjima, neobračunavanju kamata i restrukturiranim kreditima, i
- kreditiranjem povezanih stranaka.

Identificirane potencijalno sumnjive i sporne kredite, s posebnim naglaskom na:

- prethodno iskustvo o gubicima i naplatama, uključujući adekvatnost i pravovremenost rezervacija i otpisa, i

◦ rezultate regulativnih ispitivanja.

Lokalni, nacionalni i međunarodni ekonomski i uvjeti okruženja, uključujući ograničenja prijenosa stranih valuta koja mogu utjecati na otplatu kredita od strane zajmoprimaca.

Dodatno, uz sumnjive i sporne kredite identificirane od strane menadžmenta, i gdje je primjenjivo, od strane regulatora banaka, revizor također razmatra dodatne izvore informacija kako bi odredio kredite koji možda nisu identificirani kao takvi. Oni uključuju:

- različite interno pripremljene liste, kao što su krediti na listi posebne pažnje (engl. *watchlist*), dospjeli krediti, krediti koji ne generiraju kamatu, krediti po klasifikaciji rizika, krediti internim osobama (uključujući direktore i djelatnike) i krediti iznad odobrenih limita;
- iskustvo povijesnih gubitaka po vrsti kredita; i
- one kreditne mape u kojima nedostaju tekuće informacije o zajmoprimcima, garantorima ili osiguranjima.

Prezentiranje i objavljivanje

Banke su obično predmet posebnih zahtjeva za objavama u svezi s kreditima i rezervacijama za kreditne gubitke. Revizor razmatra jesu li informacije koje su objavljene u skladu s primjenjivim okvirom financijskog ili zakonskog izvještavanja.

90.

RAČUNI KOD DEPOZITARA

(a) Općeniti depoziti

Potpunost

Revizor ocjenjuje sustav internih kontrola nad računima depozitara. Revizor također razmatra provođenje potvrđivanja i analitičkih postupaka na prosječnim stanjima i kamatnim troškovima kako bi ocijenio primjerenost evidentiranih stanja depozita.

Prezentiranje i objavljivanje

Revizor razmatra jesu li obveze po depozitima klasificirane u skladu s regulativom i primjenjivim računovodstvenim principima.

Kada su obveze po depozitima osigurane posebnom imovinom, revizor razmatra potrebu za primjerenom objavom.

Revizor također razmatra potrebu za objavom tamo gdje banka ima rizik zbog ekonomske ovisnosti o nekoliko velikih depozitara ili gdje je značajna koncentracija depozita dospjelih unutar specifičnog razdoblja.

(b) Stavke
u postupku
prijenosa

Postojanje

Revizor razmatra eliminiraju li se stavke u postupku prijenosa između poslovnica, između banke i njezinih konsolidirajućih podružnica i između banke i ugovornih strana te jesu li usklađujuće stavke adekvatno razmatrane i primjereno računovodstveno evidentirane.

Dodatno, revizor ispituje pojedine stavke koje čine stanja koja nisu raščišćena unutar razumnog vremenskog razdoblja i također razmatra jesu li pripadajuće procedure internih kontrola adekvatne kako bi osigurale da takve stavke nisu privremeno prenesene na druge račune kako bi se izbjeglo njihovo otkrivanje.

91.

KAPITAL I REZERVE

Regulatori banaka posebnu pažnju posvećuju kapitalu i rezervama banke te određivanju opsega bankinog poslovanja. Male promjene u kapitalu ili rezervama mogu imati značajan utjecaj na mogućnost banke da nastavi s poslovanjem, posebice ako je blizu dozvoljenih pokazatelja minimalnog kapitala. U takvim slučajevima postoji veći pritisak menadžmentu da se uključi u prijeporno financijsko izvještavanje kroz krivu klasifikaciju imovine i obveza ili kroz opisivanje istih kao manje rizičnih nego što to stvarno jesu.

Prezentiranje i objavljivanje

Revizor razmatra jesu li kapital i rezerve adekvatni za regulativne potrebe (primjerice, ispunjavaju li zahtjeve kapitalne adekvatnosti), jesu li objave adekvatno izračunate i jesu li objave istovremeno primjerene i u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja. U mnogim se zakonodavstvima od revizora zahtijeva da izvijesti o širokom rasponu objava o kapitalu banke i njezinim kapitalnim pokazateljima, bilo zbog toga što su te informacije uključene u financijske izvještaje ili zato što postoje zahtjevi za izradom posebnog izvještaja prema supervizorima banaka.

Dodatno, gdje primjenjive regulative ograničavaju raspodjelu zadržanih dobitaka, revizor razmatra jesu li ograničenja primjereno objavljena.

Revizor također određuje jesu li zahtjevi primjenjivog okvira financijskog izvještavanja u pogledu objave skrivenih rezervi ispunjeni. (Vidjeti također točku 103.)

92. (Primjerice, potencijalne obveze posudbe sredstava i garantiranja plaćanja sredstava klijenata prema trećim osobama.)

REZERVACIJE, POTENCIJALNA IMOVINA I POTENCIJALNE OBVEZE (OSIM DERIVATIVNIH I VANBILANČNIH FINACIJSKIH INSTRUMENTA)

Potpunost

Mnoga potencijalna imovina i obveze priznaju se bez pripadajuće obveze ili imovine (memorandumske stavke). Revizor stoga:

- identificira takve aktivnosti koje imaju potencijal generiranja potencijalne imovine ili obveza (primjerice, sekuritizacija);
- razmatra je li sustav internih kontrola banke adekvatan na način da osigura da su potencijalna imovina ili obveze nastale iz takvih aktivnosti primjereno identificirane i evidentirane te da postoji dokaz o pristanku klijenta na pripadajuće uvjete;
- provodi dokazne postupke kako bi testirao potpunost evidentirane imovine i obveza. Takve procedure mogu uključivati procedure confirmiranja, kao i ispitivanja pripadajućeg prihoda od naknada u pogledu tih aktivnosti i određuju se u odnosu na stupanj pripadajućeg rizika pojedine vrste potencijalne imovine ili obveze koja se razmatra;
- pregledava primjerenost iznosa potencijalne imovine i obveza na kraju razdoblja, u svjetlu revizorskog iskustva i poznavanja poslovanja tekuće godine; i
- prikuplja izjave menadžmenta da su sva potencijalna imovina i obveze evidentirane i objavljene kako se zahtijeva okvirom financijskog izvještavanja.

Vrednovanje

Mnoge od tih transakcije su ili kreditni supstituti ili njihovo ispunjenje ovisi o kreditnoj sposobnosti druge strane. Rizici povezani s takvim transakcijama u principu nisu drugačiji od onih navedenih u podnaslovu "Krediti". Revizorski ciljevi i razmatranja od posebne važnosti razmatrani u točki 89 jednako su relevantni i u pogledu ovih transakcija.

Prezentiranje i objavljivanje

Gdje su imovina ili obveze sekuritizirani ili drugačije ispunjavaju kriterije za računovodstveni tretman kojim se uklanjaju iz bilance banke, revizor razmatra primjerenost računovodstvenog tretmana i jesu li napravljene primjerene rezervacije. Slično, gdje je banka

strana u transakciji koja omogućava klijentu uklanjanje imovine ili obveza iz bilance klijenta, revizor razmatra postoji li bilo koja imovina ili obveza za koju okvir financijskog izvještavanja zahtijeva prikazivanje u bilanci ili u bilješkama uz financijske izvještaje.

Iako relevantan okvir financijskog izvještavanja obično zahtijeva objave takvih obveza u bilješkama uz financijske izvještaje prije nego u bilanci, revizor ipak razmatra potencijalan utjecaj na kapital banke, financiranje i profitabilnost, potrebe za priznavanjem takve obveze te treba li to biti posebno objavljeno u financijskim izvještajima.

93. (Primjerice, ugovori u stranim valutama, swap kamatni i valutni ugovorni, futures ugovori, opcije i ugovori budućih kamatnih stopa.)

DERIVATIVIVNI I VANBILANČNI FINACIJSKI INSTRUMENTI

Mnogi od tih instrumenata razmatraju se kao dio bankinog poslovanja riznice i trgovanja. Dodatak 2 daje više informacija o revizorskim razmatranjima aktivnosti riznice i trgovanja. MSRP 1012 daje daljnje smjernice za transakcije koje uključuju derivative u koje banka ulazi kao krajnji korisnik.

Prava i obveze

Revizor ispituje osnovnu dokumentaciju koja potkrjepljuje takve transakcije s ciljem utvrđivanja jesu li sva prava i obveze kao jamstva i opcije pravilno evidentirani.

Postojanje

Revizor razmatra potrebu konfirmacija otvorenih stanja s trećim stranama, koja se odabiru iz podatka o otvorenim transakcijama koje ima odjel podrške (engl. *back office*) te s liste odobrenih strana u transakciji, brokera i burzi. Može biti potrebno provesti testove konfirmacija odvojeno za različite proizvode, budući da sistemi možda neće podržavati kombinirani izbor svih transakcija s nekom odabranom stranom u transakciji.

Potpunost

Zbog kontinuiranog razvoja novih financijskih instrumenata, može se pojaviti nedostatak uspostavljenih procedura između stranaka i unutar banke. Revizor stoga procjenjuje adekvatnost sustava internih kontrola posebno u vezi s:

- adekvatnosti procedura i podjele dužnosti u pogledu podudaranja dokumentacije primljene od stranaka i usklađenja računa sa strankama; i

- adekvatnosti pregleda interne revizije.

Revizor razmatra procjenu adekvatnosti predmetnih sustava internih kontrola, uključujući usklađenja redovnog račun dobiti i gubitka u primjerenim intervalima i procedure usklađenja na kraju razdoblja, posebno u pogledu potpunosti i točnosti knjiženja otvorenih pozicija na kraju razdoblja. (To zahtjeva da revizor bude upoznat sa standardnim procedurama usklađenja međubankarskih transakcija.)

Revizor može također smatrati korisnim istražiti transakcije nakon kraja razdoblja radi prikupljanja dokaza o stavkama koje su trebale biti evidentirane u financijskim izvještajima na kraju godine. MRevs 560 "Događaji poslije datuma bilance" pruža smjernice o revizorovim razmatranjima događaja nakon kraja razdoblja.

Vrednovanje

Ovdje nastaju slična razmatranja kao što nastaju za prethodno opisanu "Ostalu financijsku imovinu". Međutim, sljedeća daljnja razmatranja također nastaju.

Derivativi i vanbilančni financijski instrumenti obično su vrednovani po tržišnoj ili fer vrijednosti, osim što se, u nekim okvirima financijskog izvještavanja, instrumenti zaštite vrednuju na istoj osnovi kao i instrumenti koji su predmet zaštite. Primjenjivi okvir financijskog izvještavanja ne mora zahtijevati da financijski instrumenti budu prikazani u bilanci ili može zahtijevati da budu vrednovani po trošku. U takvim slučajevima može postojati obveza objave tržišne ili fer vrijednosti derivativa ili vanbilančnih instrumenata u bilješkama uz financijske izvještaje.

Ako se instrumentom trguje na burzi ulaganja, vrijednost može biti utvrđena putem neovisnog izvora. Ako se transakcijom ne trguje, može se zahtijevati da nezavisni stručnjaci procijene vrijednost.

Nadalje, revizor razmatra potrebu za usklađenjem fer vrijednosti za financijske instrumente i adekvatnosti tog usklađenja, kao što su temeljem rezervacija za rizik likvidnosti, rezervacija za rizik modeliranja i rezervacija za operativni rizik. Revizor razmatra pitanja kao što su sljedeća:

- Primjerenost tečajeva, kamatnih stopa ili ostalih tržišnih stopa korištenih na datum financijskog izvještaja za izračun nerealiziranih dobitaka i gubitaka.
- Primjerenost modela vrednovanja i pretpostavki korištenih za utvrđivanje fer vrijednosti financijskih instrumenata otvorenih

na datum financijskog izvještaja. Nadalje revizor razmatra jesu li detalji pojedinih ugovora, stope procjene i korištene pretpostavke primjereno unesene u modele.

- Primjerenost primijenjenih računovodstvenih politika, posebice u pogledu računovodstvenih principa razlikovanja realiziranih i nerealiziranih dobitaka i gubitaka.

Kada je potrebno razmatrati tržišne vrijednosti, a one nisu dostupne, revizor razmatra jesu li upotrijebljene primjerene alternativne tehnike vrednovanja temeljene, gdje je primjereno, na trenutnim kamatnim stopama ili tečajevima.

Kako su neki od tih instrumenata tek nedavno razvijeni, revizor ispituje njihovo vrednovanje s posebnom razinom opreza, pri čemu vodi računa o sljedećim faktorima:

- Možda nema pravnih prethodnika u pogledu uvjeta predmetnih ugovora. To otežava procjenu provedivosti tih uvjeta.
- Možda postoji relativno malen broj menadžerskog osoblja koji je upoznat s inherentnim rizicima tih instrumenata. To može dovesti do većeg rizika nastanka pogrešaka i većih poteškoća u uspostavljanju kontrola koje bi spriječile pogreške ili ih otkrile i ažurno ispravile.
- Neki od tih instrumenata nisu postojali tijekom cijelog ekonomskog ciklusa (tržišta bika i medvjeda, visoke i niske kamatne stope, visoka i niska volatilnost trgovanja i cijena) te stoga može biti teže procijeniti njihovu vrijednost s istim stupnjem sigurnosti kao za većinu instrumenata koji su ustaljeni. Slično može biti teško predvidjeti, s dovoljnim stupnjem sigurnosti, korelaciju cijena s ostalim instrumentima zaštite koje banka koristi za zaštitu svojih pozicija.
- Modeli korišteni za vrednovanje takvih instrumenata mogu raditi neispravno u abnormalnim tržišnim uvjetima.

Mjerenje

Revizor razmatra svrhu zbog koje je transakcija koja rezultira instrumentom sklopljena, posebice je li ona transakcija trgovanja ili zaštite. Banka je možda trgovala kao principal s ciljem kreiranja pozicije trgovanja ili radi zaštite druge imovine ili je možda trgovala kao posrednik ili broker. Svrha može odrediti primjeren računovodstveni tretman.

Budući da je namira takvih transakcija na budući datum, revizor razmatra je li do kraja razdoblja nastao prihod ili rashod koji je trebao biti evidentiran u financijskim izvještajima.

Revizor razmatra je li bilo reklasifikacija transakcija/pozicija zaštite i trgovanja koje su mogle biti primarno sklopljene radi ostvarivanja prednosti vremenskih razlika u priznavanju u računu dobiti i gubitka.

Prezentiranje i objavljivanje

U nekim okvirima financijskog izvještavanja relevantni računovodstveni principi zahtijevaju evidentiranje ukalkuliranih dobitaka i gubitaka od otvorenih pozicija, bez obzira na to jesu li navedene pozicije evidentirane u bilanci ili nisu. U drugim okvirima financijskog izvještavanja postoji samo obveza objavljivanja potencijalnih obveza. U ovom drugom slučaju revizor razmatra jesu li neevidentirani iznosi toliko značajni da zahtijevaju objavu u financijski izvještajima ili modificiranje revizorovog izvješća.

Sljedeća dodatna razmatranja mogu nastati:

- Revizor razmatra primjerenost računovodstvenog tretmana i prezentacije takvih transakcija u skladu s primjenjivim zahtjevima financijskog izvještavanja. Gdje takvi zahtjevi imaju drugačiji tretman za transakcije koje su sklopljene u svrhu zaštite, revizor razmatra jesu li transakcije primjereno identificirane i tretirane.
- Neki okviri financijskog izvještavanja zahtijevaju objavu potencijalnih rizika od otvorenih pozicija kao što su, primjerice, ekvivalent kreditnom riziku i zamjenska vrijednost otvorenih vanbilančnih instrumenata.

94

PRIHOD OD KAMATA I RASHOD OD KAMATA

Mjerenje

Prihod i rashod od kamata uobičajeno čine dvije glavne stavke u računu dobiti i gubitka banke. Revizor razmatra:

- postoje li zadovoljavajuće procedure za primjereno evidentiranje ukalkuliranih prihoda i rashoda na kraju godine;
- procjenu adekvatnosti sustava internih kontrola; i
- upotrebu analitičkih procedura u procjeni razumnosti objavljenih iznosa. Takve tehnike uključuju usporedbu objavljenih kamatnih prinosa u postocima u odnosu na:

- tržišne stope,
- stope centralne banke,
- stope koje se reklamiraju (po vrstama kredita ili depozita), i
- između portfelja.

U provođenju takvih usporedbi koriste se prosječne stope u upotrebi (primjerice, po mjesecima) kako bi se izbjegla odstupanja uzrokovana promjenama u kamatnim stopama.

Revizor razmatra primjerenost politike primijenjene na priznavanje prihoda po nenaplativim kreditima, posebice gdje takav prihod nije naplaćen u kratkoročnom razdoblju. Revizor također razmatra je li priznavanje prihoda po nenaplativim kreditima u skladu s politikom banke, kao i sa zahtjevima primjenjivog okvira financijskog izvještavanja.

95.

REZERVIRANJA ZA KREDITNE GUBITKE

Mjerenje

Glavna revizorska razmatranja u ovom području razmatrana su prethodno pod podnaslovom “Krediti”. Uobičajeno, rezerviranja imaju dva oblika, prvenstveno specifične rezervacije u pogledu identificiranih gubitaka po individualnim kreditima i opće rezervacije za pokriće gubitaka koji, iako postoje, nisu specifično identificirani. Revizor procjenjuje adekvatnosti takvih rezerviranja temeljem faktora kao što su prošlo iskustvo i ostale relevantne informacije te razmatranja jesu li specifična ili opća rezerviranja adekvatna za apsorpciju procijenjenih kreditnih gubitaka povezanih s kreditnim portfeljem. Dodatak 1 ovoj Smjernici sadrži primjere detaljnih procedura za ocjenu rezerviranja po kreditnim gubicima. U nekim zemljama nivo općih rezerviranja propisan je lokalnim propisima. U tim zemljama revizor utvrđuje je li objavljeni trošak rezerviranja izračunat u skladu s tim propisima. Revizor također razmatra adekvatnost objava u financijskim izvještajima, i kada rezerviranja nisu adekvatna, implikacije na revizorovo izvješće.

96.

PRIHOD OD NAKNADA I PROVIZIJA

Potpunost

Revizor razmatra jesu li su iznosi koji su evidentirani potpuni (tj. jesu li sve individualne stavke evidentirane). U tom pogledu, revizor razmatra korištenje analitičkih procedura u procjeni razumnosti objavljenih iznosa.

Mjerenje

Revizor razmatra pitanja kao što su sljedeća:

- odnosi li se prihod na razdoblje pokriveno financijskim izvještajima i jesu li iznosi koji se odnose na buduća razdoblja odgođeni;
- je li prihod nadoknativ (to se razmatra kao dio revizorskih procedura kreditnog pregleda gdje se naknade dodaju otvorenim kreditnim stanjima); i
- je li prihod knjižen u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja.

97.

REZERVACIJA ZA POREZE NA PRIHODE

Mjerenje

Revizor se upoznaje s posebnim poreznim pravilima primjenjivim na banke u zakonodavstvu u kojem je locirana banka koja izvještava. Revizor također razmatra jesu li ostali revizori, na čiji rad se namjerava osloniti u pogledu inozemnih operacija banke, slično upoznati s propisima u svojim zakonodavstvima. Revizor se upoznaje s poreznim ugovorima između različitih zakonodavstava u kojima banka posluje.

98.

TRANSAKCIJE S POVEZANIM STRANKAMA

Prezentiranje i objavljivanje

Okviri financijskog izvještavanja često zahtijevaju objave postojanja povezanih stranaka i transakcija s njima. Transakcije s povezanim strankama mogu nastati u svakodnevnom poslovanju banke. Primjerice, banka može produžiti kredit svojim djelatnicima ili direktorima ili subjektima koji su u vlasništvu ili pod kontrolom djelatnika ili direktora. Revizor je svjestan rizika da, gdje takve transakcije kreditiranja s povezanim strankama postoje, uobičajene mjere bankarskog opreza, kao što su kreditna procjena i zahtjevi za osiguranjima, možda neće biti pravilno primjenjivane. Revizor se upoznaje s primjenjivim regulativnim zahtjevima za kreditiranje povezanih stranaka i provodi procedure identificiranja kontrola banke nad kreditiranjem povezanih stranaka, uključujući odobravanje produžetka kreditiranja povezanih stranaka i praćenje izvršenja kredita povezanih stranaka.

Ostale transakcije s povezanim strankama koje mogu nastati u svakodnevnom poslovanju banke uključuju depozite i ostale tran-

sakcije s direktorima, djelatnicima ili povezanim društvima. Banka također može garantirati za kredit ili drugo financijsko poslovanje povezanih društava. Garancija može biti formalizirana u pisanoj formi ugovora ili može biti neformalna. Neformalne garancije mogu biti usmeni dogovori ili “razumije se” dogovori temeljem povijesnih rezultata povezanog društva ili rezultata poslovne kulture u kojoj banka posluje. Takvi ugovori, bilo formalni ili neformalni, posebno se razmatraju kada se garancija odnosi na nekonsolidirajuće povezano društvo, budući da se garancija ne objavljuje u konsolidiranim financijskim izvještajima banke. Revizor upućuje upite menadžmentu i pregledava zapisnike menadžmenta kako bi ustanovio postoje li takve garancije i jesu li su objave o garancijama u financijskim izvještajima banke primjerene.

Vrednovanje

Transakcije s povezanim strankama također mogu nastati iz pokušaja menadžmenta u izbjegavanju nepovoljnih situacija. Primjerice, menadžment banke može prebaciti problematičnu imovinu u nekonsolidirajuće povezano društvo na ili pred kraj razdoblja ili prije pregleda od strane regulatora da izbjegne nedostatke u rezervacijama za kreditne gubitke ili da izbjegne kritike o kvaliteti imovine. Revizor razmatra pregledavanje transakcija koje uključuju povezane stranke koje su evidentirane kao transakcije prodaje da utvrdi postoje li neevidentirane obveze povratne nadoknade (engl. *recourse*).

Izjave menadžmenta ili ostalih obično se zahtijevaju radi razumijevanja poslovne svrhe pojedine transakcije. Takve se izjave ocjenjuju u svjetlu navodnih motiva i drugih revizijskih dokaza. Radi dobivanja kompletnog razumijevanja transakcije, pojedine okolnosti mogu iziskivati razgovor s povezanom strankom, njezinim revizorom ili drugim osobama kao što su pravni savjetnici koji s upoznati s transakcijom. MRevS 580 “Izjave menadžmenta” daje daljnje smjernice o upotrebi izjava menadžmenta.

99.

FIDUCIJARNE AKTIVNOSTI

Potpunost

Revizor razmatra jesu li svi prihodi banke od takvih aktivnosti evidentirani i fer iskazani financijskim izvještajima banke. Revizor također razmatra jesu li za banku nastale bilo koje materijalne obveze kršenjem njezinih fiducijarnih dužnosti, uključujući čuvanje imovine, a koje nisu objavljene.

Prezentiranje i objavljivanje

Revizor razmatra zahtjeva li okvir financijskog izvještavanja objave o prirodi i opsegu fiducijarnih aktivnosti u bilješkama uz financijske izvještaje te jesu li zahtijevane objave napravljene.

100. (Uključujući, gdje je primjenjivo, izjavu o računovodstvenim politikama.)

BILJEŠKE UZ FINANCIJSKE IZVJEŠTAJE

Prezentiranje i objavljivanje

Revizor razmatra jesu li bilješke uz financijske izvještaje banke u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja.

Izvještavanje o financijskim izvještajima

101. Pri izražavanju mišljenja o financijskim izvještajima banke, revizor:

- vodi se bilo kojim posebnim formatima i terminologijom specificiranom zakonom, od strane regulativnih tijela, profesionalnih tijela i industrijskom praksom; i
- utvrđuje jesu li provedena usklađenja u izvještajima stranih podružnica i ovisnih društava koji su uključeni u konsolidirane financijske izvještaje banke, kako bi ih se dovelo u sklad s okvirom financijskog izvještavanja prema kojem banka izvještava. To je posebno važno u slučaju banaka, zbog velikog broj država u kojima te podružnice i ovisna društva mogu biti locirani, te činjenica da u većini država lokalna regulativa propisuje posebne računovodstvene principe primjenjive primarno na banke. To može dovesti do značajnijeg odstupanja od računovodstvenih principa koje primjenjuju podružnice i ovisna društva, nego što isto ima učinak u slučajevima komercijalnih subjekata.

102. Financijski izvještaji banaka pripremljeni su u kontekstu zakonskih i regulativnih zahtjeva koji su primjenjivi u različitim državama i uz primjenu računovodstvenih politika koje su pod utjecajem takvih regulativa. U nekim je zemljama okvir financijskog izvještavanja za banke (bankarski okvir) značajno drugačiji od okvira financijskog izvještavanja za ostale subjekte (općeniti okvir). Kada se od banke zahtjeva priprema jednog seta financijskih izvještaja koji je u skladu s oba okvira, revizor može izraziti potpuno nemodificirano mišljenje jedino ako su financijski izvještaji pripremljeni u skladu s oba okvira. Ako su financijski izvještaji u skladu sa samo jednim od okvira, revizor izražava nemodificirano mišljenje u pogledu usklađenosti s tim okvirom i izražava modificirano ili negativno mišljenje u pogledu usklađenosti s drugim okvirom. Kada se od banke zahtjeva usklađenost s bankarskim okvirom, a ne općim okvirom, revizor razmatra potrebu da se referira na to u odjeljku za isticanje pitanja.

103. Banke često prezentiraju dodatne informacije u godišnjim izvještajima koji također uključuju revidirane financijske izvještaje. Ove informacije često uključuju detalje bankinog kapitala prilagođenog riziku i ostale informacije vezane uz stabilnost banke te dodatno bilo koje druge objave u financijskim izvještajima. MRevS 720 “Ostale informacije u dokumentima koji sadrže revidirane financijske izvještaje” pruža smjernice o procedurama koje je potrebno poduzeti u pogledu tih dodatnih informacija.

Dodatak 1:**Rizici i pitanja u pogledu prijevара i ilegalnih djelovanja**

Točka 26 ove Smjernice indicira neka općenita razmatranja u pogledu prijevара. Ona su također detaljno razmatrana u MRevS-u 240 "Odgovornost revizora u razmatranju prijevара i pogreške u reviziji financijskih izvještaja".⁹ MRevS 240 zahtijeva od revizora da razmotri indiciraju li faktori rizika prijevара primjenjivi na banke mogućnost ili prijevারণog financijskog izvještavanja ili zloupotrebe imovine. Dodatak 1 MRevS-ovima daje indicaciju općih faktora rizika prijevара. Ovaj Dodatak daje primjere faktora rizika prijevারণ primjenjive na banke.

Rizik aktivnosti prijevারণ ili ilegalnih djelovanja nastaje u bankama, unutar institucije i izvana. Među mnogim aktivnostima prijevারণ ili ilegalnih djelovanja s kojima se banke mogu susresti su prijevারণ ispisivanja čekova, krivotvoreno kreditiranje i transakcije trgovanja, pranje novca i zloupotreba imovine banke. Aktivnosti prijevারণ mogu također uključivati tajni dogovor menadžmenta banaka i njihovih klijenata. Osobe koje provode aktivnosti prijevারণ mogu pripremiti lažne evidencije i evidencije koje navode na krive zaključke kako bi opravdali neprimjerene transakcije i sakrili ilegalne aktivnosti. Prijevারণo financijsko izvještavanje je drugo ozbiljno razmatranje.

Nadalje, banke se susreću s kontinuiranom prijetnjom kompjuterskih prijevারণ. Kompjuterski hakeri i ostali koji mogu ostvariti neautorizirani pristup bankarskim kompjuterskim sustavima i bazama informacija mogu zloupotrebom prebaciti sredstava na osobne račune i ukrasti privatne informacije o instituciji i njezinim klijentima. Također, kao što je slučaj u svim poslovanjima, prijevারণ i kriminalne aktivnosti obavljene od strane autoriziranih korisnika unutar banaka čine posebno razmatranje.

Vjerojatnije je da će prijevারণ biti počinjena u bankama koje imaju ozbiljne nedostatke u korporativnom upravljanju i internim kontrolama. Značajni gubici uslijed prijevারণ mogu nastati iz sljedećih kategorija propusta u korporativnom upravljanju i internim kontrolama:

- Nedostatak adekvatnog nadzora i odgovornosti od strane menadžmenta i propust u razvoju jake kulture kontrola unutar banke. Glavni gubici uslijed prijevারণ često nastaju kao posljedica nedostatka pažnje od strane menadžmenta i nebrige u kulturi kontroliranja banke, nedovoljnih smjernica i nadzora od osoba zaduženih za upravljanje i rukovođenje te nedostatka jasne odgovornosti menadžmenta kroz dodjeljivanje uloga i odgovornosti. Takve situacije također mogu uključivati nedostatak primjerenih poticaja menadžmentu za obavljanje stroge linije supervizije i održavanje visokog nivoa kontrolne osvjiještenosti unutar poslovnih područja.
- Neadekvatno priznavanje i procjena rizika određenih bankarskih aktivnosti, bilo bilančnih ili vanbilančnih. Kada rizici novih proizvoda i aktivnosti nisu adekvatno procijenjeni i kada kontrolni sustavi koji funkcioniraju dobro za jednostavnije tradicionalne proizvode nisu ažurirani da adresiraju novije kompleksne proizvode, banka može biti izložena većem riziku gubitaka uslijed prijevারণ.

⁹ Vidjeti fusnotu 2.

- Nedostatak ili propust ključnih kontrolnih struktura i aktivnosti, kao što su podjela odgovornosti, odobrenja, verifikacije, usklađenja i pregledi operativnog poslovanja. Posebice, nedostatak podjele odgovornosti igrao je glavnu ulogu u aktivnostima prijevara koje su rezultirale značajnim gubicima u bankama.
- Neadekvatna komunikacija informacija između nivoa menadžmenta unutar banke, posebice komunikacija problema prema višim pozicijama. Kada politike i procedure nisu primjereno priopćene svim djelatnicima uključenima u aktivnosti, kreira se okruženje koje može poticati aktivnosti prijevara. Nadalje, prijevare mogu proći neotkrivene kada informacije o neispravnim aktivnostima, koje bi trebale biti dane na znanje višem nivou menadžmenta, nisu priopćene na primjeren nivo, sve dok problem ne postane ozbiljan.
- Neadekvatni ili neefikasni revizijski programi i aktivnosti nadgledanja interne revizije. Kada interna revizija ili ostale aktivnosti nadgledanja nisu dovoljno rigorozne da identificiraju i izvijeste o kontrolnim nedostacima, prijevara u bankama može ostati neotkrivena. Kada nisu uspostavljeni adekvatni mehanizmi koji bi osigurali da menadžment ispravi propuste o kojima je izvijestio revizor, s prijevarom se može nastaviti.

Tabela u nastavku i razmatranja u ovom Dodatku daju primjere faktora rizika prijevara.

	Prikupljanje depozita	Trgovanje	Kreditiranje
Prijevale menadžmenta i zaposlenika	Kamuflaža depozitara Neevidentirani depoziti Krađa depozita klijenata ili investicija, posebno s neaktivnih računa	Netržišni krugovi Transakcije s povezanim strankama Brokerski poticaji Lažne transakcije Neevidentirane transakcije Zakašnjela alokacija transakcija Zloupotreba diskrecijskih računa Korištenje nedostataka u procedurama uspoređivanja Pogrešno označavanje evidencija Tajni dogovor u provođenju vrednovanja (krugovi vrednovanja) Krađa ili zloupotreba kolaterala koji se drže kao osiguranje	Kreditni fiktnim zajmoprimcima Upotreba nominalnih društava Transformacija depozita Transakcije s povezanim društvima Poticaji i podmićivanje Upotreba paralelnih organizacija Transformacija izvora Prodaja preuzetih kolaterala ispod tržišnih cijena Podmićivanje kako bi se dobilo oslobođanje osiguranja ili kako bi se smanjio iznos koji se traži Krađa ili zloupotreba kolaterala koji se drže kao osiguranje

Vanjske prijevare	Pranje novca Krivotvorene instrukcije Krivotvorenje valuta ili nacрта Krivotvorena upotreba razdoblja korištenja čekova (pravljenje čekova)	Krivotvorena skrbnička prodaja Lažne informacije ili dokumenti o drugim stranama	Lažno predstavljanje i lažne informacije o kreditnim aplikacijama i naknadno dostavljenim dokumentima Dvostruko založno pravo nad kolateralima Krivotvorena vrednovanja (dokumenti o zemljištu) Krivotvoreni ili bezvrijedni kolateral Zloupotreba kreditnih sredstava od strane agenta/klijenta Neautorizirana prodaja kolaterala
--------------------------	--	---	---

Faktori rizika prijevare u pogledu ciklusa prikupljanja depozita

Kamuflaža depozitara

(Skrivanje identiteta depozitara, moguće putem transformacije sredstava ili pranjem novca.)

- Slična ili istovjetna imena kroz različite račune.
- Offshore društva depozitara s nejasno definiranim poslovanjem ili o kojima postoji malo detalja.

Neevidentirani depoziti

- Bilo koji dokaz o uzimanju depozita od strane bilo kojeg društva za koje postoje detalji o uredima, bilo da su dio banke ili ne.
- Dokumentacija koja se čuva u uredima menadžmenta za koju se tvrdi da nema veze s poslovanjem banke ili agresivni odgovori u pogledu takvih dokumenata

Krađa depozita/ulaganja klijenata

- Klijenti s aranžmanima "zadrži poštu" koji imaju jedino povremene kontakte s bankom.
- Nema nezavisnih razrješenja pritužbi klijenta ili pregleda "zadrži poštu" računa.

Faktori rizika prijevare u pogledu ciklusa trgovanja

Netržišni krugovi/transakcije s povezanim strankama

- Nema spot pregleda cijena po kojima su transakcije sklopljene.
- Neobičan nivo aktivnosti s pojedinom strankom.

Brokerski poticaji

- Veliki nivo poslovanja s pojedinim brokerom.
- Neobični trendovi u brokerskim naknadama.

Lažne transakcije

- Značajan broj poništenih transakcija.
- Neobično velik volumen nenamirenih transakcija.

Neevidentirane transakcije

- Veliki nivo dobiti po pojedinom trgovcu (dileru) u pogledu navedene strategije trgovanja.
- Značajan broj nepovezanih konfirmacija stranaka.

Odgodena alokacija transakcija

- Nema oznake vremena na zaključnicama ili pregleda vremena knjiženja.
- Izmjena ili pisanje preko detalja na zaključnicama.

Zloupotreba diskrecijskih računa

- Neobični trendovi po pojedinim diskrecijskim računima.
- Posebni dogovori za izradu i izdavanje izvoda.

Pogrešno označavanje evidencija

- Nema detaljnih politika i smjernica za vrednovanje.
- Neobični trendovi u vrijednostima pojedinih evidencija.

Faktori rizika prijevara u pogledu ciklusa kreditiranja

Kreditni fiktivnim zajmoprimcima/transakcije s povezanim društvima

- "Tanke" kreditne mape s površnim, nepotpunim financijskim informacijama, lošom dokumentacijom ili pak rukovodstvo tvrdi da je zajmoprimac dobrostojeći i neupitno kreditno sposoban.
- Vrednovanja koja se čine visokima, procjenitelji korišteni izvan uobičajeno dozvoljenih područja ili isti procjenitelj korišten na brojnim aplikacijama.
- Velika produženja ili revidirani uvjeti kada zajmoprimac ne podmiruje obveze na vrijeme.

Transformacija depozita ili povratno (engl. back-to-back) kreditiranje

Bankovni depozit položen od strane druge banke, koji se koristi kao osiguranje kredita korisnika kojeg navede prijeverni član osoblja prve banke koji skriva činjenice da je depozit založen.

- Založna prava nad depozitima (objavljeno u potvrđanjima koje su posebno tražile objavu takvih založnih prava).
- Dokumentiranje mapa koje se drže u uredima direktora ili starijeg menadžmenta izvan uobičajenog područja arhiviranja, depoziti kontinuirano prolongirani ili plasirani čak i kada je likvidnost mala.

Upotreba nominalnih društava/transakcije s povezanim društvima

- Kompleksne strukture koje su tajno skrivene.
- Nekoliko klijenata s jednim ugovorom, koje obrađuje isključivo jedan djelatnik.
- Partnerstva s ograničenom odgovornošću bez potpune objave vlasništva ili s kompleksnom strukturom zajedničkog vlasništva.

Poticaji i podmićivanje

- Pretjerani iznosi poslovanja generirani od strane pojedinih kreditnih referenata.
- Jaka preporuka direktora ili kreditnog referenta ali nedostadni podaci ili dokumentacija u kreditnoj mapu.
- Indikacije tjednih kontrola dokumentacije, primjerice, davanja sredstava prije nego što je dokumentacija kompletna.

Upotreba paralelnih organizacija

(Društva pod zajedničkom kontrolom direktora/dioničara)

- Neočekivano podmirenje problematičnih kredita kratko prije kraja godine ili prije dolaska revizije ili neočekivano novo kreditiranje blizu kraja razdoblja.
- Promjene u načinu poslovanja s relevantnim organizacijama.

Transformacija izvora

(Metode korištene za skrivanje korištenja sredstava banke da bi se napravili navodni povrati kredita)

- Krediti koji iznenadno postaju naplativi kratko prije kraja razdoblja ili prije posjete revizora.

- Transakcije s društvima unutar grupe ili s njihovim povezanim društvima gdje je poslovna svrha nejasna.
- Nedostatak analize novčanog tijeka koja potvrđuje generiranje prihoda i mogućnost plaćanja zajmoprimca.

Lažno predstavljanje i lažne informacije na kreditnim aplikacijama/dvostruko založno pravo kolaterala/krivotvorena vrednovanja/krivotvoreni ili bezvrijedni kolateral

- Nema procjena s terena ili posjeta zajmoprimca.
- Poteškoće u dobivanju potvrđnih referenci za pojedinca, nekonzistentna ili nedostatna dokumentacija i nekonzistentnosti u osobnim detaljima.
- Procjenitelj izvan područja u kojem se nekretnina nalazi.
- Procjena je naručena i primljena od strane zajmoprimca, a ne kreditora.
- Nedostatak verifikacije zaloga da bi se potvrdile pozicije zaloga i prioriteta.
- Nedostatak fizičke kontrole kolaterala koji zahtjeva fizičko posjedovanje za osiguranje kredita (primjerice, nakit, obveznice na donositelja i umjetnička djela).

Dodatak 2:**Primjeri razmatranja internih kontrola i procedura dokaznih postupaka za dva područja bankarskog poslovanja**

1. Interne kontrole i dokazne procedure navedene u nastavku niti predstavljaju sveobuhvatnu listu kontrola i procedura koje je potrebno obaviti, niti predstavljaju bilo koje minimalne zahtjeve koje je potrebno ispuniti. One radije pružaju smjernice o kontrolama i procedurama koje revizor može razmotriti pri razmatranju:
 - (a) poslovanja riznica i trgovanja, i
 - (b) kredita i predujmova.

Poslovanje riznice i trgovanja***Uvod***

2. Poslovanje riznice, u ovom kontekstu, predstavlja sve aktivnost koje se tiču kupnje, prodaje, posudbe ili plasiranja financijskih instrumenata. Financijski instrumenti mogu biti vrijednosnice, instrumenti tržišta novce, ili derivativni instrumenti. Banke uobičajeno ulaze u takve transakcije za svoju upotrebu (primjerice, za svrhu zaštite rizičnih izloženosti) ili za zadovoljavanje klijentskih potreba. Također, one provode, u većoj ili manjoj mjeri, aktivnosti trgovanja. Trgovanje može biti definirano kao kupnja i prodaja (ili generiranje i zatvaranje) financijskih instrumenata (uključujući derivative) s namjerom generiranja dobitka od promjene parametara tržišnih cijena (primjerice, tečajeva stranih valuta, kamatnih stopa, cijena dionica) tijekom vremena. Banke upravljaju i kontroliraju svojim aktivnostima riznice, temeljem različitih rizika, prije nego temeljem pojedinog tipa financijskog instrumenta. Revizor uobičajeno prihvaća isti pristup kada prikuplja revizijski dokaz. MSRP 1012 daje smjernice o revizorskim implikacijama derivativa stečenih od strane banke kako krajnjeg korisnika.

Razmatranja internih kontrola

3. Općenito, poslovanje riznice uključuje transakcije koje se evidentiraju IT sustavima. Rizik od pogreške obrađivanja takvih transakcija obično je nizak pod uvjetom da su obrađene pouzdanim sustavima. Posljedično, revizor testira jesu li glavne kontrole obrade i procedure efektivne, prije ocjene nivoa inherentnih i kontrolnih rizika kao niskih. Tipične kontrole u okruženju riznice navedene su u nastavku. One uključuju kontrole koje se odnose na poslovni rizik banaka i ne predstavljaju nužno kontrole koje se odnose na revizijski rizik i revizorova testiranja s ciljem procjene inherentnih i kontrolnih rizika.

Tipična pitanja o kontrolama***Strateške kontrole***

4. Jesu li su osobe zadužene za upravljanje uspostavile formalnu politiku poslovanja riznice banke koja sadrži:

- autorizirane aktivnosti i proizvode kojima banka može trgovati u svoje ime ili u ime trećih osoba, idealno prikazane po proizvodu ili rizičnoj grupi;
- tržišta na kojima se odvijaju aktivnosti trgovanja, to mogu biti regionalna tržišta, neuređena tržišta (OTC) nasuprot uređenim tržištima;
- procedure za mjerenje, analiziranje, nadzor i kontroliranje rizika;
- opseg dozvoljenih rizičnih pozicija, nakon uzimanja u obzir rizika koji se smatraju prihvatljivima;
- primjerene limite i procedure pokrivanja viškova iznad definiranih limita;
- procedure, uključujući dokumentaciju koja mora biti kompletirana prije nego što su novi proizvodi ili aktivnosti uvedeni;
- vrstu i učestalost izvještavanja osoba zaduženih za upravljanje; i
- plan i učestalost revidiranja, ažuriranja i odobrenja politike?

Operativne kontrole

5. Postoji li primjerena podjela dužnosti između front i back office-a?
6. Jesu li sljedeće aktivnosti poduzete neovisno o front office-u ili back office-u:
 - potvrde trgovanja;
 - evidentiranje i usklađena pozicija i rezultata;
 - vrednovanja trgovanja ili neovisna verifikacija tržišnih cijena; i
 - namira trgovanja?
7. Jesu li zaključnice unaprijed numerirane (ako nisu automatski generirane)?
8. Ima li banka kodeks poslovanja za svoje dilere koji razmatra sljedeće:
 - zabranu dilerima trgovanja za vlastiti račun;
 - ograničavanje primanja poklona i aktivnosti reprezentacije;
 - povjerljivost informacija klijenata;
 - identifikaciju odobrenih stranaka; i
 - procedure pregleda aktivnosti dilera od strane menadžmenta?
9. Jesu li politike nagrađivanja strukturirane na način da izbjegavaju poticanje prevelikog preuzimanja rizika?
10. Jesu li novi proizvodi uvedeni tek nakon što su prikupljena primjerena odobrenja i uspostavljene adekvatne procedure i sustavi kontrole rizika?

Limiti i aktivnosti trgovanja

11. Ima li banka sveobuhvatan set limita uspostavljen radi kontrole tržišnih, kreditnih i rizika likvidnosti, za cijelu instituciju, poslovne jedinice i pojedine dilere? Neki uobičajeno korišteni limiti su nominalni ili limiti volumena (po valutama ili strankama), stop loss limiti, gap limiti ili limiti dospijeća, limiti namire i value-at-risk limiti (za oboje, tržišne i kreditne rizike).
12. Jesu li limiti alocirani rizicima u skladu sa sveukupnim limitima banke?
13. Znaju li svi dileri svoje limite i njihovu upotrebu? Smanjuje li svaka nova transakcija odmah dostupne limite?
14. Jesu li implementirane procedure koje pokrivaju prekoračenja limita?

Procjena i upravljanje rizicima

15. Postoji li nezavisna funkcija upravljanja rizicima (nekad se zove *Middle Office*) za mjerenje, monitoring i kontroliranje rizika? Izvještava li direktno osobama zaduženim za upravljanje ili višem menadžmentu?
16. Koja je metoda uspostavljena za mjerenje rizika koji proizlaze iz aktivnosti trgovanja (primjerice, limiti pozicije, limiti senzitivnosti, value at risk limiti itd.)?
17. Jesu li sustavi kontrole i upravljanja rizicima adekvatno opremljeni da mogu nositi volumen, kompleksnost i rizik aktivnosti riznice?
18. Pokriva li sustav upravljanja rizicima sve portfelje, sve proizvode i sve rizike?
19. Postoji li primjerena dokumentacija za sve elemente sustava rizika (metodologija, kalkulacije, parametri)?
20. Jesu li svi trgovački portfelji revalorizirani i jesu li izloženosti rizicima izračunate redovno i najmanje dnevno za aktivne operacije trgovanja?
21. Razmatraju li se redovno, dokumentiraju i kontinuirano ažuriraju modeli upravljanja rizicima, metodologije i pretpostavke, korišteni za mjerenje rizika te za izloženosti limita, kako bi se uzeli u obzir izmijenjeni parametri itd.?
22. Jesu li obavljena i testirana analiziranja stresnih situacija i scenarija “najgori slučaj” (koji uzimaju u obzir nepovoljne tržišne događaje kao neobične promjene u cijenama ili volatilnosti, tržišnu nelikvidnost ili stečaj glavne stranke)?
23. Prima li menadžment pravovremene i smislene izvještaje?

Konfirmacije

24. Ima li banka pisane procedure u upotrebi:
 - za neovisnu otpremu unaprijed numeriranih izlaznih konfirmacija strankama za sve transakcije sklopljene od strane dilera;

- za nezavisna primanja svih ulaznih potvrda i njihovo uspoređivanje s unaprijed numeriranim kopijama internih potvrda trgovanja;
- za neovisnu usporedbu potpisa na ulaznim potvrdama s potpisnim kartonima;
- za neovisno potvrđivanje svih transakcija za koje ulazne potvrde nisu zaprimljene; i
- za neovisno naknadno praćenje odstupanja na primljenim potvrdama?

Namira transakcija

25. Jesu li instrukcije o namiri razmijenjene sa strankom u pismenoj formi, upotrebom ulaznih i odlaznih potvrda?
26. Jesu li instrukcije o namiri uspoređene s ugovorima?
27. Jesu li namire provede isključivo adekvatno autorizirane osobe koje su neovisne o iniciranju i evidentiranju transakcija te isključivo jedino temeljem autoriziranih pisanih instrukcija?
28. Obavještava li se o predviđenim namirama (primici i plaćanja) odjel namire dnevno i u pisanom obliku, tako da se dvostruki zahtjevi i propusti primanja plaćanja mogu promptno detektirati i naknadno provjeriti?
29. Jesu li knjigovodstvena evidentiranja, ili pripremljena, ili uspoređena s potkrjepljujućom dokumentacijom, od strane operativnih djelatnika koji nisu ujedno oni koji čuvaju dokumentaciju o nekompletnim ugovorima ili koji provode novčane funkcije?

Knjiženja

30. Generiraju li se izvještaji o izuzećima za prekoračenja limita, iznenadna povećanja u volumenu trgovanja od strane jednog trgovca, klijenta ili stranke, transakcije po neobičnim ugovornim stopama itd.? Nadgleda li se navedeno promptno i nezavisno o dileru?
31. Ima li banka pisane procedure koje zahtijevaju:
 - evidentiranje svih korištenih i nekorisćenih potvrda trgovanja;
 - da neovisni sudionik promptno evidentira sve transakcije u knjigovodstvenim evidencijama, uključujući procedure identificiranja i ispravljanja odbijenih transakcija;
 - dnevno usklađenje dilerove pozicije i profita s računovodstvenim evidencijama i promptno ispitivanje svih razlika; i
 - redovno izvještavanje menadžmenta o primjerenim detaljima kako bi se omogućilo nadgledanje prethodno navedenih limita?

32. Provode li se sva usklađenja nostro i vostro računa, učestalo i od strane djelatnika koji su neovisni o funkciji namire?
33. Pregledavaju li se prelazni računi redovno?
34. Ima li banka računovodstveni sustav koji omogućava pripremanje izvještaja koji pokazuju njezine spot, terminske, neto otvorene i ukupne pozicije za različite vrste proizvoda, primjerice:
 - po kupnjama i prodajama, po valutama;
 - po datumima dospijeća, po valutama; i
 - po strankama, po valutama?
35. Revaloriziraju li se otvorene pozicije periodično (primjerice, dnevno) na tekuće vrijednosti temeljem kotiranih stopa ili stopa dobivenih direktno od nezavisnih izvora?

Opće revizijske procedure

36. Određene revizijske procedure primjenjive su na okruženje u kojemu se obavljaju aktivnosti riznice. Kako bi se razumjelo to okruženje, revizor inicijalno prikuplja razumijevanje:
 - raspona, volumena, kompleksnosti i rizika aktivnosti riznice;
 - važnosti aktivnosti riznice relativnoj u odnosu na ostalo poslovanje banke;
 - okvira u kojemu se aktivnosti riznice obavljaju; i
 - organizacijske integracije aktivnosti riznice.
37. Jednom kada revizor prikupi razumijevanje i obavi testove kontrola sa zadovoljavajućim rezultatima, revizor obično procjenjuje:
 - točnost evidentiranih transakcija sklopljenih tijekom razdoblja i pripadajućih prihoda i rashoda, temeljem zaključnica i konfirmacijskih slipova;
 - potpunost transakcija i pravo usklađenje između front office-a i računovodstvenih sustava otvorenih pozicija na kraju razdoblja;
 - postojanje otvorenih pozicija putem konfirmacija s trećim stranama na datum unutar razdoblja ili na kraju razdoblja;
 - primjerenost tečaja, kamatnih stopa ili drugih predmetnih tržišnih stopa korištenih na kraju godine za računanje nerealiziranih dobitaka i gubitaka;
 - primjerenost modela vrednovanja i pretpostavki korištenih za utvrđivanje fer vrijednosti financijskih instrumenata otvorenih na kraju razdoblja; i
 - primjerenost računovodstvenih politika korištenih prvenstveno za priznavanje prihoda i razlika između instrumenata za zaštitu i trgovanje.

38. Relevantni aspekti poslovanja riznice koji općenito nose povećane revizijske rizike navedeni su u nastavku.

Promjene u proizvodima ili aktivnostima

39. Posebni rizici obično nastaju gdje se uvode novi proizvodi ili aktivnosti. Kako bi se obradilo takve rizike, revizor inicijalno nastoji konfirmirati da su za takve slučajeve uspostavljene predefinirane procedure. Općenito, banka bi trebala započeti s takvim aktivnostima jedino kada je osiguran nesmetan protok novih transakcija kroz kontrolne sustave, zatim kada su u potpunosti uspostavljeni relevantni IT sustavi (ili gdje je uspostavljena adekvatna podrška međusustava) te kada su ispravno dokumentirane relevantne procedure. Novi instrumenti kojima se trguje obično su predmet posebnog pregleda revizora, koji inicijalno prikuplja listu svih novih proizvoda uvedenih tijekom razdoblja (ili potpunu listu svih instrumenata kojima se trgovalo). Temeljem tih informacija, revizor uspostavlja pripadajući profil rizika i nastoji konfirmirati pouzdanost internih kontrola i računovodstvenih sustava.

Oslanjanje na kompjuterske stručnjake

40. Zbog volumena transakcija, gotovo sve banke podupiru ciklus transakcija riznice koristeći IT sustave. Zbog kompleksnosti sustava koji se koriste i procedura koje su potrebne, revizor obično traži podršku IT stručnjaka koji imaju primjerene vještine i znanje u testiranju sustava i relevantnih stanja računa.

Svrha zbog koje su transakcije sklopljene

41. Revizor razmatra ima li banka špekulativne pozicije u financijskim instrumentima ili štiti li ih u odnosu na identificirana tijekom faze sklapanja radi toga da se primjeni ispravan računovodstveni tretman. Gdje su transakcije sklopljene radi zaštite, revizor razmatra primjerenost računovodstvenog tretmana i prezentaciju takvih transakcija i usklađenost imovine/obveza, u skladu s relevantnim računovodstvenim zahtjevima.

Procedure vrednovanja

42. Vanbilančni financijski instrumenti obično se vrednuju po tržišnim vrijednostima, osim instrumenata koji se koriste u svrhe zaštite, koji se, prema mnogim okvirima financijskog izvještavanja, vrednuju na isti način kao predmetna stavka koja je predmet zaštite. Gdje tržišne cijene nisu dostupne za instrument, financijski modeli koji se učestalo koriste u bankarskoj industriji mogu se koristiti za utvrđivanje fer vrijednosti. Nadalje, uz objave nominalnih vrijednosti otvorenih pozicija, nekoliko zemalja zahtjeva objave o potencijalnim rizicima, primjerice, o ekvivalentu kreditnog rizika i zamjenskoj vrijednosti takvih otvorenih instrumenata.
43. Revizor obično testira korištene modele vrednovanja, uključujući kontrolu oko njihovog rada i razmatra jesu li detalji pojedinih ugovora, stope vrednovanja i pretpostavke

ispravno uneseni u takve modele. Kako je većina takvih instrumenta razvijena tek nedavno, revizor posvećuje posebnu pažnju njihovom vrednovanju i pri tome vodi računa o sljedećim faktorima:

- Moguće je da nema prethodnog pravnog prethodnika u pogledu uvjeta predmetnog dogovora, što otežava procjenu provedivosti tih uvjeta.
 - Moguće je da je relativno malen broj rukovodećeg osoblja upoznat s inherentnim rizicima tih instrumenta. To također može dovesti do povećanja rizika od nastalih pogrešaka i većih pogrešaka u uspostavljanju kontrola koje bi spriječile pogreške ili ih ažurno otkrile i ispravile.
 - Neki od tih instrumenata nisu postojali tijekom cijelog ekonomskog ciklusa (tržišta bika i medvjeda, visoke i niske kamatne stope, visoka i niska volatilnost trgovanja i cijena) i stoga je njihovu vrijednosti teže procijeniti s istim stupnjem sigurnosti kao za većinu uspostavljenih instrumenata. Slično, može biti teško predvidjeti, s dovoljnim stupnjem sigurnosti, korelaciju cijena s ostalim instrumentima koje banka koristi za zaštitu svojih pozicija.
 - Modeli korišteni za vrednovanje takvih instrumenata mogu raditi neispravno u abnormalnim tržišnim uvjetima.
44. Nadalje, revizor razmatra potrebu i adekvatnost rezervacija za financijske instrumente kao što su rezervacija za rizik likvidnosti, rezervacija za rizik modeliranja i rezervacije za operativni rizik. Kompleksnost određenih instrumenta zahtjeva specijalističko znanje. Ako revizor nema profesionalne kompetencije za provođenje potrebne revizijske procedure, savjet se traži od primjerenih stručnjaka.
45. Daljnja problematika od posebnog interesa za revizora jesu transakcije sklopljene po stopama izvan važećih tržišnih stopa, koje često uključuju rizik skrivenih gubitaka ili aktivnosti prijevara. Posljedično, banka obično uspostavlja mehanizme koji su u mogućnosti otkriti transakcije izvan tržišnih uvjeta. Revizor prikuplja dostatan primjeren revizijski dokaz u pogledu pouzdanosti funkcija koje provode taj zadatak. Revizor također razmatra pregled uzorka identificiranih transakcija.

Kredit i predujmovi

Uvod

46. Prema konzultativnom dokumentu “Principi za upravljanje kreditnim rizikom” izdanom od strane Bazelskog odbora za superviziju banaka, kreditni rizik je najjednostavnije definiran kao potencijal da bankin zajmoprimac ili stranka propusti ispuniti svoje obveze u skladu s dogovorenim uvjetima.
47. Krediti i predujmovi su primarni izvor kreditnog rizika za većinu banaka zbog toga što su uobičajeno oni najznačajnija imovina banke i generiraju najveći dio prihoda.

Najznačajniji faktor u davanju kredita je iznos kreditnog rizika povezan s procesom kreditiranja. Za pojedine kredite kreditni rizik ovisi o zajmoprimčevoj mogućnosti i volji za plaćanje. Osim kredita, ostali izvori kreditnog rizika uključuju akceptne naloge, međubankarske transakcije, trgovanje financiranjem, transakcije stranim valutama, financijske futures ugovore, swap ugovore, obveznice, dionice, opcije i kao produžetak potencijalnih obveza i garancija, namiru po tim transakcijama.

48. Kreditni rizik predstavlja glavni razlog ozbiljnih problema banke i izravno je povezan s kreditnim standardima za zajmoprimce i stranke, nedostatkom kvalificirane kreditne ekspertize, lošim upravljanjem rizicima portfelja i nedostatkom pažnje prema promjenama u ekonomiji ili ostalim čimbenicima koji mogu dovesti do pada kreditne sposobnosti bankinih stranaka. Efektivno upravljanje kreditnim rizikom kritična je komponenta sveobuhvatnog pristupa upravljanju rizicima i esencijalna je za dugoročni uspjeh bankarske organizacije. U upravljanju kreditnim rizikom banke bi trebale razmotriti nivo rizika inherentan u pojedinim kreditima ili transakcijama i u cijelom portfelju imovine. Banke također trebaju analizirati rizik između kreditnog rizika i ostalih rizika.

Tipična pitanja o kontrolama

49. Kreditni rizici nastaju od karakteristika zajmoprimca i prirode izloženosti. Kreditna sposobnost, država u kojoj se posluje i priprema zajmoprimčevog poslovanja utječu na nivo kreditnog rizika. Slično, na kreditni rizik utječu svrha i osiguranje izloženosti.
50. Kreditna funkcija može biti podijeljena na sljedeće kategorije:
- (a) nastajanje i distribuciju,
 - (b) nadgledanje,
 - (c) naplatu, i
 - (d) periodični pregled i ocjenu.

Nastajanje i distribucija

51. Prikuplja li banka kompletne i informativne kreditne aplikacije, uključujući financijske izvještaje zajmoprimca, izvor iz kojega će se kredit otplatiti i namjeru upotrebe primitaka od kredita?
52. Ima li banka pisane upite o kriterijima koje treba koristiti u procjeni kreditnih aplikacija (primjerice, kamatnu pokrivenost, zahtjeve za maržom, omjer duga i kapitala)?
53. Prikuplja li banka kreditne izvještaje ili provodi nezavisna ispitivanja o potencijalom zajmoprimcu?
54. Ima li banka procedure u upotrebi da bi osigurala da se utvrđuje kreditiranje povezanih stranaka?

55. Postoji li primjerena analiza kreditnih informacija klijenta, uključujući predviđene izvore iz kojih će se kredit servisirati i otplaćivati?
56. Jesu li limiti za odobrenja temeljeni na ekspertizi kreditnog referenta?
57. Traži li se primjereno odobrenje kreditnog odbora ili menadžmenta za kredite koji prelaze propisane limite?
58. Postoji li primjerena podjela odgovornosti između funkcije kreditnog odobravanja i funkcija distribucije, nadgledanja, napate i pregleda kredita?
59. Jesu li potvrđeni vlasništvo nad kreditnim kolateralom i redosljed na sredstvu osiguranja?
60. Osigurava li banka da zajmoprimac potpiše sve pravno provedive dokumente kao dokaz obveze plaćanja kredita?
61. Jesu li garancije ispitane kako bi se osiguralo da su pravno provedive?
62. Je li dokumentacija koja potkrjepljuje kreditnu aplikaciju pregledana i odobrena od stane djelatnika neovisnog o kreditnom referentu?
63. Postoji li kontrola koja osigurava primjerenu registraciju osiguranja (primjerice, upisivanje založnog prava kod državnih institucija)?
64. Postoji li adekvatna fizička zaštita vrijednosnih papira, kolaterala i ostalih dokumenata?
65. Postoji li kontrola koja osigurava da je distribucija kredita odmah evidentirana?
66. Postoji li kontrola koja osigurava da zajmoprimac koristi, koliko je god moguće, primtke od kredita za namijenjenu svrhu?

Nadgledanje

67. Jesu li bruto bilance pripremljene i usklađene s kontrolnim računima od stane djelatnika koji ne obrađuju ili knjiže kreditne transakcije?
68. Jesu li ažurno pripremljeni izvještaji o kreditima za koje se glavnica i kamata plaćanju unazad?
69. Jesu li ti izvještaji pregledani od djelatnika neovisnih o kreditnim funkcijama?
70. Postoje li procedure koje se koriste da se nadgleda pridržavanje zajmoprimca bilo kojih kreditnih ograničenja (primjerice, uvjeta) i zahtjevi za dostavom informacija banci?
71. Jesu li uspostavljene procedure koje periodično zahtijevaju procjenu vrijednosti osiguranja?
72. Postoje li procedure koje osiguravaju da se financijska pozicija i rezultati poslovanja zajmoprimca redovno pregledavaju?

73. Postoje li procedure koje osiguravaju da su ključni administrativni datumi, kao obnavljanje registracije osiguranja, točno zabilježeni i po njima se djeluje po dospeljuću?

Naplata

74. Jesu li evidencije o glavnici i naplati kamata i ažuriranje stanja na računu kredita održavani od strane djelatnika neovisnih o funkciji dodjele kredita?
75. Postoji li kontrola koja osigurava da se krediti s plaćanjem unazad ažurno prate radi plaćanja?
76. Postoje li pisane procedure koje definiraju bankinu politiku naplate dospjele glavnice i kamata putem zakonskih mjera, kao što su zapljena i oduzimanje?
77. Postoje li procedure koje pružaju redovnu potvrđivanje kreditnih stanja putem direktne pisane komunikacije sa zajmoprimcem, od strane djelatnika neovisnih o funkcijama davanja i knjiženja kredita, kao i za nezavisna ispitivanja izvištenih razlika?

Periodični pregled i ocjena

78. Postoje li procedure za neovisan pregled svih kredita, redovno uključujući:
- pregled rezultata procedura nadgledanja o kojima se ovdje govori; i
 - pregled tekućih pitanja koja utječu na zajmoprimce u relevantnim zemljopisnim i industrijskim sektorima?
79. Postoje li primjerene pisane politike na snazi za uspostavljanje kriterija za:
- uspostavljanje rezerviranja za kreditne gubitke;
 - prestanak kalkuliranja kamata (ili formiranje rezerviranja koja se prebijaju sa stanjima);
 - vrednovanje kolaterala za potrebe kreditnih rezerviranja;
 - isknjižavanje prethodno formiranih rezerviranja;
 - ponovno kalkuliranje kamata; i
 - otpisivanje kredita?
80. Postoje li procedure koje osiguravaju da su sve potrebne rezervacije ažurno unesene u računovodstvene evidencije?

Općenite revizijske procedure

81. Sljedeće revizijske procedure namijenjene su revizoru s ciljem da otkrije operativne standarde i procese koje je banka uspostavila te da razmotri jesu li kontrole u pogledu upravljanja kreditnim rizikom adekvatne.

Planiranje

82. Revizor prikuplja znanje i razumijevanje bankinih metoda kontroliranja kreditnog rizika. To uključuje sljedeća pitanja:
- bankin proces praćenja izloženosti, i njezin sustav za osiguravanje da su sva kreditiranja povezanih stranaka identificirana i agregirana;
 - bankinu metodu za ocjenu vrijednosti kolaterala izloženosti i za identificiranje potencijalnih i definitivnih gubitaka; i
 - bankine kreditne prakse i bazu klijenata.
83. Revizor razmatra osigurava li program pregleda izloženosti neovisnost o funkcijama kreditiranja, uključujući je li učestalost dovoljna da osigura ažurne informacije o novim trendovima u portfelju i općim ekonomskim uvjetima te je li učestalost povećana za identificirane problematične kredite.
84. Revizor razmatra kvalifikacije djelatnika uključenih u funkciju kreditnih pregleda. Industrija se rapidno mijenja i fundamentalno kreira nedostatak kvalificirane kreditne ekspertize. Revizor razmatra imaju li djelatnici koji obavljaju kreditne preglede znanja i vještine potrebne za upravljanje i ocjenu kreditnih aktivnosti.
85. Revizor razmatra, putem informacija koje je prethodno prikupio, uzroke postojećih problema ili nedostataka unutar sustava. Revizor razmatra predstavljaju li ti problemi ili nedostaci potencijal za buduće probleme.
86. Revizor pregledava izvješća za menadžment i razmatra jesu li dovoljno detaljni za ocjenu faktora rizika.
87. Revizor uočava da je definiranje i revidiranje transakcija kreditiranja povezanih stranaka složeno budući da je transakcije s povezanim strankama teško identificirati. Oslanja se primarno na menadžment kako bi se identificirale sve povezane stranke i transakcije s povezanim strankama i takve je transakcije teško moguće otkriti s bankinim sustavim internih kontrola.

Testovi kontrola

88. Revizor prikuplja znanje i razumijevanje o bankinim metodama kontroliranja kreditnog rizika. To uključuje pitanja kao što su:
- izloženost portfelja i različitih pojedinosti te karakteristika izloženosti;
 - dokumentacija o izloženostima koju banka koristi;
 - što predstavlja primjerenu dokumentaciju izloženosti za različite vrste izloženosti; i
 - bankine procedure i nivo autorizacije za odobravanje izloženosti.

89. Revizor pregledava kreditne politike i razmatra:
- pregledavaju li se i ažuriraju politike periodički kako bi se osiguralo da su relevantne u skladu s mijenjajućim tržišnim uvjetima i novim poslovnim linijama banke; i
 - jesu li osobe zadužene za upravljanje odobrile politike i poštuje li ih banka.
90. Revizor ispituje sustave za izvještavanje o pregledu izloženosti, uključujući memorandume kreditnih mapa i godišnji plan ili plan pregleda izloženosti, te razmatra jesu li detaljni, točni i ažurni i pružaju li dovoljno informacija da omogućuju menadžmentu identificiranje i kontrolu rizika. Uključuju li izvještaji:
- identifikaciju problematičnih kredita;
 - tekuće informacije o riziku portfelja; i
 - informacije o novim trendovima u portfelju i kreditnim područjima?
91. Revizor razmatra prirodu i opseg pregleda izloženosti, uključujući sljedeće:
- metode izbora izloženosti; i
 - način na koji su izloženosti pregledavane, uključujući:
 - analizu tekućih finansijskih uvjeta zajmoprimaca koji adresiraju mogućnosti plaćanja; i
 - testove za izuzetke dokumentacije, izuzetke politika, nepoštivanje internih procedure i kršenja prava i regulative.
92. Revizor razmatra efikasnost kreditne administracije i upravljanja portfeljem, ispitujući sljedeće:
- opću kreditnu filozofiju menadžmenta na način da prikupi odgovore menadžmenta;
 - efekte kredita koji nisu potkrijepljeni tekućim i kompletnim finansijskim informacijama i analize mogućnosti otplate;
 - efekte kredita za koje je dokumentacija o izloženosti i kolateralu nepotpuna;
 - volumen nepravilno strukturiranih izloženosti, primjerice, gdje otplatni plan ne prati svrhu izloženosti;
 - volumen i prirodu koncentracije kredita, uključujući koncentraciju tajnih i kritiziranih kredita;
 - primjerenost transfera kredita niske kvalitete u povezanim uredima i iz povezanih ureda;

- točnost i kompletnost izvještaja; i
- kompetentnost starijeg menadžmenta, kreditnih referenata i djelatnika kreditne administracije.

Dokazni postupci

93. Revizor razmatra opseg znanja menadžmenta o problemima bankinih kreditnih izloženosti kroz selektivne preglede mapa izloženosti. Kriteriji za izbor uključuju sljedeće:
- račune s otvorenim stanjima koja su jednaka specificiranim iznosima ili većim;
 - račune na "listi posebne pozornosti" (engl. *watch list*) s otvorenim stanjima iznad određenog iznosa;
 - račune s rezervacijama iznad određenog iznosa;
 - račune koje vodi odjel koji se bavi bankinim problematičnim računima ili računima visokog rizika;
 - račune gdje je glavnica ili kamata iznad određenog iznosa naplativa unazad više od određenog razdoblja;
 - račune gdje je otvoreni iznos iznad autorizirane kreditne linije;
 - račune društava koja posluju u industrijama ili državama za koja revizor, temeljem svog općeg poznavanja ekonomije, smatra da bi mogli biti rizični;
 - problematične račune identificirane od strane bankarskog regulativnog tijela i problematične račune odabrane u prethodnoj godini; i
 - opseg izloženosti ostalim financijskim institucijama na međubankarskim linijama.
94. Nadalje, gdje se od djelatnika banke traži da sažmu karakteristike svih izloženosti iznad određenog iznosa grupirane po povezanosti, revizor pregledava te sažetke. Potrebu za dodatnim detaljnim pregledom mogu indicirati izloženosti sa sljedećim karakteristikama:
- veliki operativni gubici u zadnjoj fiskalnoj godini;
 - opetovani operativni gubici (primjerice, u 2 i više godina);
 - visoki pokazatelji odnosa duga i kapitala (primjerice, iznad 2:1 – pokazatelj će varirati ovisno o industriji);
 - propust poštivanja uvjeta ugovora;
 - modificirano revizorovo izviješće;
 - dostupne informacije nisu tekuće ili kompletne;

- značajno neosigurani predujmovi ili predujmovi osigurani u značajnoj mjeri garancijom; i
 - računi gdje pregledi nisu ažurno provedeni od strane menadžmenta banke.
95. Revizor odabire izloženosti za detaljan pregled s liste izloženosti prethodno opisane, koristeći kriterije izbora uzorka određene prethodno, i prikuplja dokumente potrebne za razmatranje mogućnosti naplate izloženosti. One mogu uključiti sljedeće:
- mape dokumentacije izloženosti i osiguranja;
 - liste ili izvještaje plaćanja unazad;
 - sažetke aktivnosti;
 - liste prethodno spornih potraživanja;
 - izvještaje o dugoročnim izloženostima;
 - financijske izvještaje zajmoprimca; i
 - izvještaje o vrednovanju osiguranja.
96. Koristeći mape dokumentacije izloženosti, revizor:
- potvrđuje tip izloženosti, kamatnu stopu, datum dospijeca, otplatne uvjete, osiguranje i navedenu svrhu izloženosti;
 - razmatra sadrže li dokumenti osiguranja dokaz o registraciji kako je prikladno te je li banka primila primjeren pravni savjet o pravnoj provedivosti osiguranja;
 - razmatra je li fer vrijednost jamstva adekvatna (posebice za vrijednosti jamstava za koje mogu biti potrebne rezervacije) za osiguranje izloženosti i, gdje je primjenjivo, jamstvo je ispravno osigurano. Kritički ocjenjuje procjene kolaterala, uključujući metode i pretpostavke koje je koristio procjenitelj;
 - ocjenjuje naplativost izloženosti i razmatra potrebu za rezervacijom potraživanja;
 - utvrđuje jesu li primjereni autorizacijski nivoi unutar banke odobrili aplikaciju izloženosti ili obnavljanje;
 - pregledava periodične financijske izvještaje zajmoprimca i bilježi značajne iznose i operativne pokazatelje (primjericice, obrtni kapital, zarade, dionički kapital i pokazatelje odnosa duga i kapitala); i
 - pregledava bilo koje bilješke i korespondenciju u mapi pregleda izloženosti. Bilježi učestalost pregleda obavljenih od strane osoblja banke i razmatra jesu li u skladu s uputama banke.
97. Revizor razmatra postoje li politike i procedure za problematične izloženosti, uključujući sljedeće:

- periodički pregled individualnih problematičnih kredita;
 - upute za naplatu ili pojačanje izloženosti, uključujući zahtjeve za ažuriranjem vrijednosti osiguranja i pozicije založnih prava, pregled dokumentacije, izvještaji o pozivima referenta;
 - volumen i trend dospjelih a nenaplaćenih kredita i suspendiranih kredita;
 - kvalificirane referente koji vode problematične izloženosti; i
 - upute za primjeren računovodstveni tretman problematičnih izloženosti, primjerice, politika za suspendiranje kamata, politika za posebne rezervacije.
98. Nadalje, uz ocjenu adekvatnosti rezerviranja za individualne izloženosti, revizor razmatra da li dodatne rezervacije trebaju biti uspostavljene za pojedine kategorije ili klase izloženosti (primjerice, izloženosti po kreditnim karticama i izloženostima državnog rizika) i ocjenu adekvatnost rezervacija koje je banka uspostavila kroz razgovore s menadžmentom.

Dodatak 3:**Primjeri financijskih informacija, pokazatelja i indikatora koji se uobičajeno koriste u analizama financijskog stanja i uspješnosti banaka**

Postoji velik broj financijskih pokazatelja koji se mogu koristiti u analizi financijskog stanja i uspješnosti banaka. Dok ti pokazatelji variraju do neke mjere između zemalja i između banaka, njihova osnovna svrha ostaje ista, a to je da, u pogledu prethodnih godina, pružaju mjere uspješnosti za planiranje i ostalim bankama. Revizor razmatra pokazatelje dobivene od jedne banke u kontekstu sličnih pokazatelja ostvarenih od strane drugih banaka za koje je revizor prikupio, ili može prikupiti, dostatne informacije.

Ti pokazatelji općenito potpadaju u kategorije:

- kvalitete imovine,
- likvidnosti,
- zarade,
- kapitalne adekvatnosti,
- tržišnog rizika, i
- rizika financiranja.

U nastavku su navedeni općeniti pokazatelji na koje revizor može naići. Mnogi ostali, detaljniji pokazatelji obično su pripremljeni od strane rukovodstva radi pomoći u analizama uvjeta i uspješnosti banke i njezinih različitih kategorija imovine i obveza, odjela i tržišnih segmenata.

(a) Pokazatelji kvalitete imovine:

- kreditni gubici u odnosu na ukupne kredite;
- nenaplativi krediti u odnosu na ukupne kredite;
- rezervacije za kreditne gubitke u odnosu na nenaplative kredite;
- pokriće zarada u odnosu na kreditne gubitke;
- povećanje rezervacija za kreditne gubitke u odnosu na bruto prihode; i
- veličina, koncentracija kreditnog rizika, rezerviranja.

(b) Pokazatelji likvidnosti:

- novac i likvidne vrijednosnice (primjerice, s dospijanjem unutar 30 dana) u odnosu na ukupnu imovinu;
- novac, likvidne vrijednosnice i visoko utržive vrijednosnice u odnosu na ukupnu imovinu; i

- obveze po međubankarskim depozitima i depozitima tržišta novca u odnosu na ukupnu imovinu.
- (c) Pokazatelji zarada:
- povrat na prosječnu ukupnu imovinu;
 - povrat na prosječan ukupni kapital i rezerve;
 - neto kamatna marža kao postotak prosječne ukupne imovine i prosječne imovine koja generira zaradu;
 - kamatni prihod kao postotak prosječne kamatonosne imovine;
 - kamatni rashod kao postotak prosječnih kamatonosnih obveza;
 - nekamatonosni prihod kao postotak prosječnih potencijalnih obveza;
 - nekamatonosni prihod kao postotak prosječne ukupne imovine;
 - nekamatonosni rashod kao postotak prosječne ukupne imovine; i
 - nekamatonosni rashod kao postotak operativnog prihoda.
- (d) Pokazatelji kapitalne adekvatnosti:
- kapital i rezerve kao postotak ukupne imovine;
 - stup 1 kapital kao postotak ponderirane rizične imovine; i
 - ukupni kapital kao postotak ponderirane rizične imovine.
- (e) Tržišni rizik:
- koncentracija rizika pojedinih industrija ili zemljopisnih područja;
 - value at risk;
 - gap i duration analiza (u suštini analiza dospijeća i efekt promjena kamatnih stopa na bankine zarade ili vlastite izvore);
 - relativna veličina angažmana i obveza; i
 - efekt promjena kamatnih stopa u odnosu na bankine zarade ili vlastite izvore.
- (f) Rizik izvora:
- izvori od klijenata u odnosu na ukupne izvore (od klijenata plus međubankarski);
 - dospijeća; i
 - prosječne pasivne stope.

Dodatak 4:**Rizici i pitanja u pokroviteljstvu vrijednosnica i brokerskim uslugama vrijednosnicama*****Pokroviteljstvo vrijednosnica (engl. securities underwriting)***

Mnoge banke pružaju takve financijske usluge kao što su pokroviteljstvo javno ponuđenih vrijednosnica ili podrška u privatnom plasiranju vrijednosnica. Banke koje su uključene u ovakve aktivnosti mogu biti izložene značajnim rizicima koje imaju implikacije na reviziju. Te aktivnosti i s njima povezani rizici jako su kompleksni pa se u tim pitanjima razmatra konzultiranje stručnjaka.

Tip vrijednosnice u pokroviteljstvu, kao i struktura koja se nudi, utječu na rizike prisutne u aktivnostima pokroviteljstva vrijednosnica. Ovisno o tome kako je ponuda vrijednosnica strukturirana, od pokrovitelja se može očekivati da kupi dio pozicija koje se nude. To kreira potrebu financiranja neprodanih pozicija i izlaže društvo tržišnom riziku vlasništva.

Postoji također i značajan element pravnog i regulativnog rizika koji nastaje u zakonodavstvu u kojem se odvija ponuda vrijednosnica. Primjeri područja pravnog i regulativnog rizika uključuju izloženost pokrovitelja značajnim pogreškama uključenim u registraciju vrijednosnica ili izjavama ponuda i lokalnih regulativa koje reguliraju distribuciju i trgovanje javnim ponudama. Također, uključeni su i rizici koji proizlaze iz unutarnjeg trgovanja i tržišnih manipulacija od strane menadžmenta ili djelatnika banke. Privatna plasiranja obično se sklapaju na agencijskoj osnovi i stoga rezultiraju manjim rizikom nego oni povezani s javnim ponudama vrijednosnica. Međutim, revizor razmatra lokalnu regulativu koja regulira privatna plasiranja.

Brokerske usluge vrijednosnicama (engl. Securities brokerage)

Mnoge su banke također uključene u brokerske aktivnosti vrijednosnicama koje uključuju provođenje transakcija vrijednosnicama klijenata. Kako zbog pokroviteljstva vrijednosnica, banke koje se bave ovim aktivnostima (kao broker, diler ili oboje) mogu biti izložene značajnim rizicima koji imaju utjecaj na reviziju. Te aktivnosti i s njima povezani rizici jako su kompleksni pa se u tim pitanjima razmatra konzultiranje stručnjaka.

Vrste usluga koje se nude klijentima i metode koje se koriste pri pružanju određuju vrstu i opseg rizika prisutnih u aktivnostima brokerskih usluga vrijednosnicama. Broj burzi na kojima banka odvija poslovanje i obavlja trgovanja za svoje klijente također utječe na rizičnost profila. Jedna česta usluga koja se nudi jest proizvedetak kredita klijentu koji je kupio vrijednosnice na margin, što rezultira kreditnim rizikom za banku. Druga česta usluga je djelovanje u funkciji depozitara za vrijednosnice koje posjeduju klijenti. Subjekti su također izloženi rizicima likvidnosti povezanim s financiranjem aktivnosti brokeraže vrijednosnicama. Povezani revizijski faktori slični su onima koji su navedeni u Dodatku 5.

Također, postoji značajan element pravnog i regulativnog rizika zbog zakonodavstva u kojem se odvijaju aktivnosti brokeraže vrijednosnicama. To može biti razmatranje zakonskog izvještavanja banke, izvještavanje direktno od strane revizora regulatorima i također sa stanovišta reputacije i financijskog rizika koji može nastati u slučaju zakonskih prekršaja banke.

Dodatak 5:**Rizici i pitanja u privatnom bankarstvu i upravljanju imovinom***Privatno bankarstvo*

Pružanje superiornih razina bankarskih usluga pojedincima, tipično osobama s visokim neto primanjima, uobičajeno je poznato kao privatno bankarstvo. Ti pojedinci mogu često imati prebivalište u drugim zemljama nego što ima banka. Prije revidiranja aktivnosti privatnog bankarstva, revizor stječe razumijevanje osnovne kontrole nad ovim aktivnostima. Revizor razmatra opseg mogućnosti subjekta da prepozna i upravlja potencijalnim reputacijskim i zakonskim rizicima koji mogu biti povezani s neadekvatnim znanjem i razumijevanjem osobnih i poslovnih pozadina klijenata, izvora zarade i upotrebe računa privatnog bankarstva. Revizor razmatra sljedeće:

- uključuje li menadžmentovo nadgledanje aktivnosti privatnog bankarstva kreiranje primjerene korporativne kulture. Nadalje, visoke razine menadžmenta trebaju postaviti ciljeve i visoki menadžment mora aktivno zahtijevati usklađenost s korporativnim politikama i procedurama;
- politike i procedure nad aktivnostima privatnog bankarstva trebaju biti u pisanom obliku i trebaju uključiti dovoljno smjernica za osiguravanje adekvatnog poznavanja subjekto-
vih klijenata. Primjerice, politike i postupci trebaju zahtijevati da subjekt prikupi identifikacijske i osnovne pozadinske informacije o svojim klijentima, opis klijentovih izvora zarade i poslovanja, zahtijevati preporuke, voditi brigu o preporučanim klijentima te identificirati sumnjive transakcije. Subjekt također ima primjerene pisane kreditne politike i procedure koje naglašavaju, između ostalog, pitanja povezana s pranjem novca, kao što je kreditiranje osigurano novčanim osiguranjem; i
- sustavi praksi i nadgledanja upravljanja rizicima trebaju naglašavati značaj prikupljanja i zadržavanja dokumentacije o klijentima, i značaj dubinskog snimanja pri prikupljanju naknadnih informacija gdje je potrebno potvrditi ili dvostruko potvrditi informacije dobivene od strane klijenta ili njegovog predstavnika. U dobro poslovanje privatnog bankarstva ugrađena je potreba poštivanja zahtjeva za identificiranjem bilo kojeg klijenta. Sustavi informacija trebaju biti u mogućnosti nadgledati sve aspekte aktivnosti privatnog bankarstva subjekta. One uključuju sustave koji pružaju menadžmentu pravovremene informacije potrebne za analiziranje i efektivno upravljanje poslovanjem privatnog bankarstva i sustave koji omogućavaju menadžmentu nadgledanje računa radi sumnjivih transakcija te izvještavanje takvih transakcija zakonski ovlaštenim tijelima i supervizorima banaka, u skladu s regulativom ili zakonima.

Revizor razmatra procijenjene nivoe inherentnog i kontrolnog rizika koji se odnose na aktivnosti privatnog bankarstva kada određuje prirodu, vrijeme i opseg dokaznih postupaka. Sljedeća lista navodi mnoge uobičajene faktore rizika koji se razmatraju kada se određuju pri-

roda, vrijeme i opseg procedura koje će se obaviti. Budući da privatno bankarstvo uobičajeno uključuje aktivnosti upravljanja imovinom, revizijski faktori rizika povezani s aktivnostima upravljanja imovinom također su navedeni u nastavku.

- *Poštivanje regulativnih zahtjeva.* Privatno bankarstvo je visoko regulirano u mnogim zemljama. To može biti razmatranje za regulativno izvještavanje klijenta, izvještavanje regulatoru direktno od strane revizora te također sa stanovišta reputacijskog i financijskog rizika koji može nastati u slučaju regulativnih kršenja propisa od strane banke. Također, priroda aktivnosti privatnog bankarstva može povećati sumnjičavost banke na pranje novca i također može povećati operativne, regulativne i reputacijske rizike, koji mogu imati implikacije na reviziju.
- *Povjerljivost.* Ona je općenito karakteristika privatnog bankarstva. Dodatno, na uobičajenu tajnost koju većina zemalja propisuje u odnosu banka/klijent, mnoga zakonodavstva gdje je privatno bankarstvo uobičajeno, imaju dodatnu legislativu o bankovnoj tajnosti koja može smanjiti mogućnost regulatora, poreznih tijela ili policije, pristupanju informacijama klijenta od strane njihovih ili ostalih zakonodavstava. Banka može ograničiti revizoru pristup imenima svojih privatnih klijenata, utječući tako na mogućnost revizora da identificira transakcije s povezanim strankama. Povezano pitanje može biti i ono da klijent od banke zatraži da ne šalje korespondenciju, uključujući bankovne izvode (“zadrži poštu” računi). To može smanjiti mogućnosti revizora da prikupi dokaz o potpunosti i točnosti pa, u nedostatku adekvatnih alternativnih procedura, revizor razmatra implikacije navedenog na revizorsko izvješće.
- *Prijevarе od strane menadžmenta.* Stroga povjerljivost i osobna priroda odnosa privatnog bankarstva može smanjiti efikasnosti internih kontrola koje pružaju nadzor i nadgledanje djelatnika koji obavljaju poslovanje s privatnim klijentima. Visok stupanj osobnog povjerenja koji može postojati između klijenta i njegovog privatnog bankara može pridonijeti riziku da je mnogim privatnim bankarima dan određen stupanj neovisnosti u upravljanju poslovanjem njihovih klijenata. Taj je rizik naglašen do mjere da privatni klijenti neće biti u mogućnosti potvrditi svoje poslovanje redovno, kako je navedeno prethodno.
- *Usluge dizajnirane da legalno prenesu određeni dio vlasništva/kontrole nad imovinom trećih osoba, uključujući fondove i ostale slične pravne aranžmane.* Takvi aranžmani nisu ograničeni na odnose privatnog bankarstva, međutim uobičajeno su prisutni u njima. Za banku, rizik je da uvjeti fonda ili drugog pravnog aranžmana neće biti u skladu s primjenjivim zakonom. To banku izlaže potencijalnim obvezama prema korisnicima. Kontrole u ovom području posebno su važne, budući da su pogreške često uočene jedino kada se fond ili ostali aranžman likvidira, moguće desetljećima nakon kreiranja. Privatni su bankari često uključeni u pripremu oporuka ili drugih oporučnih dokumenata te djeluju kao izvršitelji. Nepravilno pripremanje oporuke može imati financijske posljedice za banku. Kontrole trebaju postojati u ovom području, kao i u području nadgledanja aktivnosti izvršitelja. Revizor razmatra postoje li neke neobjavljene obveze u

pogledu ovih usluga. Zahtjevi za povjerljivošću mogu utjecati na mogućnost revizora da prikupi primjeren revizijski dokaz te, ako je to slučaj, revizor razmatra implikacije na revizorski izvještaj. Napokon, fond i slični aranžmani u privatnom bankarstvu često su podugovorom prebačeni na treće strane (engl. *outsourcing*). Revizor razmatra koji revizijski faktori rizika ostaju za podugovorene usluge, procedure koje je potrebno provesti radi razumijevanja rizika i odnosa i procjene kontrola nad pružateljima usluga podugovaranja i unutar njih.

- *Kreditni rizik*. Kreditni rizik je često kompleksniji kada se pružaju usluge privatnog bankarstva radi prirode zajmova njihovih klijenata. Usluge u nastavku obično čine kreditni rizik teškim za određivanje: strukturirani proizvodi (kreditne transakcije s višestrukim ciljevima koje ispunjavaju zahtjeve klijenta u područjima kao što su porez, regulative, zaštita itd.), neobična imovina založena kao osiguranje (primjerice, umjetnine, nekretnine koje nisu lako utržive, nematerijalna imovina čija vrijednost ovisi o budućim novčanim tokovima) te oslanjanje na osobne garancije (kreditiranje na ime).
- *Skrbnništvo*. Privatne banke klijentima mogu ponuditi usluge skrbništva nad fizičkom imovinom investicija ili vrijednosnom imovinom. Povezani revizijski faktori rizika slični su onima navedenim u nastavku pod podnaslovom "Upravljanje imovinom".

Upravljanje imovinom

Sljedeći faktori rizika navode se za razmatranje u planiranju strategije i provođenju revizije aktivnosti upravljanja imovinom banke. U ovo je područje uključeno upravljanje fondovima, upravljanje mirovinskim fondovima, mehanizmi dizajnirani radi legalnog prijenosa određenog stupnja vlasništva/kontrole nad imovinom trećih osoba, kao i fondovima ili ostalim sličnim aranžmanima itd. Ova lista nije sveobuhvatna budući da je industrija financijskih usluga u stalnim rapidnim promjenama.

- *Upravitelj imovine i imovina nisu oboje revidirani od strane istog revizorskog društva*. Poslovanje upravitelja imovine i imovine općenito su usko povezani. Jednostavnije je identificirati i razumjeti implikacije pitanja nastalog u jednom subjektu na financijske izvještaje oba subjekta ako su oba revidirana od strane istog društva ili ako su sklopljeni aranžmani koji dozvoljavaju primjerenu razmjenu informacija između dva revizorska društva. Gdje nema zahtjeva da imovina i upravitelj imovine budu revidirani, ili gdje primjeren pristup drugom revizorskom društvu nije moguć, revizor razmatra je li u mogućnosti razmotriti cjelovitu sliku.
- *Fiducijarna odgovornost prema trećim osobama*. Pogrešno upravljanje fondovima trećih osoba može imati financijski ili reputacijski efekt na upravitelja imovine. Pitanja koja ulaze u ovu kategoriju mogu uključivati:
 - nepravilno čuvanje evidencija;
 - neadekvatne kontrole nad zaštitom i vrednovanjem imovine;

- neadekvatne kontrole za sprečavanje prijevera upravitelja fonda;
 - neadekvatnu fizička ili pravna podjelu klijentskih sredstava od sredstava upravitelja ili drugih klijentskih sredstava (često regulirani aspekt);
 - neadekvatnu podjelu klijentskih ulaganja od vlastitih ulaganja upravitelja (osobnih ili korporativnih, ili oboje) ili ostalih klijentskih ulaganja;
 - neadekvatnu podjelu djelatnika banke uključenih u upravljanje imovinom i onih uključenih u ostalo poslovanje;
 - nepoštivanje mandata klijenata ili investicijske politike po kojoj se trebalo upravljati imovinom; i
 - propust poštivanja zahtjeva za izvještavanjem (ugovornih ili regulativnih) prema klijentima.
- Razmatranje je dano politikama i kontrolama nad prihvaćanjem klijenta, odlukama o ulaganjima, usklađenošću s instrukcijama klijenta, konfliktima interesa, usklađenošću s regulativama, podjelom i čuvanjem fondova i pravilnim izvještavanjem o imovini i transakcijama klijenta.
 - *Naknada upravitelju imovine.* Postoji povećani potencijal za upravitelje fondova da donose neoprezne ili nelegalne poslovne odluke temeljem želje za osobnom zaradom kroz bonus ili poticajne aranžmane.
 - *Tehnologija.* Tehnologija je kritična za poslovanje mnogih društava za upravljanje imovinom stoga se ispituje sigurnost, potpunost te točnost podataka i ulaznih podataka gdje se oslanja na okruženje kompjuterskih kontrola za potrebe revizije, kao i na sveukupno kompjutersko kontrolno okruženje. Razmatra se postoje li primjerene kontrole koje osiguravaju da se transakcije u ime klijenata odvojeno evidentiraju od vlastitih transakcija banke.
 - *Globalizacija i međunarodna diversifikacija.* To su karakteristike mnogih upravitelja imovine i to može uzrokovati pojavu dodatnih rizika zbog različitosti praksi između različitih zemalja u pitanjima kao što su cijene i pravila skrbništva, regulative, pravni sustavi, tržišne prakse, pravila za objavljivanjem i računovodstveni standardi.

Pojmovnik

Skrivene rezerve	Neki okviri financijskog izvještavanja omogućavaju bankama manipuliranje svojim izvještajnim prihodima putem prijenosa iznosa u rezerve koje se ne objavljuju u godinama u kojima ostvaruju visoke dobiti i prijenos iznosa iz tih rezervi u godinama u kojima ostvaruju gubitke ili male dobitke. Izvještajni prihod je iznos nakon takvih prijenosa. Ova praksa služila je da banka izgleda stabilnijom kroz reduciranje volatilnosti zarada i pomagala je sprečavanju gubitka povjerenja u banku kroz smanjenje prilika u kojima bi izvještavala niske zarade.
Nostro računi	Računi na ime banke u korespondentnoj banci.
Rezervacije	Usklađenje knjigovodstvene vrijednosti imovine kako bi se u obzir uzeli faktori koji mogu umanjiti vrijednost koju ta imovina ima za društvo. Ponekad se naziva odobrenje.
Razboriti pokazatelji	Pokazatelji koje koristi regulator kako bi odredio vrste i iznose plasiranja koje banka može poduzimati.
Stres testiranja	Testiranje vrijednosnog modela korištenjem pretpostavki i inicijalnih podataka izvan normalnih tržišnih uvjeta i procjena jesu li predviđanja modela još pouzdana.
Vostro računi	Računi u banci na ime korespondentne banke.

Referentni materijali

U nastavku je lista materijala koji mogu biti od pomoći revizorima financijskih izvještaja banaka.

Bazelski odbor za superviziju banaka:

Publikacija 30: Glavni principi efikasne supervizije banaka, Basel, 1997.

Publikacija 33: Okvir za sustave internih kontrola u bankarskom poslovanju, Basel, 1998.

Publikacija 55: Dobre prakse za knjigovodstvo kredita i objave, Basel, 1999.

Publikacija 56: Poboljšavanje korporativnog upravljanja u bankarskim organizacijama, Basel, 1999.

Publikacija 72: Interna revizija u bankarskom poslovanju i odnos supervizora i internih i vanjskih revizora, Basel, 2000.

Publikacija 75: Principi upravljanja kreditnim rizikom, Basel, 2000.

Publikacija 77: Dubinsko snimanje klijenata za banke, Basel, 2001.

Publikacija 82: Principi upravljanja rizicima za elektroničko bankarstvo, Basel, 2001.

Publikacije Bazelskog odbora za bankovnu superviziju mogu se preuzeti sa web-stranice Banke za međunarodne namire: <http://www.bis.org>.

Odbor za Međunarodne računovodstvene standarde:

MRS 30: Objave u financijskim izvještajima banka i sličnih financijskih institucija, London, 1999.

MRS 32: Financijski instrumenti: Objave i prezentacija, London, 2000.

MRS 37: Rezervacije, potencijalne obveze i potencijalna imovina, London, 1998.

MRS 39: Financijski instrumenti: Priznavanje i mjerenje, London, 2000.

Dodatno, značajan broj članova IFAC-a izdao je referentne materijale i upute o bankama i revizijama financijskih instrumenata banaka.

Ovu Međunarodnu smjernicu revizijske prakse 1006 “Revizije financijskih izvještaja banaka” Međunarodnog odbora za standarde revidiranja i izražavanja uvjerenja (IAASB) koju je objavila Međunarodna federacija računovođa (IFAC) u ožujku 2008. na engleskom jeziku u izvorniku pod nazivom 2008 Handbook of International Standards on Auditing, Assurance and Ethics Pronouncements (ISBN 978-1-934779-06-4), na hrvatski jezik prevela je Hrvatska revizorska komora, Zagreb, Hrvatska u prosincu 2009. godine i objavljuje se uz dopuštenje Međunarodne federacije računovođa. Postupak prijevoda je razmotrila Međunarodna federacija računovođa i prijevod je obavljen u skladu s pravilima sadržanim u IFAC Policy Statement – Policy for Translating and Reproducing Standards. Odobreni tekst svih publikacija Međunarodne federacije računovođa je onaj koji ona objavi na engleskom jeziku. Copyright © ožujak 2008 Međunarodne federacije računovođa (IFAC).

MEĐUNARODNA SMJERNICA REVIZIJSKE PRAKSE 1010 RAZMATRANJE PITANJA ZAŠTITE OKOLIŠA U REVIZIJI FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA

SADRŽAJ

	Točke
Uvod.....	1-12
Upute za primjenu MRevS-a 310 “Poznavanje poslovanja” ¹	13-16
Upute za primjenu MRevS-a 400 “Procjena rizika i interna kontrola” ²	17-29
Upute za primjenu MRevS-a 250 “Razmatranje zakona i regulative u reviziji financijskih izvještaja”.....	30-34
Dokazni postupci	35-47
Izjave menadžmenta.....	48
Izješćivanje	49-50
Dodatak 1: Upoznavanje poslovanja s gledišta zaštite okoliša – Ogledna pitanja	
Dodatak 2: Dokazni postupci za otkrivanje značajnog pogrešnog prikazivanja zbog problematike zaštite okoliša	

Međunarodnu smjernicu revizijske prakse (International Auditing Practice Statement (IAPS)) 1010 treba čitati u kontekstu “Predgovora Međunarodnim standardima kontrole kvalitete, revidiranja, uvida, ostalih izražavanja uvjerenja i povezanih usluga” koji utvrđuje primjenu i ovlasti Međunarodnih smjernica revizijske prakse (MSRP).

Objavljivanje ove Smjernice odobrio je Međunarodni odbor za revizijsku djelatnost u ožujku 1998. godine.

¹ Bazelski odbor za superviziju banaka (“The Basle Supervisors Committee”) je odbor tijela nadležnih za superviziju banaka koji su osnovali guverneri središnjih banaka Grupe deset država (G-10) 1975. godine. On se sastoji od predstavnika tijela nadležnih za superviziju banaka i središnjih banaka iz Belgije, Kanade, Francuske, Njemačke, Italije, Japana, Luksemburga, Nizozemske, Španjolske, Švedske, Švicarske, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država. Odbor se obično sastaje u Banci za međunarodne namire u Baselu, gdje je smješteno i njegovo stalno Tajništvo.

² MRevS 310 “Poznavanje poslovanja” povučen je u prosincu 2004. godine kada je na snagu stupio MRevS 315 “Razumijevanje subjekta i njegovog okruženja te procjenjivanje rizika značajnog pogrešnog prikazivanja”.

Uvod

Svrha ove Smjernice

1. Pitanja zaštite okoliša postaju važna za sve veći broj poslovnih subjekata te u određenim okolnostima mogu znatno utjecati na njihove financijske izvještaje. Ta pitanja postaju sve važnija korisnicima financijskih izvještaja. Priznavanje, mjerenje i objavljivanje tih pitanja jest odgovornost menadžmenta.
2. Za neke poslovne subjekte pitanja zaštite okoliša nisu važna. Međutim, kada su važna za neki poslovni subjekt, zbog takvih pitanja može postojati rizik značajnog pogrešnog prikazivanja u financijskom izvještaju (uključujući neodgovarajućeg objavljivanja). U takvim okolnostima revizor treba u reviziji financijskih izvještaja posvetiti pozornost pitanjima zaštite okoliša.
3. Pitanja zaštite okoliša mogu biti složena i stoga zahtijevati dodatno revizorovo razmatranje. Ova Smjernica pruža praktičnu pomoć revizorima opisujući:
 - (a) revizorove glavne preokupacije u reviziji financijskih izvještaja u vezi s pitanjima zaštite okoliša;
 - (b) primjere mogućih utjecaja pitanja zaštite okoliša na financijske izvještaje; i
 - (c) upute koje revizor može razmatrati kada profesionalno prosuđuje u tom kontekstu kako bi odredio vrste, vremenski raspored i opseg revizijskih postupaka u vezi s:
 - poznavanjem poslovanja (MRevS 310 "Poznavanje poslovanja");³
 - procjenama rizika i interna kontrola (MRevS 400 "Procjena rizika i interna kontrola");⁴
 - razmatranjem zakona i propisa u reviziji financijskih izvještaja (MRevS 250 "Razmatranje zakona i regulative u reviziji financijskih izvještaja"); i
 - ostalim dokaznim postupcima (MRevS 620 "Korištenje radom stručnjaka" i neki drugi).

Upute navedene pod (c) čine uobičajeni redoslijed revizijskog postupka. Stekavši dovoljno poznavanje poslovanja, revizor procjenjuje rizik značajnog pogrešnog prikazivanja u financijskim izvještajima. To procjenjivanje uključuje razmatranje zakona o zaštiti okoliša i propisa koji se odnose na subjekt i čine osnovu za revizorovo odlučivanje o tome treba li obratiti pozornost na pitanja zaštite okoliša u postupku obavljanja revizije financijskih izvještaja.

Dodatak 1 sadrži ilustrativna pitanja koja revizor može razmatrati pri stjecanju poznavanja poslovanja, uključujući razumijevanje subjektovog okruženja kontrola i kontrolnih

³ Vidjeti fusnotu 1.

⁴ Vidjeti fusnotu 2.

postupaka s motrišta problematike zaštite okoliša. Dodatak 2 sadrži primjere dokaznih postupaka koje može obaviti revizor radi otkrivanja značajnih pogrešnih prikazivanja u financijskim izvještajima u vezi s pitanjima zaštite okoliša. Spomenuti dodaci uključeni su samo u ilustrativne svrhe. Sva pitanja ili primjeri, odnosno bilo koje od njih pojedinačno, nisu smatrani nužno prikladnim u određenom slučaju.

4. Ova Smjernica ne uspostavlja neka nova temeljna načela ili neizostavne postupke. Njezina je svrha pomoći revizorima i razvoju prakse dobrog gospodarstvenika pružajući upute za primjenjivanje MRevS-a u slučajevima kada su pitanja zaštite okoliša važna za financijske izvještaje poslovnog subjekta. Odlučivanje o razmjeru, u kojem neki od revizijskih postupaka opisanih u ovoj Smjernici može biti prikladan u određenom slučaju, zahtijeva revizorovu prosudbu u kontekstu zahtjeva iz MRevS-a i okolnosti poslovnog subjekta.
5. Ova Smjernica ne daje upute za reviziju financijskih izvještaja osiguravajućih društava u vezi s odštetnim zahtjevima osiguranika nastalima u vezi s politikama osiguravanja koje se odnose na pitanja zaštite okoliša.

Revizorove najvažnije preokupacije u vezi s pitanjima zaštite okoliša

6. Cilj revizije financijskih izvještaja je:

“omogućiti revizoru da izrazi mišljenja o tome jesu li financijski izvještaji, u svim značajnim odrednicama, sastavljeni u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja” (MRevS 200 “Cilj i opća načela revizije financijskih izvještaja”, točka 2).

7. Revizorovo mišljenje odnosi se na financijske izvještaje kao cjelinu, a ne na neki poseban dio. Kada planira i provodi revizijske postupke te pri ocjenjivanju i izvješćivanju o njihovim rezultatima, revizor treba voditi računa da subjektovo nepridržavanje zakona i propisa može značajno utjecati na financijske izvještaje. Međutim, od neke se revizije ne može očekivati da će otkriti nepridržavanje svih zakona i propisa (MRevS 250, točka 2). Poblize, u vezi sa subjektivim nepridržavanjem zakona i propisa koji se odnose na zaštitu okoliša, revizorov cilj nije planirati reviziju radi otkrivanja mogućih nepoštivanja tih zakona i propisa, niti su revizorovi postupci dovoljni za stvaranje zaključka o tome pridržava li se subjekt zakona i propisa koji se odnose na zaštitu okoliša ili o subjektivim kontrolama u vezi s pitanjima zaštite okoliša.
8. U svim revizijama kada se izrađuje opći plan revizije, revizor procjenjuje inherentni rizik na razini financijskog izvještaja (MRevS 400, točka 11).⁵ Revizor se koristi profesionalnom prosudbom kako bi ocijenio čimbenike značajne za tu procjenu. U određenim okolnostima ti čimbenici mogu uključivati rizik značajnog pogrešnog prikazivanja financijskih izvještaja zbog pitanja o zaštiti okoliša. Potreba razmatranja i razmjer raz-

⁵ Vidjeti fusnotu 2.

matranja pitanja zaštite okoliša u reviziji financijskih izvještaja ovisi o revizorovoj prosudbi o tome stvaraju li pitanja zaštite okoliša rizik značajnog pogrešnog prikazivanja u financijskim izvještajima. U nekim se slučajevima može prosuditi da određeni revizijski postupci nisu potrebni. U drugim slučajevima, međutim, revizor se koristi profesionalnom prosudbom kako bi odredio vrste, vremenski raspored i opseg određenih revizijskih postupaka koje smatra nužnim za dobivanje dostatnih i primjerenih revizijskih dokaza da financijski izvještaji nisu značajno pogrešno prikazani. Ako revizor nije profesionalno osposobljen za obavljanje takvih postupaka, može tražiti stručnu pomoć specijalista kao što su odvjetnici, inženjeri ili drugi eksperti za zaštitu okoliša.

9. Za stvaranje zaključka da poslovni subjekt posluje sukladno s postojećim zakonima o zaštiti okoliša i propisima koji se odnose na tu problematiku uobičajeno je potrebna stručna osposobljenost na razini eksperta za zaštitu okoliša, što se od revizora ne može očekivati. Također, pravno pitanje znači li određeni događaj ili stanje, koje uoči revizor, nepoštivanje zakona i propisa iz područja zaštitu okoliša, najčešće je iznad revizorove profesionalne kompetentnosti. Međutim, kao i u vezi s ostalim zakonima i propisima:

“revizorova uvježbanost, iskustvo te njegovo razumijevanje klijenta i njegove djelatnosti može osiguravati osnovu za prepoznavanje kako neke radnje koje je revizor opazio mogu značiti neprimjenjivanje zakona i propisa. Određivanje predstavlja li neka pojedinačna radnja, ili je vjerojatno da predstavlja, neprimjenjivanje zakona i propisa uglavnom se temelji na savjetu nekog informiranog stručnjaka koji je kvalificiran za primjenu zakona, ali bezuvjetno to može odrediti samo sud.” (MRevS 250, točka 4)

Pitanja zaštite okoliša i njihov utjecaj na financijske izvještaje

10. Za svrhe ove Smjernice “zaštita okoliša” definira se kao:
- (a) inicijativa da se spriječe, ublaže ili poprave štete u okolišu ili da se očuvaju obnovljivi i neobnovljivi resursi (takvi inicijative mogu potjecati iz zakona i propisa o zaštiti okoliša ili ugovora ili dobrovoljnih pobuda);
 - (b) posljedica kršenja zakona i propisa o zaštiti okoliša;
 - (c) posljedica šteta u okolišu učinjenih drugim ili prirodnim resursima; i
 - (d) posljedica obveza temeljem neizravne odgovornosti nametnutih zakonom (primjerice, odgovornost za štete koje su prouzročili prethodni vlasnici).
11. Neki primjeri pitanja zaštite okoliša koja utječu na financijske izvještaje su:
- uvođenje zakona i propisa o zaštiti okoliša može voditi k umanjenju vrijednosti imovine i time uvjetovati ispravak njezine knjigovodstvene vrijednosti;
 - propust postupanja sukladno sa zakonskim propisima koji se odnose na zaštitu okoliša, primjerice ispuštanje štetnih tvari ili odlaganje otpada, ili promjene zakono-

davstva s retroaktivnim djelovanjem, može zahtijevati obračun troškova saniranja, nadoknadu štete ili sudskih troškova;

- neki poslovni subjekti, primjerice u ekstraktivnim industrijama (eksploatacija nafte i plina ili rudarstvo), prerađivači u kemijskoj industriji ili kompanijama koje rade s otpadom, mogu imati obveze zaštite okoliša kao izravni nusprodukt svoje osnovne djelatnosti;
 - izvedena obveza koja proizlazi iz dobrovoljne inicijative, primjerice neki poslovni subjekt može utvrditi da je došlo do zagađivanja zemljišta i premda nema zakonsku obvezu, može odlučiti sanirati onečišćenje zbog brige koju posvećuje svom ugledu i odnosu prema javnosti;⁶
 - ako nije moguće razborito procijeniti rashode u vezi s pitanjima zaštite okoliša, poslovni subjekt može trebati objaviti u bilješkama uz financijske izvještaje postojanje moguće obveze; i
 - nepostupanje u skladu s određenim zakonima i propisima o zaštiti okoliša u krajnjim slučajevima može utjecati na nastavak poslovanja po konceptu vremenske neograničenosti poslovanja i sukladno tome utjecati na objavljivanje i osnovu za sastavljanje financijskih izvještaja.
12. Na datum objavljivanja ove Smjernice postoji nekoliko mjerodavnih računovodstvenih standarda, ili MRS-ova ili nacionalnih standarda, koji izričito uređuju priznavanje, mjerenje i objavljivanje posljedica pitanja zaštite okoliša u financijskim izvještajima. Međutim, ti računovodstveni standardi uglavnom pružaju odgovarajuće opće upute koje su također primjenjive na priznavanje, mjerenje i objavljivanje pitanja zaštite okoliša u financijskim izvještajima.⁷

Upute za primjenu MRevS-a 310 “Poznavanje poslovanja”⁸

13. U svim revizijama potrebno je dovoljno poznavati klijentovo poslovanje kako bi revizor mogao uočiti i razumjeti pitanja koja mogu imati značajan učinak na financijske

⁶ Pojam “izvedena obveza” (koji je suprotan pojmu “sadašnja zakonska obveza”) pojasnio je Odbor za međunarodne računovodstvene standarde (IASB) kako slijedi: “Ponekad djela ili izjave menadžmenta poslovnog subjekta, ili promjene u gospodarskom okruženju, izravno utječu na razborito očekivanje ili djelovanja onih izvan poslovnog subjekta i iako oni nemaju zakonskih osnova, imaju druge mjere prisile koje poduzeću ne pružaju stvarnu drugu mogućnost osim da ima određene izdatke. Takve se obveze ponekad nazivaju “izvedene obveze” (IASB: Nacrt br. 59 za MRS “Rezerviranja, nepredviđene obveze i nepredviđena imovina”, točka 16)

⁷ Primjerice, MRS 10 “Nepredviđeni događaji i događaji nastali nakon datuma bilance” sadrži opća razmatranja koja su primjenjiva na priznavanje i objavljivanje potencijalnih gubitaka, uključujući gubitke kao posljedicu pitanja zaštite okoliša. IASB trenutno preispituje MRS 10. Nacrt br. 59 za MRS “Rezerviranja, nepredviđene obveze i nepredviđena imovina” sadrži neke primjere obveza temeljene na zaštiti okoliša.

⁸ Vidjeti fusnotu 1.

izvještaje, postupak revizije i revizijsko izvješće (MRevS 310, točka 2). U stjecanju dovoljnog poznavanja poslovanja, revizor razmatra važne uvjete koji utječu na poslovanje i djelatnost u kojoj se odvija, kao što su zahtjevi očuvanja okoliša i problemi zaštite okoliša.

14. Revizorova razina poznavanja problematike zaštite okoliša najčešće je niža od one koju obično ima menadžment ili stručnjaci za zaštitu okoliša. Međutim, njegovo poznavanje mora biti dovoljno da mu omogući uočiti i razumjeti događaje, transakcije i ostalo u vezi sa zaštitom okoliša što može značajno utjecati na financijske izvještaje i na reviziju.
15. Revizor razmatra djelatnost u kojoj posluje poslovni subjekt jer ona može ukazivati na moguće postojanje obveza za zaštitu okoliša i nepredviđenih obveza za zaštitu okoliša. Određene djelatnosti, po svojoj prirodi, sklone su izloženosti značajnom ekološkom riziku.⁹ One uključuju kemijsku industriju, industriju nafte i plina, farmaceutiku, metalurgiju, rudarstvo i komunalne usluge.
16. Poslovni subjekt, međutim, ne mora poslovati ni u jednoj od tih industrija da bi bio izložen značajnom ekološkom riziku. Izloženost značajnom ekološkom riziku načelno može nastati svakom poslovnom subjektu:
 - (a) na koji se u znatnoj mjeri odnose zakoni i propisi o zaštiti okoliša;
 - (b) ako posjeduje, ili ima u zalogu, terene koje su onečistili prethodni vlasnici (“obveza temeljem neizravne odgovornosti”); ili
 - (c) imaju poslovne procese koji:
 - mogu uzrokovati zagađivanje tla i podzemnih voda, zagađivanje površinskih voda ili onečišćenje zraka;
 - koriste rizične tvari;
 - stvaraju ili obrađuju rizični otpad; ili
 - mogu negativno utjecati na kupce, zaposlenike ili stanovništvo u susjedstvu.

Upute za primjenu MRevS-a 400 “Procjena rizika i interna kontrola”¹⁰

17. Ovaj dio Smjernice pruža dodatne upute za primjenu nekih odrednica MRevS-a 400 objašnjavanjem odnosa pitanja zaštite okoliša i revizijskog rizika. Određenije, on sadrži primjere revizorovih mogućih razmatranja pitanja zaštite okoliša u vezi s:
 - procjenom inherentnog rizika;
 - računovodstvenim i internim kontrolnim sustavima;

⁹ “Ekološki rizik” definira se u točki 18 ove Smjernice kao mogući oblik inherentnog rizika.

¹⁰ Vidjeti fusnotu 2.

- okruženjem kontrola; i
- kontrolnim postupcima.

Inherentni rizik

18. Pri izradi općeg plana revizije, revizor koristi profesionalnu prosudbu za ocjenu čimbenika važnih za procjenu inherentnog rizika. U određenim okolnostima ti čimbenici mogu uključivati rizik značajnog pogrešnog prikazivanja financijskih izvještaja zbog pitanja zaštite okoliša ("ekološki rizik"). Na taj način ekološki rizik može biti dio inherentnog rizika.
19. Primjeri ekološkog rizika na razini financijskog izvještaja:
 - rizik troškova za udovoljavanje zahtjevima nastalim temeljem zakona ili ugovornih odnosa;
 - rizik neudovoljavanja zakonima i propisima o zaštiti okoliša; i
 - mogući učinci posebnih zahtjeva za zaštitu okoliša koje postavljaju kupci i njihove moguće reakcije na brižnost s kojom poslovni subjekt provodi zaštitu okoliša.
20. Ako revizor smatra da je ekološki rizik značajna komponenta u procjeni inherentnog rizika, on za razinu tvrdnje, pri sastavljanju revizijskog programa, povezuje tu procjenu sa značajnim stanjima računa i vrstama transakcija (MRevS 400, točka 11).
21. Primjeri ekoloških rizika na razini stanja računa ili vrste transakcija:
 - razmjer u kojem je neko stanje računa temeljeno na složenoj računovodstvenoj procjeni u vezi s pitanjem zaštite okoliša (primjerice, vrijednost nekog rezerviranja za zaštitu okoliša po osnovi uklanjanja zagađenog zemljišta i budućeg uređivanja zemljišta). Za takve okolnosti revizoru daje uputu MRevS 540 "Revizija računovodstvenih procjena". Ako nema podataka za temeljnije razborite procjene, primjerice zbog složenosti tehnologija za uklanjanje zagađenja i uređivanje zemljišta, inherentni rizik može biti veći; i
 - razmjer u kojemu su na stanje računa djelovale neuobičajene ili nerutinske transakcije koje sadrže problematiku zaštite okoliša.

Računovodstveni i interni kontrolni sustavi

22. Menadžmentova je odgovornost oblikovati i uvesti interne kontrole radi pomaganja postizanja, koliko je to izvedivo, uređenog i učinkovitog poslovanja, uključujući sve aspekte zaštite okoliša. Način na koji menadžment postiže kontrolu u vezi s pitanjima zaštite okoliša razlikuje se u praksi:
 - poslovni subjekti s manjom izloženošću riziku zaštite okoliša, ili manji poslovni subjekti, vjerojatno će pratiti i provjeravati svoj odnos prema zaštiti okoliša kao dio svojih uobičajenih računovodstvenih i internih kontrolnih sustava;

- neki poslovni subjekti koji posluju u djelatnostima s velikom izloženošću ekološkom riziku mogu oblikovati i staviti u funkciju posebni interni kontrolni podsustav za tu namjenu koji je sukladan s postojećim standardima Sustava upravljanja zaštitom okoliša (EMS);¹¹ i
 - ostali poslovni subjekti oblikuju i provode sve svoje kontrole u integriranom kontrolnom sustavu, koji obuhvaća politike i postupke u vezi s računovodstvom, zaštitom okoliša i drugim pitanjima (primjerice, kvalitetom, zdravljem i zaštitom).
23. Za revizorove potrebe svejedno je kako menadžment zapravo ostvaruje kontrolu u vezi s pitanjima zaštite okoliša. Osim toga, ako i ne postoji Sustav upravljanja zaštitom okoliša, to ne znači da revizor treba zaključiti kako je nad dijelom poslovanja koji se odnosi na zaštitu okoliša neprikladna kontrola.
24. Samo ako, prema revizorovoj prosudbi, pitanja zaštite okoliša mogu imati značajan učinak na financijske izvještaje nekog poslovnog subjekta, revizor treba, radi planiranja revizije i razvoja djelotvornog revizijskog pristupa, razumjeti značajne politike i postupke poslovnog subjekta u vezi s njihovim praćenjem i kontrolom tih pitanja zaštite okoliša (subjektive "kontrole zaštite okoliša"). U takvim se slučajevima revizor bavi samo onim kontrolama zaštite okoliša (unutar ili izvan računovodstvenog i internog kontrolnog sustava) koje smatra relevantnim za reviziju financijskih izvještaja.

Okruženje kontrola

25. U svim revizijama revizor nastoji steći razumijevanje okruženja kontrola dostatno za procjenu stajališta, svjesnosti i djelovanja menadžmenta i uprave u vezi s internim kontrolama i njihovom važnošću u poslovnom subjektu (MRevS 400, točka 19). Slični uvjeti onima opisanim u točki 24 ove Smjernice primjenjivi su na revizorovu potrebu stjecanja razumijevanja okruženja kontrola. Čimbenici za stjecanje razumijevanja okruženja kontrola u vezi s pitanjima zaštite okoliša mogu uključivati:
- djelovanje odbora direktora i njegovih tijela u vezi sa subjektivim kontrolama zaštite okoliša;
 - menadžmentovu filozofiju i način rada te pristup problemima zaštite okoliša, poput određenih napora za unapređivanje uspješnosti subjektive zaštite okoliša, sudjelo-

¹¹ Standarde za Sustave upravljanja zaštitom okoliša izdala je Međunarodna organizacija za standardizaciju. (ISO 14001: "Sustavi upravljanja zaštitom okoliša – Specifikacija s uputom za uporabu", Međunarodna organizacija za standardizaciju, Ženeva, Švicarska, prvo izdanje 1996-09-01). Od sudjelujuće organizacije specifikacija zahtijeva da razvija i primjenjuje sustavni pristup upravljanju značajnim oblicima zaštite okoliša. Ona također uključuje prihvaćanje obveze trajnog unapređivanja. Kada su u određenim državama ili regijama u uporabi drugi standardi Sustava upravljanja zaštitom okoliša, kao što su standardi koje je izdala Europska komisija u ime poslovnih subjekata koji sudjeluju u EMAS-u (Eco-Management and Audit Scheme), takve nacionalne ili regionalne standarde također mogu koristiti poslovni subjekti kao mjerilo vrijednosti.

vanje u programima za dobivanje certifikata o sustavu zaštite okoliša i dobrovoljno objavljivanje izvješća o uspješnosti zaštite okoliša.¹² To također uključuje menadžmentove reakcije na vanjske utjecaje poput onih koji se odnose na zahtjeve praćenja i pridržavanja koje nameću upravna tijela i agencije za provedbu;

- organizacijski ustroj poslovnog subjekta i metode dodjeljivanja odgovornosti i ovlasti za rad na zaštiti okoliša i ispunjavanju zakonskih odredbi; i
- menadžmentov kontrolni sustav, uključujući internu reviziju, obavljanje "revizije zaštite okoliša" (vidjeti točku 45 ove Smjernice), kadrovske politike i postupke te odgovarajuće podjele dužnosti.

Kontrolni postupci

26. Uzimajući u obzir uvjete i okolnosti navedene u točkama 18-20, revizor može zaključiti da će mu biti potrebno razumijevanje kontrola zaštite okoliša. To se odnosi na:
- praćenje postupanja sukladno sa subjektivim politikama zaštite okoliša, kao i s relevantnim zakonima i propisima za zaštitu okoliša;
 - održavanje odgovarajućeg informacijskog sustava zaštite okoliša, koji može uključivati bilježenje, primjerice fizičkih količina štetnih tvari i rizičnog otpada, ekološke karakteristike proizvoda, pritužbe dioničara, rezultate inspekcija koje su obavile agencije za praćenje, pojave i učinci štetnih događaja, itd.;
 - osiguravanje usklađivanja informacija o zaštiti okoliša s odgovarajućim financijskim podacima, primjerice o fizičkim količinama proizvodnje otpada u odnosu na troškove zbrinjavanja otpada; i
 - uočavanje mogućih problema zaštite okoliša i s njima povezanih nepredviđenih događaja koji utječu na poslovni subjekt.
27. Ako je poslovni subjekt uspostavio kontrole zaštite okoliša, revizor se kod osoba koje nadgledaju takve kontrole raspituje jesu li uočeni neki problemi u vezi sa zaštitom okoliša koji bi mogli imati značajan učinak na financijske izvještaje.
28. Jedna od mogućnosti da revizor stekne razumijevanje kontrola poslovnog subjekta u vezi s problematikom zaštite okoliša može biti čitanje izvješća o uspješnosti poslovnog subjekta u zaštiti okoliša, ako je ono dostupno. Takvo izvješće često sadrži objave subjektivih politika i preuzetih obveza u vezi sa zaštitom okoliša i njegove najznačajnije kontrole zaštite okoliša.

¹² Izvješće o uspješnosti zaštite okoliša zasebno je izvješće, odvojeno od financijskih izvještaja, u kojem neki poslovni subjekt trećim osobama daje kvalitativne informacije o svom preuzimanju obveze za ekološke aspekte svog poslovanja, svoje politike i ciljeve na tom području, svoja dostignuća u upravljanju odnosa između svojih poslovnih procesa i ekološkog rizika te kvantitativne informacije o svojoj uspješnosti zaštite okoliša.

Kontrolni rizik

29. Nakon što je stekao razumijevanje računovodstvenog i internog kontrolnog sustava, revizor može trebati razmotriti učinak pitanja zaštite okoliša na procjenu kontrolnog rizika i na svaki test kontrola koji može biti nužan za potvrđivanje te procjene. (Revizorova procjena kontrolnog rizika opisana je u točkama 21-39 MRevS-a 400.)

Upute za primjenu MRevS-a 250 "Razmatranje zakona i regulative u reviziji financijskih izvještaja"

30. Menadžmentova je odgovornost osigurati da se poslovanje poslovnog subjekta vodi sukladno zakonima i propisima. Odgovornost za sprječavanje i otkrivanje nepoštivanja ima menadžment (MRevS 250, točka 9). U tom kontekstu menadžment mora uzeti u obzir:
- zakone i propise koji nameću obvezu uklanjanja zagađivanja okoliša nastalog prošlim događajima; te se obveze ne moraju ograničavati samo na vlastita djelovanja poslovnog subjekta, nego mogu biti nametnute sadašnjim vlasnicima nekretnine iako su štetu stvorili prethodni vlasnici ("obveza temeljem neizravne odgovornosti");
 - zakone o kontroli zagađivanja i sprječavanju zagađivanja koji su usmjereni na otkrivanje ili reguliranje izvora zagađivanja, ili smanjivanja ispuštanja štetnih tvari ili obeštećivanje oštećenika;
 - licencije u vezi sa zaštitom okoliša, koje u određenoj sudskoj nadležnosti specificiraju uvjete poslovanja poslovnog subjekta sa stajališta zaštite okoliša, primjerice navodeći maksimalnu razinu ispuštanja štetnih tvari; i
 - zahtjeve upravnih tijela u vezi s problematikom zaštite okoliša.
31. Promjene u zakonodavstvu o zaštiti okoliša mogu imati značajne posljedice za poslovanje poslovnog subjekta, te čak rezultirati obvezom koja se odnosi na prošle događaje koji tada nisu bili obuhvaćeni zakonodavstvom. Primjer za prvi slučaj jest promjena propisa o buci na temelju koje se može skratiti buduća uporaba postrojenja ili strojeva. Primjer za drugi slučaj odnosi se na stroža pravila koja bi obvezivala da se i otpad odložen u prethodnim godinama mora premjestiti na drugo prikladno mjesto, iako je odlaganje otpada tada bilo u skladu s postojećom praksom.
32. Revizor nije i ne može biti odgovoran za sprječavanje nepoštivanja zakona i propisa o zaštiti okoliša. Također, kao što je navedeno u točki 9, otkrivanje mogućeg nepoštivanja zakona i propisa o zaštiti okoliša obično je iznad revizorove profesionalne osposobljenosti. Međutim, sukladno MRevS-ovima, revizija se planira i provodi s profesionalnim skepticizmom, uz shvaćanje kako se njome mogu otkriti uvjeti ili događaji koji nameću pitanje je li poslovni subjekt postupao sukladno s relevantnim zakonima i propisima o zaštiti okoliša, to više što nepostupanje za posljedicu može imati značajno pogrešno prikazivanje financijskih izvještaja.

33. Kao dio procesa planiranja revizije, revizor stječe opće razumijevanje onih zakona i propisa o zaštiti okoliša za koje se, ako se ne poštuju, može razborito očekivati da će rezultirati značajnim pogrešnim prikazivanjem u financijskim izvještajima, kao i politika i postupaka koje primjenjuje poslovni subjekt kako bi se postupalo sukladno s tim zakonima i propisima. U stjecanju tog razumijevanja revizor uočava da nepoštivanje nekih zakona i propisa o zaštiti okoliša može ozbiljno utjecati na poslovanje poslovnog subjekta.
34. Da bi stekao opće razumijevanje mjerodavnih zakona i propisa o zaštiti okoliša, revizor obično:
- koristi se postojećim poznavanjem poslovanja i djelatnosti poslovnog subjekta;
 - propitkuje menadžment (uključujući određene službenike koji se bave problematikom zaštite okoliša) u vezi s politikama i postupcima koji se odnose na poštivanje odgovarajućih zakona i propisa;
 - propitkuje menadžment u vezi s propisima o zaštiti okoliša za koje se može očekivati da imaju ključni učinak na poslovanje poslovnog subjekta. Nepostupanje u skladu s njima moglo bi dovesti do prekidanja poslovanja ili dovesti u pitanje nastavak poslovanja po načelu neograničenog vremena poslovanja; i
 - raspravlja s menadžmentom o politikama ili postupcima koji su usvojeni za uočavanje, ocjenjivanje i knjigovodstveno iskazivanje parnica, tražbina i procjena.

Dokazni postupci

35. Ovaj dio Smjernice sadrži upute za dokazne postupke, uključujući primjenu MRevS-a 620 “Korištenje radom stručnjaka”.
36. Revizor razmatra procijenjene razine inherentnog i kontrolnog rizika pri određivanju vrsta, vremenskog rasporeda i opsega dokaznih postupaka potrebnih za smanjenje rizika neotkrivanja značajnog pogrešnog prikazivanja u financijskim izvještajima na prihvatljivu razinu, uključujući i svako značajno pogrešno prikazivanje ako poslovni subjekt propusti pravilno priznati, izmjeriti ili objaviti učinke vezane za zaštitu okoliša.
37. Dokazni postupci uključuju pribavljanje dokaza kroz propitkivanje menadžmenta odgovornog za sastavljanje financijskih izvještaja i ključnih dužnosnika koji su zaduženi za pitanja zaštite okoliša. Revizor razmatra potrebu pribavljanja potvrđujućih revizijskih dokaza, iz vanjskih ili unutarnjih izvora, za svaku tvrdnju koja se odnosi na zaštitu okoliša. U određenim slučajevima revizor može razmotriti hoće li se koristiti radom stručnjaka za zaštitu okoliša.
38. U Dodatku 2 navedeni su primjeri dokaznih postupaka koje revizor može provesti radi otkrivanja značajnog pogrešnog prikazivanja u financijskim izvještajima zbog pitanja zaštite okoliša.

39. Najveći dio revizijskih dokaza dostupnih revizoru više nudi indikacije nego što daje zaključke. Stoga revizor mora prosuditi jesu li prikladni pojedinačni ili skupni planirani dokazni postupci. Revizorova prosudba može postati čak značajnija zbog brojnih teškoća u vezi s priznavanjem i mjerenjem posljedica problematike zaštite okoliša na financijske izvještaje, primjerice:

- često postoji znatan vremenski raskorak između radnje koja u biti stvara problem zaštite okoliša i njezinog uočavanja od strane poslovnog subjekta ili regulatora;
- računovodstvene procjene ne moraju imati uobičajeni obrazac ili mogu imati široki raspon mogućih rješenja zbog broja i vrste pretpostavki na kojima se zasniva određivanje tih procjena;
- zakoni i propisi o zaštiti okoliša mijenjaju se te tumačenja mogu biti teško razumljiva ili dvosmislena. Kako bi se procijenio utjecaj tih zakona i propisa na vrednovanje određene imovine (primjerice, imovine koja sadrži azbest), moguće je zatražiti savjet stručnjaka. Stvaranje razborite procjene za poznate obveze u praksi može biti složeno; ili
- obveze mogu nastati iz drugih razloga, a ne temeljem zakonskih ili ugovornih odredbi.

40. U revizijskom procesu, primjerice pri stjecanju razumijevanja poslovanja, u procjenjivanju inherentnog i kontrolnog rizika ili u obavljanju određenih dokaznih postupaka, revizor može uočiti dokaze koji upozoravaju na postojanje rizika da financijski izvještaji mogu biti značajno pogrešno prikazani zbog pitanja zaštite okoliša. Primjeri takvih slučajeva uključuju:

- postojanje izvješća u kojima su navedeni značajni problemi u vezi sa zaštitom okoliša koje su sastavili stručnjaci za zaštitu okoliša, interni revizori ili revizori zaštite okoliša;
- odstupanja od zakona i propisa o zaštiti okoliša navedena u prepiscima s agencijama za zaštitu okoliša ili u izvješćima koja su one sastavile;
- uključivanje poslovnog subjekta u javno dostupan registar ili plan za uređivanje zagađenog zemljišta (ako takvo što postoji);
- komentari u medijima o poslovnom subjektu u vezi sa značajnim pitanjima zaštite okoliša;
- komentari u vezi s problematikom zaštite okoliša sadržani u pismu dobivenom od odvjetnika;
- dokazi koji upućuju na pribavljanje proizvoda i usluga koji se odnose na zaštitu okoliša a koji su neuobičajeni u odnosu na vrstu poslovanja poslovnog subjekta; i

- povećane ili neuobičajene naknade pravnim savjetnicima i savjetnicima za zaštitu okoliša, ili plaćanja kazni kao posljedica nepoštivanja zakona i propisa za zaštitu okoliša.

U takvim okolnostima revizor razmatra potrebu ponovnog procjenjivanja inherentnog i kontrolnog rizika te nastali utjecaj na rizik otkrivanja. Ako je nužno, revizor može odlučiti savjetovati se sa stručnjakom za zaštitu okoliša.

Stručnjaci za zaštitu okoliša

41. Menadžment je odgovoran za računovodstvene procjene uključene u financijske izvještaje. U stvaranju računovodstvenih procjena i objavljivanjima u vezi s problematikom zaštite okoliša menadžment može tražiti stručne savjete od stručnjaka kao što su odvjetnici, inženjeri i stručnjaci za zaštitu okoliša. Takvi stručnjaci mogu biti uključeni u raznim etapama procesa stvaranja računovodstvenih procjena i objavljivanja, uključujući pomaganje menadžmentu u:
 - uočavanju slučajeva gdje je potrebno priznati obveze i obaviti odgovarajuće procjene (primjerice, inženjer za zaštitu okoliša može obaviti početno istraživanje zemljišta kako bi utvrdio je li nastalo zagađivanje, ili odvjetnik može biti uključen radi određivanja pravne utemeljenosti obveze za uređivanje zemljišta);
 - dobivanju nužnih podataka na kojima se temelje procjene i osiguravaju informacije koje treba objaviti u bilješkama uz financijske izvještaje (primjerice, stručnjak za zaštitu okoliša može provjeriti zemljište kako bi pomogao u kvantificiranju vrste i omjera zagađenosti te u razmatranju prihvatljivih alternativnih metoda uređivanja zemljišta); i
 - oblikovanju odgovarajućeg plana za otklanjanje onečišćenja te u obračunu troškova koji se na to odnose.
42. Ako se revizor odluči koristiti takvim radom kao dijelom revizije, sukladno MRevS-u 620 "Korištenje radom stručnjaka", revizor razmatra primjerenost potrebama revizije rada koji su obavili stručnjaci za zaštitu okoliša kao i njihovu osposobljenost i objektivnost. U vezi s razmatranjem tog rada, revizor može uključiti drugog stručnjaka radi obavljanja dodatnih postupaka ili može modificirati revizorovo izvješće.
43. Budući da se zaštita okoliša kao struka još razvija, osposobljenost stručnjaka iz tog područja može biti teže procijeniti, nego kada su posrijedi stručnjaci iz drugih područja jer ne mora postojati licenciranje ili stjecanja certifikata ili članstva u odgovarajućoj strukovnoj organizaciji. U takvim slučajevima može biti nužno da revizor posebnu pozornost obrati na razmatranje iskustva i ugleda stručnjaka za zaštitu okoliša.
44. Pravodobno i često komuniciranje sa stručnjacima može pomoći revizoru da razumije prirodu, domet, cilj i ograničenja izvješća stručnjaka. Izvješće se može odnositi samo

na jedan aspekt poslovanja poslovnog subjekta. Primjerice, izvješće stručnjaka može biti temeljeno na procjenama troškova koji se odnose samo na jedan element određenog problema (primjerice, zagađenost zemljišta), a ne na procjenu troškova svih važnih problema (primjerice, zagađenost zemljišta i podzemnih voda, uključujući i zakonom propisane obveze temeljem neizravne odgovornosti). Također je potrebno da revizor razmotri pretpostavke, metode, postupke i izvore podataka koje je koristio stručnjak.

Revizija zaštite okoliša

45. “Revizije zaštite okoliša” postaju sve uobičajenije u određenim industrijama.¹³ Pojam “revizija zaštite okoliša” ima različita značenja. Revizije zaštite okoliša mogu obavljati vanjski ili unutarnji stručnjaci (ponekad uključujući interne revizore) po slobodnoj odluci menadžmenta poslovnog subjekta. U praksi, za obavljanje revizija zaštite okoliša mogu biti osposobljene osobe iz različitih struka. Posao često obavlja multidisciplinarni tim. Revizija zaštite okoliša obično se obavlja na zahtjev menadžmenta te za internu uporabu. Može se odnositi na različitu problematiku, uključujući zagađenost zemljišta ili udovoljavanje zakonima i propisima za zaštitu okoliša. Međutim, neka revizija zaštite okoliša nije nužno isto što je i revizija izvješća o uspješnosti zaštite okoliša.
46. Revizor financijskih izvještaja poslovnog subjekta može razmotriti korištenje nalaza revizije zaštite okoliša kao odgovarajućeg revizijskog dokaza. U takvom slučaju revizor treba odlučiti ispunjava li revizija zaštite okoliša kriterije ocjenjivanja sadržane u MRevS-u 610 “Razmatranje rada interne revizije” ili MRevS-u 620. Važni kriteriji koje treba razmotriti jesu:
- (a) utjecaj rezultata revizije zaštite okoliša na financijske izvještaje;
 - (b) osposobljenost i vještina tima za reviziju zaštite okoliša i objektivnost revizora, naročito kada ih odabire osoblje poslovnog subjekta;
 - (c) djelokrug revizije zaštite okoliša, uključujući menadžmentove reakcije na preporuke nastale revizijom zaštite okoliša i kako je to evidentirano;
 - (d) postupanje tima s dužnom pažnjom pri obavljanju reviziju zaštite okoliša; i
 - (e) odgovarajuće usmjeravanje, nadziranje i pregledavanje revizije.

Interna revizija

47. Ako poslovni subjekt ima službu interne revizije, revizor razmatra bave li se interni revizori problematikom zaštite okoliša kao dijelom svojih poslova internog revidiranja

¹³ Upute za “revidiranje zaštite okoliša” izdala je Međunarodna organizacija za standardizaciju “Upute za revidiranje zaštite okoliša – Opća načela” (Međunarodna organizacija za standardizaciju, Ženeva, Švicarska, prvo izdanje, 1996-10-01).

poslovanja poslovnog subjekta. Ukoliko se bave, revizor razmatra prikladnost korištenja takvog rada za potrebe revizije, primjenjujući kriterije navedene u MRevS-u 610.

Izjave menadžmenta

48. MRevS 580 "Izjave menadžmenta" zahtijeva da revizor dobije izjavu menadžmenta u pisanom obliku o pitanjima koja su značajna za financijske izvještaje kada nije razumno očekivati da postoje drugi dostatni i primjereni revizijski dokazi. Većina dokaza dostupnih revizoru u vezi s utjecajem problematike zaštite okoliša na financijske izvještaje više će nuditi indikacije, nego što će davati zaključke. Stoga revizor može željeti dobiti određenu izjavu da menadžment:
- (a) nema saznanja o značajnim obvezama ili potencijalnim obvezama za zaštitu okoliša, uključujući i one nastale od nezakonskih ili mogućih nezakonskih radnji;
 - (b) nema saznanja bilo o kojem drugom pitanju zaštite okoliša koje može imati značajan utjecaj na financijske izvještaje; ili
 - (c) ako ima saznanja o takvim pitanjima, onda ih je objavio u financijskim izvještajima na odgovarajući način.

Izvješćivanje

49. Kada formira mišljenje o financijskim izvještajima, revizor razmatra jesu li učinci pitanja zaštite okoliša primjereni tretirani ili objavljeni sukladno odgovarajućem okviru financijskog izvještavanja. Osim toga, revizor čita i sve ostale informacije koje se trebaju prezentirati uz financijske izvještaje kako bi uočio bilo koju značajnu nedosljednost, primjerice, u vezi s pitanjima zaštite okoliša.
50. Menadžmentova procjena neizvjesnosti i opseg objavljivanja tih neizvjesnosti u financijskim izvještajima ključna su pitanja u određivanju utjecaja na revizorovo izvješće. Revizor može zaključiti da zbog pitanja zaštite okoliša postoje značajne neizvjesnosti ili neprimjerena objavljivanja. Mogu postojati i okolnosti kada, prema revizorovoj presudbi, više nije prikladna primjena pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja. U takvim okolnostima MRevS 700 "Revizorovo izvješće o financijskim izvještajima"¹⁴ i MRevS 570 "Vremenska neograničenost poslovanja" revizorima pružaju pobliže upute.

Zahtjevi javnog sektora

1. *Kako je navedeno u točki 3, ova Smjernica pruža praktičnu pomoć revizorima pri uočavanju i razmatranju pitanja zaštite okoliša u kontekstu revizije financijskih izvještaja.*

¹⁴ MRevS 700 "Revizorovo izvješće o financijskim izvještajima" povučen je u prosincu 2006. godine kada je na snagu stupio na MRevS 700 "Izvješće neovisnog revizora o cjelovitom skupu financijskih izvještaja opće namjene".

Te upute bit će jednako primjenjive i revizorima javnog sektora u njihovim revizijama financijskih izvještaja državnih i drugih poslovnih subjekata javnog sektora. Međutim, treba istaknuti da na reviziju javnog sektora mogu utjecati zakoni, propisi, uredbe i vladine smjernice koje nameću dodatne revizijske i/ili izvještajne odgovornosti u vezi s pitanjima zaštite okoliša.

2. *Kao u privatnom sektoru, revizori financijskih izvještaja državnih i drugih poslovnih subjekata javnog sektora mogu trebati razmotriti priznavanje, mjerenje i objavljivanje svake obveze ili moguće obveze koja se odnosi na onečišćenja okoliša. Obveze ili moguće obveze mogu nastati zbog šteta koje je prouzročio poslovni subjekt koji izvještava ili jedna od njegovih agencija. Međutim, u javnom sektoru obveze ili moguće obveze također mogu nastati kada vlada prihvaća odgovornost za čišćenje ili druge troškove u vezi s onečišćenjem koje su prouzročili drugi ako, primjerice, nije razjašnjeno pitanje odgovornosti ili tu odgovornost ne mogu preuzeti drugi.*
3. *U određenim okolnostima revizori javnog sektora mogu imati obvezu izvijestiti o neprovođenju propisa o zaštiti okoliša pronađenom tijekom revizije financijskih izvještaja, bez obzira na to imaju li takvi slučajevi ili nemaju značajan učinak na financijske izvještaje poslovnog subjekta.*
4. *Vlada može biti odgovorna za praćenje kako se poštuju zakoni i propisi u vezi s problematikom zaštite okoliša. Još određenije, takva uloga praćenja bit će dana u nadležnost određenoj agenciji (ili agencija) javnog sektora. Kada obavlja reviziju financijskih izvještaja takve agencije (ili takvih agencija), revizor može zatrebati razmatranje, primjerice, kontrole koje pokrivaju pokretanje prekršajnog postupka i naplatu kazni. U slučajevima koji su još u postupku treba također obratiti pozornost na priznavanje, mjerenje i objavljivanje svake obveze ili moguće obveze.*

Dodatak 1

Upoznavanje poslovanja s gledišta zaštite okoliša – Ogledna pitanja

Svrha ovog Dodatka jest navesti primjere pitanja koja revizor može razmatrati pri upoznavanju poslovanja, uključujući i stjecanju razumijevanja o okruženjima kontrola poslovnog subjekta i njegovim kontrolnim postupcima s gledišta zaštite okoliša.

Ovi se primjeri navode samo za ilustrativne svrhe. Nije namjera da sva pitanja iz ovog Dodatka budu primjerena u nekom pojedinom slučaju. Pitanja treba preoblikovati kako bi odgovarala određenim okolnostima svakog angažmana. U nekim slučajevima revizor može prosuditi da nije nužno postaviti ni jedno od tih pitanja.

Pri ocjenjivanju odgovora primljenih od dužnosnika poslovnog subjekta u vezi s pitanjima zaštite okoliša, revizor će se ponekad trebati savjetovati sa stručnjakom za zaštitu okoliša.

Pitanja o poznavanju poslovanja

1. Posluje li poslovni subjekt u djelatnosti koja je izložena značajnom riziku zaštite okoliša koji može negativno utjecati na financijske izvještaje tog poslovnog subjekta?
2. Koji su općenito problemi zaštite okoliša u djelatnosti poslovnog subjekta?
3. Koji su zakoni i propisi o zaštiti okoliša primjenjivi na poslovni subjekt?
4. Koristi li se u proizvodima ili proizvodnim procesima poslovnog subjekta neka tvar koja po zakonu podliježe praćenju, ili se dobrovoljno prati u djelatnosti koju obavlja poslovni subjekt?
5. Prate li agencije za zaštitu okoliša provode li poslovni subjekti odredbe zakona, propisa i licencija za zaštitu okoliša?
6. Je li agencija za zaštitu okoliša poduzela neku aktivnost ili izdala neko izvješće koje može imati značajne posljedice za poslovni subjekt i njegove financijske izvještaje?
7. Planira li se nešto poduzeti za sprječavanje, ublažavanje ili otklanjanje zagađivanja okoliša, ili za rad na konzerviranju obnovljivih i neobnovljivih resursa?
8. Je li u prošlosti bilo kazni i sudskih postupaka protiv poslovnog subjekta ili njegove uprave u vezi s problematikom zaštite okoliša? Ako jest, koji su bili razlozi?
9. Vodi li se sudski postupak u vezi s nepoštivanjem zakona i propisa o zaštiti okoliša?
10. Jesu li ekološki rizici pokriveni osiguranjem?

Okruženje kontrola i kontrolni postupci

11. Kakvo je općenito menadžmentovo gledište i stil upravljanja u vezi s problematikom kontrole zaštite okoliša? (To treba procijeniti revizor na osnovi svojega općeg poznavanja poslovnog subjekta.)

12. Određuje li poslovna struktura poslovnog subjekta odgovornosti, uključujući podjelu dužnosti, osobama određenim za kontrolu zaštite okoliša?
13. Održava li poslovni subjekt informacijski sustav zaštite okoliša, temeljen na zahtjevima regulatora ili vlastitoj ocjeni rizika zaštite okoliša? Taj sustav može pružati, primjerice, informacije o fizičkim količinama ispuštanja štetnih tvari i rizičnom otpadu, ekološkim stanjima, karakteristikama proizvoda i usluga poslovnog subjekta u kontekstu zaštite okoliša, zatim o rezultatima inspekcija koje su provele agencije za praćenje zagađivanja, informacije o nastanku i učincima nezgoda i broj pritužbi dioničara.
14. Primjenjuje li poslovni subjekt Sustav upravljanja zaštitom okoliša? Ukoliko primjenjuje, ima li certifikat nekog neovisnog tijela za certificiranje? Primjeri priznatih standarda za Sustav upravljanja zaštitom okoliša su međunarodni standardi ISO 14001 i Eco-Management and Audit Scheme (EMAS) Europske komisije.
15. Objavljuje li poslovni subjekt (dobrovoljno) izvješće o uspješnosti zaštite okoliša? Ukoliko objavljuje, je li ga verificirala neka neovisna treća strana?
16. Postoje li kontrolni postupci za uočavanje i procjenjivanje ekološkog rizika; praćenje postupa li se prema zakonima i propisima o zaštiti okoliša; i praćenje mogućih promjena u zakonodavstvu o zaštiti okoliša koje bi mogle utjecati na poslovni subjekt?
17. Ima li poslovni subjekt kontrolne postupke za rješavanje pritužbi zaposlenika ili trećih osoba, koje se odnose na problematiku zaštite okoliša, uključujući zdravstvene probleme?
18. Primjenjuje li poslovni subjekt kontrolne postupke za rukovanje i odlaganje rizičnog otpada sukladno zakonskim odredbama?
19. Postoje li kontrolni postupci za uočavanje i procjenjivanje mogućeg onečišćenja okoliša u vezi s proizvodima i uslugama poslovnog subjekta i odgovarajuće priopćavanje informacija kupcima o potrebnim preventivnim mjerama, ako su potrebne?
20. Ima li menadžment saznanja o postojanju i mogućem utjecaju na njegove financijske izvještaje:
 - bilo kakvog rizika obveza nastalog kao posljedica zagađivanja zemljišta, podzemnih voda ili površinskih voda;
 - bilo kakvog rizika obveza nastalog kao posljedica zagađivanja zraka; ili
 - nerazjašnjenih pritužbi uposlenika ili trećih stranaka u vezi s pitanjima zaštite okoliša.

Dodatak 2

Dokazni postupci za otkrivanje značajnog pogrešnog prikazivanja zbog problematike zaštite okoliša

Svrha ovog Dodatka jest navesti primjere dokaznih postupaka koje revizor može obaviti radi otkrivanja značajnog pogrešnog prikazivanja zbog pitanja zaštite okoliša.

Ovi primjeri navode se samo za ilustrativne svrhe. Nije namjera da svi postupci iz ovog Dodatka budu primjereni u nekom pojedinom slučaju. Postupke treba prilagoditi kako bi odgovarali određenim okolnostima svakog angažmana. U nekim slučajevima revizor može prosuditi da nije nužno obaviti ni jedan od tih postupaka.

Pri ocjenjivanju rezultata dokaznih postupaka u vezi s pitanjima zaštite okoliša, revizor će se ponekad trebati savjetovati sa stručnjakom za zaštitu okoliša. Odluku o uključivanju stručnjaka donosi revizor na temelju svoje prosudbe, na koju utječu okolnosti i pitanja kao što su tehnološke prilike, složenost i značajnost stavki o kojima se radi.

Općenito

Pregled dokumentacije

1. Razmotriti zapisnike sa sjednica uprave, odbora za reviziju ili nekog drugog pododбора koji je posebno odgovoran za problematiku zaštite okoliša.
2. Razmotriti javno dostupne informacije za djelatnost kako bi se razmotrilo svako postojeće ili moguće buduće pitanje zaštite okoliša. Također razmotriti dostupne osvrte javnih medija, ako ih ima.
3. Gdje su dostupna, razmotriti:
 - izvješća o poslovnom subjektu koja su izdali stručnjaci za zaštitu okoliša, kao što su procjene zemljišta ili studije utjecaja na okoliš;
 - izvješća internih revizora;
 - izvješća "revizije zaštite okoliša";
 - izvješća o "due diligence" istraživanjima;
 - izvješća mjerodavnih agencija ili prepisku s njima;
 - (javno dostupne) registre ili planove za otklanjanje onečišćenja zemljišta;
 - izvješća o uspješnosti zaštite okoliša koje je izdao poslovni subjekt;
 - prepisku s agencijama za zaštitu okoliša; i
 - prepisku s odvjetnicima poslovnog subjekta.

Korištenje radom drugih

4. Ako je uključen stručnjak za zaštitu okoliša (primjerice, stručnjak je kvantificirao vrstu i opseg zagađenja razmatrajući alternativne metode saniranja zemljišta) i rezultat je njegova rada priznat ili objavljen u financijskim izvještajima, treba se:
 - (a) razmotriti utjecaj rezultata toga rada na financijske izvještaje;
 - (b) procijeniti profesionalna osposobljenost i objektivnost stručnjaka za zaštitu okoliša;
 - (c) pribaviti dostatne i primjerene revizijske dokaze da je područje rada stručnjaka za zaštitu okoliša prikladno za svrhu revizije financijskih izvještaja; i
 - (d) procijeniti prikladnost stručnjakova rada kao revizijskog dokaza.
5. Ako se interni revizor u okviru obavljanja interne revizije bavio određenim dijelom poslovanja poslovnog subjekta koji se odnosi na zaštitu okoliša, treba razmotriti prikladnost njegova rada za svrhe revizije financijskih izvještaja primjenjujući kriterije navedene u MRevS-u 610 "Razmatranje rada interne revizije".
6. Ako je "revizija zaštite okoliša" bila obavljena i nalazi te revizije udovoljavaju kriterijima da se mogu smatrati revizijskim dokazom u reviziji financijskih izvještaja,¹⁵ treba:
 - (a) razmotriti utjecaj rezultata "revizije zaštite okoliša" na financijske izvještaje;
 - (b) procijeniti profesionalnu osposobljenost i objektivnost "revizora ili tima revizora za zaštitu okoliša";
 - (c) pribaviti dostatne i primjerene revizijske dokaze da je djelokrug revizije zaštite okoliša prikladan za svrhe revizije financijskih izvještaja; i
 - (d) procijeniti prikladnost rada "revizora zaštite okoliša" kao revizijskog dokaza.

Osiguranje

7. Propitati o postojećem (ili ranijem) osiguranju od ekološkog rizika i raspraviti to s menadžmentom.

Izjava menadžmenta

8. Pribaviti izjavu menadžmenta u pisanom obliku da je razmotrio učinke problematike zaštite okoliša na financijske izvještaje i da:
 - a) nema saznanja i o kakvoj značajnoj obvezi ili mogućoj obvezi za zaštitu okoliša, uključujući i onu nastalu od nezakonskih ili mogućih nezakonskih radnji;

¹⁵ Vidjeti točku 45, „Revizija zaštite okoliša”.

- b) nema saznanja i o kakvom drugom pitanju zaštite okoliša koje može značajno umanjiti imovinu; ili
- c) ako i ima saznanja o takvim pitanjima, da je na odgovarajuć način obavijestio revizora o svim činjenicama povezanim s tim pitanjima.

Podružnice

- 9. Upitati revizore podružnica postupaju li podružnice u skladu s mjerodavnim zakonima i propisima o zaštiti okoliša i njihovim mogućim učincima na njihove financijske izvještaje.

Imovina

Stjecanje zemljišta, postrojenja i strojeva

- 10. U vezi sa stjecanjem zemljišta, postrojenja i strojeva tijekom razdoblja (bilo izravno ili neizravno stjecanjem podružnice), upitati o “due diligence” postupcima koje je obavio menadžment radi razmatranja učinka nekog pitanja zaštite okoliša pri ustanovljivanju kupovne cijene, uzimajući u obzir nalaze istraživanja o potrebnim uklanjanjima zagađenja i obvezama saniranja onečišćenosti.

Dugotrajna ulaganja

- 11. Pročitati i raspraviti s odgovornim osobama financijske izvještaje onog subjekta kod kojega se nalazi imovina na koju se odnosi dugotrajno ulaganje te razmotriti učinke bilo kojeg problema zaštite okoliša navedenoga u tim izvještajima na vrijednost dugotrajnih ulaganja.

Umanjivanje vrijednosti imovine

- 12. Propitati o svim planiranim promjenama kapitalne imovine, primjerice kao reakcije na promjenu u zakonodavstvu o zaštiti okoliša ili promjene poslovne strategije, i procijeniti njihov utjecaj na vrijednost te imovine ili društva u cjelini.
- 13. Raspitati se o politikama i postupcima kako bi se procijenilo treba li ispraviti knjigovodstvene vrijednosti imovine ako je umanjene vrijednosti imovine nastalo zbog pitanja zaštite okoliša.
- 14. Upitati o prikupljenim podacima na kojima se temelje procjene i pretpostavke najvjerojatnijeg ishoda kako bi se odredio ispravak vrijednosti zbog umanjivanja vrijednosti.
- 15. Pregledati dokumentaciju koja potkrepljuje iznose mogućeg umanjivanja vrijednosti imovine i raspraviti o toj dokumentaciji s menadžmentom.
- 16. Za svako umanjivanje imovine zbog pitanja zaštite okoliša obavljeno u prethodnim razdobljima razmotriti jesu li i nadalje odgovarajuće pretpostavke na kojima se temeljilo ispravljanje knjigovodstvenih vrijednosti.

Utjerivost tražbina

17. Pregledati utjerivost tražbina koje se odnose na pitanja zaštite okoliša a iskazane su u financijskim izvještajima.

Obveze, rezerviranja i nepredviđeni događaji

Potpunost obveza, rezerviranja i iskazivanja nepredviđenih događaja

18. Raspitati se o politikama i postupcima primijenjenih radi pomaganja prepoznavanja obveza, rezerviranja ili nepredviđenih događaja nastalih uslijed problematike zaštite okoliša.
19. Upitati o događajima ili uvjetima koji mogu stvoriti obveze, rezerviranja ili moguće obveze uslijed problematike zaštite okoliša, primjerice:
 - nepoštivanje zakona i propisa o zaštiti okoliša;
 - prozivke ili kazne nastale uslijed nepoštivanja zakona i propisa o zaštiti okoliša; ili
 - pritužbe i moguće pritužbe zbog onečišćivanja okoliša.
20. Ako su utvrđeni troškovi čišćenja, budućeg uklanjanja ili saniranja ili kazne zbog nepostupanja prema zakonima i propisima o zaštiti okoliša, raspitati se o svim s tim povezanim tužbama ili mogućim tužbama.
21. Raspitati se, proučiti i ocijeniti dopise upravnih tijela koji se odnose na problematiku zaštite okoliša i razmotriti ukazuje li ta prepiska na obveze, potrebu rezerviranja ili moguće obveze.
22. Za nekretnine koje su napuštene, nabavljene ili zatvorene tijekom razdoblja, raspitati se o zahtjevima uređivanja zemljišta ili namjerama budućeg uklanjanja zagađenja i saniranja zemljišta.
23. Za nekretnine prodane tijekom razdoblja (ili u prethodnim razdobljima), raspitati se o obvezama u vezi s problematikom zaštite okoliša koje su ostale sukladno ugovoru ili zakonu.
24. Provesti analitičke postupke i razmotriti, koliko je to izvedivo, odnos između financijskih informacija i kvantitativnih informacija sadržanih u evidencijama poslovnog subjekta o zaštiti okoliša (primjerice, odnos utrošenih sirovina ili energije i proizvodnje otpada ili ispuštanja štetnih tvari uzimajući u obzir obveze poslovnog subjekta za odgovarajuće odlaganje otpada ili maksimalno dopuštenu razinu emisije štetnih tvari).

Računovodstvene procjene

25. Pregledati i testirati postupak kojim se služio menadžment pri stvaranju računovodstvenih procjena i objavljivanjima:

- (a) razmotriti priklanost rada koji su obavili stručnjaci za zaštitu okoliša koje je angažirao menadžment, ukoliko je to slučaj, primjenjujući kriterije navedene u MRevS-u 620 “Korištenje radom stručnjaka”;
 - (b) pregledati prikupljene podatke na kojima su se zasnivale procjene;
 - (c) razmotriti jesu li podaci mjerodavni, pouzdani i dovoljni za namjene;
 - (d) ocijeniti jesu li pretpostavke dosljedne s ostalim dodatnim podacima iz prošlosti ili podacima za djelatnost;
 - (e) razmotriti mogu li promjene u poslovanju ili djelatnosti uzrokovati da drugi čimbenici postanu značajni za pretpostavke;
 - (f) razmotriti potrebu angažiranja stručnjaka za zaštitu okoliša radi pregleda određenih pretpostavki;
 - (g) provjeriti izračune koje je obavio menadžment pri transformiranju pretpostavki u računovodstvene procjene; i
 - (h) razmotriti je li vrhovni menadžment pregledao i odobrio značajne računovodstvene procjene u vezi s problematikom zaštite okoliša.
26. Ako menadžmentove procjene nisu primjerene, treba pribaviti neovisnu procjenu radi dokazivanja razumnosti menadžmentove procjene.
27. Za obveze, rezerviranja ili nepredviđene obveze u vezi s problematikom zaštite okoliša treba razmotriti jesu li i dalje prikladne pretpostavke na kojima su se temeljile procjene.
28. Usporediti procjene obveza koje se odnose na jednu lokaciju (primjerice, procjene za saniranje zemljišta ili buduće uklanjanje zagađenja i troškove saniranja na određenoj lokaciji) s:
- (a) procjenama obveza za ostale lokacije sa sličnim problemima zaštite okoliša;
 - (b) stvarnim troškovima nastalim na drugim sličnim lokacijama; ili
 - (c) procjenama troškova obveza zaštite okoliša koje su se odrazile na prodajnu cijenu sličnih lokacija prodanih tijekom razdoblja.

Uvid u dokumentaciju

29. Pregledati i ocijeniti dokumentaciju koja potkrjepljuje iznose obveza, rezervacija ili mogućih obveza u vezi s problematikom zaštite okoliša i raspraviti o njoj s onima koji su za nju odgovorni, kao što su:
- studije o zbrinjavanju ili saniranju;
 - kvote predviđene za zbrinjavanje ili buduće uređivanje i troškove saniranja zemljišta; i
 - prepiska s pravnim zastupnikom u pogledu iznosa tražbina ili iznosa kazni.

Objavljivanja

30. Pregledati prikladnost objavljivanja učinaka problematike zaštite okoliša u financijskim izvještajima

Ovu Međunarodnu smjernicu revizijske prakse 1010 “Razmatranje pitanja zaštite okoliša u reviziji financijskih izvještaja” Međunarodnog odbora za standarde revidiranja i izražavanja uvjerenja (IAASB) koju je objavila Međunarodna federacija računovođa (IFAC) u ožujku 2008. na engleskom jeziku u izvorniku pod nazivom 2008 Handbook of International Standards on Auditing, Assurance and Ethics Pronouncements (ISBN 978-1-934779-06-4), na hrvatski jezik prevela je Hrvatska revizorska komora, Zagreb, Hrvatska u prosincu 2009. godine i objavljuje se uz dopuštenje Međunarodne federacije računovođa. Postupak prijevoda je razmotrila Međunarodna federacija računovođa i prijevod je obavljen u skladu s pravilima sadržanim u IFAC Policy Statement – Policy for Translating and Reproducing Standards. Odobreni tekst svih publikacija Međunarodne federacije računovođa je onaj koji ona objavi na engleskom jeziku. Copyright © ožujak 2008 Međunarodne federacije računovođa (IFAC).

MEĐUNARODNA SMJERNICA REVIZIJSKE PRAKSE 1012 REVIDIRANJE DERIVATIVNIH FINANCIJSKIH INSTRUMENATA

SADRŽAJ

	Točke
Uvod	1
Derivativni instrumenti i aktivnosti	2-7
Odgovornost menadžmenta i onih koji su zaduženi za upravljanje.....	8-10
Revizorova odgovornost	11-15
Poznavanje poslovanja	16-20
Ključni financijski rizici	21
Tvrdnje na koje treba obratiti pozornost	22
Procjena rizika i interne kontrole	23-65
Dokazni postupci	66-76
Dokazni postupci u vezi s tvrdnjama	77-89
Dotadna razmatranja o aktivnostima zaštićivanja	90-91
Izjave menadžmenta	92-93
Komuniciranje s menadžmentom i onima koji su zaduženi za upravljanje	94
Pojmovnik.....	

Međunarodnu smjernicu revizijske prakse (International Auditing Practice Statement (IAPS)) 1012 “Revidiranje derivativnih instrumenata” treba čitati u kontekstu “Predgovora Međunarodnim standardima kontrole kvalitete, revidiranja, uvida, ostalih izražavanja uvjerenja i povezanih usluga” koji utvrđuje primjenu i ovlasti Međunarodnih smjernica revizijske prakse (MSRP).

Odbor za međunarodnu revizijsku praksu (International Auditing Practices Committee (IAPC)) je odobrio objavljivanje ove Međunarodne smjernice revizijske prakse u ožujku 2001. godine.

Uvod

1. Svrha ove Međunarodne smjernice revizijske prakse jest pružiti upute revizorima za planiranje i obavljanje revizijskih postupaka za tvrdnje sadržane u financijskim izvještajima koje se odnose na derivativne financijske instrumente. Ova Smjernica je usmjerena na revidiranje derivativa koje drže krajnji korisnici, uključujući banke i ostali subjekti financijskog sektora kada su krajnji korisnici. Krajnji korisnik je subjekt koji zaključuje financijsku transakciju preko, ili neke organizirane burze, ili pomoću brokera, u svrhu zaštite od rizika, upravljanja imovinom odnosno obvezama ili spekuliranja. Krajnje korisnike čine prvenstveno korporacije, državna poduzeća, institucionalni investitori i financijske institucije. Neke derivativne aktivnosti krajnjeg korisnika često se odnose na njegovu proizvodnju ili uporabu dobara. Računovodstveni sustav i pitanja internih kontrola povezanih s izdavanjem ili trgovanjem derivativima mogu biti različita od onih koja se odnose na korištenje derivativima. MSRP 1006 "Revizija financijskih izvještaja banaka" sadrži upute za revizije banaka i drugih subjekata financijskog sektora i uključuje upute za revidiranje međunarodnih komercijalnih banaka koje izdaju ili trguju derivativima.

Derivativni instrumenti i aktivnosti

2. Derivativni financijski instrumenti postaju sve složeniji, njihova primjena postaje sve uobičajenija i proširuju se računovodstveni zahtjevi da se prikazuju fer vrijednosti i ostale informacije o njima u financijskim izvještajima i bilješkama uz financijske izvještaje. Vrijednosti derivativa mogu biti nepostojane. Veliko i iznenadno smanjenje njihove vrijednosti može povećati rizik da gubitak nekog subjekta koji koristi derivative može premašiti iznos, ako ga ima, iskazan u bilanci. Štoviše, zbog složenosti derivativnih aktivnosti menadžment ne mora u potpunosti shvaćati rizike uporabe derivativa.
3. Mnogim subjektima je uporaba derivativa smanjila izloženost promjenama tečaja valuta, kamatnih stopa i cijena roba, kao i izloženost drugim rizicima. S druge strane pak inherentne karakteristike derivativnih aktivnosti i derivativnih financijskih instrumenata mogu također rezultirati povećanjem poslovnog rizika kod nekih subjekata, time povećavajući revizijski rizik i stvarajući revizorima nove izazove.
4. Pojam "derivativi" je izvedenica koja se koristi za imenovanje raznovrsnih financijskih instrumenata čija vrijednost ovisi ili je izvedena (derivirana) iz neke bazične stope ili cijene, kao što su kamatna stopa, tečaj valute, cijena dionice ili cijena robe. Derivativni ugovor može biti linearni ili nelinearni. Oni su ugovori koji, ili sadrže obvezatne novčane tokove na neki budući datum (linearni), ili imaju karakteristike opcije gdje jedna strana ima pravo, ali istodobno ne i obvezu, zahtijevati da joj druga strana isporuči ono što je bilo podlogom zaključivanja tog ugovora (nelinearni). Neki nacionalni okviri financijskog izvještavanja, i MRS-ovi sadrže definicije derivativa. Primjerice, MRS 39 "Financijski instrumenti: Priznavanje i mjerenje", definira derivative kao financijske instrumente:

- čija se vrijednost mijenja prema promjeni utvrđene kamatne stope, cijene vrijednosnog papira, cijene robe, tečaja, indeksa ili stopa cijena, kreditnog rejtinga ili kreditnog indeksa ili slične varijable (ponekad nazvane bazična varijabla);
- koji ne zahtijevaju početno neto ulaganje ili malo neto ulaganje u odnosu na druge vrste ugovora koji se slično mijenjaju sukladno promjenama tržišnih uvjeta; i
- koji se podmiruju na neki budući datum.

Osim toga, različiti nacionalni okviri financijskog izvještavanja i MRS-ovi omogućavaju različite računovodstvene tretmane derivativnih financijskih instrumenata.

5. Najčešći linearni ugovori su forward ugovori (primjerice, ugovori s valutnom klauzulom ili kamatni forwardi), futures ugovori (primjerice, futures ugovor za kupovinu robe kao što je nafta ili energija) i swapovi. Najčešći nelinearni ugovori su opcije, caps, floors i swaptions. Derivativi koji su složeniji mogu imati kombinacije karakteristika svake od kategorija.
6. Derivativne aktivnosti obuhvaćaju raspon od onih kojima je osnovni cilj:
 - upravljati tekućim ili anticipiranim rizicima koji se odnose na poslovni i financijski položaj; ili
 - steći otvoreni ili spekulativni položaj kako bi se okoristilo od anticipiranih tržišnih promjena.

Neki subjekti mogu biti uvučeni u poslovanje s derivativima ne samo zbog korporativnih financija, nego također, ili alternativno, u vezi s proizvodnjom ili uporabom roba.

7. Iako svi financijski instrumenti nose neke rizike, derivativi često imaju određene karakteristike, koje niveliraju rizike, kao što su:
 - mali ili nikakvi novčani odljevi ili priljevi su potrebni do dospijeca transakcija;
 - ne plaća se ili naplaćuje saldo glavnice ili drugi fiksni iznos;
 - potencijalni rizici i dobiti mogu biti značajno veći od tekućih izdataka; i
 - vrijednost imovine ili obveza subjekta može premašiti iznos, ako ga ima, derivativa koji su priznati u financijskim izvještajima, naročito kod subjekata čiji okviri financijskog izvještavanja ne zahtijevaju da se derivativi iskazuju po fer vrijednostima u financijskim izvještajima.

Odgovornost menadžmenta i onih koji su zaduženi za upravljanje

8. MRevS 200 "Cilj i temeljna načela revizije financijskih izvještaja", navodi da je menadžment subjekta odgovoran za pripremanje i prezentiranje financijskih izvještaja. Kao dio postupka pripremanja tih financijskih izvještaja, menadžment izražava određene tvrdnje koje se odnose na derivative. Te tvrdnje uključuju (gdje okvir financijskog izvještavanja

zahtijeva) da postoje svi derivativi koji su iskazani u financijskim izvještajima, da nema neiskazanih derivativa na datum bilance, da su derivativi iskazani u financijskim izvještajima ispravno vrednovani i da su sve relevantne objave dane u financijskim izvještajima.

9. Oni koji su zaduženi za upravljanje subjektom, kroz nadzor menadžmenta, odgovorni su za:
 - oblikovanje i uvođenje sustava internih kontrola kako bi se:
 - pratili rizici i financijske kontrole;
 - stvorilo razumno uvjerenje da subjektova uporaba derivativa je u granicama njegovih politika upravljanja rizikom; i
 - osiguralo da subjekt postupa sukladno primjenjivim zakonima i regulativi, i
 - integritet subjektovog računovodstvenog sustava i sustava financijskog izvještavanja kako bi se osigurala pouzdanost menadžmentovog financijskog izvještavanja derivativnih aktivnosti.
10. Revizija financijskih izvještaja ne oslobađa menadžment ili one koji su zaduženi za upravljanje od njihovih odgovornosti.

Revizorova odgovornost

11. MRevS 200 navodi kako je cilj revizije omogućiti revizoru da izrazi mišljenje o tome jesu li financijski izvještaji sastavljeni u svim značajnim odrednicama sukladno primjenjivom okviru financijskog izvještavanja. Revizorova je odgovornost u vezi s derivativnim financijskim instrumentima, u kontekstu revizije financijskih izvještaja kao cjeline, razmotriti jesu li menadžmentove tvrdnje u vezi s derivativima rezultirale financijskim izvještajima koji su pripremljeni u svim značajnim odrednicama sukladno primjenjivom okviru financijskog izvještavanja.
12. Revizor kod subjekta nastoji stvoriti razumijevanje da je svrha revizijskog posla omogućiti izražavanje mišljenja o financijskim izvještajima. Svrha revizije financijskih izvještaja nije pružiti uvjerenje o adekvatnosti subjektovog upravljanja rizicima koji se odnose na derivativne aktivnosti, ili kontrola nad tim aktivnostima. Kako bi se izbjegli svaki nesporazumi revizor mora raspraviti s menadžmentom prirodu i obujam revizijskih poslova koji se odnose na derivativne aktivnosti. MRevS 210 “Uvjeti preuzimanja obveze revizije”, pruža upute za dogovaranje sa subjektom o uvjetima angažiranja.

Potreba za posebnim vještinama i znanjima

13. MRevS 200 zahtijeva da revizor postupa u skladu s Kodeksom etike za profesionalne računovođe koji je usvojila Međunarodna federacija računovođa. Između ostalog, taj Kodeks zahtijeva da profesionalni računovođa (revizor) obavlja profesionalne usluge s

marljivošću i kompetentno. Kodeks nadalje zahtijeva da revizor održava dovoljno profesionalno znanje i vještine kako bi ispunio odgovornosti s dužnom pažnjom.

14. Kako bi postupio sukladno zahtjevima MRevS-a 200, revizoru mogu biti potrebna posebna znanja ili vještine da planira i obavi revizijske postupke za određene tvrdnje o derivativima. Posebne vještine i znanje uključuje stjecanje razumijevanja o:
- poslovnim karakteristikama i profilu rizičnosti djelatnosti u kojoj subjekt posluje;
 - derivativnim financijskim instrumentima koje koristi subjekt i njihovim karakteristikama;
 - subjektovom informacijskom sustavu za derivative, uključujući uslugama knjigovodstvenih servisa. To može zahtijevati da revizor posjeduje posebne vještine ili znanja o kompjutorskim aplikacijama kada se važne informacije o tim derivativima prenose, obrađuju, održavaju ili im se pristupa elektronički;
 - metodama vrednovanja derivativa, primjerice, je li fer vrijednost određena pomoću cijene iz tržišne kotacije, ili modela za određivanje cijene; i
 - zahtjevima okvira financijskog izvještavanja za financijske tvrdnje koje se odnose na derivative. Derivativi mogu imati složene karakteristike koje zahtijevaju da revizor posjeduje posebno znanje za ocjenjivanje njihovog mjerenja, priznavanja i objavljivanja sukladno okviru financijskog izvještavanja. Primjerice, karakteristike ugrađene u ugovore ili sporazume mogu zahtijevati odvojeno računovodstveno iskazivanje i složena struktura određivanja cijene može povećati složenost pretpostavki korištenih u vrednovanju instrumenata po fer vrijednosti. Osim toga, zahtjevi okvira financijskog izvještavanja mogu varirati ovisno o vrsti derivativa, prirodi transakcija i vrsti subjekta.
15. Članovi angažiranog tima mogu imati neophodnu vještinu i znanja za planiranje i obavljanje revizijskih postupaka koji se odnose na derivativne aktivnosti. Alternativno, revizori mogu odlučiti potražiti pomoć od stručnjaka izvan vlastite tvrtke koji imaju neophodne vještine ili znanja kako bi planirali i obavili revizorske postupke, naročito kada su derivativi vrlo složeni, ili kada su jednostavni derivativi korišteni u složenim uvjetima jer je poslovni subjekt uključen u aktivno trgovanje derivativima ili se vrednovanje derivativa temelji na složenim modelima određivanja vrijednosti. MRevS 220 "Kontrola kvalitete revizija povijesnih financijskih informacija"¹ pruža upute o nadziranju osoba koje rade kao članovi tima i pomažu revizoru u planiranju i obavljanju revizijskih postupaka. MRevS 620 "Korištenje radom stručnjaka" pruža upute o korištenju radom stručnjaka kao načinom pribavljanja revizijskih dokaza.

¹ MRevS 220 "Kontrola kvalitete revizijskog rada" je povučen u lipnju 2005. godine kada je stupio na snagu MRevS 220 "Kontrola kvalitete revizija povijesnih financijskih informacija".

Poznavanje poslovanja

16. MRevS 310 "Poznavanje poslovanja"² zahtijeva od revizora da u obavljanju revizije financijskih izvještaja ima ili stekne poznavanje poslovanja u dovoljnoj mjeri da bi revizoru omogućilo prepoznati i razumjeti događaje, transakcije i postupanja koji po revizorovoj prosudbi mogu imati značajan učinak na financijske izvještaje, postupak ispitivanja ili revizijsko izvješće. Primjerice, revizor koristi takvo poznavanje kako bi procijenio inherentne i kontrolne rizike i odredio vrste, vremenski raspored i obujam revizorskih postupaka.
17. Pošto derivativne aktivnosti uobičajeno podupiru poslovne aktivnosti subjekta to onda i čimbenici koji utječu na njegovo svakodnevno poslovanje imaju također i učinak na njegove aktivnosti koje se odnose na derivative. Primjerice, zbog ekonomskih uvjeta koji utječu na subjektove cijene osnovnih sirovina on može zaključiti terminski ugovor kako bi zaštitio troškove svojih zaliha. Slično tome, derivativne aktivnosti mogu imati značajniji učinak na subjektovo poslovanje i sposobnost opstanka.

Opći ekonomski čimbenici

18. Opći ekonomski čimbenici će vjerojatno imati utjecaj na vrste i obujam subjektivih transakcija s derivativima. Primjerice, kada se čini vjerojatnim da će kamatne stope rasti, poslovni subjekt može pokušati uporabom kamatnog swapa, kamatnog forwarda i capsa fiksirati efektivnu kamatnu stopu na svoja dugovanja s promjenjivom stopom. Opći ekonomski čimbenici koji mogu biti relevantni uključuju:
 - opću razinu gospodarskih aktivnosti;
 - kamatne stope, uključujući terminsku strukturu kamatnih stopa i raspoloživost financiranja;
 - inflaciju i promjene tečaja;
 - tečajeve deviza i kontrole; i
 - karakteristike tržišta koja su relevantna za derivative koje koristi subjekt, uključujući likvidnost ili sposobnost opstanka tih tržišta.

Djelatnost

19. Gospodarski uvjeti u subjektovoj djelatnosti također će vjerojatno utjecati na subjektive aktivnosti s derivativima. Ako je djelatnost sezonska ili ciklična, može biti svojstveno da će biti teže točnije prognozirati izloženost riziku kamata, tečaja ili likvidnosti. Veliki rast stope ili oštar pad stope rasta subjektovog poslovanja može također otežati da se predvi-

² MRevS 310 "Poznavanje poslovanja" je povučen u prosincu 2004. godine kada je stupio na snagu MRevS 315 „Razumijevanje subjekta i njegovog okruženja te procjenjivanje rizik značajnog pogrešnog prikazivanja”.

di razina aktivnosti u cijelosti, i na taj način i njegove razine aktivnosti s derivativima. Gospodarski uvjeti u određenoj djelatnosti koji mogu biti relevantni uključuju:

- rizik cijena u djelatnosti;
- tržište i konkurencija;
- ciklična ili sezonska aktivnost;
- opadanje ili proširivanje poslovanja;
- nepovoljni uvjeti (primjerice, opadanje potražnje, prekomjerni kapaciteti, ozbiljna konkurencija u pogledu cijena); i
- devizne transakcije, izloženost riziku preračunavanja i gospodarska izloženost.

Poslovni subjekt

20. Revizor da bi stekao dovoljno razumijevanje subjektovih aktivnosti s derivativima, kako bi mogao prepoznati i shvatiti događaje, transakcije i postupanja, koje po njegovoj presudbi mogu imati značajni učinak na financijske izvještaje ili postupak ispitivanja ili revizijsko izvješće, razmatra:

- *Znanje i iskustvo menadžmenta i onih koji su zaduženi za upravljanje.* Derivativne aktivnosti mogu biti komplicirane i često svega nekoliko osoba unutar subjekta potpuno razumije te aktivnosti. U subjektima koji poduzimaju tek nekoliko aktivnosti s derivativima, menadžmentu može nedostajati iskustvo čak i za relativno jednostavne derivativne aktivnosti. Štoviše, kompleksnost različitih ugovora ili sporazuma može imati za posljedicu da subjekt nehotično bude uključen u derivativnu transakciju. Značajno korištenje derivativa, napose kompleksnih derivativa, bez relevantne stručnosti unutar poslovnog subjekta povećava inherentni rizik. To može potaknuti revizora da se zapita jesu li odgovarajuće menadžmentove kontrole, i može utjecati na revizorovu procjenu rizika te na vrste, obujam i vremenski raspored revizijskih testiranja koja se smatraju neophodnim;
- *Dostupnost pravodobnih i pouzdanih informacija za rukovođenje.* Kontrolni rizik koji se odnosi na derivativne aktivnosti može se povećati s većom decentralizacijom tih aktivnosti. To napose može biti tako u slučajevima kada je subjekt smješten na različitim lokacijama, pri čemu možda i u drugim državama. Derivativne aktivnosti mogu se voditi ili centralizirano ili decentralizirano. Derivativne aktivnosti i s njima povezano poslovno odlučivanje ovisi u velikoj mjeri o toku točnih, pouzdanih i pravodobnih informacija za rukovođenje. Poteškoće prikupljanja i objedinjavanja takvih informacija povećava se s brojem lokacija i djelatnostima u koje je uključen poslovni subjekt;
- *Ciljevi uporabe derivativa.* Derivativne aktivnosti su u rasponu od onih kojima je osnovni cilj smanjiti ili eliminirati rizik (hedging) do onih kojima je osnovni cilj

maksimirati profite (spekuliranje). Uz pretpostavku da je sve ostalo identično, rizik se povećava kako maksimiranje profita postaje žižom derivativne aktivnosti. Revizor stječe razumijevanje strategije na kojoj počiva subjektova uporaba derivativa i identificira gdje se subjektove aktivnosti s derivativima nalaze na skali koje omeđuju hedging i spekuliranje.

Ključni financijski rizici

21. Revizor stječe razumijevanje osnovnih vrsta financijskih rizika koji se odnose na derivativne aktivnosti, kojima poslovni subjekt može biti izložen. Ti ključni financijski rizici su:

(a) *Tržišni rizik (Market risk)*, koji se općenito odnosi na ekonomske gubitke zbog nepovoljnih promjena fer vrijednosti derivativa. Taj rizik uključuje:

- Rizik cijene, koji se odnosi na promjene u razini cijena zbog promjena kamatnih stopa, tečaja ili drugih čimbenika koji se odnose na tržišnu nepostojanost odnosnih stopa, indeksa ili cijena;
- Rizik likvidnosti, koji se odnosi na promjene u mogućnosti da se proda ili otuđi derivativni instrument. Derivativne aktivnosti nose dodatni rizik da manjak raspoloživih ugovora ili sudionika može otežati zatvaranje derivativnih transakcija ili zaključivanja ugovora o prijeboju. Primjerice, rizik likvidnosti može se povećati ako se subjektu pojave teškoće oko pribavljanja potrebne vrijednosnice ili robe ili druge stvari koju treba isporučiti ako derivativ zahtijeva fizičku isporuku;
- Ekonomski gubici mogu također nastati ako subjekt obavi neodgovarajuće trgovanje temeljeno na informacijama dobivenim uporabom slabih modela vrednovanja; i
- Derivativi korišteni u transakcijama zaštite nose dodatni rizik, poznat pod nazivom *basis risk* (rizik narušavanja spreda cijena). Pojmom "basis" označava se razlika između cijene zaštićene stavke i cijene odgovarajućeg instrumenta zaštite. Rizik narušavanja spreda cijena je rizik da će se razlika promijeniti dok je ugovor o zaštiti još otvoren, i na taj način cjenovna korelacija između zaštićene stavke i instrumenta zaštite neće više biti besprijeborna. Primjerice, na rizik narušavanja spreda cijena može djelovati manjak likvidnosti, ili kod zaštićene stavke ili kod instrumenta zaštite.

(b) *Kreditni rizik (Credit risk)*, koji se odnosi na rizik da kupac ili druga ugovorna strana neće podmiriti obvezu u punoj vrijednosti, ili u vrijeme kada dospije ili bilo kada nakon toga. Tržišne vrijednosti određenih derivativa su nepostojane pa je stoga nepostojan i kreditni rizik. Općenito, derivativi su izloženi kreditnom riziku samo kada derivativi imaju pozitivnu tržišnu vrijednost. Ta vrijednost predstavlja obvezu druge

strane i ekonomsku korist koja se može izgubiti ako druga strana propusti ispuniti svoju obvezu. Štoviše, tržišna vrijednost derivativa može brzo fluktuirati, mijenjajući se između pozitivnih i negativnih vrijednosti. Mogućnost brzog mijenjanja cijena, skopčano sa strukturom određenih derivativa, može također utjecati na izloženost kreditnom riziku. Primjerice, derivativi s jakim polužnim učinkom ili derivativi s dužim vremenima mogu stvoriti povećanu izloženost kreditnom riziku ubrzo nakon što je derivativna transakcija bila zaključena. Mnogim derivativima se trguje pod standardiziranim pravilima na organiziranim burzama (derivativi kojima se trguje na burzi). Takvi derivativi općenito otklanjaju individualni rizik druge strane tako što organizacija za kliring postaje zamjenska stranka za podmirenje. Uobičajeno, sudionici u derivativima kojima se trguje na burzi podmiruju dnevno promjene u vrijednostima svojih pozicija, što dodatno ublažava kreditni rizik. Druge metode za minimaliziranje kreditnog rizika uključuju traženje da druga strana ponudi kolateral ili procjenjivanje kreditnog limita za svaku drugu ugovornu stranu temeljeno na njezinom kreditnom rejtingu.

- (c) *Rizik podmirivanja (Settlement risk)*, koji se odnosi na rizik da će jedna strana transakcije biti riješena bez primitka protuvrijednosti od kupca ili druge ugovorne strane. Jedna od metoda minimaliziranja rizika podmirivanja je zaključivanje temeljnog ugovora o prijeboju koji omogućuje stranama da kod podmirivanja prebiju sve svoje povezane pozicije obveza i potraživanja;
- (d) *Rizik solventnosti (Solvency risk)*, koji se odnosi na rizik da subjekt neće imati raspoložive izvore za podmirivanje preuzetih obveza isplata kada one dospiju. Primjerice, nepovoljno kretanje futures ugovora može rezultirati pozivom da se izvrši uplata razlike cijene za koji subjektu mogu manjkati likvidna sredstva da bi ga ispunio.
- (e) *Pravni rizik (Legal risk)*, koji se odnosi na gubitke nastale mjerama zakonskih ili regulativnih organa koje obesnažuju ili na drugi način onemogućavaju postupanje krajnjeg korisnika ili druge ugovorne strane prema uvjetima iz ugovora ili odgovarajućeg sporazuma o prijeboju. Primjerice, taj rizik može nastati zbog nepotpune dokumentacije za zaključivanje ugovora, nemogućnosti da provede sporazum o prijeboju u slučaju bankrota, nepovoljnih promjena u poreznim zakonima ili zakona koji zabranjuju subjektima ulaganja u određene vrste derivativa.

Iako postoje i drugačije podjele rizika, oni su uobičajeno kombinacija ovih osnovnih rizika. Postoji također i dodatni rizik za robe da neće svojim kvalitetama ispuniti očekivanja.

Tvrdnje na koje treba obratiti pozornost

22. Tvrdnje iz financijskih izvještaja su tvrdnje menadžmenta, izričito ili na drugi način, uključene u financijskim izvještajima sastavljenim sukladno primjenjivom okviru financijskog izvještavanja. One se mogu kategorizirati kako slijedi:

- *Postojanje* – imovina ili obveza postoji na određeni datum. Primjerice, na datum bilance postoje derivativi o kojima se izvještava u financijskim izvještajima kroz mjerenje ili objavljivanje.
- *Prava i obveze* – imovina ili obveza pripada subjektu na određeni dan. Primjerice, subjekt ima prava i obveze u vezi s derivativima o kojima se izvještava u financijskim izvještajima.
- *Nastanak* – transakcija ili događaj koji se odnosi na subjekt nastali su tijekom razdoblja. Primjerice, transakcija uslijed koje se pojavio derivativ nastala je unutar razdoblja financijskog izvještavanja.
- *Potpunost* – nema neevidentirane imovine, obveza, transakcija ili poslovnih događaja ili neobjavljenih stavaka. Primjerice, svi subjektovi derivativi su iskazani u financijskim izvještajima kroz mjerenja ili objavljivanja.
- *Vrednovanje* – imovina ili obveza je iskazana po odgovarajućoj knjigovodstvenoj vrijednosti. Primjerice, vrijednosti derivativa, iskazane u financijskim izvještajima kroz mjerenja ili objavljivanja, utvrđene su sukladno okviru financijskog izvještavanja.
- *Mjerenje* – transakcija ili događaj se evidentira u ispravnom iznosu i prihodi ili rashodi su raspoređeni u odgovarajuće razdoblje. Primjerice, iznosi koji se odnose na derivative iskazane u financijskim izvještajima kroz mjerenja ili objavljivanja utvrđeni su sukladno okviru financijskog izvještavanja, i prihodi ili rashodi koji se odnose na derivative iskazane u financijskim izvještajima raspoređeni su u ispravna razdoblja financijskog izvještavanja.
- *Prezentiranje i objavljivanje* – stavka se objavljuje, klasificira i opisuje u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja. Primjerice, klasifikacija, opis i objavljivanje derivativa u financijskim izvještajima je sukladno okviru financijskog izvještavanja.

Procjena rizika i interne kontrole

23. Revizijski rizik je rizik da revizor izrazi neodgovarajuće revizijsko mišljenje kada su financijski izvještaji značajno pogrešno prikazani. Revizijski rizik ima tri komponente: inherentni rizik, kontrolni rizik i rizik neotkrivanja. U procjenjivanju komponenti revizijskog rizika revizor sagledava saznanja stečena o poslovanju i o ključnim financijskim rizicima.
24. MRevS 400 “Procjena rizika i interne kontrole”³ pruža upute za revizorovo razmatranje revizijskog rizika i internih kontrola kada planira i obavlja reviziju financijskih izvještaja

³ MRevS 400 “Procjena rizika i interne kontrole” je povučen u prosincu 2004. godine kada su stupili na snagu MRevS 315 “Razumijevanje subjekta i njegovog okruženja te procjenjivanje rizik značajnog pogrešnog prikazivanja” i MRevS 330 “Revizijski postupci kao reakcija na procijenjene rizike”.

sukladno MRevS-ovima. MRevS zahtijeva da revizor koristi profesionalnu prosudbu kako bi procijenio revizijski rizik i osmislio revizijske postupke kako bi osigurao da se rizik smanji na prihvatljivo nisku razinu. On također zahtijeva da revizor stekne dovoljno razumijevanje računovodstvenog sustava i internog kontrolnog sustava kako bi planirao reviziju i izgradio djelotvoran revizijski pristup.

Inherentni rizik

25. Inherentni rizik je podložnost nekog stanja računa ili vrste transakcija pogrešnom iskazivanju koje može biti značajno, pojedinačno ili skupno s pogrešnim prikazivanjima ostalih stanja ili vrsta, pod pretpostavkom nepostojanja odgovarajućih internih kontrola.
26. MRevS 400⁴ zahtijeva da revizor, pri izradi općeg revizijskog plana, procijeni inherentni rizik na razini financijskog izvještaja. MRevS 400 zahtijeva da revizor poveže tu procjenu sa značajnim stanjima računa i vrstama transakcija za svaku tvrdnju, ili da pretpostavi kako je za tvrdnje inherentni rizik visok.
27. MRevS 400 pruža upute revizoru u provedbi profesionalne prosudbe kao bi ocijenio brojne čimbenike koji mogu utjecati na procjenu inherentnog rizika. Primjeri čimbenika koji mogu utjecati na revizorovu procjenu inherentnog rizika za tvrdnje o derivativima uključuju:
 - *Ekonomska i poslovna svrha subjektoivih aktivnosti s derivativima.* Revizor sagledava prirodu subjektoivog poslovanja i ekonomsku i poslovnu svrhu njegovih aktivnosti s derivativima što sve skupa može utjecati na subjektoivu odluku da kupi, proda ili drži derivative.
 - *Derivativne aktivnosti su u rasponu od stanja kada im je osnovni cilj umanjiti ili eliminirati rizik (hedging) do stanja kada im je osnovni cilj maksimalizirati profite. (spekuliranje).* Inherentni rizik koji se odnosi na upravljanje rizikom značajno se razlikuje od onog koji se odnosi na spekulativno ulaganje.
 - *Kompleksnost karakteristika derivativa.* Općenito, što je derivativ kompleksniji, to je teže odrediti njegovu fer vrijednost. Fer vrijednost određenih derivativa, poput opcija kojima se trguje na burzi, dostupne su iz neovisnih izvora određivanja cijena kao što su financijske publikacije i broker ili dilera koji nisu povezani sa subjektom. Međutim, određivanje fer vrijednosti može biti posebno složeno ako se transakcija obavila kao bi se točno ispunile potrebe pojedinog korisnika. Kada se derivativima neredovito trguje, ili se trguje na tržištima bez objavljene ili kotirane tržišne cijene, menadžment može koristiti modele vrednovanja za utvrđivanje fer vrijednost. Rizik vrednovanja je rizik da se netočno odredi fer vrijednost derivativa. Rizik modela, koji je komponenta rizika vrednovanja, postoji uvijek kada se koriste modeli (kao

⁴ Vidjeti fusnotu 3.

suprotnost uporabi kotiranih tržišnih cijena) da bi se odredila fer vrijednost derivativa. Rizik modela je rizik koji se odnosi na nesavršenost i subjektivnost modela i njihovih odgovarajućih pretpostavki. Rizik vrednovanja i rizik modela zajedno doprinose inherentnom riziku za tvrdnju o vrednovanju tih derivativa.

- *Uključuje li transakcija kojom nastaje derivativ razmjenu za novac.* Mnogi derivativi ne zahtijevaju na početku transakcije razmjenu za novac ili mogu sadržati ugovore s neredovitim novčanim tokovima ili novčanim tokovima koji nastaju na kraju. Postoji povećani rizik da se takve ugovori neće prepoznati, ili će ih se tek djelomično prepoznati i iskazati u financijskim izvještajima, povećavajući inherentni rizik za tvrdnju o potpunosti koja se odnosi na te derivative.
 - *Subjektovo iskustvo s derivativima.* Inherentni rizik povećava se značajnom uporabom derivativa bez odgovarajuće stručnosti unutar subjekta. Odgovarajuću stručnost treba imati osoblje uključeno u subjektive derivativne aktivnosti, uključujući i one koji su zaduženi za upravljanje, one koji u ime subjekta preuzimaju obveze za derivativne transakcije (ovdje se oni nazivaju – “dileri”), one koji su uključeni u kontrole rizika i osoblje računovodstva i operative koje je odgovorno za evidentiranje i podmirivanje transakcija. Osim toga, vjerojatnije je da će menadžment previdjeti relevantnu računovodstvenu problematiku i problematiku objavljivanja u financijskim izvještajima za transakcije koje povremeno nastaju.
 - *Je li derivativ ugrađen u neki ugovor.* Manje je vjerojatno da će menadžment prepoznati ugrađene derivative što povećava inherentni rizik za tvrdnju o potpunosti koja se odnosi na te derivative.
 - *Utječu li vanjski čimbenici na tvrdnje.* Primjerice, povećanje kreditnog rizika u vezi sa subjektivim poslovanjem u djelatnosti koja ima silazne trendove povećava inherentni rizik za tvrdnju o vrednovanju koja se odnosi na odgovarajuće derivative. Osim toga, značajne promjene ili kolebanja kamatnih stopa povećavaju inherentni rizik za vrednovanje derivativa kojima na vrijednost znatnije utječe kamatne stope.
 - *Trguje li se derivativima na nacionalnoj burzi ili međunarodno.* Derivativi kojima se trguje na međunarodnim burzama mogu biti izloženi povećanom inherentnom riziku zbog različitosti zakona i regulative, tečajnog rizika ili različitih gospodarskih uvjeta. Ti uvjeti mogu doprinositi inherentnom riziku za tvrdnju o pravima i obvezama, te tvrdnju o vrednovanju.
28. Mnogi derivativi imaju pripadajući rizik da im gubitak može prijeći iznos, ako ga ima, vrijednosti derivativa priznatog u bilanci (izvanbilančni rizik). Primjerice, iznenađan pad tržišne cijene robe može prisiliti subjekta da ostvari gubitke kako bi zatvorio terminku poziciju koju ima za tu robu. U nekim slučajevima mogući gubici mogu biti dovoljni da stvore sumnju u subjektivu mogućnost da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem. MRevS 570 “Vremenska neograničenost poslovanja” ustanovljuje stan-

darde i pruža upute o revizorovoj odgovornosti kod obavljanja revizije financijskih izvještaja u vezi s pretpostavkom vremenske neograničenosti poslovanja primijenjenoj pri sastavljanju financijskih izvještaja. Subjekt može obaviti analizu osjetljivosti ili analizu odnosa vrijednosti i rizičnosti kako bi procijenio hipotetske učinke na derivativne instrumente podložne tržišnim rizicima. Revizor može razmotriti te analize pri ocjenjivanju menadžmentove procjene o subjektovoj sposobnosti nastavka s vremenski neograničenim poslovanjem.

Sagledavanje računovodstva

29. Subjektova računovodstvena metoda utječe na određene revizijske postupke i, stoga, je značajna. Računovodstvo derivativa može ovisiti jesu li derivativi klasificirani kao instrumenti zaštite, i je li odnos zaštite vrlo učinkovit. Primjerice, MRS 39 zahtijeva da subjekt prizna promjene fer vrijednosti derivativnih instrumenata kao neto dobit ili gubitak tekućeg razdoblja. Ako je derivativ dio zaštite koji ispunjava određene kriterije, zaštita ispunjava uvjete za posebno računovodstvo zaštite, koje priznaje izjednačavajuće učinke kod zaštićene stavke na neto dobit ili gubitka. Pošto su derivativi i zaštićena stavka ekonomski povezani to je i odgovarajuće da se priznaju dobiti ili gubici na derivativima u istom računovodstvenom razdoblju kada su priznati gubici ili dobiti na zaštićenoj stavci. Za neke transakcije promjene u fer vrijednosti pojavit će se kao sastavni dijelovi tekuće neto dobiti ili gubitka. Za druge transakcije promjene u fer vrijednosti pojavit će se privremeno u promjenama glavnice, i konačno, kada nastane krajnja transakcija, u neto dobiti ili gubitku.
30. Derivativi korišteni kao zaštita podložni su riziku da će se promijeniti tržišni uvjeti tako da zaštita više neće biti učinkovita i, stoga, se više neće ispunjavati uvjeti za odnos zaštite. Primjerice, MRS 39 zahtijeva da se periodični dobiti i gubici od futures ugovora korišteni za zaštitu budućih nabava zaliha trebaju priznati kao promjene u dioničkoj glavnici, s kumulativnim gubicima ili dobicima iskazanim u neto dobiti ili gubitku istog razdoblja kada zaštićena prognozirana transakcija utječe na neto dobit ili gubitak. Učinkovitost zaštite smanjit će svi neskladi između promjena trenutne (spot) cijene futures ugovora i dodatne promjene troška nabave odgovarajuće zalihe. Neskladi mogu nastati uslijed različitosti mjesta isporuke za zalihe koje se kupuju i futures ugovora korištenih za zaštitu nabave zaliha. Primjerice, trošak fizičke isporuke može varirati ovisno o mjestu isporuke. Drugi neskladi mogu nastati zbog različite vremenske dinamike između izvršavanja zaštićene stavke i instrumenta zaštite, ili različitosti količinskih ili kvalitetnih jedinica mjera koje podrazumijeva zaštićena stavka u odnosu na one navedene u instrumentu zaštite. MRS 39 zahtijeva da se odmah izvijesti u računu dobiti i gubitka onaj dio promjene vrijednosti instrumenta zaštite koji više ne osigurava učinkovitu zaštitu. Ako se ocijeni i utvrdi da zaštita nije vrlo djelotvorna, odnos zaštite ne ispunjava dalje kriterije da bi se iskazivao po pravilima računovodstva zaštite. Nastavljanje s iskazivanjem po računovodstvu zaštite bi nepravilno isključivalo dobitke i

gubitke iz neto dobiti ili gubitka razdoblja. Složenosti računovodstvenog iskazivanja derivativa povećavaju inherentni rizik za tvrdnju o prezentiranju i objavljivanju o tim derivativima.

Sagledavanje računovodstvenog sustava

31. MRevS 400⁵ zahtijeva da revizor stekne razumijevanje računovodstvenog sustava. Revizor, da bi postignuo to razumijevanje, stječe saznanja o organizaciji računovodstvenog sustava, njegovim promjenama i djelovanju. Razmjer subjektove uporabe derivativa i relativna složenost instrumenata su važne odrednice nužne razine sofisticiranosti, kako subjektovog informacijskog sustava (uključujući računovodstveni sustav), tako i kontrolnih postupaka.
32. Određeni instrumenti mogu zahtijevati veliki broj knjiženja. Iako će računovodstveni sustavi korišteni za knjiženje derivativnih transakcija vjerojatno zahtijevati neke ručne intervencije, u idealnim slučajevima računovodstveni sustav može knjižiti točno ulaze s minimalnim ručnim intervencijama. Kako se povećava sofisticiranost derivativnih transakcija tako se treba povećavati i sofisticiranost računovodstvenog sustava. Pošto to nije uvijek tako, revizor treba biti spreman za moguću potrebu mijenjanja revizijskog pristupa, ako se kvaliteta računovodstvenog sustava, ili nekog njegov segmenta, čini slabom.

Kontrolno okruženje

33. Kontrolno okruženje utječe na podešenost subjekta i svijest o kontrolama njegovog osoblja. Ono je osnova za sve ostale komponente internih kontrola, stvarajući disciplinu i strukturu. Kontrolno okruženje ima prožimajući utjecaj na način kako se ustrojavaju poslovne aktivnosti, postavljaju ciljevi i procjenjuju rizici.
34. MRevS 400⁶ zahtijeva da revizor stekne dovoljno razumijevanje kontrolnog okruženja kako bi procijenio stavove menadžmenta i onih koji su zaduženi za upravljanje, njihovu svjesnost i aktivnosti u vezi s internim kontrolama i važnosti tih kontrola za subjekt.
35. Revizor razmatra menadžmentove opće stavove prema, i svjesnost o, derivativnim aktivnostima kao dio stjecanja razumijevanja kontrolnog okruženja, uključujući i sve promjene prema njima. Uloga je onih koji su zaduženi za upravljanje da odrede odgovarajuće stavove spram rizika. Menadžmentova uloga je pratiti i upravljati subjektovu izloženost tim rizicima. Revizor stječe razumijevanje o tome kako kontrolno okruženje za derivative reagira na menadžmentove procjene rizika. Subjekt, da bi djelotvorno pratio i upravljao svojom izloženošću rizicima, primjenjuje organizaciju koja:
 - je odgovarajuća i sukladna sa subjektovim stavovima spram rizicima kako su to odredili oni koji su zaduženi za upravljanje;

⁵ Vidjeti fusnotu 3.

⁶ Vidjeti fusnotu 3.

- određuje razine ovlaštenja za autorizaciju različitih vrsta instrumenata i transakcija koje se mogu zaključiti i za koje svrhe. Razine ovlaštenja i instrumenti koji se dozvoljavaju moraju odražavati stručnost osoba uključenih u derivativne aktivnosti;
 - postavlja odgovarajuće granice za maksimalno dopuštenu izloženost svakoj vrsti rizika (uključujući i prihvaćene stranke u repo ugovorima). Razine dopuštene izloženosti mogu varirati ovisno o vrsti rizika ili stranci;
 - osigurava neovisni i pravodobni monitoring financijskih rizika i kontrolnih postupaka; i
 - osigurava neovisno i pravodobno izvješćivanje o izloženostima, rizicima i rezultatima derivativnih aktivnosti u upravljanju rizicima.
36. Menadžment treba pripremiti prikladne upute kako bi osigurao da derivativne aktivnosti ispunjavaju subjektove potrebe. U upute menadžment treba uključiti jasna pravila o obujmu do kojeg se dopušteno onima koji su odgovorni za derivativne aktivnosti da sudjeluju na tržištu derivativima. Jednom kada je to učinjeno, menadžment može uvesti prikladan sustav za upravljanje i kontrolu tih rizika. Tri čimbenika kontrolnog okruženja zaslužuju posebnu pozornost zbog njihovih potencijalnih učinaka na kontrole nad derivativnim aktivnostima:
- *Usmjeravanje od strane menadžmenta ili onih koji su zaduženi za upravljanje.* Menadžment je odgovoran za osiguravanje usmjeravanja pomoću jasno danih politika za nabavu, prodaju ili držanje derivativa. Te politike trebaju uvodno sadržavati menadžmentov jasni navod njegovih ciljeva u vezi s njegovim aktivnostima upravljanja rizicima i analizu alternativa ulaganja i zaštite raspoloživih za postizanje tih ciljeva. Politike i postupci se potom trebaju razvijati tako da se uzme u obzir:
 - o razina stručnosti subjektovog menadžmenta;
 - o sofisticiranost subjektovih internih kontrola i sustava praćenja;
 - o struktura subjektove imovine odnosno obveza;
 - o subjektova sposobnost da održava likvidnost i apsorbira gubitke kapitala;
 - o vrste derivativnih financijskih instrumenata za koje menadžment vjeruje da će ispuniti njegove ciljeve; i
 - o uporabe derivativnih financijskih instrumenata za koje menadžment vjeruje da će ispuniti njegove ciljeve, primjerice, mogu li se derivativi koristiti za spekulativne svrhe ili za svrhe zaštite.

Subjektive politike za nabavu, prodaju i držanje derivativa trebaju biti odgovarajuće i dosljedne njegovom odnosu spram rizicima i stručnosti onih koji su uključeni u derivativne aktivnosti.

- *Podjela dužnosti i raspoređivanje osoblja.* Derivativne aktivnosti mogu se razvrstati u tri funkcije:
 - o preuzimanje obveze subjekta za transakciju (tzv. dealing);
 - o iniciranje novčanih plaćanja i prihvaćanje novčanih priljeva (tzv. settlements); i
 - o ispravno evidentiranje svih transakcija u računovodstvene evidencije, uključujući vrednovanje derivativa.

Neki subjekti su uspostavili četvrtu funkciju, kontrolu rizika (risk control) koja je odgovorna za praćenje i izvješćivanje o derivativnim aktivnostima. Primjeri ključnih odgovornosti u tom području mogu uključivati:

- o uspostavljanje i praćenje politika upravljanja rizicima;
- o određivanje ustroja graničnih vrijednosti rizika;
- o razvijanje katastrofičnih scenarija i podvrgavanje analizama osjetljivosti otvorenih pozicija portfelja, uključujući pregled neuobičajenih promjena u pozicijama; i
- o pregledavanje i analiziranje novih oblika derivativnih instrumenata.

U subjektima koji nisu uspostavili odvojenu funkciju kontrole rizika, praćenje i izvještavanje o derivativnim aktivnostima može biti komponenta iz nadležnosti računovodstvene funkcije ili opće menadžmentove nadležnosti

- *Je li ili nije opće kontrolno okruženje prošireno na one koji su odgovorni za derivativne aktivnosti.* Subjekt može gajiti takav odnos spram kontrola da su one općenito usmjerene na održavanje visoke razine internih kontrola. Zbog složenosti nekih financijskih ili derivativnih aktivnosti takav odnos ne mora doprijeti do grupe odgovorne za derivativne aktivnosti. Menadžment, kao alternativu tome, zbog rizičnosti koju imaju derivativne aktivnosti, može nametnuti strože kontrolno okruženje od onog koje ima drugdje unutar subjekta.
37. Neki subjekti mogu imati poticajni sustav nagrađivanja za one koji su uključeni u derivativne transakcije. U takvim slučajevima, revizor razmatra u kojem su razmjeru uspostavljene odgovarajuće upute, ograničenja i kontrole kako bi se uvjerio može li djelovanje tog sustava rezultirati transakcijama koje nisu dosljedne općim ciljevima subjektove strategije upravljanja rizicima.
38. Kada se subjekt koristi elektroničkim trgovanjem s derivativnim transakcijama, ono treba usmjeriti pozornost na razmatranje pitanja zaštite i kontrola relevantnih za uporabu mreže.

Kontrolni ciljevi i postupci

39. Interne kontrole nad derivativnim aktivnostima trebaju spriječiti ili otkriti probleme koji koče subjekt u postizanju njegovih ciljeva. Ti ciljevi mogu biti ili poslovni, ili povezani s financijskim izvještavanjem ili postizanjem sukladnosti, i interne kontrole su nužne za sprječavanje ili otkrivanje problema u svakom od tih područja.
40. MReVS 400⁷ zahtijeva da revizor stekne razumijevanje kontrolnih postupaka dovoljno za planiranje revizije. Učinkoviti kontrolni postupci nad derivativima općenito će uključivati odgovarajuće razgraničavanje dužnosti, praćenje upravljanja rizicima, menadžmentov pregled i ostale politike i postupke oblikovane za osiguravanje postizanja subjektovih kontrolnih ciljeva. Ti kontrolni ciljevi uključuju:
- *Autorizirano provođenje.* Derivativne transakcije se provode sukladno subjektovim politikama odobravanja.
 - *Potpune i točne informacije.* Informacija koja se odnosi na derivative, uključujući informacije o fer vrijednosti evidentiraju se pravodobno, potpune su i točne kada se unose u računovodstveni sustav i klasificiraju se, opisuju i objavljuju na odgovarajući način.
 - *Sprječavanje ili otkrivanje pogrešaka.* U obradi računovodstvenih informacija za derivative pogrešna prikazivanja se pravodobno sprječavaju ili otkrivaju.
 - *Stalni monitoring.* Aktivnosti koje uključuju derivative se stalno prate kako bi se priznali i izmjerili događaji koji imaju utjecaja na odgovarajuće tvrdnje iz financijskih izvještaja.
 - *Vrednovanje.* Promjene u vrijednostima derivativa se odgovarajuće iskazuju i objavljuju nadležnim osobama kako s poslovnog tako i kontrolnog gledišta.

Za derivative oblikovane za zaštitu, interne kontrole moraju, osim toga, osigurati da ti derivativi ispunjavaju kriterije za računovodstvo zaštite, kako na otpočinjanju zaštite, tako i trajno kasnije.

41. Razina sofisticiranosti subjektovih internih kontrola varirat će, s obzirom da se odnosi na nabavu, prodaju i držanje derivativa, sukladno:
- složenosti derivativa i povezanog inherentnog rizika – složenije derivativne aktivnosti zahtijevat će sofisticiranije sustave;
 - izloženosti rizicima derivativne aktivnosti u odnosu na kapital kojeg koristi subjekt, i
 - obujmu transakcija – subjekti koji nemaju značajniji obujam derivativnih transakcija trebat će manje sofisticirani računovodstveni sustav i interne kontrole.

⁷ Vidjeti fusnotu 3.

42. Kako se povećava sofisticiranost derivativnih aktivnosti, tako se trebaju pojačati i interne kontrole. U nekim slučajevima subjekt će proširiti vrste financijskih aktivnosti koje zaključuje bez provođenja odgovarajućih prilagodbi u svojim internim kontrolama.
43. U velikim subjektima, sofisticirani računalni informacijski sustavi općenito čuvaju trag o derivativnim aktivnostima i osiguravaju da se podmirivanja obave kada dospiju. Složeniji računalni sustavi mogu generirati automatska knjiženja na računima poravnivanja radi praćenja novčanih tokova. Odgovarajuće kontrole nad obradom pomoći će osigurati da se derivativne transakcije ispravno odražavaju u subjektovim evidencijama. Računalni sustav može biti ustanovljen tako da stvara izvješća o izuzecima kako bi se upozorilo menadžment kada derivativi nisu bili korišteni u granicama dopuštenog ili kada poduzete transakcije nisu bile u granicama koje su ustanovljene za određenu drugu ugovornu stranu. Čak ni sofisticirani računalni sustavi ne moraju osigurati potpunost derivativnih transakcija.
44. Derivativi po svojoj promjenljivoj prirodi mogu uzrokovati značajne prijenose novčanih iznosa, kako u, tako i iz subjekta. Često ti prijenosi nastaju nastupom dospeljeća. U mnogim slučajevima banci se samo daju odgovarajuće upute za plaćanje ili obavijesti o naplati. Neki subjekti mogu koristiti sustav elektroničkog plaćanja. Takvi sustavi mogu sadržati složene lozinke i verifikacijske kontrole, standardne obrasce plaćanja i druge mogućnosti. MRevS 401 "Revidiranje u uvjetima računalnog informacijskog sustava"⁸ zahtijeva da revizor razmotri kako okruženje s računalnim informacijskim sustavom utječe na reviziju i stekne razumijevanje o značajnosti i složenosti aktivnostima računalnog informacijskog sustava, te raspoloživosti podataka za uporabu u reviziji. Revizor stječe razumijevanje o metodama korištenim za prijenos novčanih sredstava, njihovim slabostima i vrlinama, pošto će to imati utjecaja na rizike s kojima se suočava poslovanje i sukladno tome na revizijski rizik.
45. Redovito usklađivanje je važan aspekt kontroliranja aktivnosti s derivativima. Formalno usklađivanje treba se redovito obavljati kako bi se osiguralo da su financijske evidencije odgovarajuće kontrolirane, svi unosi su odmah obavljeni i dileri imaju odgovarajuće i točne informacije o stanju prije nego što formalno preuzmu obvezu subjektu zaključivanjem pravno obvezujuće transakcije. Usklađivanje treba biti odgovarajuće dokumentirano i pregledano od neovisne osobe. Neke od najznačajnijih vrsta postupaka usklađivanja u vezi s derivativnim aktivnostima su kako slijedi:
- usklađivanje dilerovih evidencija s evidencijama koje se koriste u svakodnevnim postupcima monitoringa i stavkama dobiti ili gubitka prikazanim u glavnoj knjizi;
 - usklađivanje pomoćnih knjiga s glavnom knjigom, uključujući one koje se vode u računalnim bazama podataka;

⁸ MRevS 401 "Revidiranje u uvjetima računalnog informacijskog sustava" je povučen u prosincu 2004. godine kada su stupili na snagu MRevS 315 "Razumijevanje subjekta i njegovog okruženja te procjenjivanje rizik značajnog pogrešnog prikazivanja" i MRevS 330 "Revizijski postupci kao reakcija na procijenjene rizike".

- usklađivanje svih računa poravnanja i bankovnih računa i izvješća dilera kako bi se osiguralo da se otvorene stavke odmah otkrivaju i raščističavaju;
 - usklađivanje subjektivih računovodstvenih evidencijama s evidencijama koje vode uslužne organizacije, kada je to primjenjivo.
46. Subjektive evidencije o iniciranju posla trebaju jasno razaznavanje sadržaja i svrhe pojedine transakcije i prava i obveze nastale po svakom ugovoru o derivativu. Osim osnovnih financijskih informacije, poput nominalnog iznosa, takve evidencije trebale bi sadržavati:
- identitet dilera;
 - identitet osobe koja je evidentirala transakciju, ako ta osoba nije diler;
 - datum i vrijeme transakcije;
 - sadržaj i svrhu transakcije, uključujući je li, ili nije, namijenjena za zaštitu odnosno komercijalne izloženosti; i
 - informacije o sukladnosti s računovodstvenim zahtjevima koji se odnose na zaštitu, ako je primjenjivo, kao što su:
 - o oznaka da se radi o zaštiti, uključujući navod vrste zaštite;
 - o navod o kriterijima korištenim za procjenjivanje djelotvornosti zaštite, i
 - o navod o zaštićenju stavci na koju se odnosi zaštita.
47. Prometni podaci za derivative mogu se održavati u bazama podataka, registru ili pomoćnim knjigama, kojima se potom provjerava točnost s neovisnim konfirmacijama dobivenim od drugog sudionika u transakciji. Često će se prometni podaci koristiti za dobivanje računovodstvenih informacija, uključujući informacije za objavljivanje u financijskim izvještajima, a zajedno s drugim informacijama za upravljanje rizicima, kao što je izvješće o izloženosti prema politikama graničnih vrijednosti. Stoga je bitno imati odgovarajuće kontrole nad unosom, obradom i održavanjem prometnih podataka neovisno da li su u bazi podataka, registru ili pomoćnim knjigama.
48. Glavna kontrola potpunosti podataka o derivativnoj transakciji je neovisno uspoređivanje konfirmacije drugog sudionika sa subjektivim vlastitim evidencijama. Od drugog sudionika treba se tražiti da pošalje konfirmaciju izravno uposleniku koji je neovisan od dilera, kako bi se zaštitilo od dilerovog zatamljivanja konfirmacija i prikrivanje transakcija, a svi detalji trebaju se prekontrolirati sa subjektivim evidencijama. Uposlenik neovisan od dilera treba razriješiti sve izuzetke sadržane u konfirmacijama, i provesti detaljnu istragu kada konfirmacija nije primljena.

Uloga internog revidiranja

49. Kao dio procjene internih kontrola, revizor razmatra ulogu internog revidiranja. Znanja i vještine potrebne za razumijevanje i reviziju subjektive uporabe derivativa su općenito

prilično različita od onih potrebnih u revidiranju drugih dijelova poslovanja. Vanjski revizor sagledava u kojoj mjeri funkcija interne revizije ima znanja i vještina da pokrije, ili je stvarno pokrila, subjektive aktivnosti s derivativima.

50. U mnogim subjektima interno revidiranje čini bitan dio funkcije kontrole rizika koji omogućava višoj razini menadžmenta da pregledava i ocjenjuje kontrolne postupke koji se odnose na uporabu derivativa. Poslovi koji se obavljaju u internom revidiranju mogu pomoći eksternom revizoru u procjenjivanju računovodstvenog sustava i internih kontrola, a time i kontrolnog rizika. Područja u kojima posao obavljen internim revidiranjem može biti naročito relevantan su:
- razvijanje općeg pregleda razmjera uporabe derivativa;
 - pregledavanje prikladnosti politika i postupaka i menadžmentovog postupanja sukladno njima;
 - pregledavanje učinkovitosti kontrolnih postupaka;
 - pregledavanje računovodstvenih sustava koji se koriste za obradu derivativnih transakcija;
 - pregledavanje sustava relevantnih za derivativne aktivnosti;
 - uvjeravanje da se diljem subjekta u potpunosti shvaćaju ciljevi upravljanja derivativima, a naročito u onim poslovnim odjelima gdje je najvjerojatnije da će se pojaviti izloženost rizicima;
 - procjenjivanje jesu li prepoznati, procijenjeni i podvrgnuti upravljanju novi rizici u vezi s derivativima;
 - ocjenjivanje je li računovodstvo za derivative sukladno s okvirom financijskog izvještavanja, uključujući, ako je primjenjivo, ispunjavaju li derivativi iskazani primjenom računovodstva zaštite uvjete zaštite određene okvirom financijskog izvještavanja; i
 - provođenje redovitog pregleda kako bi se:
 - o pružilo menadžmentu jamstvo da su derivativne aktivnosti odgovarajuće kontrolirane; i
 - o osiguralo da su novi rizici, i uporaba derivativa radi upravljanja tim rizicima, prepoznati, procijenjeni i podvrgnuti upravljanju.
51. Određeni aspekti internog revidiranja mogu biti korisni za određivanje vrsta, vremenskog rasporeda i obujma postupaka vanjske revizije. Kada se učini da bi mogao biti takav slučaj, revizor tijekom planiranja revizije stječe dovoljno razumijevanje djelovanja interne revizije i obavlja preliminarnu procjenu funkcije interne revizije. Kada vanjski revizor namjerava koristiti određeni posao interne revizije, on ocjenjuje i provjerava taj

posao kako bi potvrdio da je odgovarajući za njegove svrhe. MRevS 610 “Razmatranje rada interne revizije” pruža upute vanjskom revizoru u sagledavanju poslova obavljenih internim revidiranjem.

Uslužne organizacije

52. Subjekti mogu koristiti uslužne organizacije za nabavu ili prodaju derivativa, ili za vođenje evidencija o derivativnim aktivnostima tog subjekta.
53. Korištenje uslužnih organizacija može pojačati kontrole nad derivativima. Primjerice, osoblje uslužne organizacije može imati više iskustva s derivativima od subjektovog menadžmenta. Korištenje uslužnih organizacija može također omogućiti veću podjelu dužnosti. S druge strane pak korištenje uslužne organizacije može povećati rizik jer ona može imati drugačiji odnos spram kontrola ili stoga što se obrada transakcija obavlja na drugoj lokaciji u odnosu na samog subjekta.
54. MRevS 402 pruža revizorima upute kada revidirani subjekt koristi uslužnu organizaciju. MRevS 402 zahtijeva da revizor sagleda, prilikom planiranja revizije i određivanja učinkovitog revizijskog pristupa, kako korištenje uslužne organizacije utječe na subjektov računovodstveni sustav i sustav internih kontrola. MRevS 402 pruža dodatne upute za revidiranje subjekata koji koriste uslužne organizacije. Kada primjenjuje MRevS 402 na uslužnu organizaciju koja je angažirana radi transakcija s derivativima, revizor sagledava kako uslužna organizacije utječe na subjektov računovodstveni sustav i sustav internih kontrola.
55. Revizor može, s obzirom da uslužne organizacije često posluju kao savjetnici za ulaganja, razmotriti rizike koji se odnose na uslužnu organizaciju kada djeluje kao savjetnik za ulaganja, uključujući:
 - kako se prate njezine usluge;
 - postupke primijenjene za zaštitu integriteta i povjerljivosti informacija;
 - rješenja za nepredviđene događaje; i
 - svako pitanje povezanih stranaka koje može nastati, jer uslužna organizacija može zaključiti vlastitu derivativnu transakciju sa subjektom dok je istodobno povezana stranka.

Kontrolni rizik

56. Kontrolni rizik je rizik da subjektov računovodstveni sustav i sustav internih kontrola neće pravodobno spriječiti, ili otkriti i ispraviti, svako pogrešno prikazivanje u nekom stanju računa ili nekoj vrsti transakcija koje može biti značajno, samo za sebe ili zajedno s drugim pogrešnim prikazivanjima u ostalim stanjima ili vrstama transakcija.

57. MRevS 400⁹ zahtijeva da revizor, nakon stjecanja razumijevanja sustava računovodstva i sustava internih kontrola, napravi preliminarnu procjenu kontrolnog rizika, na razini tvrdnji, za svako značajno stanje računa ili vrstu transakcije. MRevS zahtijeva da se u preliminarnoj procjeni kontrolnog rizika za tvrdnje iz financijskih izvještaja taj rizik ocijeni kao visok, osim ako revizor:
- (a) može uočiti interne kontrole relevantne za tvrdnju, a za koju je vjerojatno da sprječavaju, ili otkrivaju i ispravljaju, značajna pogrešna prikazivanja; i
 - (b) planira obaviti provjeru kontrola kako bi potkrijepio procjenu.
58. Revizor razmatra, kada gradi revizijski pristup, preliminarnu procjenu kontrolnog rizika (zajedno s procjenom inherentnog rizika) kako bi za tvrdnje iz financijskih izvještaja odredio vrste, vremenski raspored i obujam dokaznih postupaka.
59. Primjeri pitanja koja mogu utjecati na revizorovu procjenu kontrolnog rizika uključuju:
- da li politike i postupci kojima se upravlja aktivnostima s derivativima odražavaju menadžmentove ciljeve;
 - kako menadžment obavještava svoje osoblje o kontrolama;
 - kako menadžment prikuplja informacije o derivativima; i
 - kako se sam menadžment uvjerava da kontrole nad derivativima djeluju kako je zamišljeno.
60. MRevS 400 zahtijeva od revizora da sagleda, prije zaključivanja revizije, na osnovi rezultata dokaznih postupaka i drugih prikupljenih revizijskih dokaza, je li se potvrdila procjena kontrolnog rizika.
61. Procjena kontrolnog rizika ovisi o revizorovoj prosudbi u pogledu kvalitete okruženja kontrola i primijenjenih kontrolnih postupaka. Revizor, pri donošenju odluke o vrstama, vremenskom rasporedu i obujmu provjera kontrola, sagledava čimbenike kao što su:
- važnost derivativnih aktivnosti za subjekt;
 - vrste, učestalost i obujam derivativnih aktivnosti;
 - mogući učinak svake sagledane slabosti u kontrolnim postupcima;
 - vrste kontrola koje su provjeravane;
 - učestalost obavljanja tih kontrola; i
 - dokaze o obavljanju.

⁹ Vidjeti fusnotu 3.

Testovi kontrola

62. Revizor obavlja testove kontrola u slučajevima kada je kontrolni rizik procijenjen kao manji od visokog kako bi prikupio dokaze je li, ili nije, utemeljena preliminarna procjena kontrolnog rizika. Neovisno od revizorove procjene kontrolnog rizika moguće je da subjekt poduzima samo ograničen broj derivativnih transakcija, ili da je veličina tih instrumenata posebno značajna za subjekt kao cjelinu. U takvim okolnostima, pristup temeljen na dokaznim postupci, ponekad u kombinaciji s testovima kontrola, može biti prikladniji.
63. Populacija iz koje se uzimaju uzorci za detaljna testiranja nije ograničena na računovodstvene evidencije. Stavke za testiranje mogu se uzimati iz drugih izvora, primjerice, potvrda dobivenih od drugih sudionika i potvrda o trgovanju, tako da se može testirati mogućnost previda transakcija u postupcima evidentiranja.
64. Testovi kontrola se obavljaju kako bi se dobili revizijski dokazi o učinkovitosti: (a) uspostavljenog računovodstvenog sustava i sustava internih kontrola, tj. jesu li oni prikladno ustanovljeni da spriječe ili otkriju značajna pogrešna iskazivanja; i (b) djelovanja internih kontrola tijekom razdoblja. Ključni postupci mogu uključivati ocjenjivanje, na temelju prikladne veličine uzoraka transakcija, jesu li:
- derivativi bili korišteni u skladu s dogovorenim politikama, uputama i unutar odobrenih granica;
 - odgovarajući postupci odlučivanja bili primijenjeni i jesu li lako razumljivi razlozi zbog kojih su odabrane transakcije bile zaključene;
 - poduzete transakcije bile sukladne politikama za derivativne transakcije, uključujući uvjete i ograničenja za inozemne i povezane strane;
 - transakcije bile zaključene s drugim stranama koje su imale odgovarajući kreditni rizik;
 - derivativi, neovisno od dilera, bili podvrgnuti odgovarajućem i pravodobnom mjerenju i izvješćivanju o izloženosti rizicima;
 - bile poslane potvrde drugim sudionicima;
 - potvrde pristigle od drugih sudionika bile na odgovarajući način uspoređene i usklađene;
 - raskidanja i proširivanja postojećih ugovora o derivativima bila podvrgnuta istim kontrolama kao i nove derivativne transakcije;
 - bila ispravno autorizirana označavanja transakcija kao spekulativnih ili zaštitnih, uključujući i sve naknadne promjene tih oznaka;
 - transakcije bile odgovarajuće evidentirane i potpuno i točno unijete u računovodstvene evidencije, te točno obrađivane u nekoj od pomoćnih knjiga pa sve do financijskih izvještaja; i

- bile odgovarajuće održavane zaštite nad lozinkama nužnim za elektronički prijenos novčanih sredstava.

65. Primjeri testova kontrola koji dolaze u obzir uključuju:

- čitanje zapisnika sa sastanaka onih koji su zaduženi za upravljanje subjektom (ili, kada kod subjekta postoji Odbor za upravljanje rizicima imovine odnosno obveza ili slična grupa, onda zapisnika s njihovih sastanaka) kako bi se dobili dokazi da subjektovo tijelo periodično pregledava derivativne aktivnosti, slijedi ustanovljene politike i periodično pregledava učinkovitost zaštite; i
- Uspoređivanje derivativnih transakcija, uključujući i one koje su bile zatvorene, sa subjektivim politikama kako bi se utvrdilo slijedi li subjekt te politike. Primjerice, revizor može:
 - o testirati da su transakcije bile izvršene sukladno odobrenjima navedenim subjektivim politikama;
 - o testirati da je bila obavljena analiza podložnosti prije stjecanja kako to nalaže politika ulaganja;
 - o testirati transakcije kako bi se utvrdilo je li subjekt dobio potrebna odobrenja za transakcije i koristio samo odobrene broker ili druge sudionike;
 - o raspitati se kod menadžmenta jesu li se derivativi i povezane transakcije bile praćene i o njima se pravodobno izvještavalo, te pročitati svu dokumentaciju koja to potkrjepljuje;
 - o testirati evidentirane nabave derivativa, uključujući njihovu klasifikaciju i cijene, i knjiženja korištena za evidentiranje odgovarajućih iznosa;
 - o testirati postupak usklađivanja. Revizor može testirati jesu li pravodobno istražene i raščišćene razlike utvrđene usklađivanjem, i je li nadzorno osoblje pregledalo i odobrilo usklađivanja. Primjerice, u organizacijama koje imaju veliki broj derivativnih transakcija može biti potrebno da se dnevno obavljaju usklađivanja i pregledi;
 - o testiranje kontrola za neevidentirane transakcije. Revizor može ispitivati subjektove potvrde koje je primio od drugih sudionika, kao i razrješavanje svakog izuzetka sadržanog u potvrđivanjima; i
 - o testirati kontrole nad zaštitom i sigurnosnim kopijama podataka kako bi se u slučaju nezgode osiguralo adekvatno obnavljanje evidencija i podataka. Osim toga, revizor može razmatrati i postupke koje subjekt primjenjuje za godišnja testiranja i održavanja računalnih sustava.

Dokazni postupci

66. MRevS 400¹⁰ zahtijeva da revizor razmotri procijene razina inherentnog i kontrolnog rizika pri određivanju vrsta, vremenskog rasporeda i obujma dokaznih postupaka potrebnih da bi se smanjio revizijski rizik na prihvatljivo nisku razinu. Što je viša procjena inherentnog i kontrolnog rizika to revizor više prikuplja revizijskih dokaza od obavljanja dokaznih postupaka.
67. Procijenjene razine inherentnog i kontrolnog rizika ne mogu biti dovoljno niske da bi se izbjegla potreba da revizor obavi barem neki dokazni postupak. Revizor obavlja neke dokazne postupke za značajna stanja računa i vrste transakcija. Ipak moguće je da revizor, obavljanjem samo dokaznih postupaka, neće moći prikupiti dostatne i primjerene revizijske dokaze da bi smanjio detekcijski rizik, i time smanji i revizijski rizik, na prihvatljivo nisku razinu. Ako revizor ne može smanjiti revizijski rizik na prihvatljivo nisku razinu, MRevS 700 “Revizorovo izvješće o financijskim izvještajima”¹¹ zahtijeva da revizor izrazi mišljenje s rezervom ili se suzdrži od mišljenja. Štoviše, MRevS 400 zahtijeva da revizor skrene pozornost menadžmentu, što je prije izvedivo, i to na odgovarajućoj razini odgovornosti, na značajne slabosti u oblikovanju i djelovanju računovodstvenog sustava i sustava internih kontrola koje uoči revizor.

Značajnost

68. MRevS 320 “Značajnost u reviziji” navodi da revizor sagledava značajnost kako na razni cjelovitih financijskih izvještaja, tako i u odnosu na pojedinačna stanja računa, vrste transakcija ili objavljivanja u bilješkama. Revizorove prosudbe mogu uključivati procjene onoga što tvori značajnost za važne stavke u bilanci, računu dobiti i gubitka i izvještaju o novčanom toku, kako pojedinačno, tako i za financijski izvještaj u cjelini.
69. MRevS 320 zahtijeva da revizor razmotri značajnost kada određuje vrste, vremenski raspored i obujam revizijskih postupaka. Može biti teško, kada se planira revizija, procijeniti značajnost u vezi s derivativnim transakcijama naročito zbog nekih njihovih karakteristika. Značajnost se ne može temeljiti samo na vrijednostima iskazanim u bilanci, pošto derivativi mogu imati mali učinak na bilancu, čak i kada mogu stvarati značajne rizike. Revizor mora, kada procjenjuje značajnost, razmotriti također i moguće učinke na stanja računa ili vrste transakcija u financijskim izvještajima. Vjerojatnije je da će derivativi s jakim polužnim učinkom i složeniji derivativi imati značajniji učinak na financijske izvještaje nego što mogu imati jednostavniji derivativi i derivativi s manjim polužnim učinkom. Veće mogućnosti za učinke na financijske izvještaje postoje također kada su za zaključivanje derivativnih transakcija postavljene visoke granice izloženosti.

¹⁰ Vidjeti fusnotu 3.

¹¹ MRevS 700 “Revizorovo izvješće o financijskim izvještajima” je povučen u prosincu 2006. godine kada je stupio na snagu MRevS 700 “Izvješće neovisnog revizora o cjelovitom skupu financijskih izvještaja opće namjene”.

Vrste dokaznih postupaka

70. Dokazni revizijski postupci obavljaju se kako bi se dobili revizijski dokazi za otkrivanje značajnih pogrešnih prikazivanja u financijskim izvještajima, a postoje dvije vrste: (a) testovi detalja transakcija i stanja; i (b) analitički postupci.
71. Revizor, pri određivanju dokaznih postupaka, sagledava:
- *Prikladnost računovodstva.* Osnovni revizijski cilj koji se često želi postići pomoću dokaznih postupaka je određivanje prikladnosti subjektovog računovodstva za derivative;
 - *Uključenost vanjskih organizacija.* Revizor razmatra, kada planira dokazne postupke za derivative, da li druga organizacija drži, servisira ili i drži i servisira subjektove derivative;
 - *Postupci prethodne revizije.* Revizor sagledava, kada obavlja dokazne postupke prije datuma bilance, tržišne promjene u razdoblju između datuma testiranja u prethodnoj reviziji i kraja godine. Vrijednosti nekih derivativa mogu se znatno kolebati u kratkom razdoblju. Vrijednost testiranja u prethodnoj reviziji postaje manja što su manje predvidivi iznosi, relativna značajnost i sastav stanja računa;
 - *Rutinske kontra nerutinskim transakcijama.* Mnoge financijske transakcije su sporazumni ugovori između subjekta i njegove druge ugovorne strane. Pristup revizije obavljanjem dokaznih postupaka može biti najučinkovitiji način za postizanje planiranih revizijskih ciljeva kada derivativne transakcije nisu rutinske i izvan su uobičajenih subjektivih aktivnosti.
 - *Postupci obavljani u drugim revizijskim područjima.* Postupci obavljani u drugim područjima financijskih izvještaja mogu pružiti dokaze o potpunosti derivativnih transakcija. Ti postupci mogu uključivati testiranja naknadnih naplata i isplata, te pretraživanja radi pronalaženja neiskazanih obveza.

Analitički postupci

72. MRevS 520 "Analitički postupci" zahtijeva da revizor primijeni analitičke postupke pri planiranju i etapi sveobuhvatnog pregleda revizije. Analitički postupci mogu se primijeniti i u ostalim etapama revizije. Analitički postupci primijenjeni kao dokazni postupci u reviziji derivativnih aktivnosti mogu pružiti informacije o subjektivom poslovanju, ali, sami po sebi, uobičajeno najčešće neće dati dovoljno dokaza u vezi s tvrdnjama koje se odnose na derivative. Neuobičajene trendove koji se mogu javljati često prikriva složeno međusobno djelovanje čimbenika iz kojih se izvodi vrijednost derivativa.
73. Neko osoblje odgovorno za derivativne aktivnosti provodi detaljne analitičke postupke rezultata svih derivativnih aktivnosti. Zbog njihove velike uključenosti u svakodnevne aktivnosti oni su u mogućnosti sagledati učinke količina derivativa kojima se trguje i

promjena tržišnih cijena na financijske rezultate subjekta. Slično tome, neki subjekti mogu koristiti tehnike analiziranja u njihovim aktivnostima izvješćivanja i praćenja. Kada se raspolože takvim analizama, revizor ih može koristiti za bolje razumijevanje derivativnih aktivnosti. Kod takvog pristupa on traži da se osvjedoči da su informacije pouzdane, te da su ih ispravno ekstrahirale, iz odnosnih računovodstvenih evidencija, osobe koje su dovoljno objektivne da bi bile sigurne kako informacije realno i fer odražavaju subjektovo poslovanje. Revizor može, kada je prikladno, koristiti računalni softver za olakšavanje analitičkih postupaka.

74. Analitički postupci mogu biti korisni pri ocjenjivanju određenih politika upravljanja rizicima za derivative, primjerice, granica zaduživanja. Analitički postupci mogu također biti korisni u ocjenjivanju učinkovitosti aktivnosti zaštite. Primjerice, ako subjekt koristi derivative u strategiji zaštite, a kao rezultat analitičkih postupaka se uoče veliki dobiti ili gubici tada može postati upitna učinkovitost zaštite i ne mora više biti prikladno da se transakcija računovodstveno iskazuje kao zaštita.
75. Kada se ne provode takve analize, a revizor želi obaviti neku, učinkovitost analitičkog pregleda često ovisi o mjeri u kojoj menadžment može osigurati detaljne i neagregirane informacije o aktivnostima koje poduzima. Revizor može biti u mogućnosti obaviti korisne analitičke postupke kada su raspoložive takve informacije. Ako nisu na raspolaganju takve informacije, analitički postupci bit će učinkoviti samo kao sredstvo za utvrđivanje financijskih trendova i odnosa u jednostavnim uvjetima s malim obujmom transakcija. To stoga, što je veća složenost i obujam poslova to se smanjuje korisnost analitičkih postupaka kao revizijskog pomagala u uvjetima kada se ne raspolože s detaljnim informacijama jer su čimbenici koji utječu na prihode i rashode često takvi da revizoru otežavaju smislene analize. Analitički postupci u takvim okolnostima vjerojatno neće ukazivati na neodgovarajuće računovodstvene postupke.

Ocjenjivanje revizijskih dokaza

76. Ocjenjivanje revizijskih dokaza za tvrdnje o derivativima zahtijeva znatno prosuđivanje jer su tvrdnje, naročito o vrednovanju, temeljene na jako subjektivnim pretpostavkama ili su posebno osjetljive na promjene pretpostavki na kojima se zasnivaju. Primjerice, tvrdnja o vrednovanju može se temeljiti na pretpostavkama o nastanku budućeg događaja za koje je teško odrediti očekivanja ili o uvjetima za koje se očekuje da će postojati nakon dužeg vremena. Sukladno tome mogu kompetentne osobe stvoriti različite zaključke o procijenjenim fer vrijednostima ili procjenama raspona fer vrijednosti. Znatne prosudbe mogu također biti potrebne pri ocjenjivanju revizijskih dokaza za tvrdnje temeljene na karakteristikama derivativa i karakteristikama primijenjenih računovodstvenih načela, uključujući i odnosne kriterije, kada su obje krajnje složene. MRevS 540 "Revizija računovodstvenih procjena" pruža upute revizoru za prikupljanje i ocjenjivanje revizijskih dokaza koji bi bili dovoljni i odgovarajući za potkrjepljivanje značajnih računovodstvenih procjena. MRevS 620 daje upute o korištenju radom stručnjaka pri obavljanju dokaznih postupaka.

Dokazni postupci u vezi s tvrdnjama

Postojanje i nastanak

77. Dokazni postupci za tvrdnju o postojanju i nastanku mogu za derivative uključivati:
- konfirmiranje sa subjektom koji drži derivative ili drugim sudionikom u derivativnoj transakciji;
 - pregledavanje potkrjepljujućeg sporazuma i drugih oblika potkrjepljujuće dokumentacije za iznose koji su iskazani, uključujući konfirmacije koje je primio subjekt, u pisanom ili elektroničkom obliku;
 - pregledavanje potkrjepljujuće dokumentacije za realizacije ili podmirivanja nastala naknadno nakon datuma izvješćivanja; i
 - promatranje i propitkivanje.

Prava i obveze

78. Dokazni postupci za tvrdnju o pravima i obvezama mogu za derivative uključivati:
- konfirmiranje uvjeta sa subjektom koji drži derivative ili drugim sudionikom u derivativnoj transakciji; i
 - pregledavanje potkrjepljujućeg sporazuma i drugih oblika potkrjepljujuće dokumentacije u pisanom ili elektroničkom obliku.

Potpunost

79. Dokazni postupci za tvrdnju o potpunosti mogu za derivative uključivati:
- traženje od držatelja derivativa ili drugog sudionika u derivativnoj transakciji da dostavi podatke o svim derivativima i transakcija sa subjektom. Revizor odlučuje kod slanja zahtjeva za konfirmacijom od kojeg organizacijskog dijela drugog sudionika se traži odgovor i hoće li taj sudionik dati odgovore za sve aspekte svoga poslovanja;
 - slanje blanco konfirmacija mogućim držateljima derivativa ili drugim ugovornim stranama u derivativima kako bi se testirala potpunost derivativa evidentiranih u financijskim evidencijama;
 - pregledavanje brokerovih izvješća o postojanju derivativnih transakcija i pozicija koje se drže;
 - pregledavanje konfirmacija primljenih od dugog sudionika koje nisu uparene s prometnim podacima;
 - pregledavanje neraščišćenih stavki usklađivanja;

- pregledavanje sporazuma za ugrađene derivative, kao što su sporazumi o pozajmicama ili sporazumi koji se odnose na glavnici ili ugovore o prodaji. (okviri financijskih izvještavanja mogu imati različite računovodstvene pristupe takvim ugrađenim derivativima);
- pregledavanje dokumentacije za realizacije ili podmirivanja nastala naknadno nakon datuma izvješćivanja;
- propitkivanje i promatranje; i
- proučavanje ostalih informacija, poput zapisnika sa sastanaka onih koji su zaduženi za upravljanje i odgovarajućih dokumenata i izvješća o derivativnim aktivnostima koje je primilo tijelo zaduženo za upravljanje.

Vrednovanje i mjerenje

80. Testovi tvrdnji o vrednovanju određuju se sukladno metodi vrednovanja korištenoj za mjerenje ili objavljivanje. Okvir financijskog izvještavanja može zahtijevati da se financijski instrumenti vrednuju temeljeno na trošku, iznosu utvrđenom prema ugovoru ili fer vrijednosti. On također može zahtijevati objavljivanja o vrijednosti derivativa i određivati da se gubici od umanjenja vrijednosti priznaju u neto dobiti ili gubitku prije realizacije. Dokazni postupci za pribavljanje dokaza o vrednovanju derivativnih financijskih instrumenata mogu uključivati:
- pregledavanje dokumentacije o kupovnoj cijeni;
 - konfirmiranje uvjeta sa subjektom koji drži derivative ili drugim sudionikom u derivativnoj transakciji;
 - pregledavanje kreditne sposobnosti drugog sudionika u derivativnoj transakciji; i
 - pribavljanje dokaza koji potvrđuju fer vrijednosti derivativa mjerenih ili objavljenih po fer vrijednosti.
81. Revizor prikuplja dokaze koji potvrđuju fer vrijednosti derivativa mjerenih ili objavljenih po fer vrijednosti. Metode za određivanje fer vrijednosti mogu se razlikovati ovisno o djelatnosti u kojoj posluje subjekt, uključujući i svaki specifičan okvir financijskog izvještavanja koji je na snazi za tu djelatnost, ili značaju subjekta. Takve razlike mogu se odnositi na premije cjenovnih kotacija od neaktivnih tržišta i značajnih diskonta za likvidnost, premija za kontrolu, provizija i drugih troškova koji će nastati kada se derivativi budu prodavali. Metoda za određivanje fer vrijednosti može se razlikovati ovisno o vrsti imovine ili obveze. MRevS 540 pruža upute za reviziju računovodstvenih procjena sadržanih u financijskim izvještajima.
82. Kotirane tržišne cijene za određene derivative koji se listaju na burzama ili uređenim tržištima dostupne su iz izvora kao što su financijske publikacije, tečajne liste ili cjenici temeljeni na prethodno navedenim izvorima. Kotirane tržišne cijene za ostale derivative

moгу se dobiti od brokera odnosno dilera koji kreiraju tržište za te instrumente. Ako nisu dostupne kotirane tržišne cijene za derivative tada se procijenjene fer vrijednosti mogu dobiti iz trećih izvora temeljeno na zakonom zaštićenim modelima ili subjektivim interno kreiranim ili pribavljenim modelima. Revizor treba razmotriti, ako informacije o fer vrijednosti pruža drugi sudionik iz derivativne transakcije, jesu li objektivne takve informacije. U nekim slučajevima može biti nužno pribaviti procjene fer vrijednosti iz dodatnih neovisnih izvora.

83. Kotirane tržišne cijene dobivene iz publikacija ili tečajnih lista se općenito smatraju da pružaju dovoljno dokaza o vrijednosti derivativnih financijskih instrumenata. Ipak uporaba cjenovnih kotacija za testiranje tvrdnji o vrednovanju može zahtijevati posebno razumijevanje okolnosti u kojima su kotacije utvrđene. Primjerice, kotaciju koju daje drugi sudionik kao opciju za zaključivanje derivativnog financijskog instrumenta ne mora se temeljiti na skorašnjim trendovima i može tek naznaka postojanja interesa. Revizor može odrediti u nekim slučajevima da je nužno pribaviti procjene fer vrijednosti od brokera ili dilera ili ostalih trećih izvora. Revizor može također odrediti da je nužno pribaviti procjene iz više izvora. To može biti prikladno kada je izvor koji određuje cijenu u takvom odnosu sa subjektom koji može umanjiti njegovu objektivnost.
84. Menadžmentova je odgovornost procijeniti vrijednost derivativnog instrumenta. Ako subjekt vrednuje derivative koristeći model vrednovanja tada revizor nema funkciju procjenitelja i revizorova prosudba nije zamjena za prosudbu subjektovog menadžmenta. Revizor može testirati tvrdnje o fer vrijednosti utvrđenoj uporabom modela primjenom postupaka kao što su:
- procjenjujući prikladnost i razumnost modela. Revizor utvrđuje jesu li korištene razumne tržišne varijable i pretpostavke, te jesu li odgovarajuće potkrijepljene. Povrh toga revizor procjenjuje jesu li dosljedno korištene tržišne varijable i pretpostavke. Ocjena prikladnosti modela vrednovanja i svake u modelu korištene tržišne varijable i pretpostavke može zahtijevati znatne prosudbe i poznavanje tehnika vrednovanja, tržišnih čimbenika koji utječu na vrijednost, i tržišnih uvjeta, posebno u vezi sa sličnim financijskim instrumentima. Revizor može sukladno tome zaključiti da je u procjenjivanju modela nužno uključiti stručnjaka;
 - izračunavajući vrijednost, primjerice, koristeći model kojeg je kreirao revizor ili stručnjak kojeg je on angažirao. Ponovno vrednovanje primjenom revizorovog modela i podataka omogućava revizoru da ustanovi neovisne očekivane rezultate koji se mogu koristiti za potkrjepljivanje razumnosti vrijednosti koje je izračunao subjekt;
 - uspoređujući fer vrijednosti sa skorašnjim transakcijama;
 - sagledavajući osjetljivost vrednovanja na promjene u varijablama i pretpostavkama, uključujući tržišne uvjete koji mogu utjecati na vrijednost; i

- pregledavajući potkrjepljujuću dokumentaciju za realizacije ili podmirivanja nastala naknadno nakon datuma izvješćivanja kako bi se dobili dodatni dokazi o njihovom vrednovanju na datum bilance.
85. Neki okviri financijskog izvještavanja, primjerice, MRS 39 podrazumijeva da se fer vrijednosti mogu pouzdano odrediti za većinu financijske imovine, uključujući derivative. Ta pretpostavka može se zanemariti za ulaganja u neki glavnički instrument (uključujući ulaganje koje je u biti glavnički instrument) koji nema kotiranu tržišnu cijenu na aktivnom tržištu i za koje druge metode razboritog procjenjivanja fer vrijednosti su očito neodgovarajuće i neprovedive. Pretpostavka se može također zanemariti za derivative koji su povezani na i podmirivi s isporukom takvih nekotiranih glavničkih instrumenata. Derivativi za koje se može zanemariti pretpostavka da se fer vrijednost može pouzdano odrediti i koji imaju fiksno dospijeće, mjere se po amortiziranom trošku koristeći metodu efektivne kamatne stope. Oni koji nemaju fiksno dospijeće mjere se po trošku.
86. Revizor prikuplja revizijske dokaze kako bi utvrdio je li zanemarena pretpostavka da se fer vrijednost derivativa može pouzdano mjeriti, i je li derivativ odgovarajuće iskazan sukladno okviru financijskog izvještavanja. MRevS 700 zahtijeva da revizor izrazi mišljenje s rezervom ili negativno mišljenje ako menadžment ne može potkrijepiti opravdanost neprimjenjivanja pretpostavke da se fer vrijednost derivativa može razumno odrediti. Ako revizor ne može prikupiti dovoljno revizijskih dokaza kako bi ustanovio je li pretpostavka zaobiđena tada postoji ograničenje u djelokrugu revizorovog rada. MRevS 700 u takvom slučaju zahtijeva da revizor izrazi mišljenje s rezervom ili se suzdrži od mišljenja.

Prezentiranje i objavljivanje

87. Menadžment je odgovoran za pripremanje i prezentiranje financijskih izvještaja u skladu s okvirom financijskog izvještavanja, uključujući i za cjelovito i fer prezentiranje i objavljivanje rezultata derivativnih transakcija i relevantnih računovodstvenih politika.
88. Revizor procjenjuje je li prezentiranje i objavljivanje derivativa sukladno okviru financijskog izvještavanja. Revizorov zaključak o tome jesu li derivativi prezentirani sukladno okviru financijskog izvještavanja temelji se na njegovoj prosudbi o tome da li:
- računovodstvena načela su odabrana i primijenjena u skladu s okvirom financijskog izvještavanja;
 - računovodstvena načela su prikladna u danim okolnostima;
 - financijski izvještaji, uključujući odgovarajuće bilješke, pružaju informacije o pitanjima koja mogu utjecati na njihovu uporabu, razumijevanje i tumačenje;
 - objavljivanja su odgovarajuća za osiguravanje da subjekt u potpunosti ispunjava tekuće zahtjeve objavljivanja iz okvira financijskog izvještavanja po kojima su prezentirani financijski izvještaji, primjerice, one iz MRS-a 39;

- informacije prezentirane u financijskim izvještajima su klasificirane i sažimane na razborit način, tj. niti predetaljne niti presažete; i
 - financijski izvještaji odražavaju odnosne transakcije i događaje na način koji prikazuje financijski položaj, rezultate poslovanja i novčane tokove s iznosima unutar prihvatljivih graničnih vrijednosti, tj. graničnih vrijednosti koje su razumne i moguće da se postignu u financijskim izvještajima.
89. Okvir financijskog izvještavanja može propisivati zahtjeve prezentiranja i objavljivanja za derivativne financijske instrumente. Primjerice, neki okviri financijskog izvještavanja mogu zahtijevati od korisnika derivativnih financijskih instrumenata davanje detaljnih objava politika upravljanja tržišnim rizicima, metodologija mjerenja tržišnih rizika i informacija o tržišnim cijenama. Drugi okviri ne moraju zahtijevati objavljivanje takvih informacija unutar financijskih izvještaja, nego mogu poticati subjekte na objavljivanje takve informacije izvan financijskih izvještaja. MRevS 720 "Ostale informacije u dokumentima koji sadrže revidirane financijske izvještaje" pruža upute za sagledavanje ostalih informacija, o kojima revizor nema obvezu izvješćivati, a nalaze se u dokumentima koji sadrže revidirane financijske izvještaje.

Dodatna razmatranja o aktivnostima zaštićivanja

90. Neki okviri financijskog izvještavanja, primjerice MRS 39, zahtijevaju za iskazivanje derivativne transakcije kao zaštite da menadžment na početku transakcije namijeni derivativni instrument kao zaštitu i istodobno pravilno dokumentira: (a) odnos zaštite; (b) ciljeve subjektovog upravljanja rizicima i strategiju za zaključivanje zaštite; i (c) kako će subjekt procjenjivati učinkovitost instrumenta zaštite u prijeboju izloženosti promjenama fer vrijednosti zaštićene stavke ili novčanim tokovima zaštićene stavke koje su pripisive riziku od kojeg se zaštićuje. MRS 39 također zahtijeva da menadžment očekuje kako će zaštita biti vrlo učinkovita u postizanju prijeboja promjena fer vrijednosti ili novčanih tokova pripisivih riziku od kojeg se zaštićuje, dosljedno s izvorno dokumentiranom strategijom upravljanja rizicima za određeni odnos zaštite.
91. Revizor prikuplja revizijske dokaze kako bi utvrdio je li menadžment postupio u skladu s primjenjivim zahtjevima računovodstva zaštite iz okvira financijskog izvještavanja, uključujući zahtjeve koji se odnose na uspostavljanje zaštite i dokumentiranje. Osim toga, revizor pribavlja revizijske dokaze za potkrjepljivanje menadžmentovih očekivanja, na početku transakcije kao i tijekom odvijanja, da će odnos zaštite biti vrlo učinkovit. Ako menadžment nije pripremio dokumentaciju koju nalaže okvir financijskog izvještavanja tada financijski izvještaji ne mogu biti u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja i MRevS 700 će zahtijevati da revizor izrazi mišljenje s rezervom ili negativno mišljenje. Od revizora se traži da, neovisno od okvira financijskog izvještavanja, prikupi dostatne i primjerene revizijske dokaze. Stoga, revizor može prikupiti subjektive dokumente koji su slični onima opisanim u točki 90, i može razmotriti pribavljanje izjava od menadžmenta u vezi sa subjektovom uporabom i učinkovitošću računovodstva

zaštite. Sadržaj i obujam dokumentacije koju je pripremio subjekt razlikovat će se zaviso o vrsti zaštićenih stavki i instrumentima zaštite. Ako nije dostupno dovoljno revizijskih dokaza za potkrjepljivanje menadžmentove uporabe računovodstva zaštite, revizoru može biti ograničeno područje njegovog rada i, zbog MRevS-a 700, može biti potrebno da izda mišljenje s rezervom ili se suzdrži od mišljenja.

Izjave menadžmenta

92. MRevS 580 "Izjave menadžmenta" zahtijeva da revizor pribavi odgovarajuće izjave od menadžmenta, uključujući pisane izjave o pitanjima značajnim za financijske izvještaje kada nije razborito za očekivati da postoje drugi dostatni i primjereni revizijski dokazi. Iako pisma koja sadrže izjave menadžmenta uobičajeno potpisuje osoblje koje je primarno odgovorno za subjekt i njegovo financijsko poslovanje (obično je to viši izvršni službenik ili viši financijski službenik), revizor može tražiti dobivanje izjave o derivativnim aktivnostima od onih koji su u subjektu odgovorni za derivativne aktivnosti. Ovisno o obujmu i složenosti derivativnih aktivnosti, izjave menadžmenta o derivativnim financijskim instrumentima mogu uključivati izjave:

- o menadžmentovim ciljevima u vezi s derivativnim financijskim instrumentima, primjerice, da li se derivativi koriste za svrhe zaštite ili spekulativne svrhe;
- o tvrdnjama iz financijskih izvještaja koje se odnose na derivativne financijske instrumente, primjerice, da:
 - o evidencije odražavaju sve derivativne transakcije;
 - o su identificirani svi ugrađeni derivativni instrumenti;
 - o su razborite sve pretpostavke i metodologije korištene u modelima vrednovanja derivativa;
- jesu li sve transakcije obavljene neposrednom pogodbom i po fer tržišnim vrijednostima;
- o uvjetima derivativnih transakcija;
- postoji li neki dodatni sporazum u vezi s nekim derivativnim instrumentom;
- je li se subjekt upustio u izdavanje neke opcije; i
- ispunjava li subjekt zahtjeve dokumentiranja iz okvira financijskog izvještavanja za derivative koji su preduvjet za određene postupke računovodstva zaštite.

93. Pisane izjave u vezi s određenim aspektima derivativa mogu biti ponekad jedini revizijski dokazi za koje je razborito očekivati da će biti na raspolaganju. Međutim, MRevS 580 navodi da izjave od menadžmenta ne mogu biti zamjena za druge revizijske dokaze za koje revizor također očekuje da će biti na raspolaganju. Ako nisu na raspolaganju revizijski dokazi za koje revizor očekuje da će biti raspoloživi, to može stvarati

ograničenje djelokruga revizije i revizor sagledava učinke na revizijsko izvješće. MRevS 700¹² u takvom slučaju zahtijeva da revizor izrazi mišljenje s rezervom ili se suzdrži od mišljenja.

Komuniciranje s menadžmentom i onima koji su zaduženi za upravljanje

94. Kao rezultat stjecanja razumijevanja subjektovog računovodstvenog sustava i sustava internih kontrola, te, ako je primjenjivo, provedenih provjera kontrola, revizor može postati svjestan pitanja o kojima treba obavijestiti menadžment ili one koji su zaduženi za upravljanje. MRevS 400¹³ zahtijeva da revizor skrene pozornost menadžmentu, čim je to izvedivo i na odgovarajućoj razini odgovornosti, na značajne slabosti koje je uočio u uspostavljenom računovodstvenom sustavu i sustavu internih kontrola, ili njihovom djelovanju. MRevS 260 "Komuniciranje o revizijskim pitanjima s onima koji su zaduženi za upravljanje" zahtijeva da revizor razmotri revizijska pitanja od interesa za upravljanje koja iskrnu temeljem revizije financijskih izvještaja i priopći ih pravodobno onima koji su zaduženi za upravljanje. U vezi s derivativima ta pitanja mogu uključivati:

- značajne slabosti u uspostavljenom računovodstvenom sustavu i sustavu internih kontrola ili njihovom djelovanju;
- nedostatnost menadžmentovog razumijevanja prirode ili obujma derivativnih aktivnosti ili rizika u vezi s takvim aktivnostima;
- nedostatnost sveobuhvatne politike o strategiji i ciljevima uporabe derivativa, uključujući poslovne kontrole, definicije učinkovitosti za derivative koji su zaključeni u svrhu zaštite, praćenje izloženosti i financijsko izvještavanje; ili
- nedostatne podjele dužnosti.

¹² Vidjeti fusnotu 11.

¹³ Vidjeti fusnotu 3.

Pojmovnik

Upravljanje imovinom odnosno obvezama (Asset/Liability Management) – proces planiranja i kontroliranja u kojem je ključno uparivanje mješavine i dospijeća imovine i obveza.

Osnovica (Basis) – razlika između cijene zaštićene stavke i cijene s njom povezanog instrumenta zaštite.

Rizik narušavanja spreda cijena (Basis Risk) – rizik da će se osnovica promijeniti za vrijeme dok je otvoren ugovor o zaštiti, te stoga, neće biti savršena cjenovna korelacija između zaštićene stavke i instrumenta zaštite.

Opcija kupnje s određenom gornjom granicom kamatnih stopa (Cap) – skup opcija kupnje temeljenih na nominalnim iznosima. Zaključna cijena tih opcija određuje gornju granicu kamatnih stopa.

Izvršenje (Close out) – izvršenje ili podmirivanje financijske transakcije.

Kolateral (Collateral) – imovina koju založi zajmitelj radi osiguranja pozajmice ili drugog potraživanja. Ona je podložna zapljeni u slučaju neispunjenja obveze.

Roba (Commodity) – fizička supstanca, poput hrane, žita ili metala koja je razmjenjiva s drugim proizvodima iste vrste.

Korelacija (Correlation) – stupanj do kojeg cijene instrumenata zaštite odražavaju promjene cijena na promptnom tržištu. Faktor korelacije odražava potencijalnu učinkovitost zaštite instrumenta promptnog tržišta u ugovoru gdje se isporučivi financijski instrument razlikuje od instrumenta promptnog tržišta. Općenito se korelacijski faktor utvrđuje regresijskom analizom ili nekom drugom metodom stručne analize tržišnog ponašanja.

Druga ugovorna strana (Counterparty) – drugi sudionik u derivativnoj transakciji.

Kreditni rizik (Credit risk) – rizik da kupac ili druga ugovorna strana neće podmiriti obvezu u potpunom iznosu, bilo kada dospije ili u neko vrijeme nakon toga.

Diler (Dealer) – za svrhu ove Smjernice, diler je osoba koja obvezuje subjekt u derivativnoj transakciji.

Derivat (Derivative) – generički naziv koji se koristi za široki raspon financijskih instrumenata kojima vrijednost ovisi o, ili je izvedena iz neke odnosne stope ili cijene, poput kamatne stope, tečaja, cijena glavnčkih instrumenta ili cijena roba. Mnogi nacionalni okviri financijskog izvještavanja i MRS-ovi sadrže definicije derivativa. Primjerice, MRS 39 “Financijski instrumenti: Priznavanje i mjerenje” definira derivative kao financijske instrumente:

- kojima se vrijednost mijenja kao odgovor na promjene u određenoj kamatnoj stopi, cijeni vrijednosnog papira, cijene robe, deviznog tečaja, indeksa cijena ili stopa, kreditnog rejtinga ili kreditnog indeksa, ili slične varijable (koja se ponekad naziva odnosna ili bazna vrijednost, tzv. underlying);

- koji ne zahtijevaju početna neto ulaganja ili mala početna neto ulaganja u odnosu na druge vrste ugovora koje na sličan način reagiraju na promjene tržišnih uvjeta; i
- koji se podmiruju na budući datum.

Ugrađeni derivativni instrumenti (Embedded Derivative Instruments) – implicitni ili eksplicitni uvjeti u ugovoru ili sporazumu koji utječu na neke ili sve novčane tokove ili vrijednosti drugih razmjena utvrđenih ugovorom na sličan način kao i derivativi.

Krajnji korisnik (End User) – subjekt koji zaključuje financijsku transakciju preko burze ili brokera za svrhu zaštite, upravljanja imovinom odnosno obvezama ili spekuliranje. Krajnje korisnike čine prvenstveno korporacije, državni subjekti, institucionalni ulagači i financijske institucije. Derivativne aktivnosti krajnjih korisnika često se odnose na subjektovu proizvodnju ili uporabu roba.

Derivativi kojima se trguje na burzama (Exchange-Traded Derivatives) – derivativi kojima se trguje po jedinstvenim pravilima na organiziranim burzama.

Fer vrijednost (Fair Value) – iznos za koji se imovina može razmijeniti ili obveza podmiriti između poznatih i spremnih stranaka u transakciji pred pogodbom.

Opcija prodaje s određenom donjom granicom kamatnih stopa (Floor) – skup opcija prodaje temeljenih na nominalnim iznosima. Zaključna cijena tih opcija određuje donju granicu kamatnih stopa.

Devizni ugovori (Foreign Exchange Contracts) – ugovori koji daju opciju ili nalažu buduću razmjenu devizne imovine ili obveza.

Devizni rizik (Foreign Exchange Risk) – rizik gubitaka nastalih temeljem ponovnog određivanja cijene deviznog instrumenta zbog fluktuiranja tečaja.

Forward ugovor (Forward Contracts) – ugovori zaključeni između dviju strana za kupovinu i prodaju određene količine financijskih instrumenta, deviza ili roba po cijeni navedenoj u ugovoru s isporukom i podmirivanjem na određeni budući datum.

Kamatni forward sporazum (Forward Rate Agreements) – sporazum zaključen između dviju strana da se razmijeni iznos utvrđen pomoću razlike kamatnih stopa na određeni budući datum temeljen na razlici između dogovorene kamatne stope i referentne stope (LIBOR. itd.) na nominalni iznos glavnice.

Futures ugovori (Futures Contracts) – ugovori kojima se trguje na burzi o kupovini ili prodaji određenog financijskog instrumenta, devize ili robe na određeni budući datum ili tokom određenog razdoblja po određenoj cijeni ili prinosu.

Zaštita (Hedge) – strategija koja štiti subjekt od rizika nepovoljnih promjena cijena ili promjena kamata ili stopa za njegovu određenu imovinu, obveze ili anticipirane transakcije. Zaštita se koristi radi izbjegavanja ili ublažavanja rizika stvaranjem odnosa kojim se očekuje

da će se gubici na određenim pozicijama uravnotežiti u cijelosti ili djelomično s dobitima na odvojenim pozicijama na drugom tržištu.

Zaštićivanje (Hedging) – za računovodstvene svrhe, zaštićivanje je određivanje jednog ili više instrumenata zaštite tako da njihove promjene vrijednosti poništavaju, potpuno ili djelomično, promjene fer vrijednosti ili novčane tokove zaštićene stavke.

Zaštićena stavka (Hedged Item) – imovina, obveza, čvrsto preuzeta obveza ili prognozirana buduća transakcija koja (a) izlaže subjekt riziku primjena fer vrijednosti ili promjenama novčanih tokova; i (b) za svrhu računovodstva zaštite je određena da se zaštićuje.

Instrument zaštite (Hedging Instrument) – za računovodstvene svrhe, instrument zaštite je odgovarajući derivativ ili (u ograničenim slučajevima) druga financijska imovina ili obveza za čiju se vrijednost ili novčane tokove očekuje da će prebiti promjene fer vrijednosti ili novčanih tokova određene zaštićene stavke.

Učinkovitost zaštite (Hedge Effectiveness) – stupanj koji se postiže instrumentom zaštite u prijeboju promjena fer vrijednosti ili novčanim tokovima koje se mogu pripisati riziku zaštite.

Kamatni rizik (Interest Rate Risk) – rizik da će promjene kamatnih stopa imati nepovoljan učinak na vrijednost imovine i obveza ili će utjecati na novčane tokove od kamata.

Kamatni swap (Interest Rate Swap) – ugovor između dviju strana da za određeno razdoblje zamijene periodična plaćanja kamata na nominalni iznos koji se naziva nominalna glavnica. U najčešćim slučajevima kamatni swap uključuju zamjenjivanje nizove plaćanja fiksnih i promjenjivih kamata.

Pravni rizik (Legal Risk) – rizik da mjere zakonskih ili regulativnih organa mogu obesnažiti ili na drugi način onemogućiti postupanje krajnjeg korisnika ili druge ugovorne strane po ugovorenim uvjetima.

LIBOR (London Interbank Offered Rate) – međunarodni pokazatelj kamatne stope. Uobičajeno se koristi kao pokazatelj za prevrednovanje financijskih instrumenata kao što su hipotekarni krediti s promjenjivom kamatom, kolateralne hipotekarne obveze i kamatni swapovi.

Linearni ugovor (Linear Contracts) – ugovori koji podrazumijevaju obvezne novčane tokove na budući datum.

Likvidnost (Liquidity) – sposobnost financijskog instrumenta da se odmah pretvori u novac.

Rizik likvidnosti (Liquidity Risk) – promjene mogućnosti da se derivativ proda ili otuđi. Derivativi imaju dodatni rizik da nedovoljan broj drugih ugovornih strana ili voljnih sudionika može otežati zatvaranje derivativnog odnosa ili zaključivanje ugovora o prijeboju.

Granični iznos (Margin) – (a) iznos depozita koji broker traži od ulagatelja za kupovinu na kredit vrijednosnih papira u ime i za račun ulagatelja; (b) iznos novca ili vrijednosnih papira

koji deponiraju i kupci i prodavatelji futures ugovora i opcija koje se ne posjeduju kako bi se osiguralo odvijanje sukladno uvjetima ugovora, tj. isporuka ili preuzimanje isporuke robe ili opoziv pozicije kasnijom prijebnom transakcijom. Granični iznos za robu ne podrazumijeva plaćanje neto vrijednosti ili predujma za samu robu, nego jamstvo za izvršenje ili sigurnosni depozit.

Poziv za podmirivanje graničnog iznosa (Margin Call) – poziv koji broker upućuje klijentu (tzv. maintenance margin call) ili klirinška kuća svojem članu (tzv. variation margin call) tražeći polaganje novca ili utrživih vrijednosnih papira radi održavanja zahtjeva za stjecanje vrijednosnih papira ili prodaju onih kojima se još ne raspolaže ili pokrivanja nepovoljnih promjena cijena.

Tržišni rizik (Market Risk) – rizik gubitaka nastalih uslijed nepovoljnih promjena fer vrijednosti derivativa zbog promjena cijena dionica, kamatnih stopa, tečaja deviza, cijena roba i drugih tržišnih čimbenika. Kamatni rizik i devizni rizik su podvrste tržišnog rizika.

Rizik modela (Model Risk) – rizik koji se odnosi na nesavršenost i subjektivnost modela vrednovanja korištenih za određivanje fer vrijednosti derivativa.

Nelinearni ugovori (Non-Linear Contracts) – ugovori koji imaju opciju prema kojoj jedna strana ima pravo, ali ne i obvezu tražiti da joj druga ugovorna strana isporuči ono što je bilo ugovoreno.

Nominalni iznos (Notional Amount) – broj novčanih jedinica, dionica, bušela ili drugih jedinica navedenih u derivativnom instrumentu.

Izvanbilančni instrument (Off-Balance-Sheet Instrument) – derivativni financijski instrument koji nije iskazan u bilanci, iako može biti objavljen u bilješkama.

Izvanbilančni rizik (Off-Balance-Sheet Risk) – rizik gubitka za subjekt preko iznosa, ako ga ima, imovine ili obveze priznate u bilanci.

Opcija (Option) – ugovor koji imatelju (ili kupcu) daje pravo, ali ne stvara i obvezu da kupi (kupovna ili tzv. call option) ili proda (prodajna ili tzv. put option) određenu ili standardu robu ili financijski instrument po određenoj cijeni tokom određenog razdoblja (američka opcija) ili na određeni datum (europska opcija).

Politika (Policy) – menadžmentov nalog o tome što je potrebno učiniti da bi se provela kontrola. Politika služi kao osnovica za postupke i njihovo ostvarivanje.

Pozicija (Position) – stanje neto potraživanja i obveza temeljem financijskih instrumenata subjekta.

Cjenovni rizik (Price Risk) – rizik promjena razina cijena zbog promjena kamatnih stopa, tečaja deviza ili čimbenika koji se odnose na tržišnu kolebljivost bazne stope, indeksa ili cijene.

Upravljanje rizicima (Risk Management) – korištenje derivativa i drugih financijskih instrumenata radi povećavanja ili smanjivanja rizika u svezi s postojećim ili anticipiranim transakcijama.

Analiza osjetljivosti (Sensitivity Analysis) – skupina modela namijenjenih procjenjivanju rizika gubitka na instrumentima osjetljivim na tržišne rizike temeljenih na hipotetskim promjenama tržišnih stopa ili cijena.

Datum podmirivanja (Settlement Date) – datum na koji se derivativna transakcija treba podmiriti isporukom ili primitkom baznog proizvoda ili instrumenta kao naknadu za novčanu isplatu.

Rizik podmirivanja (Settlement Risk) – rizik da će jedna strana transakcije biti riješena bez primitka protuvrijednosti od druge ugovorne strane.

Rizik solventnosti (Solvency Risk) – rizik da subjekt neće imati raspoložive izvore za podmirivanje preuzetih obveza isplata kada one dospiju.

Spekulacija (Speculation) – dolaženje u poziciju izloženosti rizicima radi maksimaliziranja profita, tj. prihvaćanje rizika u zamjenu za mogućnost da se profitira od anticipiranih tržišnih promjena.

(Swaption) – kombinacija swapa i opcije.

Ročna struktura kamatnih stopa (Term Structure of Interest Rates) – odnos između kamatnih stopa za različite ročnosti. Kada se kamatne stope obveznica grafički prikazuju prema njihovim kamatnim stopama po ročnosti taj prikaz se naziva krivulja povrata (Yield curve). Ulagači i ekonomisti vjeruju da izgled krivulje povrata odražava buduća očekivanja tržišta o kretanju kamatnih stopa i stoga pruža informacije koje predskazuju uvjete provođenja monetarne politike.

Trgovanje (Trading) – kupovanje i prodavanje financijskih instrumenata radi kratkoročnog ostvarivanja profita.

Bazna varijabla (Underlying) – određena kamata, cijena vrijednosnog papira, cijena robe, tečaj devize, indeks cijena ili stopa ili druga varijabla. Bazna varijabla može biti cijena ili stopa neke imovine ili obveze, ali ne i sama imovina ili obveza.

Rizik vrednovanja (Valuation Risk) – rizik da će netočno biti utvrđena fer vrijednost derivativa.

Vrijednosti po rizicima (Value at Risk) – skup modela koji daju procjene vjerojatnosti rizika gubitaka na instrumentima osjetljivim na tržišni rizik za neko razdoblje sa selektiranih izgledima nastanka temeljenog na odabranim intervalima pouzdanosti.

Kolebljivost (Volatility) – mjera promjenjivosti cijene imovine ili indeksa.

Izdana opcija (Written Option) – zaključivanje ili prodaja opcijskog ugovora koji obvezuje izdavatelja opcije da ispuni ugovornu obvezu ako se imatelj opcije odluči iskoristiti opciju.

Ovu Međunarodnu smjernicu revizijske prakse 1012 “Revidiranje derivativnih financijskih instrumenata” Međunarodnog odbora za standarde revidiranja i izražavanja uvjerenja (IAASB) koju je objavila Međunarodna federacija računovođa (IFAC) u ožujku 2008. na engleskom jeziku u izvorniku pod nazivom 2008 Handbook of International Standards on Auditing, Assurance and Ethics Pronouncements (ISBN 978-1-934779-06-4), na hrvatski jezik prevela je Hrvatska revizorska komora, Zagreb, Hrvatska u prosincu 2009. godine i objavljuje se uz dopuštenje Međunarodne federacije računovođa. Postupak prijevoda je razmotrila Međunarodna federacija računovođa i prijevod je obavljen u skladu s pravilima sadržanim u IFAC Policy Statement – Policy for Translating and Reproducing Standards. Odobreni tekst svih publikacija Međunarodne federacije računovođa je onaj koji ona objavi na engleskom jeziku. Copyright © ožujak 2008 Međunarodne federacije računovođa (IFAC).

MEĐUNARODNA SMJERNICA REVIZIJSKE PRAKSE 1013
ELEKTRONIČKA TRGOVINA – UTJECAJ NA REVIZIJU
FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA

SADRŽAJ

	Točke
Uvod.....	1-5
Znanja i vještine.....	6-7
Poznavanje poslovanja.....	8-18
Identifikacija rizika	19-24
Razmatranje internih kontrola.....	25-34
Utjecaj elektroničkih zapisa na revizijski dokaz.....	35-36

Međunarodnu smjernicu revizijske prakse (International Auditing Practice Statement (IAPS)) 1013 “Elektronička trgovina – utjecaj na reviziju financijskih izvještaja” treba čitati u kontekstu “Predgovora Međunarodnim standardima kontrole kvalitete, revidiranja, uvida, ostalih izražavanja uvjerenja i povezanih usluga” koji utvrđuje primjenu i ovlasti Međunarodnih smjernica revizijske prakse (MSRP).

Ova smjernica osigurava:

- (a) upute za primjenu MRevS-ova kada subjekt za potrebe obavljanja elektroničke trgovine koristi javnu mrežu kao što je internet; i
- (b) podlogu za povećanje svijesti o pitanjima revizije financijskih izvještaja u tom brzo rastućem području.

Ova Smjernica odobrena je za javnu objavu u ožujku 2002. godine.

Uvod

1. Svrha ove Međunarodne smjernice revizijske prakse jest osigurati upute koje će pomoći revizorima u reviziji financijskih izvještaja u slučaju kada subjekt za realizaciju svojih trgovačkih i poslovnih aktivnosti koristi računala spojena na javnu mrežu kao što je to, primjerice, internet (e-trgovina).¹ Odredbe ove Smjernice osobito su značajne za primjenu MRevS-a 300 “Planiranje”², MRevS-a 310 “Poznavanje poslovanja”³ i MRevS-a 400 “Procjena rizika i interne kontrole”⁴
2. Ova Smjernica navodi određena pitanja kako bi se pomoglo revizoru u razmatranju značajnosti elektroničke trgovine u poslovnim aktivnostima subjekta i utjecaj elektroničke trgovine na revizorovu procjenu rizika u svrhu formiranja mišljenja o financijskim izvještajima. Svrha revizorovog razmatranja nije formirati mišljenje ili osigurati poslovne savjete vezane uz sustave elektroničke trgovine ili druge aktivnosti subjekta.
3. Komuniciranje i obavljanje transakcija pomoću računala i računalnih mreža nije novo obilježje poslovnog okruženja. Tako, primjerice, poslovni procesi često uključuju interakciju s udaljenim računalima, korištenje računalnih mreža ili računalnu razmjenu podataka. Međutim, porast upotrebe interneta u poslovanju s kupcima, elektroničke trgovine s drugim poslovnim subjektima, državnim institucijama i zaposlenicima donosi nove elemente rizika s kojima se treba suočiti subjekt te koje trebaju razmatrati revizori kada planiraju i obavljaju reviziju financijskih izvještaja.
4. Internet se odnosi na svjetsku mrežu računala, kao javnu mrežu koja omogućuje komunikaciju i razmjenu informacija s drugim subjektima i pojedincima širom svijeta. To znači da bilo koje računalo spojeno na internet može komunicirati s bilo kojim drugim računalom također spojenim na tu mrežu. Internet je javna računalna mreža, za razliku od privatnih mreža koje omogućavaju pristup samo autoriziranim osobama ili subjektima. Upotreba javne računalne mreže za posljedicu ima posebne rizike za poslovne subjekte. Rast internetskih aktivnosti bez dužne pažnje subjekta usmjerene na takve rizike može utjecati i na revizoru procjenu rizika.

¹ U ovoj Smjernici koristi se izraz elektronička trgovina (e-commerce). Elektroničko poslovanje (e-business) također se često koristi u sličnom kontekstu. Ne postoji općeprihvaćena definicija tih pojmova tako da se pojam elektroničke trgovine i elektroničkog poslovanja često zamjenjuju. U slučaju kada se čini razlika, pojam elektronička trgovina se, prije svega, odnosi na trgovačke aktivnosti (kao što su to nabava i prodaja robe i usluga) dok se elektroničko poslovanje odnosi na sve poslovne aktivnosti, trgovačke kao i ostale kao što su to, primjerice, komunikacija i odnosi s kupcima.

² MRevS 300 “Planiranje” povučen je u prosincu 2004. godine kada je na snagu stupio MRevS 300 “Planiranje revizije financijskih izvještaja”.

³ MRevS 310 “Poznavanje poslovanja” povučen je u prosincu 2004. godine kada je na snagu stupio MRevS 315 “Razumijevanje poslovnog subjekta i njegovog okruženja te procjenjivanje rizika značajnog pogrešnog prikazivanja”.

⁴ MRevS 400 “Procjena rizika i interne kontrole” povučen je u prosincu 2004. godine kada su na snagu stupili MRevS 315 “Razumijevanje poslovnog subjekta i njegovog okruženja te procjenjivanje rizika značajnog pogrešnog prikazivanja” i MRevS 330 “Revizorove reakcije na procijenjene rizike”.

5. Iako je Smjernica pisana za situacije kada subjekt za svoje komercijalne aktivnosti koristi internet kao javnu mrežu, mnoge odredbe i upute koje ona sadrži mogu se primijeniti i na situacije kada se subjekt koristi privatnim mrežama. No, iako mnoštvo tih uputa može biti korisno kada je revidirani subjekt osnovan primarno za aktivnosti elektroničke trgovine (tzv. dot coms tvrtke), namjera ove Smjernice nije pokriti sva revizorska pitanja koja bi se mogla pojaviti u reviziji takvih subjekata.

Znanja i vještine

6. Razina znanja i vještina potrebnih za razumijevanje učinaka elektroničke trgovine na reviziju razlikovat će se proporcionalno složenosti aktivnosti elektroničkog trgovanja. Revizor razmatra posjeduje li osoblje zaduženo za reviziju dovoljnu razinu znanja o primjeni interneta kao i primjerenih informacijskih tehnologija.⁵ U okolnostima kada elektronička trgovina ima značajan utjecaj na poslovanje subjekta, primjerena razina znanja o internetu i IT-u može biti zahtijevana radi:
- razumijevanja u kojoj mjeri na financijske izvještaje može utjecati:
 - o subjektova strategija elektroničke trgovine i aktivnosti;
 - o tehnologija korištena u obavljanju elektroničke trgovine i IT znanja i vještine zaposlenih;
 - o rizici uključeni u elektroničku trgovinu kao i pristup subjekta u upravljanju tim rizicima, osobito adekvatnost sustava internih kontrola, uključujući sigurnosnu infrastrukturu i s tim povezane kontrole, kao i njihov utjecaj na postupak financijskog izvještavanja;
 - određivanja vrsta, vremenskog rasporeda i opsega revizorskih postupaka i ocjene revizorskih dokaza; i
 - razmatranja u kojoj mjeri ovisnost subjekta o aktivnostima elektroničke trgovine utječe na ostvarivanje pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja
7. U određenim okolnostima, revizor može odlučiti koristiti se radom eksperta, primjerice ako revizor smatra primjerenim testirati kontrole pokušavanjem probijanja zaštitnih barijera subjektovog sustava (testovi povrede ili probijanja sustava). Kada je korišten rad eksperta, revizor treba pribaviti dostatne i primjerene revizijske dokaze da je takav rad eksperta adekvatan za svrhu revizije u skladu s MRevS-om 620 "Korištenje radom eksperta". Revizor također treba razmotriti kako se rad eksperta uklapa u rad ostalih

⁵ Međunarodni vodič za edukaciju 11 "Informacijske tehnologije za profesionalne računovođe" koji je izdao Odbor za edukaciju Međunarodne federacije računovođa (IFAC) (sada poznat kao Odbor za međunarodne standarde računovodstvene edukacije) definira široko područje sadržaja i specifična znanja i vještine zahtijevane za sve profesionalne računovođe koji imaju veze s primjenom IT-a. Ovaj vodič revizoru može pomoći u identificiranju potrebnih znanja i vještina.

članova revizorskog tima i koji su postupci poduzeti u vezi s rizicima prepoznatim kroz rad eksperta.

Poznavanje poslovanja

8. MRevS 310⁶ zahtijeva da revizor stekne znanja o poslovanju subjekta dovoljna da omoguće razumijevanje i identificiranje poslovnih transakcija i postupaka koji mogu imati značajan utjecaj na financijske izvještaje ili na revizijsko izvješće. Poznavanje poslovanja uključuje opća znanja iz ekonomije i djelatnosti u kojoj subjekt posluje. U tom kontekstu rast elektroničke trgovine zasigurno ima značajan utjecaj na tradicionalno poslovno okruženje subjekta.
9. Revizorovo poznavanje poslovanja ključno je u procjenjivanju značajnosti elektroničke trgovine u poslovnim aktivnostima subjekta kao i učinka koji ima na revizijski rizik. Revizor treba razmotriti promjene u poslovnom okruženju vezane za elektroničku trgovinu te uočene poslovne rizike koji nastaju po toj osnovi a koji mogu utjecati na financijske izvještaje. Iako revizor može steći mnogo korisnih informacija postavljanjem upita osobama zaduženim za financijsko izvještavanje, također može biti korisno propitkivati osoblje direktno uključeno u aktivnosti elektroničke trgovine, kao što je to, na primjer voditelj informatičke službe. U dobivanju ili ažuriranju znanja o poslovanju subjekta revizor razmatra, u mjeri u kojoj to utječe na financijske izvještaje:
 - poslovne aktivnosti subjekta i djelatnosti kojoj subjekt pripada (točke 10-12);
 - strategije elektroničke trgovine subjekta (točka 13);
 - opseg aktivnosti elektroničke trgovine subjekta (točke 14-16); i
 - vanjske usluge – usluge outsourcinga (točke 17-18).

Svaka od njih objašnjena je u nastavku.

Poslovne aktivnosti subjekta i djelatnosti kojoj subjekt pripada

10. Aktivnosti elektroničke trgovine mogu biti komplementarne tradicionalnim poslovnim aktivnostima. Primjerice, subjekt može koristiti internet radi prodaje proizvoda koji se isporučuju uobičajenim putem po osnovi ugovora sklopljenog putem interneta (kao na primjer, knjige ili CD-a). Nasuprot tome elektronička trgovina može predstavljati novi način poslovanja, gdje subjekt može koristiti svoju web-stranicu, kako radi prodaje, tako i radi isporuke digitalnih proizvoda putem interneta.
11. Internet ukida geografske granice koje postoje kod tradicionalne trgovine roba i usluga. U mnogim je slučajevima, osobito ondje gdje robe i usluge mogu biti isporučene putem interneta, elektronička trgovina u mogućnosti smanjiti ili potpuno eliminirati mnoga ograničenja vezana uz vrijeme i daljinu.

⁶ Vidjeti fusnotu 3.

12. Određene djelatnosti više primjenjuju mogućnosti elektroničke trgovine zbog čega je ona u tim djelatnostima u puno zrelijoj fazi razvoja. Kada je djelatnost u kojoj se subjekt nalazi značajno pod utjecajem elektroničke trgovine i interneta, poslovni rizik koji može utjecati na iskazivanje u financijskim izvještajima može biti veći. Primjeri industrija, odnosno djelatnosti koje se naročito mijenjaju zbog primjene elektroničke trgovine su:

- računalni softveri;
- trgovina vrijednosnim papirima;
- bankarstvo;
- putničke usluge;
- knjige i časopisi;
- glazbeni proizvodi;
- oglašavanje;
- novinarstvo; i
- edukacija.

Pored toga, i mnoge druge djelatnosti u svim sferama poslovnog života također su pod značajnim utjecajem elektroničke trgovine.

Strategija elektroničke trgovine subjekta

13. Strategija elektroničke trgovine subjekta, uključujući i način njegove upotrebe IT-a za potrebe elektroničke trgovine kao i njegove procjene prihvatljivih razina rizika, može utjecati na sigurnost financijskih podataka, kao i na potpunost i pouzdanost nastalih financijskih informacija. Pitanja koja revizoru mogu biti relevantna u razmatranju elektroničke trgovine, a u kontekstu razumijevanja kontrolnog okruženja odnose se na:

- uključenost onih koji su zaduženi za upravljanje u razmatranja mjesta i položaja elektroničke trgovine u ukupnoj poslovnoj strategiji subjekta;
- pitanje podupire li elektronička trgovina nove aktivnosti ili postoji samo namjera da se postojeće aktivnosti izvode efikasnije odnosno da se postojeće aktivnosti realiziraju na novim tržištima;
- izvore prihoda i način na koji se oni mijenjaju (primjerice, djeluje li subjekt kao matica ili samo kao zastupnik za prodaju roba i usluga);
- procjenu menadžmenta na koji način primjena elektroničke trgovine utječe na ostvarivanje zarade i na potrebe za financiranjem;
- stav menadžmenta prema riziku i kako to može utjecati na ukupan profil rizika subjekta;

- razmjer u kojem je menadžment, u dokumentiranoj strategiji, prepoznao mogućnosti i rizike koje stvara elektronička trgovina, koju podupiru odgovarajuće kontrole, ili se elektronička trgovina podvrgava *ad hoc* rješenjima koja se kreiraju s nastankom mogućnosti i rizika koje stvara elektronička trgovina;
- privrženost menadžmenta primjeni kodeksa najbolje prakse ili provjerenim kriptografski zaštićenim web-programima.

Opseg aktivnosti elektroničke trgovine subjekta

14. Različiti poslovni subjekti koriste elektroničku trgovinu na različite načine. Tako, primjerice, elektronička trgovina može biti korištena radi:
 - osiguranja informacija o poslovnom subjektu i njegovim aktivnostima, koje mogu biti dostupne trećoj strani kao što su to investitori, kupci, dobavljači, financijski stručnjaci, zaposlenici;
 - unapređenja transakcija s renomiranim kupcima pri čemu se transakcije unose putem interneta;
 - dobivanja pristupa novim tržištima i novim kupcima kroz osiguravanje informacija i transakcija putem interneta;
 - pristupa pružateljima aplikacijskih usluga; i
 - kreiranja potpuno novog modela poslovanja.
15. Razmjer elektroničke trgovine utječe na rizike s kojima se suočava subjekt. Pitanja sigurnosti mogu se pojaviti uvijek kada subjekt ima web-stranicu. Čak i kada treće strane nemaju interaktivni pristup, web-stranice informativnog karaktera mogu biti pristupna točka financijskim podacima subjekta. Sigurnosna infrastruktura i pripadajuće kontrole trebaju biti opsežnije kada se web-stranica koristi za obavljanje transakcija s poslovnim partnerima ili u slučaju visoko integriranog informacijskog sustava. (Vidjeti točke 32-34.)
16. Poslovni subjekti sve više postaju involvirani u aktivnosti elektroničke trgovine, a njihovi interni sustavi postaju sve složeniji i integriraniji. Stoga je za očekivati da će i novi načini poslovanja, koji se razlikuju od tradicionalnih načina izvršavanja poslovnih aktivnosti, sa sobom donijeti i nove vrste rizika.

Vanjske usluge – usluge outsourcinga

17. Mnogi subjekti nemaju stručnjake koji bi razvili i primijenili vlastiti sustav potreban za funkcioniranje sustava elektroničke trgovine. Takvi subjekti mogu zavisiti o specijaliziranim organizacijama kao što su to pružatelji internetskih usluga, pružatelji aplikacijskih usluga i kompanije za hosting. Takve organizacije mogu osigurati cjelokupnu tehnološku potporu ili samo dio potpore potrebne za funkcioniranje elektroničke trgovine. Poslovni subjekti mogu također koristiti vanjske usluge za različite druge poslove

vezane uz aktivnosti elektroničke trgovine kao što su to izvršavanje narudžbe, isporuka robe, funkcioniranje kao pozivni centar kao i za određene računovodstvene poslove.

18. Kada subjekt koristi uslužnu organizaciju, za reviziju financijskih izvještaja subjekta mogu biti relevantne određene politike, postupci i evidencije koje održava uslužna organizacija. Revizor razmatra uvjete ugovora o takvim vanjskim uslugama (outsourcingu) kako bi prepoznao na koji način subjekt reagira na rizike nastale po osnovi korištenja vanjskih usluga. MRevS 402 “Revizorska razmatranja u vezi sa subjektima koji koriste uslužne organizacije” pruža upute za procjenu učinka koje uslužna organizacija ima na kontrolni rizik.

Identifikacija rizika

19. Menadžment se suočava s brojnim poslovnim rizicima povezanim s aktivnostima elektroničke trgovine koji uključuju:
- gubitak integriteta transakcija, kojem učinak može biti popraćen nepostojanjem adekvatnih revizorskih dokaza, bilo u papirnom ili u elektroničkom obliku;
 - prošireni rizici vezani uz sigurnost e-trgovine, uključujući napade virusa i potencijalne štete zbog prijevара počinjenih od strane kupaca, zaposlenika ili drugih neautoriziranih pristupa;
 - neprimjerene računovodstvene politike, primjerice, u vezi s kapitalizacijom izdataka, kao što su to troškovi razvoja web-stranice, nerazumijevanjem složenih uvjeta ugovora, transfernim rizicima, preračunavanjem stranih valuta, ispravicima za garancije ili povrate te pitanjima priznavanja prihoda kao što su:
 - o djeluje li subjekt kao glavni sudionik ili kao zastupnik te priznaje li se ukupna vrijednost prodaje ili samo naknada za posredovanje;
 - o ako se drugim subjektima omogućava oglašavanje na web-stranici subjekta, kako su utvrđeni i naplaćeni prihodi po toj osnovi (primjerice, trampom);
 - o tretman količinskog diskonta i uvodne ponude (primjerice, besplatna roba u određenom iznosu); i
 - o razgraničenje (tzv. cut off) (primjerice, priznaje li se prihod od prodaje samo kada su robe i usluge isporučene).
 - neusklađenost s porezima i drugim zakonskim i regulatornim zahtjevima, osobito kada internetska elektronička trgovina prelazi nacionalne granice;
 - propust da ugovori evidentirani isključivo elektronički nisu obvezujući;
 - prekomjerno povjerenje u elektroničku trgovinu kod uspostavljanja važnih poslovnih sustava ili drugih poslovnih transakcija putem interneta; i
 - rušenja ili padovi sustava.

20. Zbog rizika koji proizlaze iz elektroničke trgovine, subjekt implementira primjerenu sigurnosnu infrastrukturu i potrebne kontrole, koje općenito uključuju mjere za:
- provjeravanje identiteta kupaca i dobavljača;
 - osiguravanje cjelovitosti transakcija;
 - dobivanje suglasnosti s uvjetima trgovanja, uključujući sporazuma o isporuci i uvjetima kreditiranja i mogućim sporovima koji omogućavaju slijeđenje transakcija i postupaka radi osiguranja da sudionici transakcije ne mogu kasnije poricati da su prihvatili određene uvjete (postupci sprječavanja pobijanja ugovora);
 - naplatu od kupaca ili sigurno kreditiranje kupaca; i
 - utvrđivanja protokola zaštite informacija i privatnosti.
21. Revizor koristi stečena znanja o poslovanju kako bi identificirao one događaje, transakcije i postupke u vezi s poslovnim rizicima proizašlim iz aktivnosti elektroničke trgovine koji, prema revizorovoj prosudbi, mogu rezultirati značajnim pogrešnim prikazivanjem u financijskim izvještajima ili imati značajan utjecaj na revizorove postupke ili revizorovo izvješće.

Zakonodavna i regulatorna pitanja

22. Širi međunarodni zakonodavni okvir za elektroničku trgovinu i efikasna infrastruktura koja bi podržavala takav okvir (elektronički potpis, baze dokumenata, mehanizme za rješavanje sporova, zaštita kupaca itd.) za sada ne postoji. U različitim državama zakonodavni okviri razlikuje se u reguliranju elektroničke trgovine. Ipak, menadžment treba razmotriti zakonska i regulatorna pitanja vezana uz aktivnosti elektroničke trgovine, primjerice, ima li subjekt adekvatne mehanizme za priznavanja poreznih obveza, određenih prihoda od prodaje ili poreza na dodatnu vrijednost u različitim jurisdikcijama. Čimbenici koji mogu utjecati na oporezivanje transakcija elektroničke trgovine mogu uključiti mjesta gdje je:
- subjekt legalno registriran;
 - bazirano njegovo stvarno poslovanje;
 - smješten njegov web-server;
 - nabavljena roba i usluge; i
 - lociran kupac ili su isporučene robe i usluge.
- Sve to može biti u različitim jurisdikcijama. Takve okolnosti mogu povećati rizik da u međunarodnim transakcijama porezna obveza neće biti ispravno priznata.
23. Zakonodavna ili regulatorna pitanja koja mogu biti osobito relevantna u okruženju elektroničke trgovine uključuju:

- pridržavanje nacionalnih i međunarodnih zahtjeva za privatnošću podataka;
 - pridržavanje nacionalnih i međunarodnih zahtjeva za određene regulirane djelatnosti;
 - pravosnažnost ugovora;
 - zakonitost određenih aktivnosti, kao npr. internetskog kockanja;
 - rizik vezan uz pranje novca; i
 - povreda prava po osnovi intelektualnog vlasništva.
24. MRevS 250 "Razmatranje zakona i regulative u reviziji financijskih izvještaja" zahtijeva da, prilikom planiranja i obavljanja revizijskih postupaka, i u ocjenjivanju i izvještavanju njihovog rezultata, revizor spozna kako neusklađenost sa zakonima i regulativama može značajno utjecati na financijske izvještaje. MRevS 250 također zahtijeva da, za planiranje revizije, revizor treba steći opće razumijevanje zakonodavnog i regulativnog okvira primjenjivog na subjekt, odnosno na njegovu djelatnost kao i o tome je li subjekt usklađen s tim okvirom. U određenim okolnostima, taj okvir može uključiti i određena zakonska i druga regulatorna pitanja, vezana i uz aktivnosti elektroničke trgovine. Iako MRevS 250 uvažava da revizija ne može otkriti sve zakonske neusklađenosti, od revizora se osobito zahtijeva da provede postupke koji mogu pomoći u identificiranju primjera neusklađenosti s tim zakonima prilikom pripreme financijskih izvještaja. Kada se pojave zakonska ili regulatorna pitanja koja, prema revizorovoj prosudbi, mogu rezultirati značajnim pogrešnim prikazivanjem u financijskim izvještajima ili imati značajan učinak na revizorove postupke ili na revizorovo izvješće, revizor razmatra menadžmentove reakcije na ta pitanja. U određenim slučajevima, kada se razmatraju određena pitanja vezana uz zakone i ostalu regulativu o elektroničkoj trgovini, može biti potreban i savjet odvjetnika s određenim iskustvom u području elektroničke trgovine.

Razmatranje internih kontrola

25. Interne kontrole mogu biti korištene radi ublažavanja brojnih rizika povezanih s aktivnostima elektroničke trgovine. U skladu s MRevS-om 400⁷ revizor razmatra kontrolno okruženje i kontrolne postupke, koje je subjekt primijenio na elektroničku trgovinu, u opsegu koji je relevantan za tvrdnje iz financijskih izvještaja. U određenim okolnostima, primjerice, kada je elektronička trgovina visoko automatizirana, kada je opseg transakcija velik ili kada elektronički dokazi, obuhvaćajući revizijske dokaze nisu sačuvani, revizor može utvrditi da nije moguće smanjiti revizijski rizik na prihvatljivo nisku razinu korištenjem isključivo dokaznih testova. U takvim se okolnostima često koriste revizijske tehnike podržane računalom (Vidjeti Međunarodnu smjernicu revizijske prakse 1009 "Revizijske tehnike podržane računalom".⁸)

⁷ Vidjeti fusnotu 4.

⁸ Međunarodna smjernica revizijske prakse 1009 "Revizijske tehnike podržane računalom" povučena je u prosincu 2004. godine.

26. Poput pitanja sigurnosti, za cjelovitost transakcija i postupak poravnjanja, kako se razmatra u nastavku, u slučaju kada je subjekt uključen u aktivnosti elektroničke trgovine, sljedeći aspekti internih kontrola posebno su značajni:
- održavanje cjelovitosti kontrolnih postupaka u brzo rastućem i mijenjajućem okruženju elektroničke trgovine; i
 - osiguranje pristupa relevantnim evidencijama za potrebe subjekta, kao i za potrebe revizije.

Sigurnost

27. Sigurnosna infrastruktura subjekta i s tim povezane kontrole osobito su važno obilježje sustava internih kontrola kada treće strane putem interneta imaju mogućnost pristupa informacijskom sustavu poslovnog subjekta. Informacije su zaštićene i sigurne u opsegu u kojem su zadovoljeni zahtjevi u pogledu njihove autorizacije, autentifikacije, povjerljivosti, integriteta, pravovaljanosti i raspoloživosti.
28. Subjekt će se uobičajeno suočiti s rizicima zaštite u vezi s evidentiranjem i obrađivanjem transakcija elektroničke trgovine pomoću svoje sigurnosne infrastrukture i s tim povezanim kontrolama. Sigurnosna infrastruktura i s tim povezane kontrole mogu uključiti politiku sigurnosti informacija, procjenu sigurnosnog rizika, standarde, mjere, praksu i procedure kroz koje je svaki individualni sustav uveden i održavan, uključujući i fizičke, logičke i druge mjere zaštite kao što su korisničko ime, lozinka ili vatrozid. U mjeri u kojoj je to relevantno za tvrdnje iz financijskih izvještaja revizor razmatra pitanja kao što su:
- učinkovito korištenje vatrozida i antivirusnih programa u svrhu zaštite sustava od neovlaštenog pristupa, štetnih programa ili drugih oblika elektroničkih napada;
 - učinkovito korištenje enkripcije koja uključuje i:
 - o održavanje tajnosti i sigurnosti prijenosa informacija kroz, primjerice, autorizaciju dekriptijskih ključeva, i
 - o prevenciju zloupotreba enkripcijske tehnologije kroz, primjerice, kontroliranje i zaštitu osobnih dekriptijskih ključeva.
 - kontrole nad razvojem i implementacijom sustava korištenih radi podrške elektroničkoj trgovini;
 - jesu li uspostavljene sigurnosne kontrole i nadalje učinkovite s pojavom novih tehnologija koje se mogu koristiti za napad na internetsku zaštitu; i
 - podržava li kontrolno okruženje implementirane kontrolne postupke. Primjerice, iako određene kontrolne mjere, kao što je to digitalni certificirani sustav enkripcije, mogu biti vrlo napredne u tehničkom smislu, one ne moraju biti i učinkovite ukoliko djeluju u neadekvatnom kontrolnom okruženju.

Integritet transakcija

29. Revizor razmatra potpunost, točnost, pravodobnost i autorizaciju informacija stvorenih za evidentiranje i obrađivanje u poslovnim knjigama (integritet transakcija). Priroda i razina sofisticiranosti elektroničke trgovine subjekta utječe na prirodu i opseg rizika povezanih s evidentiranjem i obrađivanjem transakcija elektroničke trgovine.
30. Revizijski postupci u vezi s integritetom informacija u računovodstvenom sustavu koje su u vezi s elektroničkom trgovinom uglavnom su usmjereni na ocjenjivanje pouzdanosti sustava za zaprimanje i obradu informacija. U sofisticiranom sustavu, započinjanje aktivnosti poput, primjerice, primitka narudžbe kupca putem interneta, automatski će pokrenuti sve druge korake u obradi transakcije. Zbog toga se revizijski postupci za sofisticiranu elektroničku trgovinu često fokusiraju na automatizirane kontrole koje se odnose na integritet transakcija čim su transakcije poduzete te neposredno i automatski obrađene, za razliku od revizijskih postupaka za tradicionalne načine trgovanja gdje se oni uobičajeno fokusiraju na zasebne kontrolne procese u svakoj fazi obrade transakcija.
31. U okruženju elektroničke trgovine, kontrole vezane uz integritet transakcija često su dizajnirane za, primjerice:
- provjeru unosa;
 - prevenciju dupliciranja ili izostavljanja transakcija;
 - osiguranje da su uvjeti trgovanja dogovoreni prije nego što se narudžba obradi, uključujući uvjete isporuke i kreditiranja, koji mogu zahtijevati, primjerice, da je plaćanje već izvršeno kada se zaprimi narudžba;
 - razlikovanje kupčevog probiranja od stvarnog podnošenja narudžbe, osiguravanjem da stranka u poslu ne može kasnije zanijekati dogovorene uvjete (sprečavanje pobijanja ugovora) i osigurati, kada je primjereno, da se transakcije odvijaju s odobrenim strankama;
 - sprečavanje nepotpunog obrađivanja osiguravanjem da su svi koraci kompletirani i zabilježeni (primjerice, da je za transakcije s kupcem: “narudžba prihvaćena”, “plaćanje primljeno”, “robe/usluge isporučene” ažuriran računovodstveni sustav) ili ako svi koraci nisu kompletni i evidentirani, slijedi odbijanje narudžbe;
 - osiguravanje ispravne distribucije pojedinosti transakcija kroz složeni sustav mreže (primjerice, kada su podaci prikupljeni centralno i priopćeni menadžerima na različitim mjestima radi izvršenja transakcije); i
 - osiguranje da se ispravno održavaju evidencije, spremaju sigurnosne kopije i da su zaštićene.

Postupak poravnanja

32. Proces poravnanja odnosi se na način na koji su različiti IT sustavi međusobno integrirani na način da u stvarnosti rade kao jedan sustav. U okruženju elektroničke trgovine važno je da su transakcije, generirane s web-stranice subjekta, ispravno obrađene subjektivim internim sustavima, kao što su računovodstveni sustav, sustav upravljanja odnosima s kupcima, sustavi upravljanja zalihama (često nazivani kao “back office” sustavi). Mnoge web-stranice nisu automatski integrirane s internim sustavima.
33. Način na koji su transakcije elektroničke trgovine preuzimane i transformirane u računovodstveni sustav može utjecati na određena pitanja, kao što su to:
- točnost i potpunost obrade transakcija i spremanja informacija;
 - vrijeme priznavanja prihoda od prodaje, nabava kao i drugih transakcija; i
 - identifikacija i evidencija osporenih transakcija.
34. Kada je to relevantno za tvrdnje iz financijskih izvještaja, revizor razmatra kontrole koje se odnose na integraciju transakcija elektroničke trgovine i internog sustava te kontrole konverzije i promjene podataka u svrhu automatske integracije sustava.

Učinak digitalnih zapisa na revizijski dokaz

35. Moguće je da neće postojati ni jedan materijalizirani dokaz o transakciji elektroničke trgovine. Isto tako, elektronički zapisi mogu biti lakše uništeni ili promijenjeni od papirnih dokumenata, bez ostavljanja dokaza o takvom uništenju ili izmjeni. Revizor razmatra jesu li subjektive politike zaštite informacija te implementirane sigurnosne kontrole dovoljne za prevenciju neovlaštenih promjena u računovodstvenom sustavu ili u drugim sustavima koji osiguravaju podatke računovodstvenom sustavu.
36. Kada razmatra integritet elektroničkih dokaza, revizor može testirati automatizirane kontrole, kao što su zapisnik provjere integriteta, elektronički žig, elektronički potpisi i drugi oblici kontrola. Ovisno o revizorovoj ocjeni tih kontrola, revizor također može razmotriti potrebu izvođenja dodatnih postupaka kao što su confirmiranje salda računa ili pojedinosti transakcija sa trećim strankama (Vidjeti MRevS 505 “Eksterne potvrde”).)

Ovu Međunarodnu smjernicu revizijske prakse 1013 “Elektroničko trgovanje: Učinak na reviziju financijskih izvještaja” Međunarodnog odbora za standarde revidiranja i izražavanja uvjerenja (IAASB) koju je objavila Međunarodna federacija računovođa (IFAC) u ožujku 2008. na engleskom jeziku u izvorniku pod nazivom 2008 Handbook of International Standards on Auditing, Assurance and Ethics Pronouncements (ISBN 978-1-934779-06-4), na hrvatski jezik prevela je Hrvatska revizorska komora, Zagreb, Hrvatska u prosincu 2009. godine i objavljuje se uz dopuštenje Međunarodne federacije računovođa. Postupak prijevoda je razmotrila Međunarodna federacija računovođa i prijevod je obavljen u skladu s pravilima sadržanim u IFAC Policy Statement – Policy for Translating and Reproducing Standards. Odobreni tekst svih publikacija Međunarodne federacije računovođa je onaj koji ona objavi na engleskom jeziku. Copyright © ožujak 2008 Međunarodne federacije računovođa (IFAC).

MEĐUNARODNA SMJERNICA REVIZIJSKE PRAKSE 1014

REVIZOROVO IZVJEŠĆIVANJE O SUKLADNOSTI S MEĐUNARODNIM STANDARDIMA FINANCIJSKOG IZVJEŠTAVANJA

SADRŽAJ

	Točke
Uvod	1
Financijski izvještaji sastavljeni isključivo sukladno Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja	2-4
Financijski izvještaji sastavljeni sukladno Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja i nacionalnom okviru financijskog izvještavanja.....	5-7
Financijski izvještaji sastavljeni sukladno nacionalnom okviru financijskog izvještavanja s objavom razmjera usklađenosti s Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja	8-11

Međunarodne smjernice revizijske prakse (MSRP) (International Auditing Practice Statement (IAPS)) izdaje Odbor za međunarodne revizijske standarde i standarde za izražavanje uvjerenja (International Auditing and Assurance Standards Board) (IAASB) kako bi revizorima pružio praktičnu pomoć u primjenjivanju Međunarodnih revizijskih standarda (MRevS-ova) ili kako bi podupirao primjenu dobre prakse. Smjernice nemaju snagu MRevS-ova.

Ova Smjernica objavljena je kao dopuna MRevS-u 700 "Revizorovo izvješće o financijskim izvještajima". Ona ne ustanovljuje nova osnovna načela ili ključne postupke. Svrha joj je pomoći revizorima i uspostaviti dobru praksu dajući upute za primjenu MRevS-a 700 u slučajevima kada su financijski izvještaji sastavljeni primjenom Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja (MSFI-ova) ili sadrže pozivanje na njih. Razmjer u kome bilo koja uputa iz ove Smjernice može biti odgovarajuća u određenom slučaju, zahtijeva revizorovu profesionalnu prosudbu u kontekstu zahtjeva MRevS-a 700 i okolnostima poslovnog subjekta.

IAASB je odobrio ovu Smjernicu u ožujku 2003. za objavljivanje 1. lipnja 2003. godine.

Stajalište javnog sektora (Public Sector Perspective (PSP)), koje objavljuje Odbor za javni sektor (Public Sector Committee) Međunarodne federacije računovođa, navedeno je na kraju MSRP-e. Tamo gdje Stajalište javnog sektora nije pridodano, Smjernica je primjenjiva u svim značajnim odrednicama i na javni sektor.

Uvod

1. MRevS 200 "Cilj i temeljna načela revizije financijskih izvještaja" navodi da je osnovni cilj revizije financijskih izvještaja omogućiti revizoru izražavanje mišljenja jesu li financijski izvještaji sastavljeni, u svim značajnim odrednicama, u skladu s naznačenim okvirom financijskog izvještavanja. MRevS 700 "Revizorovo izvješće o financijskim izvještajima" ustanovljuje standarde i pruža upute o izgledu i sadržaju revizorova izvješća. Napose, točka 17 tog MRevS-a zahtijeva da se u revizorovom izvješću jasno navede okvir financijskog izvještavanja koji je bio primijenjen pri sastavljanju financijskih izvještaja. Svrha ove Međunarodne smjernice revizijske prakse jest pružiti dodatne upute za slučajeve kada revizor izražava mišljenje o financijskim izvještajima za koje menadžment tvrdi da su sastavljeni:
 - (a) isključivo sukladno Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja (MSFI-ovima);
 - (b) u skladu s MSFI-ovima i nacionalnim okvirom financijskog izvještavanja;
 - (c) u skladu s nacionalnim okvirom financijskog izvještavanja uz objavljivanje razmjera sukladnosti i s MSFI-ovima.

Upute dane u ovoj Smjernici mogu se primijeniti, uz prilagodbe, ako su nužne, na izvještavanje o tome jesu li financijski izvještaji bili sastavljeni sukladno okvirima financijskog izvještavanja različitim od MSFI-ova (primjerice, financijskih izvještaja za koje menadžment tvrdi da su sastavljeni u skladu s dva različita nacionalna okvira financijskog izvještavanja). Ova Smjernica ne ustanovljuje neke nove zahtjeve spram revizije financijskih izvještaja, niti uspostavlja neka izuzeća od zahtjeva sadržanih u MRevS-u 700.

Financijski izvještaji sastavljeni isključivo sukladno Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja

2. Pojavljuju se primjeri poslovnih subjekata koji navode da su njihovi financijski izvještaji bili sastavljeni sukladno MSFI-ovima kada, u stvarnosti, oni nisu u skladu sa svim zahtjevima koje nameću MSFI-ovi. Točke 10-19 MRS-a 1 (promijenjen 1997. godine) "Prezentiranje financijskih izvještaja"¹ sadrže zahtjeve koji trebaju biti ispunjeni prije nego što se za financijske izvještaje poslovnog subjekta može smatrati da su sukladni s MSFI-ovima. Poglavitito se u točki 11 jasno navodi kako se u financijskim izvještajima ne smije navesti da su u skladu s MSFI-ovima ako nisu sukladni svakom primjenjivom standardu i svakom primjenjivom tumačenju Stalnog odbora za tumačenja.² Primjeri po-

¹ Odbor za međunarodne računovodstvene standarde izdao je 15. svibnja 2002. godine javni nacrt unapređenja MRS-ova, uključujući javni nacrt predložene promjene MRS-a 1. U tom javnom nacrtu bitne su točke 10-17, s točkom 11 koja zahtijeva sukladnost sa svim primjenjivim standardima.

² Stalni odbor za tumačenja preimenovan je u Odbor za međunarodna tumačenja financijskog izvještavanja nakon izdavanja MRS-a 1 (promijenjenog 1997. godine).

put niže navedenih opisa osnova po kojima su sastavljeni financijski izvještaji prikazuju financijske izvještaje koji nisu sastavljeni sukladno MSFI-ovima:

- financijski izvještaji sadrže navod da su u skladu s MSFI-ovima, ali potom upućuju na određena značajna odstupanja. Primjerice, bilješke uz financijske izvještaje u kojima se opisuju primijenjene računovodstvene politike sadrže navod da su financijski izvještaji sastavljeni u skladu s MSFI-ovima, osim što nisu objavljeni prihodi od prodaje po geografskim segmentima;
 - financijski izvještaji sadrže navod o ispunjavanju određenih zahtjeva MSFI-ova pri sastavljanju financijskih izvještaja, ali to nisu svi kojih bi se trebao pridržavati poslovni subjekt kako bi sastavio financijske izvještaje sukladno MSFI-ovima;
 - financijski izvještaji sadrže navod o djelomičnoj sukladnosti s MSFI-ovima bez preciziranja odstupanja. Primjerice, u bilješci uz financijske izvještaje u kojoj se opisuju primijenjene računovodstvene politike navodi se da su financijski izvještaji "temeljeni na" ili "u skladu sa značajnim zahtjevima" ili "u skladu s računovodstvenim zahtjevima" MSFI-ova.
3. Pozitivno mišljenje može se izraziti samo kada revizor može zaključiti da financijski izvještaji pružaju istinit i fer prikaz (ili su fer prikazani, u svim značajnim odrednicama) u skladu s naznačenim okvirom financijskog izvještavanja. U svim ostalim slučajevima revizor se treba suzdržati od izražavanja mišljenja ili dati mišljenje s rezervom ili negativno mišljenje ovisno o samim okolnostima. Prema tome, ako financijski izvještaji sadrže neko odstupanje od MSFI-ova i odstupanje ima značajan učinak na financijske izvještaje,³ revizor ne izražava pozitivno mišljenje koje bi značilo da su financijski izvještaji sastavljeni u skladu s MSFI-ovima. Kada revizor izvješćuje o tome jesu li financijski izvještaji bili sastavljeni sukladno MSFI-ovima i financijski izvještaji sadrže značajna odstupanja od MSFI-ova, takva odstupanja rezultiraju neslaganjima s menadžmentom u vezi prihvatljivosti odabranih računovodstvenih politika, metoda njihove primjene ili prikladnosti objava u financijskim izvještajima. Točke 36-40 MRevS-a 700 pružaju upute za odlučivanje o tome je li nužno mišljenje s rezervom ili negativno mišljenje, kao i o informacijama koje treba uključiti u revizorovo izvješće.
4. Ako revizorovo izvješće sadrži bilo kakve riječi rezerve ili ograničenja kada se opisuje okvir financijskog izvještavanja, ono ne ispunjava zahtjev točke 17 MRevS-a 700 prema kojem revizorovo izvješće treba sadržavati jasno naznačeni okvir financijskog izvještavanja koji je bio primijenjen pri sastavljanju financijskih izvještaja. Primjerice,

³ Točka 13 MRS-a 1 (točke 13-16 predložene promjene MRS-a 1 spomenute u fusnoti 1) navodi da u krajnje rijetkim slučajevima kada menadžment zaključi da će sukladnost sa zahtjevima nekog MSFI-a dovesti u zabludu, može biti nužno odstupanje od tog zahtjeva kako bi se postigao istinit i fer prikaz. Odstupanje od zahtjeva pojedinog MSFI-a napravljeno u skladu s odredbama točke 13 MRS-a 1 ne predstavlja odstupanje od MSFI-ova za ove svrhe.

odjeljak mišljenja koji navodi da “financijski izvještaji daju istinit i fer prikaz i da su u biti sukladni s MSFI-ovima” ne ispunjava zahtjeve MRevS-a 700.

Financijski izvještaji sastavljeni sukladno Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja i nacionalnom okviru financijskog izvještavanja

5. Bilješka uz financijske izvještaje u kojoj se opisuju primijenjene računovodstvene politike može sadržati navod da su financijski izvještaji bili sastavljeni sukladno MSFI-ovima i nacionalnom okviru financijskog izvještavanja. Da bi financijski izvještaji bili sastavljeni u skladu s više od jednim okvirom financijskog izvještavanja, oni moraju biti sukladni svakom od naznačenih pojedinačnih okvira. Skup financijskih izvještaja koji bi bio pripremljen u skladu s jednim okvirom financijskog izvještavanja i sadržavao bilješke ili dopunsko izvješće o usklađivanju rezultata kako bi se prikazali oni koji bi se dobili primjenom drugog okvira financijskog izvještavanja, ne bi bio sastavljen u skladu s tim drugim okvirom. To bi bilo stoga što financijski izvještaj ne bi sadržavao sve informacije na način kako to zahtijeva taj drugi okvir. Financijski izvještaji moraju biti istodobno u skladu s oba okvira financijskog izvještavanja i bez potrebe za usklađivanjem izvještaja ako bi se smatralo da su sastavljeni sukladno s oba okvira. U praksi je malo vjerojatna takva istodobna sukladnost s MSFI-ovima i nacionalnim okvirom financijskog izvještavanja, osim ako država nije prihvatila MSFI-ove kao svoj nacionalni okvir financijskog izvještavanja ili je uklonila sve prepreke sukladnosti s MSFI-ovima.
6. Revizoru može pomoći da s menadžmentom i onima koji su zaduženi za upravljanje raspravi o financijskim izvještajima za koje se navodi da su sastavljeni sukladno MSFI-ovima i nacionalnom okviru financijskog izvještavanja. Svrha rasprave je obavijestiti menadžment i one koji su zaduženi za upravljanje o mogućnosti mišljenja s rezervom ili negativnog mišljenja o sukladnosti s jednim ili oba okvira financijskog izvještavanja jer nije vjerojatna mogućnost istodobne potpune sukladnosti s MSFI-ovima i nacionalnim okvirom financijskog izvještavanja. U takvim okolnostima revizor potiče menadžment na sastavljanje financijskih izvještaja u skladu sa samo jednim okvirom financijskog izvještavanja, uzimajući u obzir svaki zahtjev mjerodavnih zakona i regulative. Revizorovo izvješće tada se formulira već prema tome jesu li financijski izvještaji sastavljeni sukladno s tim okvirom financijskog izvještavanja.
7. Ako menadžment ustraje na navođenju u financijskim izvještajima da su sastavljeni u sukladnosti s MSFI-ovima i nacionalnim okvirom financijskog izvještavanja, revizor se u revizorovom izvješću poziva na oba okvira. Međutim, revizor razmatra zasebno svaki okvir financijskog izvještavanja. Ako neko pitanje rezultira propustom da se postupi sukladno jednom okviru, ali ne i drugom okviru, tada revizor izražava pozitivno mišljenje o sukladnosti s drugim okvirom i mišljenje s rezervom ili negativno mišljenje o sukladnosti s prvim okvirom. Ako je revizor mišljenja da propust postupanja sukladno jednom okviru financijskog izvještavanja uzrokuje da financijski izvještaji nisu u skladu

s drugim okvirom financijskog izvještavanja, on izražava mišljenje s rezervom ili negativno mišljenje o sukladnosti s oba okvira. Slijedi primjer revizorova izvješća kada je revizor mišljenja da su financijski izvještaji u svim značajnim odrednicama sukladni nacionalnom okviru financijskog izvještavanja, ali prosuđuje da je odgovarajuće izraziti mišljenje s rezervom o sukladnosti s MSFI-ovima.

“U bilješci X uz financijske izvještaje navedeno je da su financijski izvještaji sastavljeni u skladu s [navesti – mjerodavni nacionalni okvir financijskog izvještavanja] i Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja. Kako je objašnjeno u bilješci Y uz financijske izvještaje, Društvo ima ulaganja u nekretnine u iznosu od x kuna koja su iskazana po trošku umanjeno za kumuliranu amortizaciju. Takvo se računovodstveno iskazivanje zahtijeva [navesti – mjerodavni nacionalni okvir financijskog izvještavanja] i dopušteno je MSFI-ovima. Fer vrijednost tih ulaganja u iznosu od y kuna nije objavljena. Takvo objavljivanje ne zahtijeva se (navesti – mjerodavni nacionalni okvir financijskog izvještavanja), ali je potrebno po MSFI-ovima.

Prema našem mišljenju, financijski izvještaji daju istinit i fer prikaz (ili fer prezentiraju, u svim značajnim odrednicama) financijskog položaja Društva na 31. prosinca 20X1. godine i rezultate njegova poslovanja i njegove novčane tokove za godinu tada završenu u skladu s [navesti – naziv mjerodavnog nacionalnog okvira financijskog izvještavanja s pozivom na državu porijekla] (i u skladu s [pozvati se na relevantni zakon ili propis]) i osim iznijetog u prethodnom stavku, financijski izvještaji daju istinit i fer prikaz (ili fer prezentiraju, u svim značajnim odrednicama) financijskog položaja Društva na 31. prosinca 20X1. godine i rezultate njegova poslovanja i njegove novčane tokove za godinu tada završenu u skladu s Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja.”

Financijski izvještaji sastavljeni sukladno nacionalnom okviru financijskog izvještavanja s objavom razmjera usklađenosti s Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja

8. Poslovni subjekti koji sastavljaju financijske izvještaje u skladu s nacionalnim okvirom financijskog izvještavanja mogu objaviti dodatno, u bilješkama uz financijske izvještaje, razmjer u kojem su oni sukladni s MSFI-ovima. Menadžment može smatrati poželjnim takvo dodatno objavljivanje, primjerice, kada se od subjekta zahtijeva sukladnost s MSFI-ovima na neki budući datum i menadžment želi dati čitateljima financijskih izvještaja pokazatelj napredovanja prema postizanju te sukladnosti. U takvim okolnostima revizor razmatra jesu li točne tvrdnje sadržane u bilješkama uz financijske izvještaje u vezi s razmjerom takve suglasnosti i ne dovode li u zabludu. Revizor potom razmatra učinak tih objava na revizorovo izvješće.

9. Bilješke uz financijske izvještaje koje sadrže objavu o razmjeru sukladnosti s MSFI-ovima tretiraju se na isti način kao i sve druge bilješke. Sve takve bilješke sadrže tvrdnje menadžmenta i revizor prikuplja dovoljno odgovarajućih revizijskih dokaza za potkrjepljivanje tvrdnji. Ako bilješke sadrže pozive na usklađenost s MSFI-ovima, revizor razmatra jesu li oni odgovarajući. U nekim slučajevima revizor može zaključiti da bilješke uz financijske izvještaje sadrže informacije koje dovode u zabludu tako da financijski izvještaji nisu u skladu s nacionalnim okvirom financijskog izvještavanja. To će vjerojatno biti slučaj u okolnostima gdje navod o sukladnosti s MSFI-ovima dovodi u zabludu čitatelje financijskih izvještaja zbog toga što oni sadrži značajne netočne informacije ili nepotpune informacije koje su značajne i prožimajuće za financijske izvještaje (primjerice, propust postizanja sukladnosti s određenim MSFI-om koji je značajan i prožimajući za financijske izvještaje može rezultirati bilješkama uz financijske izvještaje koje dovode u zabludu, osim ako se one ne sastave na odgovarajući način tako da uključuju i kvantifikacije učinaka na financijske izvještaje).
10. U revizorovom izvješću izražava se mišljenje s rezervom ili negativno mišljenje ako je propust postizanja sukladnosti financijskih izvještaja s nacionalnim okvirom financijskog izvještavanja nastao zbog toga što bilješke uz financijske izvještaje koje sadrže navod o sukladnosti s MSFI-ovima dovode u zabludu. Slijedi primjer mišljenja s rezervom koje se može izraziti u takvim okolnostima.

“U bilješci X uz financijske izvještaje navedeno je da su financijski izvještaji sastavljeni u skladu s [navesti – mjerodavni nacionalni okvir financijskog izvještavanja] i Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja, osim što nije primijenjen MRS 39 “Financijski instrumenti: Priznavanje i mjerenje”. Navod o sukladnosti s MSFI-ovima smatra se da dovodi u zabludu zbog značajnog i prožimajućeg učinka neprimjenjivanja MRS-a 39 na financijske izvještaje Društva.

Prema našem mišljenju, osim za uključivanje poziva na sukladnost s MSFI-ovima, financijski izvještaji daju istinit i fer prikaz (ili fer prezentiraju, u svim značajnim odrednicama) financijskog položaja Društva na 31. prosinca 20X1. godine i rezultate njegova poslovanja i njegove novčane tokove za godinu tada završenu u skladu s [navesti – naziv mjerodavnog nacionalnog okvira financijskog izvještavanja s pozivom na državu porijekla] (i u skladu s [pozvati se na relevantni zakon ili propis]).”

11. Bilješke uz financijske izvještaje koje sadrže objavu o sukladnosti s MSFI-ovima ne moraju sadržavati informacije koje dovode u zabludu zbog kojih financijski izvještaji ne bi bili u skladu s nacionalnim okvirom financijskog izvještavanja. Ako je revizor mišljenja da poziv na sukladnost s MSFI-ovima ne dovodi u zabludu, on može izraziti pozitivno mišljenje o sukladnosti financijskih izvještaja s nacionalnim okvirom financijskog izvještavanja. U određenim okolnostima revizor može odlučiti da modificira

REVIZOROVO IZVJEŠĆIVANJE O SUKLADNOSTI S MEĐUNARODNIM
STANDARDIMA FINANCIJSKOG IZVJEŠTAVANJA

svoje izvješće dodavanjem odjeljka za isticanje određenog pitanja kako bi upozorio na bilješku uz financijske izvještaje u kojoj se navodi sukladnost s MSFI-ovima.⁴ Primjena odjeljka za isticanje određenog pitanja nije zamjena za izražavanje mišljenja s rezervom ili negativnog mišljenja o sukladnosti s nacionalnim okvirom financijskog izvještavanja kada objave o sukladnosti s MSFI-ovima dovode u zabludu, a time i da financijski izvještaji nisu u skladu s nacionalnim okvirom financijskog izvještavanja.

Ovu Međunarodnu smjernicu revizijske prakse 1014 “Revizorovo izvješćivanje o sukladnosti s Međunarodnim standardima funancijskog izvješćivanja” Međunarodnog odbora za standarde revidiranja i izražavanja uvjerenja (IAASB) koju je objavila Međunarodna federacija računovođa (IFAC) u ožujku 2008. na engleskom jeziku u izvorniku pod nazivom 2008 Handbook of International Standards on Auditing, Assurance and Ethics Pronouncements (ISBN 978-1-934779-06-4), na hrvatski jezik prevela je Hrvatska revizorska komora, Zagreb, Hrvatska u prosincu 2009. godine i objavljuje se uz dopuštenje Međunarodne federacije računovođa. Postupak prijevoda je razmotrila Međunarodna federacija računovođa i prijevod je obavljen u skladu s pravilima sadržanim u IFAC Policy Statement – Policy for Translating and Reproducing Standards. Odobreni tekst svih publikacija Međunarodne federacije računovođa je onaj koji ona objavi na engleskom jeziku. Copyright © ožujak 2008 Međunarodne federacije računovođa (IFAC).

⁴ Točke 30-35 MRevS-a 700 pružaju dodatne upute za primjenu odjeljka za isticanje određenog pitanja.